

Merkwaardige personen uit Neerland's geschiedenis : in tijdsorde verhaald

<https://hdl.handle.net/1874/236732>

~~147~~ 188

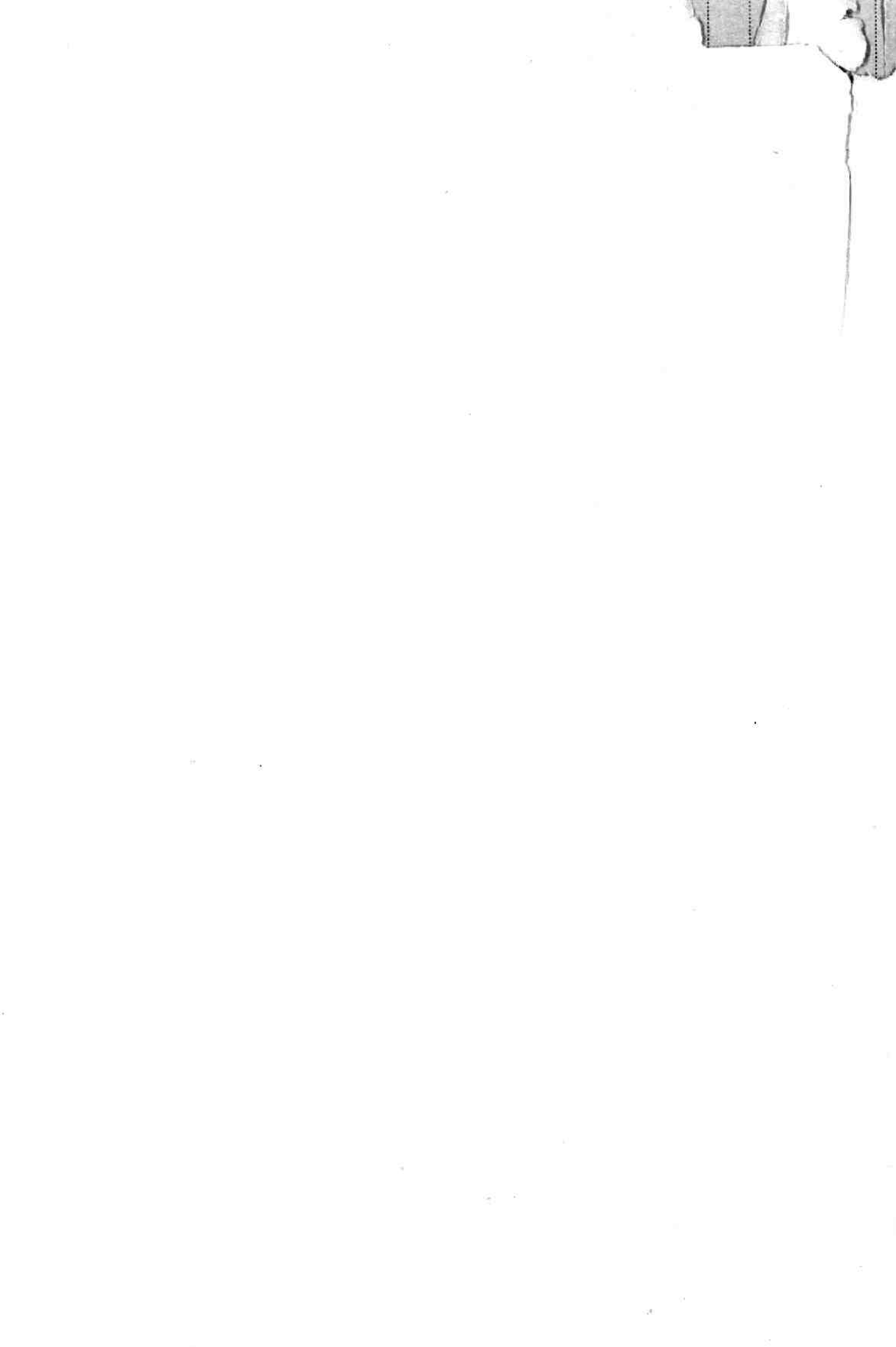
mm 13761

MERKWAARDIGE PERSONEN

UIT

NEERLAND'S GESCHIEDENIS.

MERKWAARDIGE PERSONEN

UIT

NEERLAND'S GESCHIEDENIS.

IN TIJDSORDE VERHAALD

DOOR

P. VERGERS,

Schrijver van »Oranje Nassau» enz.

MET EEN OVERZICHT DER GEHEELE GESCHIEDENIS

van de vroegste tijden tot heden,

EEN ALPHABETISCHE TABEL, EN 42 PORTRETTEEN.

HAARLEM,
J. M. SCHALEKAMP.

INLEIDING.

Zullen wij u , mijne lezers , bepalen bij het leven van eenige beroemde personen , die in de geschiedrollen waardig zijn vermeld te worden , dan hebben wij niet zoozeer het oog op hen , die door hunne veroveringen zich hebben onderscheiden , maar veeleer op hen , die door de voortbrengselen van hunnen geest of van hunne hand hunnen tijdgenooten en nakomelingen tot nut geweest zijn en nog immer zijn , ook na hun dood. Onder den zegen Gods kan zulk eene beschouwing tot iets goeds leiden en den naam doen verheerlijken van Hem , die den mensch gaven en vermogens schonk ten nutte zijner medemenschen.

Zullen wij met vrucht het leven en werken van beroemde personen beschouwen , dan achten wij het noodig een geschiedkundige schets van ons land vooraf te doen gaan , opdat de lezer zich kan verplaatsen in den tijd waarin de te behandelen persoon leefde en onder welke omstandigheden zich ons land toen bevond.

Wij willen daarom een kort overzicht onzer geschiedenis nemen van de vroegste tijden tot heden.

Oudste bewoners van ons land enz. tot 922.

Omstreeks 100 jaren voor de geboorte van Christus zette zich hier in het land een Germaansche volksstam neder, die den naam van Batauers of Batavieren ontving. Uit Duitschland gekomen, kozen zij het eiland tusschen Rijn en Waal ter woonplaats. Naardien die streek hun bij uitstek beviel, gaven zij haar in hunne taal den naam van Bat-Ouwe (goede grond) en vandaar den naam Batauers of Batavieren. Niet onwaarschijnlijk is het, dat ons vaderland toen reeds bewoond werd door Kaninefaten (d. i. Konijnenvatters), Marezaten (d. i. aan meer of zee gezetenen), Brukten (d. i. moerasbewoners), Friezen en andere Germaansche stammen.

Hoogst eenvoudig was de levenswijze der oude Germanen. De uitgestrekte wouden, welke hier in menigte gevonden werden, gaven overvloedig gelegenheid tot de jacht op herten, everzwijnen, oeren, wilde vossen en ander gedierte. Het viel hun derhalve niet moeilijk zich het noodige onderhoud te verschaffen. Ook de vischrijke wateren stonden hun ter vischvangst ten dienste. Maar niet alleen wildbraad en visch dienden hun tot spijs, ook melk, brood en vruchten strekten hun tot voedsel, benevens hun vee, wanneer het oud geworden was. Hun drank was een soort van bier, uit gerst bereid. Hunne woningen, uit hutten bestaande, hadden eene cirkelvormige gedaante, die zij op hoogten of terpen (dorpen) bouwden.

De geschiedenis vermeldt die lieden als dapper, eerlijk en trouw aan hun woord, maar verzwijgt ook niet hunne ondeugden, wanneer zij ons zegt, aan welk een overdreven neiging tot spel en dronkenschap zij zich hadden overgegeven.

Evenals alle volken, die toen in Europa woonden, waren onze voorouders heidenen. Zij vereerden de zon, de maan en de groote helden, die onder hen geleeft hadden. Zij noemden die goden Thor, Wodan, Freija enz., die naar hunne voorstelling evenzoo zondig waren als zij zelve. Die hier de dapperste geweest was en het best had kunnen drinken, zou, volgens dien godendienst, na zijn dood bij de goden het grootste geluk genieten in een zalig verblijf, door hen Walhalla genoemd, waar zij bier zouden drinken uit de schedels van hunne verslagen vijanden. Hunne godsdienstige feesten vierden zij niet in tempels maar in bosschen. Bij die feesten zongen hunne priesters, Barden genoemd, de heldendaden der dapperen.

Die Batavieren zullen hier omstreeks een vijftigtal jaren gewoond hebben, toen zich de Romeinen in dit land lieten zien onder aanvoering van den dapperen Cajus Julius Cesar. Hadden de Romeinen, de toenmalige beheerschers der wereld, hunne legers naar alle oorden heengezonden en overwinning op overwinning behaald, land op land veroverd, ook deze streken waren aan hunne bespiegende blikken niet ontsnapt. Op zijn tocht van Rome af, onderwierp Cesar vele volksstammen aan zich. Het had weinig geholpen al wilden die Germanen hunne vrijheid met het zwaard in de vuist verdedigen; zij moesten voor de alles overwinnende Romeinen bukken.

De Batavieren handelden verstandiger. Zich dood te vechten zonder kans op de overwinning, wat zou dat baten? In plaats van de wapenen op te vatten, boden zij den Romeinen hunne vriendschap aan en Cesar liet zich vinden. De vriendschap dier kloeke, flksche mannen versmaadde hij niet. De voorwaarde werd gemaakt, dat van tijd tot tijd flinke jongelingen gezonden zouden worden, om in zijne legers als soldaten te dienen.

De gevolgen der Romeinsche heerschappij bleven niet achter. Groote veranderingen grepen hier te land plaats. Moerassen wer-

den opgedroogd, de rivieren door dijken beteugeld 1), kanalen gegraven, heerbanen aangelegd, scholen gesticht, steden gebouwd enz.

Het waren vooral de Romeinsche landvoogden Drusus en Corbulo, die tot het daarstellen van een en ander zich hebben onderscheiden.

Bij de Romeinsche legerplaatsen ontstonden van lieverlede steden en dorpen. Zoo zien wij Nijmegen, Maastricht, Wijk bij Duurstede, Utrecht, Leiden, Voorburg en andere plaatsen verrijzen.

Ook landbouw en veeteelt kregen een meerdere ontwikkeling en uitbreiding.

Toch ontstond er een vriendschaps-breuk tusschen de Batavieren en de Romeinen.

Sedert het gesloten verbond vinden wij de Bataafsche jongelingschap in de Romeinsche legers. Stelde Keizer Augustus de Batavieren tot zijn lijfwacht aan, dan ligt hierin wel het bewijs, hoezeer zij gewaardeerd werden.

Onderdrukking van de Romeinsche stedehouders bleef echter niet achter. Dit gaf gemor, ontevredenheid en eindelijk een opstand. Friezen, Kaninefaten en vele Belgische en Gallische volken stonden op onder den Kaninefaat Brinio, ofschoon het eigenlijke hoofd van den opstand Claudius Civilis was. Niet minder dan 25 jaren was deze voorname Batavier in Romeinschen dienst geweest. Zelf had hij vele onrechtvaardigheden van de Romeinen moeten ondervinden en zijn broeder Julius Paulus zien onthoofden. Wraak kwam in het hart van den beleedigde hoofdman en in zijn land teruggekomen, nam hij de eerste gelegenheid de beste waar, om aan zijn wraak voldoening te geven en op zijne aansporing stonden weldra gansche scharen tegen hunne onderdrukkers op. Voor Civilis was er nooit schooner gelegenheid dan nu. Vitellius toch en Vespasianus betwistten elkander den keizerstroon en zoo scheen

1) De geschiedenis vermeldt ons, dat Claudius Civilis de eerste aarden dijken langs den Rijn liet maken.

het als streed hij voor de belangen van Vespasianus, maar inderdaad om zich van de Romeinsche heerschappij los te rukken. Het gelukte hem dan ook, de Romeinen van het eiland der Batavieren te verdrijven, ja, hij vermeesterde zelfs de yersterkte Romeinsche legerplaats Castra Vetera aan den Rijn. Het op den duur tegen de Romeinen volhouden, ging toch niet. Vespasianus had gezegepraald op zijn mededinger. Cerealis, zijn veldheer, behaalde verscheidene overwinningen en Civilis, meer en meer van zijne bondgenooten verlaten, zag zich genoodzaakt het oude verbond met de Romeinen te vernieuwen.

Het Romeinsche rijk bleef echter zoo machtig niet. Daniël had den val van dit wereldrijk voorspeld en nu was de tijd dáár, dat die profetie in vervulling zou treden. Woeste horden drongen van alle zijden het Romeinsche gebied binnen en ofschoon zij meer dan eens werden teruggeslagen, vestigden zij er zich toch ten laatste. Ook in ons land kwamen volken, die er vroeger nooit te zien waren geweest. De naam Batavieren ging zelfs geheel en al verloren. De Friezen, Saksers en Franken kunnen wij met recht als onze voorouders beschouwen.

Tot nog toe waren onze voorouders heidenen, die zonder God in de wereld leefden. De Heer erbarmde zich over hen en de duisternis van bijgeloof en onkunde maakte plaats voor het heldere licht des evangelies. Mannen vol geloofsijver werden door Hem verwekt, om zijn woord bekend te maken. Aan het hoofd dier geloofshelden prijkt Willebrord, de apostel van Nederland. Gedurende een vijftigtal jaren doorkruiste hij deze landen, om door woord en voorbeeld de blinde heidenen tot de kennis te brengen van Jezus Christus. Duizenden dan ook bracht hij tot die kennis. Hij roeide de heilige bosschen uit en stichtte overal christenkerken

Hij vestigde zijne woonplaats te Utrecht, waar hij de beroemde school van St. Maarten stichtte en waarvan hij als de eerste bisschop kan beschouwd worden. In Bonifacius of Winfried had Wilibrord een waardigen opvolger. Ook deze was ijverig in den dienst zijns Heeren. Maar de godvreezende man had wat te doen, want de Friesche koning Radboud, die in merg en been een afgodendienaar was, belette hem zijne prediking en maakte het hem zeer moeielijk. Menigeen had het werk opgegeven, maar Bonifacius niet, ofschoon hij op zijn gemak had kunnen leven, naardien de paus hem tot bisschop benoemde. Bonifacius verkoos echter liever vermoeienissen als hij het koninkrijk des Heeren maar mocht uitbreiden. De Heer zegende dan ook zijn werk. Duizenden lieten zich doopen; afgodsbeelden werden omgeworpen en christenkerken gesticht. Het einde van Bonifacius was treurig. Onder de uitoefening zijner bediening werd de geloofsheld door een woesten hoop Heidensche Friezen overvallen en met de zijnen gedood. Toch zorgde de Heer, dat de prediking van het evangelie niet ophield. Hij verwekte een Karel den Groote, koning der Franken, een waar heldenfiguur.

Het zijn niet zoozeer zijne overwinningen op de Longobarden, Saksers, Arabieren en Avaren, die ons in hem een heldenfiguur doen zien, ook niet, dat hij in 800 de keizerskroon aannam, maar wel omdat hij al zijne zorg besteedde aan welvaart en beschaving.

Hij was een man van een vasten wil en een vroom hart, die den dienst van Jezus liefhad en daarom gaarne had gezien, dat alle menschen het evangelie beleden.

Dit bracht hem er toe, de volken met het zwaard tot het christendom te dwingen. Zoo kwam hij ook in aanraking met de Friezen. Hij onderwierp hen aan zijne heerschappij en zij lieten zich nagenoeg allen doopen.

Dat de ijver van Karel den Groote in het bekeeren der volken ook zijne schaduwzijde had, valt niet te ontkennen.

Om zijne onderdanen tot beschaving te brengen, richtte hij scholen op en om de leerlingen aan te moedigen, kwam hij zelf dikwijls onderzoek naar hunne vorderingen doen. Ook door zijn voorbeeld trachtte hij op te wekken, naardien hij nog op zijn veertigste jaar schrijven leerde.

Mede voor den handel zorgde Karel uitnemend. In zijn tijd kwamen er belangrijke koopsteden, als: Tiel en Wijk bij Duurstede. De Friezen waren zeer bedreven in het weven en verven van keurige wollen stoffen. Ook verstonden zij de kunst van glasblazen en uurwerken maken.

Hoezeer was dus de toestand des lands sedert de Batavieren veranderd.

Te Nijmegen had Karel een paleis laten bouwen, dat den naam droeg van Valkenhof. Alle jaren kwam hij daar eenige maanden doorbrengen en gaf dan vele wetten en bevelen, die gegrond waren op het woord van God. Ook liet hij den Bijbel in de landtaal overzetten.

Het rijk waarover Karel regeerde, was verbazend groot. Het strekte zich uit van de Noordzee tot de Raab, van de Eider tot de Ebro en den Tiber. Alles alleen te besturen was eene onmogelijkheid. Daarom had hij hertogen en graven aangesteld, om hem in het bestuur der onderscheidene landen behulpzaam te zijn. Zij hadden dan ook veel ontzag voor zijne wijsheid en bekwaamheid.

Karel overleed in 814 te Aken. Zijn sterven was inderdaad een groote ramp voor ons vaderland, want zijne opvolgers waren lang zoo bekwaam niet en door hunne onbekwaamheid ging veel van het goede, door Karel tot stand gebracht, verloren. Veel wanorde kwam er ook in het land, waarvan de Noormannen gebruik maakten.

DE NOORMANNEN. Zij waren heidensche bewoners van Denemarken, Zweden en Noorwegen, die, aangevuurd door hun haat tegen het christendom en om nog andere redenen, naar ons vader-

and en ook naar zuidelijker streken afzakten. In hunne ranke vaartuigen of draken voeren zij, onder aanvoering hunner zeekoningen, onze rivieren op, verbrandden bij voorkeur kerken en kloosters, plunderden steden en dorpen, vermoordden de inwoners of voerden hen weg in slavernij. Geen wonder, dat alom schrik en ontsteltenis heerschten, waar die gasten zich lieten zien.

Die plaag hield eerst op, toen de Noormannen tot het christendom toetraden. Maar hoe was inmiddels de toestand geworden? Handel en welvaart waren vernietigd; ruwheid en woestheid hadden den dorst naar kennis en wetenschap vervangen. Alleen de geestelijken konden lezen en schrijven. Vele aanzienlijken droegen zelfs roem op hunne onkunde.

LEENSTELSEL. In den tijd, waarvan wij spreken, bestond de maatschappij uit vier klassen van menschen, anders gezegd: uit vier standen, n.l. de adellijken, de geestelijken, de vrijen en de lijfeigenen of slaven.

Reeds hebben wij gezegd, dat Karel de Groote graven en hertogen had aangesteld, om hem in het bestuur des lands te helpen. De vorst, die een gewest of landgoed aan dezen of genen gaf, om het te besturen, werd de leenheer genoemd, en hij, die het ontving, een leenman. Dit heette het leenstelsel. Hieruit zien wij, dat de vorst het gewest niet wegschonk, maar ter leen gaf. Die leenman mocht dat land dus regeeren, maar als er oorlog was, moest hij den vorst met een bepaald getal krijgslieden helpen. Was er vrede, dan moest hij bij groote feesten aan het hof verschijnen, om den vorst zijne hulde te brengen. Zulk een leenman had in zijn gewest evenveel macht als de vorst in zijn gansche koninkrijk en omdat hij zijn leengoed rechtstreeks van den gekroonden vorst ontving, heette hij »kroonvazal." Die kroonvazalen waren dan ook de voornaamste edellieden van het land en heetten »Hertogen,' of waren zij van wat minder rang, dan droegen zij den naam van »Graven." De gewesten, welke zij te besturen hadden, waren wel

cens zeer groot. Daarom gaven zij dikwijls stukken lands weder aan mindere edellieden in leen, die dan weder den hertog of graafcer moesten bewijzen. Hieruit is blijkbaar, dat de edelen des lands onder de kroonvazalen stonden. Onder deze kroonvazalen waren ook vele bisschoppen en andere hooge geestelijken.

Nu hadden die edelen ook vele broeders, neven enz. die geen leengoed bezaten. Deze droegen den naam van »vrijen." Een ander gedeelte der bevolking heette »lijfeigenen." Zij waren niets meer dan slaven. De edelen, voor wie zij hard moesten werken, verdrukten en kwelden soms die arme menschen vreeselijk.

Het gebeurde wel, dat de leenman zoo machtig werd, dat hij tegen zijn eigen vorst opstond en hem den oorlog aandeed. Dan zocht de vorst vaak hulp bij de lijfeigenen en gaf hun de vrijheid en eenige bunders land. Zoo ontstond uit die lijfeigenen de »boeren-stand" en toen deze zich later in ééne woonplaats vereenigden ontstonden de »vrije steden."

De geestelijken maakten een geheel afzonderlijken stand uit. De Paus van Rome was hun opperhoofd. Die geestelijken waren, evenals de militairen, in verschillende rangen en graden verdeeld, van den aartsbisschop af tot den monnik toe. Het volk zag verbazend hoog tegen die heeren op, omdat hun paus zulk een groote macht had, en omdat zij, toen zelfs koningen en adellijken nog niet lezen of schrijven konden, de geleerdheid in pacht hadden. Maar niet alleen het volk, ook de koningen en vorsten hielden gaarne die heeren te vriend en gaven hun daarom dikwijls rijke landgoederen in leen of ten geschenke.

Wij zouden ons een verkeerd denkbeeld vormen van die geestelijke heeren, wanneer wij meenden, dat zij zich uitsluitend met de zaken der kerk bemoeiden. Velen, die daaraan het minst dachten, maar slechts aan een vroolijk, loszinnig leven. Ook trots den besten krijgsman trokken zij vaak aan het hoofd des legers ten oorlog en bedreven meer dan eens daden van wreedheid en onmenschelijkheid.

Gelukkig, dat de Heer er voor zorgde, dat er altijd waardige mannen overbleven, die inderdaad goede herders waren.

De opkomst der steden was vooral in de 12^e en 13^e eeuw algemeen. Hierdoor werden de bewoners van persoonlijke dienstbaarheid ontheven, maar dit sloot niet in ontheffing van het gezag aan den landsheer. Die landsheer gaf aan de steden wetten en rechten, waarnaar de burgers als vrije menschen, door ambtenaren en rechters behandeld werden. In de stedelijke rechtbank was de Schout of Baljuw, als vertegenwoordiger van den landsheer, voorzitter en werd bijgestaan door Schepenen, die uit de stedelingen verkozen werden. Het ontstaan der Gilden had een grooten invloed op het stedelijk bestuur.

Deze gilden waren vereenigingen van arbeids- en handwerkslieden, door wie hetzelfde ambacht uitgeoefend werd. Zij stonden onder hunne »Hoofden'' of »Dekens.''

In 't eerst werden alle stedelingen, zonder onderscheid, bij klokkeslag, opgeroepen. Dit bleef zoo niet. Later kwamen alleen zij op, die tot de rijksten en vroedsten (verstandigsten) gerekend werden. Vervolgens zij, die eenig ambt bekleedden of bekleed hadden en eindelijk in de 15^e eeuw verkregen de steden op hun verzoek een vast bepaald getal van burgeren of vroedschap, die de geheele burgerij vertegenwoordigde.

Niet zelden gebeurde het, dat de landsheer gebrek aan geld had, dikwijls ter oorzaak door vermindering zijner inkomsten, of door oorlog of geldverspilling. Dan zocht hij ondersteuning bij zijne onderdanen, die door de opkomst der vrije steden in rijkdom en aanzien zeer waren toegenomen. Die geldelijke ondersteuning gaven aanleiding tot de bijeenroeping der Staten of Stenden. Zij waren afgevaardigden uit de verschillende standen of klassen van het volk, die uit de geestelijkheid, de edelen en de steden beston-

den. De edelen kwamen ook op voor het platte land. Die staten vereenigden zich op last van den vorst, die hun raad en hun ondersteuning vroeg. Blevén zij als onderdanen verplicht tot gehoorzaamheid en eerbied, zij bleven ook eigenaars hunner beurs en hadden het recht de bede des vorsten te weigeren. Menige bede werd echter ingewilligd, waarvan een nieuw privilegie door den vorst aan de stad verleend, het gevolg was.

Het spreekt wel van zelve, dat de edelen met leede oogen de verheffing van den burgerstand aanzagen. Vijandschap jegens de steden en den vorst, die haar begunstigde, kon niet achterblijven. Zoo zien wij de wapenen opgevat tusschen den vorst en de edelen, tusschen den adel en de steden, tusschen de steden en den vorst. Maar ook de edelen voerden onderling krijg. »Met aangeworven troepen bestreed men elkander en maakte niet zelden den omtrek tot eene woestéij en men behoefde slechts kerken en kloosters rijkelijk te begiftigen om kwijtschelding voor het bedrevéne kwaad, ja aanmoediging en een eevollen naam te vinden bij de geestelijken, die soms zelve de ergste roervinken waren. Kloosters werden in vestingen herschapen, en, om zich te verdedigen en elkander te bestoken, bouwde men versterkte sloten, stinzen of steenhuizen in Friesland genoemd, wier aantal van eeuw tot eeuw toenam 1).» Gedurende een reeks van geslachten hebben onderscheidene partijen, zooals de Hoekschen en Kabeljauwschen in Holland, de Schieringers en Vetkoopers in Friesland, de Lokhorsten en Lichtenbergers in Utrecht, de Hekerens en Bronkhorsten in Gelderland »zonder dat groote of beslissende veldslagen geleverd werden, door onverhoedsche invallen, door het verbranden van dorpen en gehuchten, door het wegvoeren van vee en veldgewas, door het heffen van schatting, elkander aanmerkelijk nadeel toegebracht. De burgen of sloten der menigvuldige edele hoven, werden voor den

1) J. Bosseha. Néêrlands heldendaden te land.

leenheer of landvorst geopend en gaven dezen gelegenheid om daaruit telkens hunne vernielende invallen te vernieuwen en, na volbrachten kortstondigen tocht, zich met het geroofde in veiligheid te stellen" 1)

Wanneer wij een oog slaan op de onderscheidene gewesten in den tijd der middeleeuwen, dan zien wij in het Zuiden Vlaanderen en Brabant en in het Noorden, Gelderland, Utrecht, Friesland en bovenal Holland als de machtigste uitblinken.

VLAANDEREN. Zeer uitgebreid was de Vlaamsche handel op Italië en in 't algemeen op de kusten der Middellandsche zee. Het was vooral de wol, welke uit Engeland aangevoerd, in de Vlaamsche steden op allerlei wijze bewerkt werd. De bloei van Gent, Yperen en bovenal van Brugge was ongelooflijk. Uit eigen bevolking konden deze steden een leger op de been brengen. Gent o. a. had 80.000 burgers, in staat om de wapenen te dragen. Over den rijkdom van Brugge kan men eenigermate oordeelen, wanneer wij de koningin van Frankrijk, tijdens haar bezoek in die stad (1301) hooren zeggen: »Ik dacht alleen koningin te zijn en zie hier niets dan koninginnen'', doelende op de pracht der vrouwelijke bewoners van Brugge.

Het kon niet anders of onder zulke omstandigheden moest de derde stand in dat gewest een overwegenden invloed verkrijgen. De Vlamingen waren dan ook zeer op hunne vrijheid gesteld en achtten bijna elk gezag met die vrijheid onbestaanbaar.

BRABANT. Het hertogdom Brabant werd een zeer welvarend gewest. De steden waren aanzienlijk door nijverheid en handel. Onder die steden stonden Leuven en Brussel aan de spits. Leu-

1) Nijhoff.

ven was rijk aan bierbrouwerijen; had 4000 weverstoelen en een bevolking van 150.000 inwoners. De ingezetenen hadden het recht, de gehoorzaamheid aan den vorst op te zeggen, wanneer deze tegen hunne vrijheden handelde.

GELDERLAND. Dit graafschap, later hertogdom (in 1339) had weinig binnenlandschen handel en bedreef slechts eenige koopmanschap met Vlaanderen, Brabant, Keulen en de Oostzee. De opkomst der steden dagteekent zich dan ook later dan in de andere gewesten. Onder de Huizen van Gelder, Gulik en Egmond werd Gelderland nogtans een aanzienlijk gewest. Lang door partijschappen verscheurd, was Gelderland menigmaal in de twisten der naburen gemengd, hoofdzakelijk door den oorlogzuchtigen aard zijner vorsten.

FRIESLAND. De Friezen, die steeds op hunne meerdere vrijheid roemden en die ten bloede toe handhaafden, bleven echter niet verschoond van regeeringloosheid en bloedige partijschappen. Wij hebben dit reeds aangegeven, toen wij spraken van de veete tusschen de Schieringers en de Vetkoopers.

UTRECHT. Dit bisdom was, vooral door den keizer, met uitgestrekte goederen begiftigd. Tot het Sticht Utrecht behoorden ook Overijsel, Drenthe, Groningen en de Ommelanden. Niet altijd goedschiks maar met dwang moesten de bewoners tot gehoorzaamheid aan den bisschoppelijken stoel gebracht worden.

Onder de bisschoppen van Utrecht zijn geleerde en vrome mannen geweest, maar ook niet weinige, in wier hand beter het krijgszwaard dan de herdersstaf paste.

Wij kunnen naar den aard van ons werk niet bij de geschiedenis dier gewesten stilstaan, maar gevoelen ons toch gedrongen van Holland iets meer te zeggen. Holland toch is de wieg en bakermat onzer vrijheid. In Holland lag de kracht tot een Gemeenebest, dat zich later vertoonen zou. Holland toch was machtig en aanzienlijk onder de Noordelijke gewesten en had veelvuldige betrekkingen op de overige Nederlanden.

Doch voor wij Holland in oogenschouw nemen, eerst den blik op iets anders geslagen, n.l. de kruistochten.

Groot en belangrijk was de invloed, welken de kruistochten in 't algemeen en dus ook op Nederland uitgeoefend hebben. De geheele maatschappij werd op hare grondvesten geschokt. Welk een groote geestdrift heerschte alom, die door de welsprekendheid van Peter den Kluizenaar werd opgewekt, toen hij met levendige kleuren afschilderde de mishandelingen, welke de christenen in Palestina van de Turken te lijden hadden. Op de kerkvergadering te Clermont zwoeren vorsten, edelen en lijfeigenen als uit éénen mond: »Het Heilige graf zal uit de handen der ongeloofigen verlost worden, opdat de bedevaartgangers tegen den overmoed der ongeloofigen beschermd zullen wezen.»

Die ijver was te prijzen, maar er een waarborg voor de zaligheid in aan te bevelen, ver van Gods woord. Men ging om de Turken te vernielen, niet om hun het evangelie der zaligheid te brengen. Dat zou christenplicht geweest zijn.

Onder aanvoering van Godfried van Bouillon en van andere vorsten trokken de kruisvaarders in 1096 door Duitschland, Hongarije, het Grieksche rijk en Klein-Azië naar Jeruzalem. 't Was een moeielijke tocht, die niet minder dan drie jaren duurde. De Heilige stad werd belegerd, maar 't was een belegering, die lang aanhield. Eindelijk gelukte het den kruisvaarders haar stormenderhand te nemen en in Palestina een christen-koninkrijk te stichten. Maar tot hoe lang? 88 jaren later viel Jeruzalem weder in de handen der ongeloofigen en alle pogingen om de stad te heroveren bleven zonder gevolg; Jeruzalem bleef in de handen der ongeloofigen. Niet minder dan 6 miljoen menschen zijn bij die kruistochten omgekomen en onnoemelijke schatten hebben zij verslonden. Zij

waren dus doelloos? Toch niet. Werden de kruistochten uit een loffelijk beginsel ondernomen, doch ook uit een verkeerd bestuurden godsdienst-ijver ontstaan en door velerlei dwaasheden en wreedheden ontsierd, de Heer bracht er iets goeds uit voort. Zij bleven niet zonder gunstige gevolgen. Zij toch, die het kruis opnamen, stonden met al hunne bezittingen onder bescherming der kerk. Daardoor moesten de onderlinge geschillen van zelf ophouden, want eendrachtige samenwerking werd er vereischt, om de Turken te bestrijden. Er moest dus verbroedering tusschen de onderling strijdende partijen komen. Daarbij zagen de kruisvaarders in de vreemde landen, honderden dingen, hun toen nog onbekend. Dit gaf nieuwe behoeften en vandaar herleving van handel en nijverheid. Kunsten en wetenschappen kregen nieuwe beoefenaars. De ruwe zeden werden verzacht. De ridderschap werd ingesteld. Maar voor wie de kruistochten vooral een zegen waren? Voor de arme, verdrukte en vertrapte lijfeigenen; want elk hunner, die het kruis opnam, werd, volgens beslissing der kerk, een vrij man. 't Is te begrijpen, dat duizenden der lijfeigenen mede ter kruisvaart optrokken, om aan hun inderdaad ellendig leven een einde te maken. En waartoe waren de heeren, die ongaarne hunne veld-arbeiders zagen heengaan, genoodzaakt? Hun de vrijheid te geven of hen in de gelegenheid te stellen zich vrij te koopen.

Wat gaf die vrijheid een verbetering in hun toestand! Velen hunner gingen bij elkander wonen onder bescherming van een burcht of klooster, legden zich op handwerken en koopmanschap toe en werden zoo van arme slaven welgestelde burgers. De maatschappij moest van zelve alzoo een ander aanzien verkrijgen.

Na deze algemeene beschouwingen willen wij een kort overzicht nemen van het graafschap Holland onder zijn verschillende regeeringshuizen. Tot die Huizen behooren: het Huis van Holland, van Henegouwen, van Beieren, van Bourgondië en van Oostenrijk.

Het Huis van Holland 922—1299.

De oorsprong van dit Huis en de aanvang van het graafschap kan niet met zekerheid bepaald worden. Als eerste graaf wordt genoemd Dirk I, ofschoon hij zeer waarschijnlijk reeds voorgangers gehad heeft.

Ons land maakte destijds nog een deel van het Frankische, later een deel van het Duitsche rijk, uit. Van den koning der Franken ontving Dirk de kerk van Egmond benevens uitgestrekte landen in Zuid-Holland. Was hij alzo reeds aanzienlijk door zijn gracieus ambt, ook als grondeigenaar werd hij een veel vermogend man.

De geschiedschrijver Kluit zegt: »Men heeft dikwerf een te gering denkbeeld van de macht onzer eerste graven. Zij waren aan de kronen en de voornaamste Huizen van Duitschland en Frankrijk ten nauwste vermaagschapt; koningen namen hunne dochters ten echt. Zij waren in het bezit van grafelijke inkomsten en van erfelijke, van de oppervorsten verkregen, door het zwaard gewonnen of aangekochte goederen; dus is het niet vreemd, dat Floris II de zeer rijke graaf werd genoemd.» En zoo is het. Dirk II had eene dochter van koning Lodewijk IV tot vrouw; Filips I van Frankrijk was, door zijne gemalin, de schoonzoon van Floris I. De zuster van keizer Lotharius was aan Floris II, de zuster van den koning van Schotland aan Floris III, de dochter van den koning van Engeland aan Jan I gehuwd.

Maar al waren de Hollandsche graven nog zoo in aanzien, toch hadden zij hunne vijanden. Die vijanden waren vooral vier in getal: de West-Friezen, de bisschop van Utrecht, de Gelderschen en de Vlamingen. Bijna zonder ophouden voerden zij met den Hollandschen graaf oorlog. Van waar? De keizers hadden ook

de Hollandsche graven begiftigd met de landen door de West-Friezen bewoond.¹⁾ De West-Friezen echter prat op hunne vrijheid, waren tot onderwerping ongezind en stonden gedurig tegen den graaf op. Noodlottig zijn dan ook meermalen de tochten der graven tegen de West-Friezen geweest. Een graaf Arnoud vond te Winkelmade den dood, evenzoo Willem II, die al strijdende door het ijs zakte en werd afgemaakt.

Met den bisschop van Utrecht ontstond er telkens verschil over de grensscheiding. Nu, die was dan ook wel onzeker, doch de bisschop was lang niet ongenegen ook heer van Holland te zijn en dus was er spoedig aanleiding tot twist gevonden, waarin de bisschop doorgaans door de Gelderschen geholpen werd.

De Vlamingen betwistten langen tijd aan Holland's graven Zeeland bewester Schelde. Langdurige en bloedige oorlogen werden om dat grondgebied gevoerd.

Holland was een mannelijk leen. De schoonzoon van den gestorven graaf kon door den keizer met het leen worden begunstigd, maar nimmer eene ongehuwde dochter. Een voorbeeld van dien aard heeft zich voorgedaan toen graaf Dirk VII gestorven was. Diens vrouw Adelheid, de regeering aan hare dochter Ada verzekerd willende zien, deed haar, nog tijdens haar man boven aarde stond, huwen met den graaf van Loon. Hare pogingen hielpen echter niet. Willem, Dirk's broeder, gesteund door de edelen, maakte als rechtmatige erfgenaam zich van den grafelijken zetel meester. Ada werd in den Burcht te Leiden gevangen gezet en van Loon bij Voorschoten verslagen en verjaagd.

In dien tijd waren in Holland menigvuldige kloosters en abdijen. De abdij van Rijnsburg was een klooster voor adellijke jonkvrouwen. 't Was een klooster dat rijk begiftigd werd. Een menigte van vaste goederen, dorpen, landen, tienden, erfpachten, visscherijen en andere bezittingen en vrijdommen werden aan die

1) Het tegenwoordige Noord-Holland.

abdij vermaakt, ook door vorsten, die anders als gierig bekend stonden. Naar de oorzaak hiervan behoeft men niet te zoeken. 't Was om den hemel door goede werken te verdienen. 't Was zeker, dat een gevoel van zonden was opgewekt, welke men zocht te bedekken in het verrijken van kerken, priesters en monniken. 't Was dus een geven maar niet van het hart aan den eenigen Heiland.

Wij mogen niet ontkennen, dat de bewoonsters dezer abdij hare schatten op een liefdadige wijze besteedden. Niet minder toch dan 2000 personen ontvingen driemaal per week aalmoezen. In 1557, een zeer duur jaar, werden op éénen dag 2000 ponden broods verdeeld.

Christelijke nederigheid en zelfverloochening was echter in de abdij niet te vinden. De abdisse werd hare Hoogheid genoemd. Geen non mocht aangenomen worden, die niet van vaders en moeders zijde van adel was en vier adellijke grootouders had.

Hoe groot de macht en het aanzien der abdisse was, zien wij in het volgende.

Op zijne reis naar Haarlem ontmoette Keizer Karel V de abdisse van Rijsburg. Hij steeg uit zijn wagen, om voor haar de knie te buigen, haar noemende „mijne gebiedende Vrouwe van Rijsburg." Hij stond niet eerder op, dan toen hij door haar werd opgeheven.

De levenswijze der nonnen van Rijsburg was alles behalve gestreng. Dit deed paus Nicolaas V denken aan eene hervorming van het klooster, doch hij werd hierin door den graaf van Holland belet.

Onder de Hollandsche steden is Dordrecht de oudste. Deze stad is in de 11^e eeuw door Dirk III gesticht. Een door hem aldaar gevestigde tol deed de stad aan de vijandelijkheid harer

naburen ten doel staan. Adelbold, bisschop van Utrecht, en hertog Godfried, de Bultenaar, hertog van Lotharingen, trokken op den Hollandschen graaf los, doch hadden reden genoeg berouw van hunne daad te hebben, naardien zij ten eenenmale verslagen werden.

Laat ons nog een oogenblik bij deze stad stilstaan.

In den aanvang van de 16^e eeuw was Dordrecht een der machtigste en bloeiendste steden van Holland. Het is niet te veel gezegd, wanneer wij haar de machtigste en bloeiendste stad van dat gewest noemen. Immers, zij droeg den naam van »de koningin der steden,» de »glorie van Holland?» En vanwaar zulk een welvarende toestand? Dien vinden wij in twee oorzaken. Voor eerst hare gunstige ligging voor den handel en de schitterende voorrechten haar door de landsheeren toegestaan. Oude privilegiën werden bevestigd, nieuwe verleend, omdat zij door hare schatten meermalen de landsheeren uit geldverlegenheid hielp. Nu, zij dreef dan ook handel op de Oost- en Middellandsche zee; zij zond hare schepen oost-, west-, zuid- en noordwaarts, naar Portugal, Spanje, Italië, Grieken en Turken, Mooren en Oostland, en dagelijks zeilden groote en kleine schepen, rijk beladene karvielen, buizen, honggatten, fregatten, kragen, hoekers en hulken hare haven binnen. Hare vlaggen waren geëerd in de voornaamste havens van Europa.

Dordrecht was dan ook niet weinig trotsch op haren rijkdom en daarom op haren invloed bij de hooge regeering, in spijt van andere handeldrijvende steden.

Verre was het er echter van daan, dat met dien bloei beschaaftheid, godsdienstkennis en zedelijkheid gelijken tred hadden gehouden. Vernemen wij wat zeker schrijver 1) daarvan zegt: »Het godsdienstig en wetenschappelijk onderwijs was, gelijk overal hier te lande, nog in handen der geestelijken, die zonder kennis en beschaving, weelderig en onverschillig daarheen leefden, en den

1) Dr. G. D. J. Schotel.

vrijen geest door bijgeloof en dwaling alle vlucht benamen en ter nederdrukten. De scholen, die men sedert de elfde eeuw bij de kerken had gesticht en in welke, zonder inachtneming van kunde en geschiktheid, eerst door de graven, later door den magistraat onderwijzers aangesteld, of die aan de meestbiedenden verpacht werden, voorzagen slechts in de noodzakelijkste behoeften. Het onderwijs bepaalde zich alleen tot zingen, lezen, schrijven en de beginselen der Latijnsche taal, en men was tevreden, indien de leerlingen slechts het geloofsbegrip, het Onze Vader en eenige andere gebeden in het geheugen hadden geprent.

Geen wonder, dat menig vroedschap zijne brieven, door een geestelijke geschreven, slechts met een kruis teekende, een klerk stadsprivilegiën moest lezen en de rekeningen schrijven. Enkele heeren-zonen verlieten in prille jeugd de stad om in een beroemd klooster de zeven vrije kunsten te leeren en vervolgens aan eene buitenlandsche hoogeschool den graad van licentiaat, baccalaureus of meester te verkrijgen, enkele »Joffers» werden te Rijnsburg, Loosduinen, Leeuwenhorst of in een ander klooster opgevoed en keerden, na haar getijden en eenige ridderromans te hebben leeren lezen, en zich in spelde- en naaldewerk, ook soms in het »quarten,» dammen en schaken geoefend te hebben, naar de ouderlijke woning terug. Zij, wier vermogen zulks niet toeliet, bezochten korten tijd de Grooteschool en verlieten ze schier even onwetend als zij ze betreden hadden. Voor het onderwijs en de opvoeding van den geringeren poorter of den gemeenen man werd niets gedaan, en allen groeiden in de diepste onkunde en het grofste bijgeloof op, totdat de broeders van het »Gemeene leven» zich aan het onderwijs begonnen te wijden, in de nabuurschap der stad het klooster Eemstein, en binnen de stad bijscholen stichtten.

Eerst toen begon zich ook de regeering de zaak van het onderwijs meer aan te trekken en zorgde voor bekwaamere rectoren en conrectoren.

Het was er echter verre af, dat alle burgers hunne kinderen ter schole zonden. De meesten lieten ze of volstrekt niet of slechts door haagpriesters en monniken, waarvan toen de stad wemelde, eenig onderricht geven.

En wat de geestelijken betreft, wien het onderwijs en de opvoeding der jeugd werden toevertrouwd, zij waren vaak onwetende priesters en domme monniken van wie Erasmus zegt: »Zij zijn een hoop schelmachtige boeven, een pest en ondergang der geheele wereld.» En inderdaad de levenswijs der geestelijkheid was zóó ergerlijk, dat zij ten algemeenen spot werd.

Maar laat ons ook aan de hand van genoemden schrijver zien, hoe het er met het volk uitzag.

»Hare (Dordrechts) inwoners liepen doorgaans met grooten spoed naar de kerken, voornamelijk naar die van 't Heilig Sakrament en naar de groote parochiekerk. Dáár offerden zij zoovele waskaarsen, die op een ijzeren kroon voor het koor geplaatst en ontstoken werden, dat ze in een kuip, die half vol water was, moesten geworpen worden, om plaats voor het offeren van nieuwe te maken. Godvruchtiger was het, dat verscheidene personen blootsvoets op en nedergingen, God biddend dat Hij hunne misdaden toch wilde vergeven. Ja, vele manljuiden kwamen, tot blijk van groote boetvaardigheid, met een ijzer harnas aan ter kerke loopen, en volgden, aldus toegerust, de processien ter kerk.

De vrouwen trokken, ten teeken van boetvaardigheid, linnen kleederen aan en pleegden dus, in 't heimelijk over hare zonden zuchtende, kermende en blootsvoets gaande »behoorlijke en christelijke boetvaardigheid.» Op schier alle hooge feesten trokken lange processien langs de straten en waren niet zelden oorzaak van hevige beroerten, daar zij tot walgelijke tooneelen en grove buitensporigheden aanleiding gaven.

»'t Was of de verzekerdheid van zonden-vergiffenis een nieuwe prikkel was tot zondig bedrijf,» zoodat de regeering soms strenge

maatregelen moest nemen om de insolentiën, dronkenschappen en vechterijen te weeren."

Beroemd was vooral de processie, die den eersten zondag na Pieter en Paulus-dag plaats had, wanneer een groot stuk van 't Heilig kruis, en een fraai met edelgesteenten versierd kruisbeeld in statelijken omgang door de stad werd gedragen. Vooraf ging het hout, hetwelk de pastoor der groote kerk, onder een scharlaken daïs, omringd door zingende »tot maagden en engelen toegemaakte scholieren" droeg. Daarop volgden »Goliath met zijn toebehooren, Abraham met zijn toebehooren, de morysche dans onzer L. Vrouwen, onzer Vrouwen boodschap, de drie koningen, onze L. Vrouw, die in Egypte rijdt, de besnijdenis, de leeraars van Jeruzalem, het avondmaal, het hofke, een kruisdrager, het H. graf met de drie Maria's, God in het hofke met Maria Magdalena, St. Steven, St. Saulus, enz. enz.

De geestelijkheid en monniken, met waskaarsen in de hand, de regeering door hellebaardiers omringd, de gildedekens, officieren der stad in hun plechtgewaad en een onafzienbare schaar van poorters volgden, allen biddende en zingende op de borst slaande en alle teekenen van devotie gevende. De meesten barrevoets, velen met ontbloote leden, zichzelve kastijdende en pijnigende onder het gelui van alle klokken over de met bloemen en tapijten versierde en met fakkels en waslicht verlichte straten."

Genoeg hiervan om ons eenigermate een denkbeeld te vormen van den toestand dier dagen.

Van de stad Delft wordt gezegd, dat zij in 1071 door Godfried gesticht is. Amsterdam is eerst in het begin der 13^e eeuw bekend.

Van al de Hollandsche graven, al ware 't ook met een enkel woord gewag te maken, laat de aard van ons werk niet toe, en moeten wij derhalve naar andere werken verwijzen. Ook zijn allen niet even belangrijk. Wij willen alleen van een paar hunner

spreken. Willem I, de broeder van Dirk VII, straks genoemd, heeft zich onderscheiden op den zesden kruistocht bij het innemen van Damiate. Onder zijne aanvoering zeilde de vloot op genoemde stad aan den mond van den Nijl, los. De stad werd gedekt door een kasteel, dat in den Nijl stond. Niet minder dan 20.000 Saracenen waren in de wapenen, om stad en kasteel te verdedigen, doch na eene belegering van 16 maanden zag Willem er zich meester van.

Willem II. Hij was een rechtschapen, dapper, standvastig man, doch die met velerlei bezwaren heeft te kampen gehad. Op 20jarigen leeftijd werd hij tot Roomsche koning verkozen, om dan later als keizer van Duitschland verheven te worden. Dit geschiedde op aanbeveling, bijna zouden wij zeggen, op last van den paus. Immers, de paus was destijds de alleenheerscher? Vorsten en volken bogen zich voor hem in 't stof, want hij beweerde de opper-regent der gansche aarde te zijn. Het Huis der Hohenstaufen dulde hij niet op den keizerlijken troon van Duitschland en vandaar dat de Hollandsche graaf Willem II op zijn last tot Roomsche koning verheven werd, een waardigheid, welke de keizerlijke voorafging. Met een leger, aangegroeid tot 20.000 krijgers, die het kruisteecken droegen, verscheen Willem voor Aken, waar hij, na een langdurig beleg, gekroond werd. Wat gaf hem echter zijne verkregen waardigheid? Veel onrust maar weinig genot of voordeel. Wellicht zou het hem gelukt zijn een einde aan de regeeringloosheid in Duitschland te maken, hadde hij niet in West-Friesland zijn dood gevonden.

Veel heeft Willem bijgedragen tot den rijkdom, het aanzien en de macht van Holland. Bloei en welvaart te bevorderen was zijn lust. Daartoe gaf hij, ten spijt der edelen, vele voorrechten en vrijheden aan de steden, Alkmaar, Haarlem, Dordrecht, Delft, Zierikzee en Middelburg. Tot een bewijs zijner belangstelling liet hij zich opschrijven onder de burgers van Utrecht.

Zijn zoon Floris V volgde zijn voorbeeld, en nam de verachte bewoners van het platte land onder zijne bescherming. Zijne regeering was merkwaardig niet alleen om zijne belangrijke krijgstochten tegen de West-Friezen maar veeleer nog door innerlijke ontwikkeling.

De bloei der steden en de verheffing van den burgerstand, die het voorname doel zijns levens uitmaakten, bleven nog immer een doorn in het oog der edelen. Zij konden zulk een gedrag in den vorst niet verduren en gaven hem den naam van der »Keerlen God.'' Maar dat niet alleen. Hunne boosheid ging verder. Eerst verontwaardigd, daarna wrok, vervolgens samenspanning in verstandhouding met den koning van Engeland. Aan het hoofd dier samenspanning plaatsten zich Herman van Woerden, Gerard van Velzen en Gijsbrecht van Amstel, een man, die het volle vertrouwen zijns meesters genoot. Het was tevergeefs, dat de graaf nog op denzelfden dag, waarop het verraad zou losbarsten, een schriftelijke waarschuwing ontving, een waarschuwing van dezen inhoud: »Edel Prins, koningskind, gedenk aan de woorden: »Zelfs de man mijns vredes, op wien ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft de verzenen tegen mij opgeheven;'' de niets kwaads vermoedende Floris sloeg op dat geschrijf geen acht en weldra werd hij overrompeld, ontwapend, geboeid en door van Velzen bij het minste verzet gedreigd hem het hoofd tot de tanden te zullen kloven.

Wat was het plan? Hem naar Engeland te voeren, maar dit geschiedde niet. Het dankbare landvolk, nauwelijks de mare vernomen hebbende, schoot toe om den dierbaren graaf uit de klauwen der roofgieren te redden. Deze echter wilden tot geen prijs hun prooi missen, maar dan liever hem op de wreedaardigste wijze vermoorden.

Aldus stierf een der beste Hollandsche graven door de handen van hen, op wier dankbaarheid hij had moeten rekenen.

Wanneer wij een oogenblik bij Floris V van Holland hebben stilgestaan, moeten wij ook van iets anders gewag maken.

Het kon niet anders of een ridderlijk vorst als Floris V, zoo in alles op zijn ridderlijken vader Willem II gelijkende, moest eene nauwere vereeniging of verbroedering van eenige ridders wenschen en de insteller eener orde of broederschap zijn. Het was die van St. Jacob. Twaalf ridders tegelijk werden door hem in de broederschap opgenomen. De ontvangst van een enkelen edelman of vorst tot de waardigheid van ridder gaf reeds uitgebreide plechtigheden en feesten. De geschiedenis zegt ons, dat, toen de vader van Floris V gedurende het beleg van Aken in 1247 tot ridder geslagen werd 1), de Domkerk te Keulen voor deze plechtigheid was uitgekozen. De kardinaal-legaat Caputio vierde, in plechtgewaad, de hoogmis, las den graaf de plichten eens ridders voor en ontving zijn eed. De koning van Boheme gaf hem den ridderslag.

Het krijgsgeschal verkondigde de verheffing van den vorst tot ridder. Nogmaals werd de mis gevierd en de plechtigheid besloten met tournooispen en ridderlijke feesten.

Gaf dit reeds een grooten omslag, wat zal het dan niet geweest zijn, toen twaalf ridders tegelijk in de broederschap van St. Jacob werden opgenomen. Graaf Floris V koos daartoe, ter eere van zijn vader, den stichter, het prachtige hof te 's Gravenhage. Maar het waren niet alleen de twaalf ridders, de gansche Hollandsche en Zeeuwsche adel werd op de gebruikelijke wijze door 's graven herauten tot het feest genoodigd.

Schitterend was het schouwspel op den dāg vóór het feest, toen al die ridders in hunne blanke wapenrusting, op hunne geharnaste of met kaproenen overdekte paarden, in statigen optocht hunne intrede deden bij den vorst. Banieren en vanen van allerlei schitterende kleuren wapperden van de muren en torens van het kasteel.

1) 't Was eene plechtigheid, die den edelman of vorst tot den mannelijken leeftijd inwijdde.

Prachtig was de zaal, tot ontvangst bestemd, gedecoreerd. Dat was ook van een Floris V te wachten. Zijn pracht- en kunstzin strekten daarvoor ten waarborg. Wij willen die zaal rondzien. In de nissen en hoeken zien wij tropeën van allerlei wapenrustingen, helmen en standaarden, waarop het licht betooverend werkt. Langs de wanden vinden we zitbanken met zijden en fluweelen kussens. In het midden van de zaal, hooge zetels met gebeeldhouwde leuning en prachtige zittingen, doorwerkt en doorstikt met de wapens van den graaf.

Een altaar met de vereischte kerksieraden, als: een hostiekast, een misboek, hooge zilveren kandelaars met brandende waskaarsen, heeft men ook niet vergeten, want dat alles is voor de plechtigheid der ridderwijding noodig.

Die dag is gekomen. De zaal is reeds gevuld met de genoodigde gasten, wanneer de muziek verkondigt, dat de graaf met zijne 12 uitverkorenen en verder gevolg in aantocht is. Hij komt de zaal binnen, omhangen met zijn purperfluweelen mantel met hermelijn omzet. Rechtstreeks gaat hij naar het altaar om de knie te buigen op het fluweelen kussen en zijn gebed te doen. Is hij opgestaan, dan laten zich de schoone, statige tonen van het orgel hooren, terwijl de bisschop Jan van Nassau, omringd door een stoet van priesters, monniken en koorknapen, in plechtgewaad gehuld, met den bisschoppelijken mijter op het hoofd, den staf in de hand, het kruis op de borst, den ring aan den vinger, de sandalen aan de voeten, zijn handen zegenend uitbreidt over de knielende menigte.

Het orgel zwijgt. Nu plaatst de bisschop zich voor het altaar en de hoogmis vangt aan. Na het eindigen daarvan geleidt de graaf het twaalftal in plechtigen optocht voor het altaar. Zij knielen voor den bisschop neder en deze leest hun de vereischten en de plichten van den ridder voor. Zij zijn: »Grootmoedig in tegenspoeden; edel van bloed; onkreukbare eerlijkheid; oprechte min-

zaamheid; onwankelbare deugd. Dagelijks moet hij, onder eerbiedige herdenking van 's Heeren lijden de mis hooren; voor het katholiek geloof zijn leven kloekmoedig wagen; de heilige kerk en hare dienaren van alle geweld bevrijden; weduwen, minderjarigen en weezen in nooden bijstaan; onbehoorlijk krijgsloon van de hand wijzen; voor elk onschuldig vervolgd een tweegevecht wagen; geen leerscholen bezoeken, dan alleen voor ridderlijke oefeningen; den roomsch-keizer of zijn stedehouder in wereldlijke zaken ootmoedig gehoorzamen; den staat van het Rijk vervreemden en onberispelijk voor God in deze wereld leven." Na de lezing volgt de toepassing: »Indien gij deze voorschriften naar uw vermogen vervult, hebt gij hier op aarde tijdelijke eer, en, na dit leven, eeuwige rust in den hemel verdiend."

Daarop volgt de eedzwering. De kerkvoogd vraagt: »Begeeft gij u in de orde van St. Jacob en wilt gij de plichten daaraan verbonden, vervullen?" Het antwoord luidt: »Ja, bij het heilig evangelie, dat wij met de hand aanroeren, zweren wij de voorschriften der orde te zullen onderhouden."

De bisschop. Deze belijdenis zij de vergeving uwer zonden, Amen!"

Nu volgt de ridderslag. Met een ontbloot zwaard geeft de graaf hun elk een slag op den nek, zeggende: »Ter eere des Almachtigen Gods verorden ik u tot ridder van St. Jacob en neem u met genoegen in onze broederschap op; maar gedenk, dat de Heiland der wereld voor den hoogepriester Annas om uwentwille een kinnebakslag ontvangen heeft; voor Pilatus den stadhouder bespot, gegeeseld en met doornen is gekroond; voor koning Herodes met een purperen kleed omhangen en bespot is, en voor het gansche volk naakt en verwond aan het kruis is gehecht. *Ik rade u dan, dat gij zijn smaad indachtig zijt, en zijn kruis op u neemt, en ik vermane u, dat gij zijn dood niet ongewroken laat."

Na het uitspreken van dit formulier worden den graaf op flu-

weelen kussens twaalf zilver-vergulden halsbanden aangeboden. Aan ieder hangen vijf schelpen met het beeld van St. Jacob voorzien. Het is het teeken der broederschap, dat door den graaf om den hals van elken ridder gehangen wordt. De heraut van Holland ontvangt uit de handen der ridders hun gewoon schild en hunne wapenen, welke door de schildknepen worden aangenomen en een plaats krijgen in de ridderzaal tot een eeuwige gedachtenis der gevierde plechtigheid en van hunne verheffing tot de broederschap van St. Jacob. Wederom laat de krijgsmuziek zich hooren, waarmede de luide toejuichingen der menigte zich vermengen. Die muziek wordt nogmaals door de statige orgeltonen vervangen en opgevolgd door een plechtige stilte. Nog een mis met de lofliederen van het koor en de plechtigheid is afgeloopen. Maaltijden, muziek, spelen enz. volgen. Ook daarheen moeten wij hen vergezellen, want wij dienen tevens een blik te slaan in de ridderspelen van dien tijd.

Langen tijd reeds voor de kruistochten waren de tournoospelen in gebruik, het eerst in Frankrijk. Hendrik de Vogelaar voerde ze in Duitschland in en vervolgens kwamen ze overal. De tournooien waren de voornaamste plaatsen van vereeniging voor den adel en werden door koningen en vorsten aangemoedigd. Alles werd aangewend om ze met de grootste pracht en den grootsten luister te doen plaats hebben.

De man met zijn eigenaardigen pels, omzet met hermelijn of sabel, voorzien van 's vorsten wapen, prijkende met de wapenkleuren, helmsieraden en schildhouders, is de wapenheraut. Hij begeeft zich naar de verschillende kasteelen, om de ridders tot het feest uit te noodigen. Natuurlijk wordt hij overal met de grootste welwillendheid ontvangen en zijn uitnoodiging met geestdrift aangenomen. Terwijl de ridders hunne wapenen, deviezen en beste oorlogspaardengereed maken, laat de vorst een geschikte kampplaats (krijt) afperken, omringd door banken en zitplaatsen voor de adellijke dames en de rechters van het tournoi.

De dag van het feest begint te naderen. De ridders met hun gevolg maken aanstalten tot vertrek. Reeds laat meer dan een zich zien aan het vorstelijk verblijf, dat tot ontvangst der ridders in gereedheid is gebracht. Hun gevolg zal huisvesting vinden in den omtrek of in de naastbijgelegen stad. Ook de adellijke dames en de rechters van het tournooi zijn reeds aangekomen, ofschoon het nog de tijd van het feest niet is. Immers op den Zondag, die het feest voorafgaat, moeten de wapenschilden en de banieren der ridders, die aan den kampstrijd zullen deelnemen, onderzocht worden, en dat is de taak der dames en rechters. Daarom moeten ook allen op dien dag zich in 's gastheers woning bevinden. 't Feest is dan ook reeds aangevangen; het is het voorbereidingsfeest van het tournooi. Maar waartoe dat onderzoek van schilden en banieren? 't Is immers licht mogelijk, dat onder de aangekomen gasten zich een eerloos, een onhoffelijk ridder bevindt, en deze behoort in het gezelschap niet, hij moet verwijderd worden.

't Is een fraai gezicht, die wapenschilden en banieren met hunne zinnebeelden, deviezen en figuren in verschillende kleuren voor de vensters van het kasteel en van de torens. Zij zijn daar ten toon gesteld. Die onderscheidene kleuren op de wapenschilden hebben hunne beteekenis. Het rood of keel herinnert aan den muil der wilde dieren; het azuur of hemelsblauw is het zinnebeeld van hemelsche deugden of van ridderlijke volmaaktheid; het groen, de kleur der Muzelmannen, dient ter gedachtenis aan den strijd tegen de ongeloovigen; het sabel of zwart, stelt de aarde voor en is het zinnebeeld van ootmoed en afzondering van de wereld. 't Is ook wel een bewijs van droefheid en berouw.

Het onderzoek der wapenschilden is afgelopen, maar de rechters van den kampstrijd hebben meer te doen. Het kon toch zijn, dat het door den gastheer gekozen terrein ongeschikt was, de grond te oneffen, wat het struikelen der ten strijd aangehitste paarden kon veroorzaken, en daarom goed toegezien of de grond gelijk

en vlak is. Nog meer. Van alle kanten komen toeschouwers aanstroomen. Het zijn slaven, lijfeigenen en vrijen, die op het terrein niet behooren, en daarom ook goed toegezien of de toegangen door touwen of door stevige slagboomen (hameien) zijn afgesloten. Onder die menigte daar buiten bevinden zich kooplieden, kramers, potsenmakers, minstreelen en zangers. Zij zijn van alle kanten toegestroomd, deze om de menigte te vermaken, gene om hunne koopwaren aan den man te brengen en wat te verdienen. Ook de wapenen krijgen hun beurt, wanneer zij ten minste niet van hout zijn. Dan moet de punt stomp zijn of gemaakt worden, om ongelukken te voorkomen. En bleven die ongelukken altijd achter? Zeker niet. Menige kampplaats werd rood geverfd met het bloed eens ridders, ja, menig moedig en vurig krijgsman werd dood weggedragen. Graaf Floris IV van Holland o. a. 't Heette toeval, wanneer een ridder getroffen werd; de ridderlijke eer liet niet toe, dit aan boos opzet toe te schrijven, ofschoon hiertoe meer dan eens vermoeden bestond.

Nu is het de dag vóór het feest. Daar komen de ridders aan op hunne fraai uitgedoste paarden, om hun intocht in het vorstelijk paleis te houden. Onder daverend gejuich der toegesnelde menigte worden zij begroet, terwijl banieren en banderollen van duizenden kleuren hun vroolijk toewaaien van muren en torens.

Op den dag van het feest, terwijl de ridders zich tot het tournooi voorbereiden, maken hunne schildknapen de paarden en wapenen gereed. Zij zelve, de schildknapen, hebben reeds den vorigen dag buiten de kampplaats een lans met elkander gebroken. 't Was de inleiding van het tournooi zelf.

De zitplaatsen, versierd met banderollen en purperen draperieën, worden weldra ingenomen door de prachtig gekleede edelvrouwen, door den vorst, de kamprechters en het gevolg, die in statelijken optocht aankomen. Het teeken wordt gegeven; de toegangen worden geopend en de ridders dringen naar binnen. Hun eerste

werk is den vorst, de adellijke vrouwen en den kamprechters hun statelijken groet te brengen. Nu heeft eene vereeniging van al de ridders plaats om in het algemeen een spiegelgevecht te houden, want een spiegelgevecht is het tournooispeel, anders niet; indien anders, dan schendt men de tournooiwetten, dan ontaardt het feest. Dat algemeene gevecht, het dient slechts om zijn kracht en behendigheid te laten zien. Dan volgen de afzonderlijke gevechten. Inderdaad, de strijders munten uit in het hanteeren der wapenen. Men valt elkander aan, om zijne tegenpartij krachteloos te maken door hem zijn wapen uit de hand te slaan, of hem uit den zadel te lichten. Menig slag en stoot wordt toegebracht en afgewend. Alles is er op aangelegd om den moed der strijders aan te vuren. Het is hun vooral om de goedkeuring der adellijke vrouwen te doen. Hare toejuicing geldt boven alles. Zij immers beloonen de overwinnaars. Een sjerp, een sluier, een versiersel van hals of armen, een kleedingstuk, waarvan men zich onttreed, zoodat de lieve schepsels er zelfs wel eens van bloosden, hebben die dames voor den held van het feest over. Bij die toejuicingen, bij dien goedkeurenden blik, dien lieven glimlach der jonkvrouwen, voegt zich het geroep der herauten, het gezang der minstreelen, de luide kreten der menigte rondom de kampplaats. Dat alles blijft niet zonder invloed op de strijdenden. De strijdlust wordt vuriger, en het laat zich aanzien, dat het spel van karakter veranderen, het spiegelgevecht in een werkelijken strijd zal overgaan. Niet beter wordt het, wanneer deze of gene strijdbare ridder een prijs van zijn dame heeft ontvangen. Dan klinkt de stem der herauten: »Eer den dappere! Strijdt, edele ridders! De belooning is voor den moedige! De dood is verkieslijk boven de schande!» Die prijs, het teeken van vrouwengunst, aan lans, schild of eenig ander wapen gehangen, moet, het moge kosten wat het wil, behouden worden. Schande is het, wanneer de tegenpartij, die het er natuurlijk op toelegt, den ridder zijn prijs ontrooft. Nadert

de overwinnaar, om uit de hand der schoone den prijs te ontvangen, dan ook laat de krijgsmuziek zich hooren bij de kreten der herauten. Maar ook het omringende volk heeft een lofspraak voor de heldhaftige ridders. Natuurlijk, want in hen zien zij een waarborg voor de vrijheid des vaderlands.

Is het tournooi afgeloopen, dan wachten andere genoegens. Ook die moeten wij bezien en kiezen onder zooveel voorbeelden het feest, bekend onder den naam van »Geloftefeest van Rijssel,» gegeven door Filips den Goede in 1453. Zooals altijd werd ook dit feest door een tournooi voorafgegaan. Het spiegelgevecht, veel gelijkende op een strijd tusschen leven en dood, waarbij de grond dreunde van den hoefslag der paarden, waarbij het zwaard op harnas en helm beukte en speren in splinters vlogen, waarbij hoop en vrees, vreugde en angst zich op het gelaat der vrouwen teekenden, is reeds afgeloopen. De ridders stijgen af. Stalknechten nemen de schuimende rossen bij den teugel, om ze naar den warmen stal te brengen. Schildknappen nemen de zware wapenrustingen, helm, harnas, zwaard en speer in ontvangst en bieden hunnen ridders den gepluimden hoed en den purperen mantel aan. De woeste strijders van zoo even zijn in galante edellieden herschapschapen. Het geklank van horens en klaroenen roept hen ter maaltijd. Een welvoorziene tafel en een aangenaam gezelschap staan hen weldra te wachten. De gastheer is het eerst in de zaal, om zijne gasten met hoffelijkheid te ontvangen. De wanden van de zaal zijn met kostbare tapijten omhangen. Een amelaken van het fijnste Vlaamsche linnen is over de lange en breede tafels uitgespreid. Groot, ontzaglijk groot is de stoet van ridders en edelvrouwen, welke de ruime feestzaal intreden, gevolgd door hunne schildknappen en pages, die in een eerbiedige houding achter de gemakkelijke met hooge leuningens bewerkte stoelen staan. Niet zoo aanstonds vangt de maaltijd aan. De huiskapellaan zal eerst het Benedictus uitspreken en de gasten zullen hem in stilte volgen.

Inmiddels willen wij de onderscheidene tafels in oogenschouw nemen. Aan de middelste zit de hooge gastheer, Filips van Bourgondië. Hij is in prachtig scharlaken gekleed. De beelden en groepen, die tot versiering van de tafels zijn aangebracht, zijn sierlijk en kolossaal. Op de eerste tafel zien we een kerk met toren, orgel en altaar. 't Stuk is inderdaad prachtig. Daarnaast staat een schip met gezwollen zeilen en bootsvolk op het dek, in 't want en aan 't roer. Iets verder zien wij een bekoorlijk boschje, waartusschen een murmelend beekje vloeit. Aan den zoom van het boschje verheft zich een rots van edelgesteenten, waarover het water bruisend in een afgrond stort, terwijl een gouden beeldje het schuimende nat opvangt en het in een breeden straal opwaarts blaast.

De tweede tafel zou ons bijna doen verbeelden, dat wij niet meer in de Westersche landen waren. Dat statig woud met allerlei vreemde boomen en heesters, bananen en cypressen, palmen en tamarinden; die apen en schitterend gekleurde vogels, welke zich tusschen de takken bewegen; die tijgers en panters, welke tusschen de struiken loeren; die geketende leeuw op die groene weide, dat alles kan ons niet doen denken, dat we ons te Rijssel bevinden.

Het middelstuk van de derde tafel moet ons wel in 't oog vallen, want het is een kolossale pastei, een monstergebak. 't Is bijna ongelooflijk, een pastei, zóó verbazend groot, dat menige kamer niet ruim genoeg zou wezen, haar te bevatten; een pastei waarop 28 levende menschen hebben plaats genomen op haar verschillende verdiepingen, om beurtelings hunne speeltuigen te doen klinken. Dit stuk verdient met volle recht den naam van monstergebak, nog meer, als wij aan de eene zijde van die pastei een trotsch kasteel zien met zijn grachten en bruggen, zijn torens en schietgaten, waaruit een stroom van welriekend water vloeit, en aan de andere zijde een windmolen, op welks kap een ekster zit, terwijl schutters hun boog spannen om den vogel te treffen. Niets is

vergeten. Godsdienst, koophandel, scheepvaart, alles wordt hier voorgesteld.

Nu volgen de spijsen. Zij zullen nu ditmaal niet door een tal van bedienden worden opgedragen, maar uit de hoogte nederdalen, om de gasten eens te verrassen. De breedgebalkte zoldering, het plafond, kraakt, ja slijt zelfs. Mocht er voor een oogenblik vrees onder de gasten zijn, om onder het puin bedolven te worden, die vrees maakte spoedig plaats voor een aangamer gewaarwording, want ontelbare gouden en zilveren vazen, nappen en schotels van reusachtige grootte, gevuld met de degelijkste gerechten, dalen naar omlaag. Ziet eens dien kolossalen schotel. Hij is niet te klein om een everzwijn, omgeven door een vierentwintigtal speenvarkens, te omvatten. Een tweede schotel trekt onze aandacht. Hij is gevuld met een bont versierden reebok in het midden van bruin geroosterde reigers. Andere schotels van goud bevatten fazanten, eenden, hanen en ander gevogelte. De fijnste lekkernijen en suikerwerk vinden plaats op andere schotels. En wat niet te vergeten is, naast het zilveren of fijn porseleinen bord van elken gast staat een beker van het zuiverste metaal, om het edele vocht, malvezy en hypocras te ontvangen.

Laat ons niet vragen, wat zulk een maaltijd kost, als wij weten dat alleen één der schotels eene waarde van 90,000 kronen vertegenwoordigt.

Welk een gulle vroolijkheid heerscht er in de zaal. Geen wonder ook. Elk ridder is geplaatst naast haar, met welke hij 't liefst van één bord eet. Het is er levendig, ongedwongen; aangename kout en scherts laten zich hooren. De ruischende muziek is niet vergeten, die behoort bij elk feest. De vioolspelende minstreelen, die zwervende kunstenaars, bezoekers van hoven en kasteelen, bezingen de heldendaden, ook de gevaren der dappere ridders. Ook minneliederen.

Maar waartoe diende dit feest te Rijssel? Wat was de bedoeling

van den machtigen hertog? Of was het een gevolg van een opgekomen luim? Maar heeft de geschiedenis aan het feest den naam van „Geloftefeest” gegeven, dan zal het ook wel niet zonder bedoeling geweest zijn. Laat ons verder zien, wat op het feest voorviel en alles zal ons duidelijk worden.

Oor en oog, de maag niet minder, zijn verzadigd. De groote deuren aan den ingang springen nu wijd open. Een reus onder de monsters van zijn soort, een levende olifant, zwaait met zijn slurf en spalkt zijne kleine oogen om de feestzaal te overzien. Met loomen, zwaren tred stapt hij binnen, geleid door een bruinen Saraceen. Op zijn rug heeft hij een toren, waarin zich eene jonkvrouw bevindt, welke de lijdende kerk voorstelt. Een diepe stilte heerscht in de zaal. De vroolijkheid van zoo even schijnt de muren ontvloeden te zijn. Geen minstreef, die zijn zang of snarenspeel meer laat hooren. Het woord is aan die treurende jonkvrouw, welke haar klaagzang in een Fransch gedicht aldus uitdrukt: „Groote en machtige hertog! beschouw mijne bede als een verzoek, welke de christenheid van gansch Europa tot u richt. De Turken, niet tevreden met het Heilige land, hebben mij niet alleen uit de Heilige plaatsen verdreven, maar verontrusten mij zelfs in Europa. Reeds is het kruis op de Sophiakerk verdwenen en staat de Halve Maan in zijn plaats. Weldra zal Mahomed zijne vanen aan de oevers van den Donau planten. Daarom, machtige hertog! ik bid u, sta de kerk bij om den valschen profeet over den Bosphorus terug te drijven!”

Een goedkeurende glimlach van den hertog is het antwoord op dezen klaagzang. De ridders vereenigen hun verzoek met dat der jonkvrouwe. De hertog richt zich op van zijn zetel en zegt: „Edelen en ridders! zult gij nog langer dulden, dat de aanbidders van Mahomed onze heilige plaatsen in bezit hebben, dat zij de landen der christenheid afstroopen en onze velden verwoesten? Wilt gij met mij het zwaard aangorden om de Turken uit Grie-

kenland, uit Konstantinopel te verdrijven? Wilt gij met mij Europa voor altijd van hunne overheersching bevrijden?"

Een ongemeene geestdrift der ridders is het antwoord op deze toespraak. Elk belooft het zwaard te zullen aangorden. Dat is »het geloftefeest van Rijssel." En wat kwam er van de gelofte? Bijna niets. Slechts een paar schepen werden naar de Middellandsche zee gezonden, en de Turk hield vasten voet in Europa.

Huis van Henegouwen. 1299—1345.

Met Floris V, dien wij zagen vermoorden, stierf wel niet het Huis van Holland uit, want zijn zoon Jan was zijn opvolger, doch diens regeering was zeer kort en ging deze van het Hollandsche in het Henegouwsche huis over. Jan van Avennes was de eerste graaf uit dit Huis. Hij is bekend onder den naam van Jan II.

Henegouwen was een aanzienlijk, vruchtbaar landschap, dat 24 steden en naar men wil, 950 dorpen bevatte. Avennes was een slot en stad in Henegouwen.

Het was Jan II, die door overmaat van vrijheden en voorrechten vele steden wist te winnen. Zoo verleende hij reeds in 1299 aan Dordrecht het voordeelige stapelrecht.

Een geweldige strijd met Vlaanderen had in zijn tijd plaats (1302—1304). »Die strijd," zegt zeker schrijver, »levert een heerlijke bladzijde uit Nederlands gedenkboek van den ouden tijd." Door de trouweloosheid van koning Filips den Schoone van Frankrijk was Vlaanderen geheel aan zijne overheersching onderworpen, doch slechts korten tijd. Een lakenwever te Brugge maakte een opstand en weldra waren 3000 Franschen vermoord. Nogmaals wachtten de Bruggenaars, bijgestaan door Yperen en eenige kleinere steden, de Franschen af. Het beleid van den Zeeuwschen

edelman Jan van Renesse deed de overwinning op de Franschen behalen. Meer dan 15000 hunner vonden den dood in den slag, die de »Sporenslag'' genoemd wordt, naar de 4000 buit ge- maakte sporen van Fransche edelen.

Toen wendde zich de woede der Vlamingen naar Holland, want er bestond een oude vete, die er door de Franschgezindheid der Hollanders niet beter op geworden was. 't Was om Zeeland te doen. Graaf Guy van Vlaanderen, een geslagen vijand van het huis van Renesse, vereenigde zich met den dapperen ridder Jan van Renesse, en viel met een groot leger in Duiveland. Willem van Oostervant, zoon van Jan II, lag met zijne vloot in de Gouwe. Terstond ontschepte hij zijn volk om de Vlamingers te verjagen, maar deze legden eenig krijgsvolk in eene hinderlaag, terwijl de overigen zich hielden alsof zij op de vlucht gingen. Die krijgslist gelukte. Willem zette de gewaande vluchtelingen achterna, maar werd spoedig in den rug gevallen en had nauwelijks den tijd het leven te redden, terwijl hij een aantal edelen om zich heen zag wegmaaien. En wat was het gevolg dier nederlaag? Willem werd beschuldigd van roekeloosheid en lichtzinnigheid en — een tijdlang althans — verloor hij het vertrouwen en de liefde der ingezetenen. Groot was de verslagenheid, ja, zoo groot, dat toen de Vlaamsche vloot zich voor Geervliet aan den mond der Maas liet zien, onderwierp gansch Holland zich zonder slag of stoot aan de Vlamingers, alleen de steden Haarlem en Dordrecht zonk het hart niet in de schoenen. Die steden hadden den moed hare poorten voor de indringers te sluiten.

Hoog was echter de nood geklommen. Naar menschelijke berekening stond het land als een buit onder de vreemdelingen verdeeld te worden. Menigeen vroeg zich zelve af: »Van waar moet raad en verlossing komen?'' Dat zou God doen, in slechts weinig tijd.

Daar verschijnt Witte van Haemstede, de zoon van den edelen Floris V, die het slachtoffer zijner volksliefde geworden was.

Met een klein scheepje had hij Zierikzee verlaten en stapte te Zandvoort aan land. In een oogenblik is de voorvaderlijke banier ontplooid en wappert Hollands leeuw op duin en strand. Dat reeds geeft moed. Alles geraakt op de been en schaart zich om den jeugdigen held. Hij trekt Haarlem binnen, omstuwde door de landzaten, ingehaald door de burgerij. Naarmate de geestdrift der ingezetenen stijgt, naar die mate neemt de schrik toe onder de vijanden, die hals over hoofd het hazenpad kiezen, doch bij het Manpad in menigte worden doodgeslagen.

Die overwinning werkte als een electrieke schok door het gansche land. Delft, Leiden en Schiedam joegen de vreemdelingen weg en als door een tooverslag was het gansche land van vijanden gezuiverd. En dat in niet meer dan vijf dagen tijds.

Ook het belegerde Dordrecht was spoedig bevrijd. Daar had de dappere Nicolaas van Putten het bewind in handen. Wel kwam hertog Jan van Brabant met een leger aanrukken, doch Nicolaas van Putten deed een uitval en gaf den hertog zulk eene gevoelige les, dat hij het terugkomen vergat.

En de graaf van Vlaanderen? Hij was te Utrecht, doch nam langs Gouda de wijk naar zijn land. Guy gaf het daarom echter nog niet op. Nogmaals ging hij op Zierikzee los en 't scheen, of hij in zijne woede besloten had, die stad te verdelgen, met zulke zware belegeringswerktuigen liet hij zich aldaar zien.

»Met een ijver alsof elk wist, dat hij een vader had, die aldaar belegerd werd,» trok elk tot ontzet dier stad op. Willem van Oostervant verzamelde intusschen eene vloot en nauwelijks had Guy die vloot in 't gezicht of hij trok met zijne schepen op Willem af, terwijl hij 10,000 man voor Zierikzee liet blijven.

Op den 10^{den} Augustus had er een hardnekkige scheepsstrijd op de Gouwe plaats, waarin de Hollanders een volkomen zegepraal op de Vlamingers behaalden. De achttienjarige overwinnaar, Willem van Oostervant, deed, onder het vreugdebeton der geredde

burgerij, zijn intocht in Zierikzee, nadat hij in zeventien etmalen het harnas niet had afgelegd.

De dappere Willem van Oostervant volgde zijn vader op onder den naam van Willem III. Hij heeft de onafhankelijkheid en het aanzien des lands staande gehouden en onrecht en willekeur aan banden gelegd. Schooner naam dan die van »de Goede,» kon hem ook door de landzaten niet gegeven worden.

Wilt ge de verhouding weten tusschen vorst en volk, verneemt dan wat een oud schrijver zegt: »Onze goede graaf bad zijne steden en onderzaten om 1000 pond Hollandsch; en zijne goede onderzaten antwoordden hem dat het te weinig was om hunnen Heere te geven, en wilden hem geven 10000 pond. En als die goede heer dat hoorde, schold hij hun de bede kwijt en zeide dat zij het goed zelf zouden houden en bewaren, zij zouden hem wel bijstaan, als hij het noodig had.»

Alvorens afscheid van het Huis van Henegouwen te nemen, willen wij toch nog eene opmerking maken.

De welvaart en het aanzien van Holland werden onder dit Huis verhoogd door uitbreiding van handel en door de verbintenissen en huwelijksbetrekkingen zijner vorsten. Willem III. o. a. had Johanna van Valois, zuster van koning Filips VI, tot vrouwe. Zijne oudste dochter Margaretha was gehuwd aan Lodewijk van Beieren; de tweede, Filippa, aan Eduard III, koning van Engeland.

Praal en pracht evenwel, die in meer dan één opzicht nadeelig zijn geweest, staken meer en meer het hoofd op. De hofhouding van Willem III was ongemeen luisterrijk. Op een ridderfeest te Haarlem, dat een volle week duurde, waren 1000 ridders tegenwoordig. Het was vooral Willem IV, die hierin buitensporig te werk ging. In Pruisen liet hij door een heraut een groot feest te 's Hage uitroepen, dat ook met ongeloofelijke pracht gehouden werd.

Men zag dan ook feestviering op feestviering en als gevolg

daarvan een schromelijke geldverspilling. Het is bijna ongelooflijk, wat de geschiedenis ons mededeelt, wanneer op zulk een feest duizenden ponden vleesch, een onnoemelijk aantal vogelen en emmers wijn genuttigd werden, en men de Hamburger bieren daarbij niet vergat. Doch wij zagen een en ander reeds in het hierboven omschreven »Geloftefeest van Rijssel.»

De gemeene man daarentegen moest zich met een slecht voedsel behelpen, dat ten deele uit garst en haver gebakken was, of ook wel met boonenbrood en raapzaadkoeken. Ja, veel was er in dien tijd dat weinig aantrekkelijks voor ons bezit. De huizen b. v. Zij waren zeer smal, laag en donker gebouwd en voor de deur op straat waren de mesthoopen en varkenshokken. Stadslantarens waren een onbekende zaak, zoodat men 's avonds bij donkere maan gevaar liep in een varkenskot te verdwalen.

Het Huis van Beieren. 1345—1425.

Beieren, sedert eeuwen met roem in Duitschland bekend, was een machtig vorstenhuis. Het dong met het Huis der Hohenstaufen en met dat van Oostenrijk naar de keizerskroon.

Doch hoe ging de regeering van het Henegouwsche op het Beiersche Huis over? Dit dient ons duidelijk te zijn.

Willem IV uit het Huis van Henegouwen was overleden zonder kinderen na te laten. Zijne zuster Margaretha was, als wij reeds hierboven zagen, gehuwd met den Duitschen keizer Lodewijk van Beieren, die de eigenlijke leenheer van Holland was. Het graafschap verviel alzoo weder aan den souverain, die het nu begeven kon aan wien hij wilde.

Keizer Lodewijk »verlijdde» daarmede zijne vrouw, dewijl zij toch de zuster van den overleden graaf was. Die benoeming was

den edelen zeer welkom. Was hun macht zeer ingekort, zij deden alle moeite zich zooveel mogelijk onafhankelijk te maken van eene macht boven hen. Welkom was hun dan ook eene vrouwelijke regeering, doch de steden en de landlieden dachten er anders over. Die zagen niet gaarne dat Holland aan het »spinrokken" verviel en wenschten liever een krachtige mannelijke hand, die hen tegen de edelen beschermde.

Het liep echter voor de steden nog al goed af, want Margaretha — die toch bij haren man in Duitschland diende te blijven — zond haren zoon Willem naar deze streken, om in heur naam het bewind te voeren.

Het was aldus dat de regeering van het Henegouwsche op het Beiersche huis overging.

't Was toen inderdaad een treurige tijd, want met den overgang van het eene in het andere Huis ontstond de partijschap, bekend onder den naam van »Hoeksche en Kabeljauwsche twisten," die omstreeks 140 jaren Holland verwoest hebben en waarin men geen andere zucht scheen te hebben, dan elkander te vernielen. Met het oog daarop schreef een onzer vaderlandsche dichters:

»De hel verzon den naam van Hoek en Kabeljauw."

Wanneer wij de geslachtslijst van het Beiersche Huis inzien, dan springt ons van zelve de ongelukkige Jacoba in het oog. Eenige dochter van Willem VI verlangden de Hoekschen haar, na den dood haars vaders, aan het bewind te zien, wat echter naar het oordeel der Kabeljauwschen tegen de rechten van haar oom Jan van Beieren streed, die, als zij meenden, na het verlaten van den geestelijken stand, de wettige leenopvolger van zijn broeder was. Op nieuw werd de ellende van een burgerkrijg gezien, die daarmede eindigde, dat Jacoba na den dood haars ooms het bewind moest afstaan aan Filips van Bourgondië.

Laat ons, alvorens wij een blik in het Bourgondische Huis slaan, eenige oogenblikken bij algemeene zaken stilstaan.

Handel en visscherij waren meer en meer tot ontwikkeling gekomen. Amsterdam, Enkhuizen, Hoorn, Medemblik, Middelburg waren van visschersdorpen of vlekken, aanmerkelijke steden geworden. Haarlem trok aanzienlijke voordeelen van de vorsten, die zich gaarne in de liefelijke omstreken dier stad ophielden. 's Gravenhage werd aanmerkelijk vergroot; de hoofdkerk aldaar was door hertog Albrecht, de kloosterkerk door zijne weduwe Margaretha van Kleef gesticht.

Vele adellijke geslachten waren door de twisten der Hoekschen en Kabeljauwschen vernietigd of tot armoede gebracht. De steden hadden dan ook weinig meer van de edelen te duchten.

Wij mogen niet onvermeld laten, dat in 1347 Willem Beukelszoon van Biervliet het haringkaken uitvond. Keizer Karel V erkende de waarde dezer uitvinding, naardien hij te Biervliet een fraaie graftombe ter eere des uitvinders liet oprichten. En inderdaad, honderd duizend Nederlanders vonden er hun bestaan door. Men heeft berekend, dat één zomer wel driemaal honderdduizend tonnen, waarin acht miljoen haringen gekuipt waren, opleverde, en dat de winst van ruim 10 miljoen gulden, die men voor de noodige kosten behoefde, twee volle kapitalen beliep.

Zulk een bron van welvaart was voor Holland een goudmijn, doch allengs begon deze tak van bestaan te verminderen en ten tijde van Napoleon geheel te vervallen.

Had Willem Beukelszoon de kunst geleerd, hoe men den haringkaken en in tonnen zouten moest, om die lang te kunnen bewaren en een aangename zilten smaak te doen verkrijgen, het vischtuig was toen echter nog te klein en te onvolkomen, om eene groote menigte te kunnen bevatten. Maar in dat gebrek werd voorzien. Door wien? Door een onbekenden burger van Hoorn.

Hij breidde in 1416 het eerste groote haringnet. Sedert dien tijd begon men van Hoorn, Enkhuizen enz. met grootere vaartuigen, buizen genoemd, ter haringvisscherij te varen.

Het groote net , dat men tegenwoordig gebruikt en den naam van »Vleet» draagt , is een samengesteld vischtuig , bestaande uit 46 netten in de lengte en 3 à 4 in de breedte.

Onder de nuttige uitvindingen mag men ook voorzeker de watermolens tellen. Vele honderden watermolens toch werpen met kracht het water uit onze polders , die anders aan een moeras gelijk zouden zijn , en houden die alzoo tot gebruik gereed.

In den aanvang van 1400 waren er reeds in Noord-Holland watermolens bekend en in werking. Zij werden destijds door paarden in beweging gebracht. Later geschiedde dit door den wind en opdat men van alle winden gebruik zou kunnen maken, werden zij op vlotten geplaatst , die men naar welgevallen kon draaien. De beweegbare molenkappen , toen nog onbekend , is eene uitvinding van de 16^e eeuw.

Wie de uitvinder der scheprad-watermolens is , kan niet gezegd worden. Wel zijn de namen van Nederlanders bekend, die nieuwe soorten van molens gemaakt of belangrijke wijzigingen daarin gebracht hebben. Zij zijn : J. Jongeneel , F. van Obdam , Klaverweide , van Marle , Nicolaas Calkoen en Kornelis Redelijkheid. Vooral mogen wij hier niet vergeten A. G. Eckhardt , die in 1772 een hellend scheprad uitvond, dat door zijn broeder later verbeterd is. De schepraden van Eckhardt zijn minder zwaar en minder kostbaar dan de oude en kunnen ook met een slappen wind werken. Met een fikschen wind malen die watermolens van 700 tot 800 tonnen waters , iedere ton van $5\frac{1}{2}$ voet , in een minuut op en uit en zijn zij in staat zulk een massa waters tot een aanmerkelijke hoogte op te voeren.

Nog eene andere zaak moeten wij onder de aandacht brengen. 't Betreft het schilderen met olieverf.

Tot nog toe werden de verfstoffen met het wit of geel van eieren gemengd en de daarvan gemaakte stukken met een vernis overstreken, om er meer duurzaamheid aan te geven. Omstreeks 1410 vonden Huibert en Jan van Eijk de kunst uit, om met olieverf te schilderen. Naar een nieuw vernis zoekende om zijne schilderstukken te bestrijken, bevond hij, dat gekookte lijnolie het meest vasthechte. Hij mengde dus zijne verfstoffen met die olie en had het genoeg te zien, dat zij van het water niets te lijden hadden.

Evenals men de eer van de uitvinding der boekdrukkunst aan Laurens Coster heeft willen ontnemen en op rekening stellen van Guttenberg, evenzoo heeft men aan onzen van Eijk de uitvinding van het schilderen met olieverf willen betwisten, doch het onderzoek van geleerden doet wel degelijk zien, dat van Eijk die eer toekomt, wat ook zijn grafschrift te Brugge aanduidt.

Bourgondische huis. 1425—1482.

Filips van Bourgondië, dien wij reeds op het »Gelooftefeest van Rijssel» hebben leeren kennen, was een der machtigste en rijkste vorsten van zijn tijd. Het hoofd van een zijtak der Fransche koningsfamilie van Válois, was hij door zijn geboorte hertog en graaf van Bourgondië, graaf van Vlaanderen en Artois en Heer van Mechelen. Daarbij voegde hij door koop, erfopvolging, gedwongen of vrijwilligen afstand het graafschap Namen, de hertogdommen Brabant en Limburg met het Markgraafschap Antwerpen, de Graafschappen Holland, Zeeland en Henegouwen benevens het hertogdom Luxemburg.

Daarenboven was hij door zijn zoon, bisschop David, en zijn neef Lodewijk van Bourbon feitelijk meester in hun bisdommen Utrecht en Luik. Ook in Friesland, dat door partijschappen verscheurd was, reikte zijn arm en zoo waren dan al de zuidelijke en noordelijke Nederlanden, met uitzondering van Gelre, onder den middellijken of onmiddellijken invloed van het Bourgondische Huis gebracht.

't Zag er aan het hof van Filips al zeer prachtig uit, ja, de weelde was er tot eene verbazende hoogte gestegen. De mannen, die vroeger lange kleederen droegen, hadden nu korte fluweelen buizen, die met goud en zilver omzoomd waren. Ook kwamen de pruiken in zwang naar het voorbeeld van den graaf, dewijl deze zijn haar verloren had. Op het hoofd droeg men een verbazend hooge muts in den vorm van een suikerbrood en de lange, zeer lange spitse puntschoenen waren met paarlen bezet. De wapenrustingen en tuigen der paarden waren niet minder schitterend. Toen Filips naar Luxemburg ging, om dit in bezit te nemen, droegen zijne achttien paarden fluweelen dekkleeden met goud bestikt en gouden hoefijzers. Hij zelf voerde gouden wapenen, waarvan de gevesten met diamanten bezet waren; zijn helm alleen had 100.000 gouden kronen gekost. De hofheeren, hun pages en hun bedienden waren even sierlijk gekleed; hun kleederen schitterden van goud en wapenen.

En zooals het immer gaat, de een wil voor den ander niet onderdoen. Edellieden, die niet tot het hof behoorden, volgden de hofheeren na en de kooplieden wederom de edellieden.

Onder de regeering van Filips vinden wij het eerste voorbeeld eener bijeenroeping der generale of algemeene staten. Het was in 1465, dat hij de afgevaardigden van de meeste der door hem bestuurde gewesten bijeenriep, ten einde gemeenschappelijk omtrent algemeene belangen te beraadslagen, een voorbeeld dat later, vooral door Karel, herhaaldelijk gevolgd werd.

Filips was ook de insteller van de beroemde orde van het »Gulden Vlies.«. Zijn doel was hiermede de voornaamste ridders en heeren van zijn hof tot een bondgenootschap te vereenigen, waarbij zij de geloften moesten afleggen om den godsdienst tegen de vijanden, vooral tegen de Turken te verdedigen. Toen hij met Isabella van Portugal huwde en het eene feest het andere opvolgde (1430), koos hij 24 der edelste heeren uit en benoemde hen tot de eerste ridders der nieuwe door hem ingestelde orde. De plechtigheid geschiedde te 's Hage in het koor der Groote Kerk, waar de wapens der ridders in het gewelf werden gehouden. De ridders dier orde hadden vele voorrechten en 't was eene groote eer tot die ridders te behooren. Tot die voorrechten behoorde dit. Als een dier ridders een misdrijf begaan had, mocht hij niet voor een gewone rechtbank gedaagd worden, maar alleen voor de ridders zijner orde.

Filips overleed na een langdurige en over 't geheel gelukkige regeering in 1467. In de geschiedenis staat hij bekend onder den naam van »den Goede,« om zijne liefde tot rechtvaardigheid. Junius, een vertrouwd raadsman van prins Willem I schreef in 1574 van hem: »De goede vorst was liever bemind of geliefd en een vader zijns volks genaamd dan te zeer ontzien of gevreesd te zijn, aangezien hij wist, dat de liefde het rechte fundament en de rechte bewaarster van alle gouvernementen en regeeringen is.»

Schrijvers van zijn tijd zeggen: »Bij zijn dood zijn er minder woorden dan tranen geweest, en was het alsof ieder zijn vader begraven had.»

Ondanks zijne schitterende hofhouding, liet Filips vele schatten achter. De liefde der landzaten was een bewijs, dat hij ze hun niet afgeperst had.

Geheel anders was het met zijn zoon Karel den Stoute. Was zijn vader op het geluk zijner onderdanen, hij was meer op de uitbreiding zijner staten bedacht. Zijn oogmerk was Bourgondië en

Nederland, door verovering van hetgeen er tusschen lag, samen te voegen, en alzoo tegenover Frankrijk en Duitschland een machtig koninkrijk te stichten. 't Was anders niet dan eerezucht, die gedurende zijne tienjarige regeering een aaneenschakeling van oorlogen gaf, welke daarmede eindigden, dat er voor vriend en vijand niets anders dan ellende overschoot, dat het landsheerlijk gezag verminderd en een vernieuwing van bloedige verdeeldheid gezien werd.

Zoo immer dan kan de dood van Karel den Stoute tot een trefend en leerrijk voorbeeld dienen van de vergankelijkheid dezer aardsche dingen. Vlogen eenmaal duizenden op zijne wenken, was hij, de ridderlijke doch trotsche vorst, eenmaal overwinnaar in zoovele veroveringen, wat was zijn uiteinde? Na den slag op de velden van Nancy werd hij gevonden, naakt uitgeschud, met wonden overdekt en met het aangezicht in een modderpoel vastgevroren.

Zijne eenige dochter en erfgename Maria stond bij den dood haars vaders als een weerloos lam. De geldverspillingen van Karel waren, na diens dood, het sein voor vele gewesten en steden om hunne verkorte of ingetrokken privilegiën en vrijheden terug te vorderen of uit te breiden. Aan zulk een beweging kon de twintigjarige Maria geen weêrstand bieden, en moest wel aan de eischen, ook aan de buitensporigste, toegeven. Met bevende hand onderschreef zij, wat haar voorgelegd werd. Zoo verleende zij het „Groot-Privilegie,” waarbij, met geheele miskenning der aloude grafelijke rechten, o. a. werd bepaald, dat zonder goedvinding der Staten door de vorstin geen huwelijk gesloten en geen krijg mocht worden gevoerd; terwijl de Staten — wat mede eene aanmatiging was — zouden kunnen vergaderen, zoo dikwijls en waar het hun zou believen.

Vragen wij, welke de gevolgen van een en ander waren, dan geeft ons een bekend schrijver 1) daarop het antwoord: »Ste-

1) Kluit.

delijke Dagvaarten uit strijdige belangen, verwarringen, beroeringen, rebelliën, tweespalten, Hoeksche en Kabeljauwsche moordenarijen, voetlichtingen van regenten, burgerlijke wapeningen, de hulproeping van krijgsvolk, zelfs van buitenlandsche macht door de ingezetenen; daaruit ontstane benoedigheden van soldijgelden en subsidiën, dure tijden, rijzingen en dalingen van de geldspeciën, gebrek aan alles, knellende armoede en hopeloosheid der smalle gemeenten, inlandsche oorlogen tusschen steden en steden."

Maar niet alleen met binnen- ook met buitenlandsche moeielijheden had Maria te worstelen. Het was vooral Lodewijk XI van Frankrijk, die het haar zeer lastig maakte. Deze vleide zich dat de juiste tijd was aangebroken, de Bourgondische macht geheel ten onder te brengen. Bourgondië werd vermeersterd; Artois besprongen; Vlaanderen bedreigd. De Gentenaars, door het gevaar verbitterd, brachten een groot gedeelte der stedelijke regeering om het leven. Ook twee der voornaamste raadslieden der hertogin, Imbercourt en Hugonet, vielen als slachtoffers van het woedend gepeupel. Het was tevergeefs, dat Maria met loshangende haren toesnelde, om het leven der beide onschuldigen af te smeeken, zij moest hen voor hare oogen zien afmaken.

Ook de woeste Adolf van Gelder, die niets minder dan een vadermoorder was, stelde zich aan het hoofd der Vlamingen, om haar te dwingen de vrouw van dien snoodaard te worden. Gelukkig, dat God haar een beteren man toeschikte in Maximiliaan van Oostenrijk, die hare rechten handhaafde, waardoor alles allengs tot orde en rust terugkeerde.

Niet lang echter had Maria genot van haar gelukkig huwelijksleven. Een val van het paard was de oorzaak van haren vroegtijdigen dood.

Oostenrijksche Huis.

De stamvader van dit Huis was Rudolf graaf van Habsburg (een slot in Aargau in Zwitserland).

De macht van dit Huis werd vooral door huwelijken uitgebreid en bevestigd, n. l. van Maximiliaan met Maria van Bourgondië en van Filips den Schoone met Johanna van Arragon, waardoor het Spanje, bijna gansch Italië en uitgestrekte bezittingen in andere werelddeelen verkreeg.

Staan wij een oogenblik stil bij Filips den Schoone, zoon van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië. (1482—1506.)

Bij den dood zijner moeder telde Filips nog slechts vier levensjaren, waarom zijn vader de regeering leidde, tot hij meerderjarig was. Dit was van 1482—1493. Een tijdvak dus van elf jaren, dat vol was van allerlei beroerten, veroorzaakt door de Hoeksche en Kabeljauwsche onlusten. Het was vooral de Hoekschgezinde Frans van Brederode, die in dezen tijd veel van zich deed hooren. Door de overal rondzwerfende Hoekschen tot hun aanvoerder gekozen, bemachtigde hij in 1488 de stad Rotterdam, waar hij een jaar lang tegen de troepen van Maximiliaan stand hield. Eindelijk moest hij de stad overgeven en, na een hardnekkig gevecht in de gevangenis geworpen, stierf hij aldaar aan zijne bekomen wonden.

De oorlog door hem gevoerd, draagt in de geschiedenis den naam van Jonker-Fransen oorlog.

Naaldwijk, een vriend van Brederode, zette den strijd nog een geruimen tijd voort en richtte allerwege verwoesting aan.

't Was een hardnekkige burgeroorlog, die oorlog tusschen de Hoekschen en Kabeljauwschen. Te Hoorn o. a. vonden afgrijzelijke wreedheden plaats. In die stad, waar de stadsregeering der Hoeksche partij was toegedaan, braken hevige onlusten uit, zóó

zelfs , dat Maximiliaan's stadhouder genoodzaakt was , haar stormenderhand in te nemen. Wie gruwet niet van de onmenschelijke wreedheden , wanneer wij lezen dat priesters levend van een toren geworpen werden ; dat men eenige dagen later onderscheidene gesmoorde kinderen vond , die men met bed en dekens maar opgerold en samengepakt had.

Inderdaad , Maximiliaan heeft niet veel genoeg van zijn regeering gehad. 't Waren onlusten hier en ginds en elders. In een oproer te Brugge geraakten de 52 gilden op de been , die door gewapend grauw versterkt , rekening eischten van de inkomsten en opgebrachte gelden , waarbij zij zich niet ontzagen , de hand aan hun wettige overheid te slaan en Maximiliaan in een kruideniershuisje , met dubbele ijzeren traliën voorzien en door een burgerwacht van 400 man bewaakt , gevangen te zetten , terwijl een aantal aanzienlijken in de gevangenis geworpen , gepijnigd en ter dood gebracht werden. Eerst na vier maanden werd de vorst door tusschenkomst van keizer en paus in vrijheid gesteld.

Voeg bij dit alles nog den opstand van het Kaas- en Broodvolk in Kennemerland en Noord-Holland. De zware lasten, welke Maximiliaan invorderde om zijne oorlogskosten te dekken en inzonderheid dure tijden, veroorzaakt door een ongunstigen oogst en niet te vergeten de knevelarij en trotschheid der regenten, brachten boeren en burgers tot wanhoop, maar wat niet te rechtvaardigen is, tot wreede miltzucht. Het was een hoop booswichten, die met hunne vaandels, waarin een brood en een kaas geschilderd waren — als zinnebeeld waarvoor zij stredden — het land affiepen en op een barbaarsche wijze huis hielden. Te Haarlem vooral was het plunderen en moorden dag en nacht, waar de burgemeester Nicolaas van Ruiven het bovenal ontgelden moest, dewijl de man letterlijk aan stukken gesneden werd.

Veel moeite kostte het, het oproer te dempen. De belhamels werden dan ook streng gestraft.

Het behoefde Maximiliaan inderdaad niet te verdrieten, toen hij tot keizer van Duitschland verheven, het land kon verlaten, te meer, daar zijn zoon, naar de toenmalige gewoonte oud genoeg was, om het bestuur over de Nederlanden te aanvaarden.

Filips begon zijne regeering met de vernietiging van het groot privilegie, dat men zijner moeder had afgedwongen. 't Was voorzeker een moedige daad.

Hij huwde met Johanna, dochter van Ferdinand, koning van Arragon en Isabella, koningin van Kastilië, waardoor hij na eenige jaren koning van het machtige en rijke Kastilië werd. Het gevolg daarvan was, dat er nieuwe bronnen van welvaart geopend werden, waardoor de bloei dezer gewesten toenam. Dit huwelijk maakt het ons tevens duidelijk, hoe ons land in betrekking is gekomen tot Spanje, waarmede het later zulk een hevige worsteling aanving, voortzette en voleindigde.

Van Filips moet gezegd worden, dat hij een onbeduidend, wuft vorst was, die meende alleen te leven om de genoegens dezer wereld te genieten, niet bedenkende dat de wereld voorbijgaat en al hare begeerlijkheden. Weinig bekommerde hij er zich dan ook om, dat de Schieringers en Vetkoopers deerlijk huis hielden, en men in Friesland van niets anders hoorde dan van rooven, moorden, hangen, verdrinken en verbranden. Gelukkig, dat zijn vader Maximiliaan er anders over dacht en zijn veldoverste Albert van Saksen, een der grootste veldheeren van zijn tijd, naar Friesland zond, om dat door tweespalt ongelukkige land tot rust en orde te brengen. Hij wist ook — en dit zonder geweld — de Friezen, die eerst zeer wederspanning waren, tot het vrijwillig opdragen der regeering te brengen. Jammer, dat na zijn vertrek door hooge lasten en een onvoorzichtig bestuur, er een geduchte opstand uitbrak, die niet zonder bloedstorting te bedwingen was.

Was Filips met zijne gemalin in 1501 naar Spanje vertrokken, vijf jaren later ging hij andermaal, naardien de dood zijner schoon-

moeder hem riep de erfenis over het rijke Kastilië te aanvaarden. Spoedig echter bleek het, dat zijne onderdanen weinig met hem ingenomen waren en dit had zijne reden. Filips toch begiftigde Nederlanders met staatsposten in Spanje, wat zeker onverstandig en onrechtvaardig was en den grond legde tot den haat der Spanjaarden jegens de Nederlanders. Filips echter bekommerde zich weinig hierover en dacht er slechts aan, hoe hij zich het best met vermaken kon bezighouden. Ook in hem zien wij de waarheid der Schrift bevestigd: »De dagen des menschen zijn als een bloem des velds,» want deze vorst zoo machtig, zoo fier, zoo vol levenskracht en dorstend naar levensgenot stierf in den ouderdom van 28 jaren, na slechts zes dagen ziek te zijn geweest (1506).

Filips droeg wegens zijne bevallige gedaante den bijnaam van »den Schoone,» maar ook dit woord der Schrift zien wij in hem bevestigd: »Bezoekt Gij iemand, zoo doet Gij zijne bevalligheid smelten als een mot.»

Karel II. 1506—1555.

In 1500 geboren, was Karel bij 's vaders sterven alzo zes jaren oud. Op nieuw werd keizer Maximiliaan tot de voogdijschap, nu van zijn kleinzoon, geroepen. Zijne onophoudelijke oorlogen met Frankrijk noodzaakten hem echter in Duitschland of Italië te blijven, waarom hij zijne zeven en twintigjarige dochter Margaretha, weduwe van den hertog van Savoie, eene verstandige vrouw, als landvoogdes naar deze gewesten zond.

Karel, te Gent geboren, werd opgevoed onder de leiding van Adriaan Floriszoon van Utrecht, later (1522) paus geworden en bekend onder den naam van Adriaan VI. Niets werd er verzuimd, om Karel met al die bekwaamheden toe te rusten, die in hem,

als machtig vorst, vereischt werden. De moeite aan hem besteed, was dan ook niet vruchteloos. Inderdaad groote gaven had Karel van God ontvangen. Hij sprak met gelijke gemakkelijkheden de Nederlandsche en Waalsche talen; hij was thuis in 't Latijn, Spaansch, Italiaansch en Hoogduitsch en daarbij een groot staatkundige.

't Was op den jeugdigen leeftijd van 15 jaren, dat Karel de regeering aanvaardde en dit onder de voorspoedigste omstandigheden, onder de meest grootsche vooruitzichten. Weldra toch werd hij heer over al de zeventien Nederlandsche gewesten, want van hertog George kocht hij Friesland en ook Overijsel; Utrecht, Groningen en Gelderland vielen hem straks toe. In 1524 n. l. was Hendrik van Beieren bisschop van Utrecht. De burgers, met hem in onmin gekomen, riepen, om zich tegen hem te kunnen verdedigen, de hulp in van Karel van Gelder en deze liet niet op zich wachten. Diens ruiters hielden deerlijk huis, zoodat de bisschop, niet langer zijn bisdom kunnende verdedigen, zijn gansche bezitting, waaronder ook Overijsel behoorde, aan Karel overdeed. De bisschop vergenoegde zich nu alleen met zijn geestelijke macht en een jaargeld. Maar nu waren de zaken met den Gelderschman daarom nog niet afgedaan. Deze bleef nog altijd in het Sticht om te rooven en te moorden. Maar dat niet alleen. Hij zond zelfs een bende van 10,000 man onder aanvoering van Maarten van Rossem naar Holland, die tot Rijswijk doordrong, er alles plunderde en niet eer aftrok, alvorens hem 20,000 gulden waren uitbetaald. Het was hoog tijd, dat de Hollandsche steden de handen in elkander sloegen en een leger op de been brachten onder aanvoering van den dapperen Floris van Egmond, wien het gelukte, zoowel het Sticht als Overijsel geheel te zuiveren.

Intusschen hadden de Gelderschen genoeg van Karel van Gelder. Tot zijne groote ergernis werd hij achteraf gezet en Jonker Willem van Gulik tot hertog gekozen. Om zich tegen den machtigen

keizer te versterken, verbond deze zich met den Franschen koning Frans I, den bestendigen vijand van Karel, met wien hij ook onderscheidene oorlogen voerde. Spoedig vielen de Franschen in Luxemburg (1542) en trok Maarten van Rossem Brabant in, waar René van Châlons, prins van Oranje, stadhouder was. Ofschoon deze een bekwaam en moedig krijgsman was, Maarten van Rossem behoefde hem hierin niets toe te geven, en dat derhalve de taak van René van Châlons moeielijk was, is ²licht na te gaan, te meer daar hij van de Hollandsche steden bijna geen geld kon krijgen, om een leger op de been te brengen. Toen dit eindelijk gelukt was, ontnam hij Luxemburg aan de Franschen en deed een inval in Gulik. Maarten van Rossem evenwel wist hem overal te ontwijken en ging op zijne gewone manier, hangen en branden, voort, waarom keizer Karel besloot, afdoende maatregelen te nemen, ten einde hieraan paal en perk te stellen. Zelf met een aanzienlijk leger in de Nederlanden gekomen (1543), nam hij de eene Geldersche stad na de andere in. Toen sloeg Willem van Gulik de schrik om het harte en hij zag wel, dat het hoog tijd was, zich aan den machtigen keizer te onderwerpen. Met acht der voornaamste Geldersche edelen in 's keizers leger te Venlo gekomen, wierp hij zich knielend voor den keizer neder en smeekte hem om genade. Zag deze in het eerst trotsch op hem neder en verwaardigde hij zich niet hem een woord te geven, straks evenwel liet hij zich tot een onderhandeling vinden. Er werd een verdrag gesloten, waarbij Gelderland aan keizer Karel afgestaan en hertog Willem daarentegen verlijd werd met de hertogdommen Kleef en Gulik. Maarten van Rossem ging hierbij in 's keizers dienst over.

Op deze wijze was Karel heer van al de Nederlanden geworden, maar nog meer eer en luister was hem ten deel gevallen, toen in 1516 zijn grootvader van moeders zijde, koning Ferdinand van Arragon, was gestorven, en hij alzoo koning over geheel Spanje

werd. Toen was hij de machtigste vorst van Europa, want Spanje was door zijne veroveringen in Amerika te dier tijde het rijkste en vermogendste koninkrijk der wereld. Maar hierbij bleef het niet. In 1519 was zijn grootvader Maximiliaan overleden en moest er diensgevolge een nieuwe keizer gekozen worden. Dit was geen gemakkelijk werk voor de keurvorsten, naardien niet alleen Karel maar ook de jonge en machtige koning van Frankrijk Frans I naar de keizerskroon dong. Na vijf maanden haspelen viel eindelijk de keuze op Karel, maar 't was eene keuze, die Frans I nimmer vergeten kon. Dat hij voorbijgegaan was, was hem onverdragelijk en zijn gansche haat viel daarom op Karel. Vandaar dan ook de gedurige oorlogen van keizer Karel met den Franschen koning.

Zagen wij Karel, die om zijn keizerlijke waardigheid in de geschiedenis bekend staat onder den naam van Karel V, tot den machtigsten monarch van Europa verheven, laat ons ook den toestand des lands in zijnen tijd van nabij bezien.

Onder zijne regeering bereikten de Nederlanden eene groote hoogte van bloei en welvaart. Brabant was destijds het rijkste gewest van Europa. De voornaamste stad, Antwerpen, was de eerste onder de handelssteden. Zij telde eene bevolking van 200.000 inwoners en niet zelden zag men op de Schelde 3000 schepen ten anker. In de tweede plaats wijzen wij op Vlaanderen. De hoofdstad Gent bezat 13 markten en een tal van fabrieken, die rijke winsten opleverden. Holland bloeide vooral door zijn graanhandel; het werd de korenschuur van Europa genoemd, want jaarlijks toch werden er 60.000 last koren uit de Oostzee ingevoerd. In Amsterdam kwamen alleen tweemaal per jaar tusschen de twee- en driehonderd schepen met graan binnen. Door het gansche land verspreidden zich olie-, papier- en zaagmolens, linnen-, kousen- en

mutsenfabrieken. Muntte Haarlem door zijne linnenweverijen uit, Leiden, Delft, Gouda, Rotterdam, Schiedam, 's Hage, Naarden en Hoorn konden op hare lakenweverijen wijzen, Zeeland op zijn rijken tarwebouw en Friesland op zijn veeteelt.

Met de toeneming der welvaart hield de beoefening van kunsten, wetenschappen en letteren een gelijken tred. In de letterkunde verwierf zich vooral de Rotterdammer Desiderius Erasmus een Europeesche vermaardheid.

Wat de bouwkunde aangaat, wij behoeven slechts het land te doorreizen, om de kunstgewrochten, die wij in elke stad van eenige beteekenis aantreffen, te bewonderen. Ook de schilderkunst maakte reuzenschreden. Een en ander zullen wij later meer omschrijven.

Niemand mijner lezers zal onbekend zijn met de groote gebeurtenis in Karel's tijd voorgevallen: de kerkhervorming. Wij kunnen volgens den aard van ons werk bij deze gebeurtenis niet blijven stilstaan en moeten wij onze lezers naar andere werken verwijzen. Alleen merken wij op, dat Karel een hevig vervolger van het protestantismus was, welks onderdrukking hij zich ten levenstaak gesteld had, omdat de hervorming niet met zijn staatkundig stelsel overeenkwam. Hij wilde de eenheid van zijn Nederlandsch rijk en voor het Huis van Oostenrijk het overwicht in Europa verzekeren, en daarom moest het protestantisme hem een doorn in het oog zijn. Haat jegens het evangelie kon hierbij niet uitblijven. Wilde hij de ketterij — zooals hij de hervorming noemde — desnoods met geweld onderdrukken, hij zag zich daarom in aanhoudende geschillen en oorlogen gewikkeld met de Duitsche vorsten en steden, die, 't zij uit overtuiging, 't zij uit staatkundige berekening, de hervorming waren toegedaan. Ook in zijne Nederlandsche erflanden vaardigde Karel onderscheidene plakkatens uit, waarbij het aannemen der

zoogenaamde nieuwe leer op doodstraf verboden werd. Dat hierdoor veel ontevredenheid ontstaan moest, ook omdat men voor het verval van den handel vreesde, is licht na te gaan en toch werden de plakkatens gedurig hernieuwd en gescherpt. Zij leidden tot een hardnekkigen en vreeselijken strijd, maar de uitkomst zou doen zien, dat God de machtigste was en menschelijke berekening, ook van den machtigen keizer, niets beteekende.

De Nederlanders behoefden waarlijk niet te treuren, toen Karel V, die hen meermalen bedrogen had en daarom niet ten onrechte den naam van »Charles qui triche» draagt, afstand van de regeering deed, om zijne overige dagen in een klooster te slijten. Op den 25 October 1555 droeg hij in een plechtige vergadering der Algemeene Staten te Brussel de regeering der Nederlanden en weinige maanden later ook die over Spanje en de daarbij behoorende landen over aan zijn zoon Filips. De Oostenrijksche erflanden en ook de Duitsche keizerskroon vielen ten deel aan 's keizers broeder Ferdinand, koning van Hongarijè en Bohemen.

Filips II.

Karel's zoon en opvolger als koning van Spanje onder den naam van Filips II bekend, had hetzelfde doel van zijn vader, n. l. de onderwerping der Nederlanden aan hun absoluut gezag, ten einde den rijkdom dezer landen tot de bevordering hunner belangen in de Europeesche staatkunde aan te wenden en daarom de handhaving van den roomsch-katholieken godsdienst met uitsluiting van elken anderen.

Toch hadden de Nederlanders spoedig reden om zich nog meer over den zoon dan over den vader te beklagen. Was Karel een man van genie, die den aard zijner landgenooten kende, Filips daar-

entegen , met een hooggaande verbeelding van zich zelve doch inderdaad zeer bekrompen van denkbeelden , in Spanje geboren en opgevoed , met vooroordeelen tegen de Nederlanders bezet , die niet eens hun talen kende , was fanatiek , koel , achterdochtig.

Nauwelijks had Filips zijn oorlog met Frankrijk tot een goed einde gebracht of hij was er op bedacht naar Spanje terug te keeren. Voor hij ging, diende er echter orde op de regeering des lands gesteld te worden. Hij droeg de algemeene landvoogdij op aan zijne halve zuster Margaretha van Oostenrijk, gehuwd met Octavio Farnese , hertog van Parma. Zij werd bijgestaan door een raad van State , waartoe benoemd werden : Antonie Pérénot, heer van Granvelle, bisschop van Atrecht (Arras) ; Karel, graaf van Barlament president van den raad van financiën ; Viglius van Zuycchem van Aytta, president van den geheimen raad ; Willem van Nassau , prins van Oranje ; Lamoraal, graaf van Egmond ; Filips van Stavelen, heer van Glaion. Bij deze heeren werden nog later gevoegd : Filips van Montmorency, graaf van Hoorne en admiraal der vloot ; Filips van Croy, hertog van Aarschot. De drie eerstgenoemde leden maakten de zoogenaamde consulta uit , bij wie eigenlijk de regeering berustte.

Over de afzonderlijke provinciën werden stadhouders gesteld. De prins van Oranje werd stadhouder over Holland, Zeeland en Utrecht ; de graaf van Egmond over Vlaanderen en Artois ; de graaf van Aremberg over Friesland, Groningen en Overijsel ; de graaf van Megen over Gelderland en Zutphen ; de graaf van Oost-Friesland over Limburg enz.

Vóór zijn vertrek riep Filips de Algemeene Staten te Gent bijeen, doch daar was het blijkbaar hoe de bedoelingen van Filips met de Nederlandsche belangen lijnrecht tegenover elkander stonden. In strijd met de door hem bezworen vrijheden wilde Filips omstreeks 4000 Spaansche troepen hier te lande laten. De Algemeene Staten begrepen echter het waarom en drongen daarom op hun vertrek aan.

Filips moest dit dan ook wel beloven, ofschoon hij het schoorvoetend deed en eerst na herhaalde vertoogen verlieten deze troepen in 1561 het land, maar in het hart van Filips kon dit niet anders dan wrok geven.

In den raad van State speelden vier personen een gewichtige rol. Zij waren Oranje, Egmond, Hoorne en Granvelle. Laat ons hen wat nader leeren kennen.

Willem van Oranje. Hij was de oudste zoon van graaf Willem van Nassau. In 1533 te Dillenburg geboren, had hij als erfgenaam der uitgebreide bezittingen van zijn neef René van Châlons, waartoe ook het prinsdom Oranje behoorde, zijn opvoeding ontvangen aan het hof van Karel V, wiens vertrouweling en lieveling hij was. Uitstekend waren zijn bekwaamheden, groot zijn verstand, onwankelbaar zijn standvastigheid; hij was een volleerd staatsman. Wat de volksstem was? Dat hij of Egmond tot de algemeene landvoogdij zou geroepen worden, maar de achterdochtige Filips kon deze mannen voor zulk een betrekking niet gebruiken. Hun invloed op het volk was immers te groot en hoe licht konden zij dan te machtig worden?

Aan Willem van Oranje komt een eerste plaats toe onder onze groote mannen. Aan hem toch danken wij onze onafhankelijkheid, ons zelfstandig volksbestaan. Wat zou zonder hem ons lot geworden zijn? Wij waren een buit van vreemdelingen geweest, om door hem uitgezogen en uitgemerfeld te worden.

Egmond. De graaf van Egmond, van hooge, bijna vorstelijke geboorte, was als Oranje de man des volks, de lieveling zijner soldaten, ja, hun afgod. Had hij bij St. Quentin en Grevelingen blijken van kriegsbeleid gegeven door zijne glansrijke overwinningen aldaar, het had tevens haat in het hart geschoten van een anderen grooten veldheer, van Alva, die den roem Egmond toege-

zwaaid, niet kon verkroppen en daarom te zijner tijd, den gehaten mededinger onschadelijk zou maken en dit op bevel eens konings, die den held van St. Quentin den grootsten dank schuldig was.

Jammer was het dat Egmond een man was van een zwak weifelend karakter.

Hoorne was met grootere vermogens dan Egmond bedeed, doch deelde soms wat te veel in de inzichten van zijn vriend Egmond.

Granvelle, de bisschop van Atrecht, was te Ornans in Bourgon-dië geboren en derhalve een vreemdeling in de Nederlanden. Hij was een man van een doordringend verstand, welsprekend, eerezuchtig en onvermoeid werkzaam, een man in wien Filips het onbepaaldste vertrouwen stelde, waarom hij ook aan zijne zuster bevolen had, om zich in moeielijke gevallen uitsluitend van Granvelle's raad te bedienen, maar daarom was Granvelle ook eigenlijk de man, die Nederland bestuurde, beter gezegd regeerde, want het mocht den schijn hebben, of alles van Filips uitging, Granvelle wist hem geheel naar zijne hand te draaien. Het geheele regeeringsstelsel toch ging van Granvelle uit. Het kon niet anders of dit moest den anderen raadsleden geweldig hinderen en misnoegdheid onder de edelen opwekken.

Had Filips de plakkatzen, door zijn vader tegen de aanhangers der hervorming uitgevaardigd, vernieuwd en de stipte uitvoering er van bevolen, zoodat de ontevredenheid op nieuw werd opgewekt, zij vond nog meer voedsel toen hij de oprichting van 14 nieuwe bisdommen beval en vooral toen Granvelle zich tot primaat-aartsbisschop van Mechelen en daarna tot kardinaal benoemen liet. Toen ontlastte zich 'svolks ongenoegen in hooge mate.

De trotsche en ijdele Granvelle maakte het zoo, dat de drie hier bovengenoemde raadsleden niet meer in de raadsvergadering wilden komen, zoolang Granvelle zich daar liet zien. De landvoogdes verzocht daarom ernstig zijn ontslag, dat de koning eindelijk zijns ondanks, verleende.

Granvelle verliet daarop de Nederlanden, werd later (1571) onderkoning van Napels en vier jaren daarna door Filips naar Madrid geroepen, om zijn bestendige raadsman te zijn. Met zijn vertrek uit Nederland waren echter zijne aanslagen op dat land niet geëindigd.

Intusschen nam de gisting in het land toe, op de verklaring van Filips dat hij geen verzachting der plakكاتen wilde toestaan. Op verschillende plaatsen begonnen hervormde predikanten in 't openbaar te prediken en meer dan 2000 edelen verbonden zich bij eene plechtige belofte of zoogenaamd compromis zich te verzetten tegen de zoo gevreesde Spaansche inquisitie en tegen elke geloofsvervolging. Meer dan 300 dier edelen trokken met Hendrik van Brederode aan het hoofd naar het paleis der landvoogdes om haar een smeekschrift aan te bieden ten verzoeke van vrijheid in het godsdienstige. Bij die gelegenheid werd hun door Barlaimont den schimpnaam Gueux (geus, bedelaar) naar het hoofd geworpen, maar die spoedig als een eere naam werd aangenomen van allen, die zich aan de zijde van Oranje schaarden.

Het eenige wat de landvoogdes in deze zaak meende te kunnen doen, was, het smeekschrift aan het oordeel des konings te onderwerpen en tot diens beslissing een matiging of moderatie der plakكاتen te bevelen. Toch ging het hangen en branden voort, en welke was de uitspraak des konings? Liever duizend levens te willen missen, dan verandering in den godsdienst te gedoogen. Toen brak de woede los en weldra lagen in een aantal kerken de altaren, beelden en andere sieraden verbroken. De »beeldstormerij» in Vlaanderen en Artois (Aug. 1566) begonnen, verspreidde zich in korten tijd door al de Nederlanden. Slechts enkele plaatsen bleven verschoond.

Algemeen was de schrik en de ontsteltenis op het vernemen dezer gebeurtenis, en wie niet het minst was geschrikt, de landvoogdes. Nu was zij dadelijk klaar met de belofte van vrijheid, maar

om die , nadat zij van den eersten schrik bekomen was, weder in te trekken. Trouwens, 't was niet de eerste maal, dat zij zich aan trouwloosheid schuldig maakte.

De beeldstormerij deed het compromis uit elkander spatten. Roomschen en onroomschen, eerst vereenigd, verwijderden zich van elkander.

Vele beeldstormers werden door de stadhouders gestraft, vooral door Egmond en Hoorne , ook door Oranje , waarna alles tot de orde wederkeerde en de landvoogdes haren broeder berichten kon, dat alles in rust was.

Meermalen had Filips te kennen gegeven, dat hij naar de Nederlanden zou reizen, maar nog nooit was het er toe gekomen , om de eenvoudige reden , dat hij er niets van meende. Hij had dit vooral nu moeten doen en de begeerte moeten inwilligen tot bijeenroeping der algemeene staten , maar noch het een noch het ander lag in het plan van Filips, die door de beeldstormerij nu de schoonste gelegenheid had, om de Nederlanders aan zijn willekeurig gezag te onderwerpen. Spoedig liet zich dan ook de mare vernemen , dat de hertog van Alva naar de Nederlanden zou komen, om straoefening te houden over het gepleegde misdrijf en dit zoowel aan roomschen als onroomschen.

De schrik , dat Alva , die als een wreed en bloeddorstig man bekend stond , naar het land zou komen , was zoo groot , dat duizenden hunne bezittingen te gelde maakten om een veilige schuilplaats in den vreemde te zoeken , overtuigd , dat hun leven hier op het spel stond. Ook Willem van Oranje en met hem vele hoofden van het bondgenootschap der edelen vertrokken. Onder hen noemen wij Lodewijk van Nassau 's prinsen broeder en rechterhand , Marnix van St. Aldegonde , de graven van Kuilenburg en Hoogstraten. Egmond koos dien verstandigen maatregel niet, ook zelfs niet toen Oranje bij hem op vertrek aandrong. Egmond waande zich veilig, maar spoedig zou hij berouw hebben. Hoorne begaf zich naar zijn goederen in het bisdom Luik.

Alva.

't Was in Augustus 1567 dat Alva zijn intocht in Brussel deed. Minzaam — schijnbaar althans — was de ontvangst, welke Egmond ten deel viel, maar dit was niet alleen voor hem, maar ook voor Hoorne een valstrik. Die minzaamheid en de daarop gevolgde omgang tusschen Alva en Egmond deden Hoorne zijne schuilplaats verlaten, om ook zijne opwachting bij Alva te komen maken, maar om spoedig met zijn vriend Egmond in de gevangenis te zuchten en daarna het hoofd op het schavot te verliezen.

Wel zag de landvoogdes dat aan haar gezag een einde was, en niet beter doen kon, dan haar ontslag te vragen, wat zij ook verkreeg. Was Alva gekomen in hoedanigheid van opperbevelhebber der troepen, nu werd hem ook de landvoogdij opgedragen. Nauwelijks had hij de handen ruim of hij richtte een rechtbank op, bekend onder den naam van »raad van beroerten," doch door het volk »bloedraad" geheeten, omdat die rechtbank niet anders dan bloed in haar vaandel voerde.

Oranje achtte het tijdstip gekomen, om geweld met geweld te keeren. Een leger werd samengesteld en te Heiligerlee begon de vrijheidsoorlog, die niet minder dan tachtig jaren lang zou duren. Meer dan eens was het voor ons een stikdonkeren nacht; 't scheen, dat de hemel van koper was, waar de gebeden van zoovele godvruchtigen in den lande niet konden doordringen. De eerste lichtstraal brak door te Brielle, waar een hoop piraten, doch in eerlijke zeelieden herschapen, in Gods hand het middel was, de bezwangerde staatkundige lucht op te klaren. Wel zouden er nog vele, zeer vele donkere dagen volgen, een Alva zou voortgaan te moorden en te rooven, maar de hoeksteen van Neerlands vrijheid was gelegd. Te Mechelen, Zutphen, Naarden mochten bloedbaden worden aangericht; het grijze Haarlem mocht na een kloek-

moedige en langdurige belegering vallen , bij het kleine Alkmaar stiet de menschenlachter het hoofd en met volle recht kon men zeggen : »Van Alkmaar begint de victorie,» want toen was de rij van Alva's zegepralen hier te lande gesloten.

De koning , door schade wijs geworden , begreep , dat hij tot zachter maatregelen moest overgaan , evenzeer als Alva begreep , dat zijn regeeringsstelsel had uitgediend. Ziende , dat hij dit »boterachtige» volk toch naar zijn wil niet kneden kon , verzocht en verkreeg hij zijn ontslag. Hij ging , met het bloed op zijn geweten , van zooveel duizenden , die hij aan zijn dweep- en wraakzucht had opgeofferd. Hij ging , gevloekt door een volk , dat zijn ijzeren tuchtroede in tiendubbele mate had moeten ondervinden.

Requesens.

Don Luis de Requesens Y Zuniga , zoo was de naam des opvolgers van den »Ijzeren Hertog.» Op 's konings last zocht hij door het aanbieden eener amnestie en andere beloften de Nederlanders tot onderwerping te brengen , maar kon hij geen uitzicht op vrijheid van godsdienst geven , dan was er ook aan geen bemiddeling te denken. Daarom stuitten ook de onderhandelingen in 1575 te Breda en die in 1579 te Keulen af. Er bleef dus niets anders over dan den eenmaal begonnen strijd voort te zetten.

De krijgskans was in den beginne voor Requesens ongunstig. Zijne vloot , waarmede hij Middelburg , dat door Oranje belegerd werd , wilde ontzetten , werd bij Roemerswaal door Lodewijk Boisot geslagen en Middelburg moest zich aan den prins overgeven. De slag op de Mookerheide , waar Lodewijk en Hendrik van Nassau sneuvelden , werd echter door hem gewonnen , maar te vergeefs putte hij zich uit , om Leiden te doen zwichten. De felste

hongersnood, het bange beleg van niet minder dan vier maanden konden de Leidenaars niet bewegen de stad aan Spanje over te geven.

Het waren wederom lichtstralen, doch die nogmaals door een donkeren nacht zouden gevolgd worden, toen de Spaansche troepen in 1575 in het gezicht en onder het vuur der Zeeuwsche schepen de kreeken doorwaadden, die St. Philipsland van Duiveland en dit laatste eiland van Schouwen scheidde. 't Was een stoute onderneming, waarbij zij hunne vijanden voor zich uitdreven, hen in Zierikzee opsloten en die stad belegerden. Toen scheen het, als ware alles reddeloos verloren, naardien de gemeenschap tusschen Holland en Zeeland, zoo gewichtig, nu verbroken was, maar God helderde dien donkeren nacht op, want nog eer Zierikzee zich overgegeven had, stierf Requesens onverwacht zonder den tijd gehad te hebben, een opvolger te benoemen. Dit had deze gebeurtenis ten gevolge.

Had Requesens geen orde op de regeering kunnen stellen, nu nam de raad van State voorloopig het opperbestuur in handen.

De Spaansche troepen, sinds lang ontevreden, achtten zich nu van allen band ontslagen en sloegen aan het muiten. Het niet voldoen hunner soldij deed hen tot roof, moord en brandstichting overslaan. Als razenden liepen zij het land af. Een groot aantal steden en dorpen werd door hen geplunderd en gebrandschat, maar onder al die steden trof Maastricht en Antwerpen het ijselijkste lot. 't Was een moorden en plunderen waarvan men gruwet. In Antwerpen toch vielen duizenden burgers door de moordende hand der woestelingen en voor miljoenen aan waarde werd er geroofd of vernield. (Nov. 1576). Niet ten onrechte noemt de geschiedenis die helsche daad »de Spaansche furie.»

Die Spaansche furie had deze uitwerking. Reeds vroeger waren de Algemeene Staten te Brussel bijeengekomen, om te beproeven of men ook tot een algemeene bevrediging kon geraken, maar deze

gebeurtenis verhaastte de zaak. Vier dagen na den gruwel werd de »Pacifatie van Gent'' geteekend. Daarbij verbonden zich bijna alle Nederlandsche gewesten (uitgezonderd Luxemburg) om de Spaansche troepen uit de Nederlanden te verdrijven. Tevens werd de prins van Oranje als stadhouder van Holland en Zeeland erkend. Wat de godsdienst aanging, alles zou op den voet blijven waarop het zich tijdens het sluiten der Pacifatie bevond en zouden de Staten-generaal verdere maatregelen vaststellen.

Atrecht en Utrecht.

De koning had een nieuwen landvoogd benoemd, zijn broeder Don Juan van Oostenrijk. De Staten weigerden hem echter te erkennen, tenzij hij tot de pacificatie toetrad. Dit gaf vele onderhandelingen, tot eindelijk Don Juan haar bij het Eeuwig Edict (1577) in haar voornaamste bepalingen bekrachtigde en als gevolg daarvan de Spaansche troepen het land verlieten. De scherpziende Oranje vertrouwde hem echter niet en waarschuwde op zijne hoede te zijn.

De pacificatie van Gent had niet de gevolgen, welke men er van verwacht had. Vele edelen, jaloersch op het gezag en den invloed des prinsen, legden hem groote hinderpalen en moeielijkheden in den weg. Don Juan, misnoegd om de schaduw van macht welke hij bezat, maakte zich bij verrassing meester van het kasteel van Namen, Mariënburg en Charlemont. Hier en daar stonden protestanten en roomschen weder fel tegenover elkander. De verwarring werd algemeen. 't Was voorwaar voor den prins een moeielijke tijd. Steunde hij op Holland en Zeeland, dat voor het grootste gedeelte protestantsch was, ook zijn invloed in Bra-

bant en Vlaanderen was groot. Daarbij toonden de Waalsche gewesten veel geneigdheid om zich met den koning en Don Juan te verzoenen en stond de hertog van Aarschot, die afkeerig van Spanje was, maar ook Spanje vreesde, tegenover hem. De partij van den aartshertog haalde Matthias van Oostenrijk in het land en droeg hem als algemeen landvoogd het hoogste gezag op. De prins wist zich echter tot stedehouder van den aartshertog te doen benoemen. Waar liep deze handeling dus op uit? Dat de invloed van Oranje gedurig grooter werd en men spottenderwijs den aartshertog zijn griffier noemde.

Koning Filips begreep, dat er aan dezen verwarden staat van zaken geen einde te maken was, wanneer hij niet iemand naar de Nederlanden zond, die niet alleen groote krijgskunde, maar ook veel wijsheid bezat. Dien man vond hij in den zoon der voormalige landvoogdes Margaretha, Alexander Farnese, prins van Parma. Eerst stond hij don Juan ter zijde, om bij diens dood (1578) hem als landvoogd op te volgen. Met de Spaansche troepen, die zeer versterkt waren geworden, versloeg Parma het leger der Staten-Generaal bij Gemblours en spoedig had hij Henegouwen en Brabant door het geweld zijner wapenen onderworpen.

Intusschen gingen Protestanten en Roomschen met veel onverdraagzaamheid te werk. Dit stuitte den prins en om een scheuring der Nederlanden te voorkomen, stelde hij een »geloofsvrede" voor, waarbij zoo aan roomschen als onroomschen vrijheid van godsdienst gegeven werd. Groningen en Leeuwarden stemden er in toe, maar in vele plaatsen wilde men van beide zijden van geene verdraagzaamheid weten. Bijna nergens vond hij gehoor. Het bleek dan ook duidelijk dat eene vereeniging met al de zuidelijke gewesten onmogelijk was. De Vlaamsche gewesten sloten in 1579 een verbond te Atrecht, »de Unie van Atrecht" geheeten, waarbij zij zich aan Parma onderwierpen, alzoo het oppergezag des konings erkenden en zich verbonden, met behoud van al hun rechten en privi-

legiën tot uitsluitende handhaving van het katholieke geloof. Op den 23sten Januari van datzelfde jaar werd daarentegen een afzonderlijk verbond of Unie tusschen de noordelijke provinciën gesloten. Die »Unie van Utrecht'', een tegenhanger van de Unie van Atrecht, was door Jan, broeder des prinsen, stadhouder van Gelderland, opgesteld. Hierbij verklaarden de provinciën Gelderland met Zutphen, Holland, Zeeland, Utrecht, de Groninger Ommelanden en eenige Vlaamsche en Brabantsche steden, later ook Friesland, Overijssel, de stad Groningen en Drenthe, zich ten eeuwigen dage vereenigd tot elkanders onderlinge bescherming tegen elken vijand als waren zij ééne provincie. Het zou dus een gemeenschappelijk verzet zijn tegen alle geweld, ofschoon elke provincie volkomen vrij zou blijven ter regeling harer inwendige aangelegenheden. Over oorlog en vrede zou eenstemmig, over andere gemeenschappelijke belangen met meerderheid van stemmen worden beslist. Vrijheid van godsdienst, althans voor Holland en Zeeland zou gehandhaafd, de geloofsvrede door alle gewesten aangenomen moeten worden.

Die Unie werd de ziel, de kracht en het leven van den Staat en is tot 1795 de grondslag of grondwet van de Republiek der zeven vereenigde provinciën geweest.

De republiek der Vereenigde Nederlanden.

Met de uitbreiding van het protestantisme in het Noorden werd de afkeer van het Spaansche gezag grooter. In het Zuiden vielen echter onderscheidene plaatsen, als Mechelen en 's Hertogenbosch, Parma toe; andere als Maastricht, Breda en Doornik werden door hem veroverd. Door den afval van den graaf van Rennenberg,

stadhouder van Friesland, Overijsel en Groningen kwam de stad Groningen onder Spanje.

Filips ziende, dat hij zijn oogmerk niet bereiken kon, zocht dit op een andere wijze te verkrijgen. Hij was goddeloos genoeg, te beproeven, of hij ook Oranje door moord uit den weg kon ruimen. Onder dagteekening van 15 Maart 1580 werd een banvonnis tegen Willem van Oranje publiek gemaakt, waarbij hij als de grootste misdadiger, die alleen de schuld van den opstand droeg, werd uitgemaakt. Door Filips vogelvrij verklaard, werd aan ieder, die hem dood of levend zou uitleveren, 25000 gouden kronen en brieven van adeldom toegezegd.

Een apologie of verdedigingsgeschrift, dat aan alle hoven werd rondgezonden, was het antwoord des prinsen op dat goddelooze staatsstuk.

Richtte Filips alzo een uitnoodiging aan alle booswichten, de Staten van hunnen kant achtten zich mede gerechtigd tot het doen van een grooten stap. Had men Filips nog alijd als opperheer erkend, een booswicht als hij, die zelfs laag genoeg was om een sluipmoordenaar te worden, kon niet langer als opperhoofd erkend worden en op den 26 Juli 1581 zwoeren de Algemeene Staten der Vereenigde provinciën Filips plechtig af en verklaarden hem, wiens naam tot dusverre nog altijd in openbare stukken als landsvorst gebruikt was, vervallen van alle rechten op deze landen.

Zoo was de stap, waarover men reeds lang gedacht had, gedaan. Maar wat nu? Op eigen beenen staan? Men gevoelde zich daartoe te krachteloos, en droeg daarom de souvereiniteit op aan Anjou, den broeder van den Franschen koning Hendrik III. Anjou liet men echter een schijn van gezag, want men vertrouwde hem niet, waarom hij ook door de Nederlanders zeer weinig gehoorzaamd werd. Zijn broeder was hem niet zeer genegen, daarom had hij van dezen niet zeer veel te hopen, en van den dapperen en bekwamen Parma had hij veel te vreezen. In zulk een toestand ver-

koos Anjou niet te blijven en hij besloot op raad van eenige Fransche edellieden, om zich met geweld van het gezag meester te maken. Het gelukte hem Duinkerken en Dendermonde en andere plaatsen in te nemen, maar zijne aanslagen op Ostende, Nieuwpoort en Brugge mislukten. Ook in Antwerpen deed hij eene aanzienlijke bende binnenrukken (Jan. 1583), doch de burgers grepen de wapenen op en joegen, na een hevig gevecht, de Franschen de stad uit. Deze aanslag heet in de geschiedenis »de Fransche furie.» Nu verloor Anjou alle gezag en hij was genoodzaakt de Nederlanden te verlaten en naar Frankrijk terug te keeren, waar hij in het volgende jaar overleed.

Holland en Zeeland stonden nu gereed Willem van Oranje tot erfelijk souverain te verheffen, doch zijn dood belette de volvoering van dat voornemen. Had hij meer dan eens aan moordaan- slagen ten doel gestaan, het gelukte Balthasar Gerards hem onder zijn moordend lood te doen vallen (10 Juli 1584).

Leicester.

Niet lang na den dood van den prins van Oranje had er een bijeenkomst plaats van de Staten der verschillende provinciën, die de souvereiniteit op zich namen. Het uitvoerend bewind werd opgedragen aan een Raad van State, waarin tot eerste lid benoemd werd Maurits, de zeventienjarige zoon van Willem I. Een jaar later werd hij door de Staten aangesteld tot stadhouder, kapitein-generaal en admiraal van Holland en Zeeland.

Van de verslagenheid in het land bij den dood van Oranje had Parma partij getrokken. Van vele plaatsen in Gelderland en Overijsel en van alle steden, die in Vlaanderen en Brabant nog aan

de Unie van Utrecht vasthielden, had hij zich meester gemaakt. Ook Antwerpen viel na een merkwaardige belegering en verdediging. Met den val van Antwerpen was de scheiding tusschen de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden voltooid. Scheen die val een gevoelige slag te zijn, in de gevolgen was hij weldadig, naardien de handel zich van Antwerpen naar Amsterdam verplaatste en die val alzoo den rijkdom van het Noorden aanbracht.

De tegenspoed door Parma's voorspoed deed de Staten naar hulp omzien. Vergeefsche pogingen wendden zij aan bij den Franschen koning. Deze wilde van de souvereiniteit niets weten, evenmin de Engelsche koningin Elisabeth. Geheel wilde zij zich echter niet onttrekken. Zij zond hulptroepen onder aanvoering van haar gunsteling Robert Dudley, graaf van Leicester, wien de Staten-Generaal de waardigheid van algemeen landvoogd opdroegen.

Niet allen waren evenwel met de komst van Leicester in hun schik. Spoedig kwamen er twee partijen, de eene voor, de andere tegen hem. Die partijschappen heetten: »Leicestersche factie." Er was een man, die bovenal zorgde, dat Leicester niet te veel invloed bekam, een man, die vreesde, wanneer Engeland hier het roer der regeering in handen kreeg, het alsdan met de zelfstandigheid van Holland gedaan zou wezen. Die man was Johan van Oldenbarneveld, advocaat der Staten van Holland, een man van verbazend veel invloed. In alle aangelegenheden werd hij door de Staten van Holland geraadpleegd en hij was belast met de uitvoering van alle staatsbesluiten. In 't kort, hij was de spil, om wien de zaken van het land draaiden.

Om Leicester tegen te werken, nog vóór hij in 't land gekomen was, bewoog hij de Staten van Holland, om prins Maurits met de stadhoudelijke waardigheid van Holland en Zeeland te bekleeden.

Spoedig bleek het echter, dat Leicester de man niet was, dien men hier noodig had. Leicester verloor dan ook meer en meer aanhangers en trok eindelijk naar Engeland. Maurits werd nu eerlang

kapitein en admiraal-generaal der Unie en in 1590 ook stadhouder van Gelderland, Utrecht en Overijsel.

Met het vertrek van Leicester kan men eigenlijk eerst rekenen, dat de Republiek der Vereenigde Nederlanden een begin nam; men deed nu geene poging meer om een vorst over het land te krijgen; de Staten hielden het opperbewind in handen en stelden een stadhouder aan, die met hen regeerde en het opperbevel over het leger en de vloot had.

Een vernedering.

't Was een zware proef welke Nederland had te doorstaan, toen de Spaansche koning niet minder dan 150 zeekasteelen met 20,000 koppen bemand, uitzond, om zoowel Engeland als ons land ten onder te brengen. Die armada werd door hem de »onoverwinnelijke» genoemd, zoo zeker was hij er van, dat zij de overwinning behalen zou, maar de Heer zou hem doen zien, wat zijne vloot zou uitvoeren. Op zijn last zou de bevelhebber, de hertog van Medina Sidonia, op de hoogte van Duinkerken zich met 400 transportschepen van Parma vereenigen, doch welk plan door de wakkerheid der Hollanders en Zeeuwen verijdeld werd, naardien zij de Vlaamsche havens blokkeerden en daarom die vereeniging beletten.

De Engelschen onder Howard en Drake en de Nederlanders onder Justinus van Nassau tastten de onoverwinnelijke vloot zoo geducht aan, dat de bevelhebber het best vond naar huis terug te keeren. Ten noorden van Schotland en Ierland om zakte hij dan ook af, doch op dien weg werd hij door een nog gevaarlijker vijand aangetast. Een hevige storm vernielde het grootste gedeelte zijner schepen. Ook het admiraalschip ging verloren.

Spanje's hoogmoed was vernederd , want de vloot , waarop het zoo trotsch was geweest , was geheel vernield. Geen adellijk geslacht in dat land of het had den dood van een bloedverwant te betreuren. Filips gevoelde zich dan ook gedrongen bij openbaar bevelschrift aan te kondigen , dat men den rouw niet langer dan een korten tijd mocht aannemen , opdat het uiterlijke van zooveel droefheid zou verdwijnen.

Maurits.

Spoedig was het te zien , wat Maurits zou worden , een veldheer in wiens school heel Europa de krijgskunst zou komen bestudeeren. In 1590 verraste hij Breda door een krijgslist en in de volgende jaren vielen achtereenvolgens Zutfen , Deventer , Nijmegen , Koevorden , Steenwijk , Geertruidenberg in zijne handen. In 1594 bevrijdde hij de Noordelijke Nederlanden door de inneming van Groningen.

Weinig of niet had Parma zich tegen de overwinningen van Maurits kunnen verzetten.

Het was op den 3 September 1598 dat Filips op een ellendige wijze stierf na eerst nog de Nederlanden in volle soevereiniteit te hebben afgestaan aan den aartshertog Albertus van Oostenrijk en diens gemalin , Isabella , de geliefkoosde dochter van Filips. Onder dezen afstand waren ook de Vereenigde Provinciën begrepen , maar 't is duidelijk , dat men zich hier te lande weinig om die schenking bekreunde.

De oorlog zou dus tegen Albertus en Isabella , of anders gezegd , tegen de aartshertogen worden voortgezet.

Twee belangrijke feiten kenmerken dit tijdperk in den tach-

tigjarigen oorlog: de glansrijke overwinning door Maurits bij Nieuwpoort behaald (1600) en de inneming van Ostende door Spinola, veldheer van Albertus (1604). De vierjarige belegering van Ostende kostte den aartshertogen niet minder dan 72000 man en kregen zij niets meer dan een puinhoop in hunne macht; en wat de overwinning van Nieuwpoort aangaat, zij legde den eersten grond tot verwijdering tusschen Maurits en Oldenbarneveld.

Twaalfjarig bestand 1609—1621.

De Spanjaarden leden zoovele verliezen, dat zij naar vrede verlangden. De koningen van Frankrijk en Engeland traden als bemiddelaars op, doch men kon het over de voorwaarden van den vrede niet eens worden. Daarop werd er een wapenstilstand voorgeslagen, maar hierover was in het land nog al verschil van meening. Maurits en velen met hem waren er sterk tegen en wenschten den oorlog voort te zetten, tot er een vrede, volkomen naar den zin kon gesloten worden. De Staten van Holland met Oldenbarneveld daarentegen verlangden dat de oorlog, al ware het voor een korten tijd, zou ophouden, omdat naar hun inzien het land rust behoefde. Het kwam tusschen Maurits en Oldenbarneveld tot hooge woorden en de verwijdering tusschen hen werd nog grooter. Eindelijk liet Maurits zich overhalen zijne toestemming tot een bestand te geven.

De krijgswaarden keerden alzoo tot rust, maar een ander zwaard werd getrokken. Zwegen de kanonnen van buiten, binnen in het land kwam er onrust, veroorzaakt door een geschil over een kerkelijk leerstuk tusschen de Leidsche hoogleeraren Arminius en Gomarus. 't Gaf groote beroupingen en de vrees voor een burgeroor-

log. Door den invloed van Oldenbarneveld en door de Staten van Holland, kregen de aanhangers van Arminius, die zich naar een door hen ingeleverd vertoog (remonstrantie) remonstranten noemden, een groote uitbreiding en werden de contra-remonstranten of geestverwanten van Gomarus hier en daar verdrukt, hunne predikanten afgezet of verbannen.

Oldenbarneveld deed een gewaagden, een gevaarlijken stap, waardoor hij het land aan burgeroorlogen blootstelde. Hij liet in elke stad een soort van schutterij aanwerven, »waardgelders" genaamd, die in dienst van het gewest de rust moesten bewaren en daarvoor betaald werden. Die stap was daarom gevaarlijk, omdat nu elke stad op hare eigene hand oorlog kon gaan voeren.

De Algemeene Staten, die zich met Maurits aan de zijde van Gomarus geschaard hadden, gaven dezen last de waardgelders, desnoods met geweld, te ontbinden; een zending inderdaad vol gevaren, doch door Maurits aanvaard. De strijd eindigde met de overwinning der Algemeene Staten en der contra-remonstranten. Oldenbarneveld werd ter dood, Hugo de Groot en Hoogerbeets tot levenslange gevangenschap veroordeeld, terwijl op de nationale Synode te Dordrecht (1619) de leerstellingen der remonstranten werden verklaard onrechtzinnig te zijn. Dientengevolge werden meer dan 200 predikanten van hun ambt ontzet en gebannen.

Onze vestiging in Indië.

In den tijd van Filips II was Lissabon, Portugal's hoofdstad, de stapelplaats van den Indischen handel. Lissabon was alzoo de groote markt van Europa, van waar men de Indische waren kwam halen, om die naar verschillende Europeesche havens te brengen.

Filips was dwaas genoeg om dien handel op Lissabon te verbieden. Wat moesten wij nu doen? Zonder handel, dit wist men, kon ons land niet bestaan en daarom was men genoodzaakt, Indië zelf op te zoeken. Onze zeelieden trachtten wel een weg om de Noord naar Indië op te sporen, doch dit ging in het geheel niet. Wij kennen den mislukten tocht en de overwintering op Nova-Zembla van Barends en Heemskerk. Cornelis Houtman deed voor rekening eener »Maatschappij van verre" een reis om de Kaap de Goede Hoop naar Indië, maar eene reis, welke lang niet voorspoedig was (1595). Van Neck slaagde beter (1598), dewijl hij op Java en Ternate betrekkingen aanknoopte. Olivier van Noordt, die eene reis om de wereld deed, gelukte dit mede op Borneo. Onze vestiging in Indië dagteekent echter eerst sedert den tijd der oprichting van de Oost-Indische Compagnie (1603). De vroegere op zichzelf staande handelsvereenigingen traden tot elkander toe en alzoo waren de verdeelde krachten vereenigd geworden. Die Oost-Indische Compagnie werd dan ook machtig.

De eerste gouverneur-generaal van Neerlandsch Indië was Pieter Both (1610—14); hij en zijne opvolgers Reijnst en Reaal hielden meestal hun verblijf op Ternate. Eerst de vierde gouverneur-generaal, Jan Pietersz. Koen, maakte Java tot het middelpunt onzer Indische macht. Ofschoon de Jacatranen, de Bantammers en de Engelschen zich zeer vijandelijk gedroegen, maakte Koen zich meester van Jacatra, bouwde op de puinhoopen Batavia, nu nog de hoofdstad onzer Indische bezittingen en onderwierp geheel West-Java aan het Nederlandsch gezag. Koen bevestigde de gemaakte veroveringen en zijne opvolgers breidden die meer en meer uit. Tijdens het bestuur van van Diemen (1636—45) werd een gedeelte van Ceylon veroverd, werd het reeds vroeger gevonden Nieuw-Holland bezocht, terwijl Abel Tasman op zijne zeetochten van Diemensland of Tasmania en Nieuw-Zeeland ontdekte.

Buiten de Oost-Indische kwam er ook een West-Indische Com-

pagnie (1624). Ook deze maatschappij deed een tijd lang goede zaken, vooral toen haar admiraal Piet Hein de Spaansche zilvervloot nam en Johan Maurits van Nassau groote veroveringen in Brazilië maakte.

Die beide maatschappijen, de Oost- en West-Indische, hebben ons vaderland onnoemelijke schatten aangebracht. Amsterdam werd de rijkste stad van Europa. Om tot dien toestand te geraken, hebben de Nederlanders menig dapper feit in die verre streken bedreven, maar 't mag niet ontkend worden, dat ook vele geweldenarijen, afpersingen en gruwelen van allerlei aard door de dienaren der Oost- en West-Indische Compagnie begaan zijn.

Frederik Hendrik.

Vier jaren na het eindigen van het twaalfjarig bestand stierf de groote veldheer Maurits (1625), opgevolgd wordende door zijn broeder Frederik Hendrik. Groningen en Drenthe echter, die na den dood van graaf Willem Lodewijk (1620) aan Maurits het stadhouderschap hadden opgedragen, kozen nu weêr den Frieschen stadhouder Ernst Kasimir.

Was het Willem I gegeven de grondlegger onzer onafhankelijkheid te zijn, Frederik Hendrik voltooide die. Hij verdreef de Spanjaarden uit de weinige plaatsen, die zij nog in de republiek bezehielden en door zijne veroveringen van een gedeelte van Brabant, Vlaanderen, Opper-Gelder en Limburg richtte hij een voormuur op tegen den vijand. Zijne veldheerstalenten, die door zijne weduwe Amalia van Solms vereeuwigd zijn geworden in de Oranjezaal van het Huis ten Bosch, zijn overvloedig gebleken, vooral door het beleg en de verovering van Grol (1627) en 's Hertogenbosch (1629).

Het ging Nederland goed gedurende zijn bewind. Niet ten on-

rechte dan ook wordt dit tijdvak genoemd: »de gouden eeuw van het Gemeenebest," of ook »de eeuw van Frederik Hendrik."

Einde van den tachtigjarigen oorlog. (1648).

Na den zeeslag bij Duins (1639) waarin de admiraal Tromp den Spanjaarden eene gevoelige les gaf, viel er weinig meer van belang voor. Spanje's koning begon naar vrede te verlangen. 't Is te begrijpen, want schat op schat had hij zien versmelten; zijn land was tot armoede gebracht, maar met dat al had hij Nederland niet kunnen overweldigen. En waarom niet? Omdat God voor Nederland streed, en wie zou zijn machtigen arm kunnen keeren? Wie had ooit kunnen denken, dat het machtige Spanje door het kleine Nederland zou vernederd worden; dat het rijke Spanje doodarm, Nederland daarentegen een bloei en welvaart zou bereiken, waarvan geheel Europa verbaasd zou staan. Wie had er ooit aan kunnen denken, toen de Watergeuzen met hunne ellendige scheepjes op zee zwalkten, dat Nederland eenmaal een groote zeemogendheid zou worden, die groote Staten eerbied zou weten af te dwingen; dat onze schepen de havens van alle werelddeelen zouden bezoeken, om Nederland van schatten te voorzien.

't Is zeker, had God niet voor ons gestreden, wij waren in onzen druk vergaan. En nu? De oorlog zelf is ons ten zegen geworden. Immers er werden bronnen van welvaart ontsloten, die anders gesloten waren gebleven. Wij zagen dit reeds in de oprichting van de Oost- en West-Indische maatschappijen. Scheepvaart, koophandel en visscherij lokten vele menschen herwaarts, zoodat steden en dorpen vergroot moesten worden. Naarmate de inwoners vermeerderden, nam de welvaart toe en het dragen der oor-

logslasten gaf geen bezwaar. Alle handen vonden werk, ja, soms waren er nog handen te weinig. Ook kunsten en wetenschappen waren zeer in bloei toegenomen.

Bij den vrede moest Spanje de zeven vereenigde provinciën als onafhankelijke Staten erkennen, op welke geene vreemde mogendheid eenige rechten had. Het bezit der vrije vaart op Oost- en West-Indië, en het behoud onzer koloniën, door onze zeelieden ons verworven, werden ons bij dien vrede verzekerd. Noord-Brabant, Limburg en Staats-Vlaanderen werden ons mede afgestaan.

Roemvol eindigde een strijd, waarvan men zoodanige uitkomst niet had durven verwachten.

Willem II.

Te midden der onderhandelingen met Spanje stierf de stadhouder Frederik Hendrik. Zijn zoon Willem II, gehuwd met Maria, dochter van den Engelschen koning Karel I, volgde hem als stadhouder op. De taak van Willem II was niet gemakkelijk al was de oorlog met Spanje geëindigd. Was er nu vrede van buiten, er kwam onrust van binnen. Weet, dat er allengs bij de Staten van Holland een geest van heerschzucht ontstaan was, omdat Holland, door zijn grooten handel zeer rijk geworden, de rijkste provincie was en veel meer doen kon, dan de andere provinciën te zamen en daarom meende het, dat het ook den boventoon moest voeren. Dit was evenwel in 't geheel niet volgens de Unie van Utrecht, want bij die Unie was bepaald, dat het bestuur van het land berusten zou bij de Staten-Generaal of Algemeene Staten onder de leiding van een Stadhouder uit het Huis van Oranje, en daarom kwam het aan de provincie Holland volstrekt niet toe den meester te spelen.

De Staten-Generaal waren dan ook alles behalve gezind naar de pijpen van Holland te dansen, waarin zij geheel in hun recht waren, want dan zou het geheele landsbestuur in handen gekomen zijn van de stedelijke regeering, van de voornaamste stad van Holland, van Amsterdam. Het kon niet anders of er moesten moeielijkheden en twisten uit voortkomen. Nu het vrede was, wilde Holland, dat er bezuinigingen zouden gemaakt worden en de Staten-Generaal een groote menigte krijgslieden zouden ontslaan. Ook de Staten-Generaal, die niet gaarne meer geld uitgaven dan noodig was, wilden krijgslieden afdanken, maar niet zooveel als Holland begeerde. Zij meenden, dat men toch altijd een behoorlijke krijgsmacht moest blijven houden, omdat men niet wist wat er gebeuren kon, naardien de zaken in Engeland op geen goeden voet stonden. Toen men van weerszijden wat toegegeven had en men het nog niet eens kon worden, dankten de Staten van Holland zooveel soldaten af van degenen, die zij moesten betalen, als zij goedvonden. Welke pogingen er ook werden aangewend om de Hollandsche regeeringsleden tot andere gedachten te brengen, zij waren vruchteloos. Daartoe was de prins aan het hoofd eener commissie, door de Staten-Generaal uitgezonden, naar verschillende Hollandsche steden op reis gegaan, doch toen hij zag, dat hij de zaak niet in der minne kon schikken, toen maakte hij van zijn recht volgens de Unie gebruik. Vooreerst liet hij zes der Hollandsche afgevaardigden in de Staten-Generaal gevangennemen en naar Loevestein vervoeren (Juli 1650) en daarop zond hij zijn neef graaf Willem Frederik met eenig krijgsvolk naar Amsterdam, om zich van die stad meester te maken. Die aanslag mislukte echter, maar gelukkig kwam men nu tot eene minnelijke schikking en de regeering van Amsterdam gaf hare toestemming in het voorstel van den prins wegens het afdanken van het krijgsvolk, waartegen deze beloofde de stad niet verder te zullen bemoeielijken. De vernedering van Amsterdam werkte op de andere Hollandsche steden. Ook

deze gaven nu hare toestemming. De gevangen genomen staatslieden werden uit hunne Loevensteinsche gevangenis ontslagen en men beloofde van weêrszijden alles te zullen vergeven en vergeten. Er bleef evenwel bij die heeren een wrok zitten.

Niet lang hierna stierf Willem II. Terwijl hij te Dieren zich met de jacht vermaakte, werd hij plotseling ongesteld. In allerijl naar den Haag teruggekeerd, bleek het dat hij de kinderpokken had, die hem op den jeugdigen leeftijd van 24 jaren ten grave sleepten (Nov. 1650).

Stadhonderloos Bestuur. (1650—1672.)

Van den dood van Willem II maakte Holland terstond gebruik, om weêr het hoofd op te steken. Het meende, men kon het nu wel zonder stadhouder doen, ja, rekende zich gelukkig, dat men van een stadhouder bevrijd was. Voortaan zou nu de souvereiniteit bij de Staten der provincie berusten. De prinses-weduwe kreeg wel een zoon, die den naam van Willem Hendrik ontving, doch men handelde alsof dit kind niet bestond. De zes heeren, die op Loevenstein gevangen hadden gezeten, werden weder in hunne posten hersteld.

Van dien tijd af zag men twee partijen in ons land: de stadhouderlijke en de tegen-stadhouderlijke partij, ook de Loevensteinsche factie genoemd.

Ook onder de stadhouderlijken was geen eensgezindheid. Sommigen wilden, dat graaf Willem Frederik tot Stadhouder zou benoemd worden, anderen daarentegen, dat men den tijd zou afwachten, dat de jonge prins op zekeren leeftijd was gekomen. Dit duurde Groningen te lang en stelde daarom Willem Frederik tot Stadhouder aan. De andere provincien wisten niet wat te doen en dat

was juist wat Holland wenschte. Op aandrijven van dat gewest werd er een zoogenaamde buitengewone, groote vergadering beschreven, waarop de afgevaardigden van alle gewesten met nog vele andere leden zouden samenkomen, om te beraadslagen en te beslissen, op welk een wijze voortaan het land bestuurd zou worden. Op den 18 Januari 1651 kwam die vergadering te 's Hage bijeen, waar Holland, bij monde van den raadpensionaris Cats, het hoogste woord voerde. Veel werd er gesproken, doch niets beslist en zulks wederom naar den zin van Holland, opdat het naar eigen lust doen en laten kon, wat het wilde.

Johan de Witt.

In 1653 viel de betrekking van raadpensionaris of eersten staatsdienaar open. Johan de Witt, zoon van Jacob de Witt, oud-burgemeester van Dordrecht, die in den tijd van Willem II een van de zes staatsgevangenen op Loevestein geweest was, werd tot die betrekking verkozen. Ofschoon niet meer dan 28 jaren oud, was hij nogtans zoo bekwaam, dat men hem »de wijsheid van Holland'' noemde. Te bejammeren was het, dat hij bij zijne uitstekende bekwaamheden een vijand was van het Huis van Oranje en den prins in alles tegenwerkte en dwarsboomde. Nimmer mag het ontkend worden, dat de Witt veel, zeer veel goeds voor het vaderland gedaan heeft, maar zijn wrok jegens het Huis van Oranje bracht het op den rand van het verderf en berokkende zijn eigen val.

De Witt had natuurlijk zijne partij, die vooral te zoeken was onder de rijke en vermogende Hollandsche kooplieden, terwijl daarentegen het volk, de middel- en burgerklasse, oranjegezind was en verlangde, dat de jonge prins onder voogdijschap zijner moeder tot

kapitein-generaal zou verklaard worden. De aristocraten met de Witt aan het hoofd wilden hiervan echter niets weten en met alle kracht stonden zij die verheffing des prinsen tegen. Wat moest dit geven? Oproer en onrust onder 't volk, die gedurig met geweld onderdrukt moesten worden.

De Witt, tot raadpensionaris geroepen, greep de teugels van het bewind met vaste hand aan. Om een einde te maken aan alle oproeren en onlusten ten voordeele van den prins, vaardigde hij scherpe bevelen uit, waarbij elke opschudding streng gestraft werd. Hij ging zelfs zoo ver, dat hij verspieders aanstelde, om hen, die iets ten nadeele van den Staat zeiden, in handen van de politie te leveren. Ook de drukkers op de drukkerijen konden elk oogenblik een bezoek van een politie-agent verwachten, om te zien of er ook iets ten voordeele van den prins of ten nadeele van de Staten gedrukt werd, om dan de letters en de drukpersen dadelijk in beslag te nemen. Uitwendig werden alzoo wel de oproeren gestild, maar inwendig werden de harten nog veel oproeriger, om later met des te meer geweld los te barsten.

In den tijd van de Witt ging de zeemacht goed vooruit, maar met de landmacht was het ellendig gesteld. Geen wonder ook, want een kapitein-generaal was er niet. Daarbij werden de officiersplaatsen voor geld, aan hen die het meest boden, verkocht, en kwamen in handen van jonge heeren, die van de krijgskunst niets verstonden.

Oorlogen met Engeland.

Niet lang had Nederland rust na het sluiten van den vrede met Spanje. Vier jaren daarna (1652) kwam het in oorlog met Engeland. De Engelschen hadden hun koning onthoofd, Engeland was

een republiek geworden en werd geregeerd door Olivier Cromwell, onder den titel van Protector of Beschermer. Zijn voorslag, om Nederland en Engeland tot ééne republiek te vereenigen, werd van de hand gewezen. Toen vaardigde hij eene wet uit, de akte van Navigatie of scheepvaart-wet, waarbij bepaald werd, dat er in Engeland geene goederen zouden mogen ingebracht worden, dan met Engelsche schepen of met schepen van het land, waar die goederen gemaakt of voortgebracht waren. 't Was duidelijk, dat het was om Nederland te treffen. Cromwell, ons langer hoe vijandiger, verklaarde ons daarna den oorlog.

De eerste Engelsche oorlog viel al zeer nadeelig voor ons uit. Evenwel wisten de dappere Nederlandsche zeehelden van Galen, de Ruiters, de With en nog anderen meer dan ééne overwinning te behalen. Boven allen muntte Marten Harpertsz. Tromp uit. In den driedaagschen zeeslag deed hij wonderen van dapperheid en niet minder toen hij een weinig later de vijanden op de hoogte van Scheveningen aanviel. Maar dit was ook zijn laatste gevecht. Piet Hein getuigde van dien grooten zeeheld: »Ik heb vele kloekmoedige kapiteinen gekend, doch in hen altijd eenige misslagen gevonden, maar nimmer in Tromp, in wien al de deugden vereenigd zijn, die in een zeeoverste vereischt worden.»

Het was intusschen door den oorlog met de zaken achteruitgegaan; de handel stond stil, zoodat er bijna niet te verdienen viel. Te Amsterdam stonden er wel 3000 huizen te huur en vele fabrikanten waren genoodzaakt hunne knechts af te danken. Zoo kon het niet langer blijven en men begon hartelijk naar vrede te verlangen. Ook Cromwell. Nauwelijks hadden de Staten daarvan de lucht of zij zonden drie afgevaardigden naar Londen, onder welke een groot tegenstander van het Huis van Oranje.

De onderhandelingen begonnen en spoedig was men het eens; één punt echter, dat niet zoo gauw beslist was. Cromwell begeerde, dat de Staten een akte zouden opmaken, waarbij het Huis van

Oranje voor altijd van de waardigheid van kapitein-generaal uitgesloten werd. Welk belang Cromwell hierin had, is duidelijk. De verheffing toch van het Huis van Oranje, vermaagschapt aan de Engelsche koningsfamilie, kon tot voorbeeld zijn voor Engeland, om het verjaagde koningshuis wederom den troon te doen bestijgen.

Het spreekt van zelf, dat de gezanten in den eisch van Cromwell niet bewilligen konden zonder de toestemming van de Staten-Generaal. Maar wat deed de Witt? Hij bewerkte in eene geheime vergadering van de Staten van Holland, dat het stuk geteekend werd. 'tWas een eigenmachtige daad, welke zonder de Algemeene Staten niet had mogen geschieden. Geen wonder dan ook, dat de overige gewesten, bij het vernemen van 't geen er geschied was, er in 't geheel niet mede tevreden waren, ofschoon de Witt er zich weinig aan stoorde. Die akte, de »akte van Seclusie" d. i. van uitsluiting, werd aan Cromwell bezorgd, waarop ook de vrede geteekend werd (1654). Met zulk een vrede, waarbij het Huis van Oranje verguisd werd, waren velen in den lande weinig ingenomen, en voeg hierbij nog de vernederende bepaling, dat wij de vlag voor de Engelsche schepen strijken en 10 miljoen schadevergoeding moesten betalen.

Cromwell had nu zijn zin gekregen en toch was de vrede niet van langen duur. De Engelschen, immer jaloersch op ons aanzien, op onze macht en op onzen handel, zonden in 1664 een vloot uit, die verscheidene Hollandsche bezittingen op de kust van Afrika en in Amerika vermeesterde. Die vloot was wel in het geheim uitgezonden, doch de Witt had er de lucht van gekregen en zond, evenzeer in 't geheim, de Ruiter met eenige schepen uit, die bijna al het veroverde hernam. Weldra brak nu de Tweede Engelsche oorlog uit. In het eerste gevecht (1665), gansch niet in ons voordeel, verloren de Admiraal Wassenaar en de vice-admiraal Kortenaar het leven. In het volgende jaar werd er een geduchte vloot onder bevel van de Ruiter in zee gezonden. Op den 11 Juni 1666

raakte hij met de Engelschen in de Noordzee slaags, en eerst de duisternis van den nacht deed het gevecht staken. Niet minder hevig was de strijd op den volgenden dag, toen de Engelschen de vlucht moesten nemen. Op den derden dag zette de Ruiters de Engelsche vloot na, die naar den mond van den Teems geweken was en noodzaakte haar nogmaals tot den strijd. Wederom behield de Ruiters de overhand. Toen de Engelschen eene versterking van 20 schepen gekregen hadden, meenden zij zich zeker van de overwinning en kwamen daarom regelrecht op de Nederlandsche vloot af, maar nogmaals werden zij op de vlucht gedreven. Een opkomende mist verhinderde het hen na te zetten, wellicht ware er anders weinig van hunne vloot terecht gekomen.

De zege werd behaald maar niet zonder nieuwe droefheid. Vele dapperen toch waren den heldendood gestorven, onder welke de luitenant-admiraal Cornelis Evertsen en de vice-admiraal Abr. van der Hulst.

Niet minder werd den Engelschen de les gelezen, toen de Ruiters zijn glorierijken tocht naar Chattam deed en hen in hun eigen land gevoelige slagen toebrecht, waarop dan ook de vrede geteekend werd (1667).

Een jaar vol gevaren.

Dat was het jaar 1672. In Frankrijk regeerde Lodewijk XIV, een heerschzuchtig, trouweloos en dweepziek man, de machtigste vorst destijds van Europa. België, toen bekend onder den naam van de Spaansche Nederlanden, omdat dit land aan Spanje gebleven was, wilde Lodewijk aan zijne kroon hechten en wel zooals hij zeide volgens zijn recht. In een buurman als Lodewijk had men hier weinig zin. Door toedoen van de Witt werd er een drie-

voudig verbond met Engeland en Zweden gesloten, waarbij bepaald werd, dat men Lodewijk niet zou toelaten, bezit te nemen van de Spaansche Nederlanden. Verschrikkelijk was de trotsche Lodewijk gebelgd over het dwarsboomen van zijne plannen. Hij zwoer den ondergang van Nederland, maar om hiertoe te geraken, moest hij eerst trachten het drievoudig verbond te verbreken. Engeland was in dien tijd geen republiek meer; het verdreven koningsgeslacht was in zijne waardigheid hersteld en Karel II zat op den troon zijns vaders. Spoedig had Lodewijk de zaak met hem klaar, naardien Karel ons geen goed hart toedroeg. Zelfs liet hij er zich toe vinden, ons den oorlog te verklaren. En alsof dit nog niet genoeg ware, ook de bisschop van Munster en de keurvorst van Keulen werden tot het verbond der beide vorsten overgehaald en zonden mede hunne legers in ons land. 't Was voorzeker een ellendig vooruitzicht. Machtige vijanden te bestrijden met een hoopje volks en met officieren, voor hunne betrekking gansch onbekwaam, wat zou van zulk een oorlog het einde wezen? Ook met de vestingwerken stond het ongelukkig gesteld; men had er niet naar omgezien.

Naast God was de eenige hoop des volks op den prins van Oranje, die in het vorige jaar tot kapitein-generaal was aangesteld. Wel had de Witt die aanstelling zoeken tegen te gaan, maar hij had eindelijk moeten toegeven, omdat hij voor oproer vreesde. Zijne verheffing tot Stadhouder had hij echter weten te verhinderen. Door zijn invloed hadden de Staten van Holland een besluit uitgevaardigd (1666) het »eeuwig edict» genoemd, waarbij bepaald werd, dat geen kapitein-generaal tegelijk Stadhouder mocht zijn, en dat in Holland het Stadhouderschap voor eeuwig was afgeschaft. Het vervolg heeft evenwel doen zien, dat het raadsbesluit des Eeuwigen anders was.

Als kapitein-generaal zou de prins aan de spits van een kleine legermacht het machtige Frankrijk het hoofd moeten bieden. Voorwaar geen gemakkelijke taak. Hadde God hem niet aangegord met wijsheid en moed, er ware van Nederland niets terecht gekomen.

Laat ons dien oorlog, ofschoon kort en in hoofdzaak, nagaan.

De Ruiter stak in zee. Voor Solebay ontmoette hij de vereenigde Fransche en Engelsche vloot, 130 schepen sterk. De Ruiter had slechts 90 schepen. Weldra raakte men slaags. Hevig werd er gevochten. Schip op schip werd van de Nederlandsche kogels doornageld. In 't kort, de overmachtige vijand moest zwichten.

Te land zag het er echter benauwd uit. De Fransche koning was met een leger van 120.000 man in ons land gevallen. In weinig tijds waren Noord-Brabant, Gelderland en Utrecht in zijne macht. Nu lag, zoo meende Lodewijk, Holland aan de beurt. De woeste plundersaars vlamden reeds op den rijken buit, welke in Holland te halen was, doch de ingezetenen des lands beefden, want zij zagen de moordschavotten en de brandstapels weêr in 't verschiet. Nog grooter werd de vrees, toen Naarden, Woerden en Oudewater in handen der Franschen gevallen waren. Daarbij kwam, dat de bisschop van Munster, Overijssel en Drenthe bemachtigd en het beleg voor Groningen geslagen had. In weinig tijds was alzoo het grootste gedeelte des lands in de macht van onze vijanden. De angst en verslagenheid des volks waren groot. »'t Was of ieder zijn doodvonnis ontvangen had; de winkels waren gesloten; de ambachten stonden stil; de rechtbanken, akademiën en scholen hielden vacantie, de kerken daarentegen waren te klein voor de benauwde harten; velen verzonden vrouw en kinderen met hun besten schat naar andere landen, of begroeven hunne kostbaarheden in kelders, putten en hoven.»

Den prins ontzonk echter de moed niet. »Liever,» zoo sprak

hij, »wil ik alles wagen, ja, het onmogelijke beproeven, dan het land over te geven.»

Al de rampen, welke het land troffen, begon het volk aan de Witt en zijn broeder Cornelis toe te schrijven, omdat zij de verheffing van den prins tot Stadhouder hadden tegengewerkt. De stem des volks was nu niet langer te onderdrukken. Alle ontzag voor den raadpensionaris en zijne vrienden was voorbij; het eeuwig edikt werd vernietigd en de prins tot Stadhouder uitgeroepen. De Witt leide nu zijne betrekking als raadpensionaris neder. Om zijne overige dagen in kalme rust door te brengen? Helaas! dat een bloedige bladzijde in onze geschiedenis ons doet blozen, wanneer wij de woede des volks zien losbarsten over de hoofden van een Johan en Cornelis de Witt. Op een gruwzame wijze door het Haagsche gemeen vermoord te worden, zulk een lot hadden zij niet verdiend.

Lodewijk wilde met zijne benden in Holland dringen. In den winter van 1672 trokken de Franschen met 10.000 man uit Utrecht. Alle rivieren waren dicht; de prins bevond zich voor Charleroi, zoodat zij zich van de overwinning zeker waanden. Zij dachten echter niet aan de middelen, waardoor God Nederland weleer gered had. Nauwelijks waren zij in aantocht of de Heer deed de vorst terstond door een sterken dooi vervangen. De vijand, vreezende, dat het ijs onder zijne voeten zou wegzinken, zag van alle verdere pogingen af. Welhaast werden de Franschen door den prins uit Holland verdreven.

Niet minder ondervonden de inwoners van het stadje Aardenburg de hulp van God. Wat zou anders een bezetting van 300 krijgslieden tegen een vijandelijke macht van 6000 man, die op de stad aanrukte, uitgevoerd hebben.

Toen de Franschen de stad belegerden, verklaarde de vaandrig

Beekman , dat hij haar tot op het uiterste verdedigen zou. Hij hield woord. Trouw werd hij door zijne soldaten en de burgers ondersteund. De eisch der Franschen , om de stad over te geven , werd ronduit afgeslagen. Hun aanval moesten zij duur betalen. Zeshonderd hunner , die de stad waren binnengedrongen , werden gevangen genomen en de overige Franschen vonden zich verplicht af te trekken.

De bisschop van Munster had een inval in de oostelijke provincien van ons land gedaan en nadat hij eenige sterkten in Overijssel , Drenthe en Friesland veroverd had , verscheen hij met een leger van 22000 man voor de stad Groningen. De bezetting bestond slechts uit 2000 man , doch die door de burgerij en studenten trouw geholpen werd. Na een hevig beschieten werd de stad onder de gruwzaamste bedreiging van moord en brand opgeëischt. Het antwoord was: »Vertrouwende op de hulp van God Almachtig en op de gerechtigheid onzer zaak , hebben wij eendrachtig besloten ons met goed en bloed tot het uiterste te verdedigen.»

Elke aanval der belegeraars werd ook door den opperbevelhebber Rabenhaupt manmoedig afgeslagen. Na een beleg van 6 weken brak de bisschop op. Niet alleen werd daardoor Groningen behouden , maar de vijand was ook in zijne overwinningen gestuit , want het oostelijk gedeelte van ons vaderland werd daardoor tevens bevrijd.

Ook de uitredding van Koevorden , door den bisschop van Munster overmeesterd , was merkwaardig. Niet tevergeefs had de schoolmeester Meindert van der Thienen aan Rabenhaupt 1400 man aangevraagd , om Koevorden te verrassen. Een dikke mist had zijn plannen begunstigd. Zonder bemerkte te worden , was hij de wallen beklommen en was weldra meester van de stad.

In al het hierboven aangegevene , zal wel de vinger Gods niet te miskennen wezen.

Ter zee handhaafden de Ruiters en Tromps de eer der Holland-

sche vloot. De vereenigde Engelsche en Fransche vloten hadden het plan eene landing in Zeeland te doen, doch waren genoodzaakt hun voornemen op te geven, want de Ruitersloeg de vloot zoo deerlijk, dat 14 schepen in den grond geboord werden. Eenige dagen later had er een slag bij Kijkduin plaats, die zoo hevig was, dat men het gebulder der kanonnen in Holland kon hooren en de menschen naar de kerken vlogen om Gods bijstand af te smeeken en — de vijand moest de zee ruimen.

De Engelsche koning begon te begrijpen, dat hij met zijn oorlogvoeren meer verloor dan won. Hij verlangde daarom naar vrede, die dan ook in 1674 geteekend werd. De bisschop van Munster en de keurvorst van Keulen volgden dat voorbeeld, zoodat Lodewijk zich van zijne bondgenooten verlaten zag.

Groot was de ommekeer van zaken, een wending, die men zich niet had kunnen en durven voorstellen. 't Was nogmaals licht uit duisternis.

De oorlog met de Franschen werd wel voortgezet, doch nu op vreemden bodem, dank zij het wijs beleid van den prins, die zich in de veldslagen van Senef (1674), Mont-Cassel (1677) en St. Denis (1678) beroemd maakte. In het laatstgenoemde jaar werd ook de vrede met Frankrijk gesloten.

Tweede stadhoudersloze regeering (1702—1747).

Tot een grootsche taak werd Willem III geroepen, toen hij den troon van Engeland beklom in de plaats van zijn schoonvader koning Jacobus II. Het ligt buiten ons bestek bij deze gebeurtenis te vertoeven, ook bij al de oorlogen, welke koning Willem heeft moeten voeren en willen alleen van hem zeggen, dat zijne regeering voor Engeland en voor ons land weldadig was. Dat hij even

als zijne voorzaten een strijdbaar man was, heeft hij in zijn leven meer dan eens getoond. In den oorlog was het soms of hij meer dan één lichaam had, want overal liet hij zich zien en wel dáár, waar het gevaar 't meest dreigde. Wat getuigde eenmaal een vijandelijk veldheer van hem? »Deze jongman heeft zich als een oud ervaren generaal gedragen; alleen heeft hij zich blootgesteld als een jongeling.» En de koningin van Zweden zeide van hem: »Willem van Oranje is de grootste man van zijn tijd en al de vorsten van Europa kunnen door hem gerust in hunne paleizen zitten.» Hij was het dan ook, die den overmoedigen Lodewijk XIV in bedwang houden, maar die hem ook niet dulden kon, omdat Willem van Oranje tegen hem was opgewassen.

Het was op den 19 Maart 1702, dat Willem III deze aarde verliet. Niet alleen in Engeland maar ook hier te lande was groote verslagenheid over het verlies van zulk een uitmuntend vorst. Gelukkig dat hij vele uitmuntende leerlingen naliet, die onder hem in staat- en krijgskunde gevormd waren en dit nog te meer, daar er twee jaren voor zijn dood weder een oorlog was uitgebroken tusschen den Franschen koning en den Duitschen keizer.

Gaarne zou prins Willem gezien hebben, dat zijn neef Jan Willem Friso hem in 't stadhouderschap ware opgevolgd, maar zijne poging, bij de Staten aangewend, was mislukt. De Staten hielden 't roer der regeering in handen en er ontstond een tweede stadhouderloos bestuur.

't Was te bejammeren, want Friso was een uitstekend man en dapper krijgsheld, die menig blijk van zijne dapperheid in den oorlog met de Franschen gegeven heeft. Er kwam dan ook een tijd, dat de trotsche Lodewijk een toon of wat lager begon te zingen en wel gaarne den vrede zou gezien hebben. Tot een bewijs hoezeer wij in macht en aanzien geklommen waren, diene het vol-

gende. De gezant van Lodewijk meldde zich aan bij den raad-pensionaris Heinsius, om op last van zijn meester te zien, of men het ook met de voorwaarden tot vrede eens kon worden. De gezant stond in het voorportaal van den raadpensionaris nederig te wachten, tot het zijne beurt was, om binnen geroepen te worden. Voor 37 jaren was het anders, toen Lodewijk's benden ons land overstroonden en wij nabij onzen ondergang waren.

De voorwaarden, welke Heinsius den Franschen koning voorschreef, waren dezen te vernederend, dan ze te willen aannemen, zoodat de oorlog werd voortgezet, die tot 1713 voortduurde. Die oorlog draagt in de geschiedenis den naam van »Spaansche Successie-oorlog." Hij ontstond om deze reden. Lodewijk XIV was gehuwd met Maria Theresia, oudste zuster van den Spaanschen koning, Karel II. Zijne moeder Anna was een dochter van Filips III (grootvader van Karel II). Krachtens die familiebetrekking eischte Lodewijk na den dood zijns schoonvaders (Filips IV) een aanzienlijk deel der Spaansche Nederlanden, ofschoon hij vroeger bezworen had van alle aanspraak op de Spaansche nalatenschap af te zien. Drie malen voerde hij oorlog tegen Spanje, 1) doch bij den vrede te Rijswijk (1697) gaf hij alle veroveringen, welke hij in Spanje en in de Spaansche Nederlanden gemaakt had, terug. Waarom? Hij wist, dat zijn schoonbroeder Karel II een zwak man was, die waarschijnlijk spoedig zou sterven en dan bestond er voor hem eene schoone gelegenheid de geheele Spaansche nalatenschap in te slokken.

Het moest koning Karel zeker bitter grieven, dat men reeds bij zijn leven een verdeelingsactaat ging maken en over zijne nalatenschap beschikte. Volgens dat plan zou de kleinzoon van keizer Leopold Spanje, de Spaansche Nederlanden en Indie; de oudste zoon van Lodewijk XIV Napels en Sicilie en Karel van Oostenrijk Milaan verkrijgen. Daar intusschen de kleinzoon van Leopold stierf, moest

1) Dit zagen wij reeds hierboven.

het verdeelingsplan gewijzigd worden. Bij het reeds bepaalde zou nu de zoon van Lodewijk ook Lotharingen bekomen en Karel van Oostenrijk in het bezit komen van de landen der Spaansche monarchie. Wat deed Lodewijk inmiddels? Door zijne handlangers te Madrid wist hij den zwakken Karel over te halen, een geschrift te onderteekenen, waarbij Filips van Anjou, Lodewijks kleinzoon, tot erfgenaam der Spaansche Nederlanden benoemd werd. Zoodra nu Karel overleden was, kwam Lodewijk met dit geschrift voor den dag. Dat zulks niet naar den zin van keizer Leopold was, is duidelijk 1). Hieruit ontstond dan ook de bloedige Spaansche Successie-oorlog, waarin wij niet onzijdig konden blijven en waarin Friso wonderen van dapperheid verrichtte.

Het recht van den sterkste gold. Bij den vrede van Utrecht (1713), bleef Filips van Anjou in het bezit van Spanje en Indie; de Spaansche Nederlanden kwamen aan het Huis van Oostenrijk, van toen af de Oostenrijksche Nederlanden genoemd.

Na dien Spaanschen Successie-oorlog kwam een tijd van rust, maar ook van achteruitgang. Ook herleefden de twisten tusschen de stadhouderlijke en de stadhouderhatende partij. 't Zag er kwaad uit. Wat gebeurde er? In 1740 stierf de Duitsche keizer Karel VI. Daar hij zonder zonen was, had hij de bepaling gemaakt, dat zijne dochter Maria Theresia hem zou opvolgen. Al de vorsten van Europa hadden dit goedgekeurd, maar nauwelijks was Karel gestorven, of Maria Theresia kreeg een tal van vijanden, die haar het recht op de opvolging betwistten. De oorlog, hieruit ontstaan, draagt den naam van »Oostenrijksche Successie-oorlog." Dat ook wij aan dien oorlog deel namen en voor de rechten der keizerin streden, werd ons door de Franschen zeer kwalijk genomen. Zij deden een inval in Staats-Vlaanderen tot niet geringen schrik van Zeeland's bewoners, die oproerig begonnen te worden en de re-

1) Keizer Leopold was gehuwd met Margaretha, jongere zuster van Lodewijks gemalin en had tot moeder Maria, een jongere dochter van Filips III.

genten des lands verraders noemden , omdat zij zich tegen de verheffing van den prins verzet hadden. Wat in 1672 geschied was , geschiedde ook nu , doch gelukkig zonder moordtooneelen. In den nood zocht men hulp bij Oranje. De regenten durfden zich niet langer tegen het verlangen des volks verzetten en Willem Karel Hendrik Friso , zoon van den hierboven genoemden en aan den Moerdijk verdronken Jan Willem Friso , werd tot stadhouder verheven onder den naam van Willem IV.

Willem IV.

Reeds op jeugdigen leeftijd was deze vorst stadhouder van Friesland , Groningen en Gelderland geworden , doch werd dit ook nu van Zeeland , Holland , Utrecht en Overijsel (1747) , zoodat nu alle provincien onder één stadhouder vereenigd waren , wat vroeger niet gezien was. Hij kreeg zooveel macht en invloed op het bestuur als geen zijner voorgangers ooit bezeten had. Jammer dat Willem IV geen Willém III was. Al te inschikkelijk , al te zachtmoedig , was hij daarbij besluiteloos en bang voor opschudding en liet zich door anderen besturen. 't Gaf wel vreugde onder 't volk , toen de vrede met Frankrijk te Aken gesloten werd (1747) , maar het ongenoegen over de misbruiken in de regeering bleef voortduren. Men verweet den regenten , dat zij groote voordeelen trokken uit de inkomsten der ambten en bedieningen , welke ter hunner begeving stonden ; men verlangde , dat de inkomsten des lands , anders gezegd de belastingen , niet meer door bijzondere personen , pachters geheeten , maar op een andere wijze ontvangen zouden worden , en meer andere dingen.

De regeeringsleden waren niet gezind , hunne voordeelen op te geven en naar de stem van het volk te hooren , ofschoon de

klachten gegrond waren. Had de goedgehartige prins zijne tegenstanders uit de regeering gezet, dan zouden oproeren in onderscheidene plaatsen des lands achterwege zijn gebleven. Nu werden die bewegingen met moeite gestild. 't Waren zeker grieven voor den prins, die zich dag en nacht aftobde, om alles op een goeden voet te krijgen, maar immer stuitte hij af op den onwil der regenten.

In overleg met den admiraal Schrijver wendde hij pogingen aan om het zeewezen te verbeteren. Om den bloei der binnenlandsche fabrieken te bevorderen, wilde hij voor zich en zijne hofhouding geen andere dan inlandsche stoffen gebruiken. Om den handel te bevoordeelen, wilde hij een vrijhaven oprichten, waar men bij het inbrengen der goederen geene lasten zoude behoeven te betalen, maar het goede, dat hij wilde, kon hij niet tot stand krijgen. Eindelijk bezweek hij onder den vermoeienden last der regeering (1751).

Prinses Anna Gouvernante. De hertog van Brunswijk.

Willem IV liet twee kinderen na: Carolina en Willem. De laatste was bij het overlijden zijns vaders slechts drie jaren oud, waarom zijne moeder Anna den Staat als gouvernante zou besturen, tot haar zoon oud genoeg zou zijn, zelf de teugels van het bewind te aanvaarden. Als raadsman stond haar de hertog van Brunswijk-Wolfenbützel ter zijde.

Prinses Anna was eene verstandige vrouw, die vele begaafdheden bezat, maar de onderscheidene partijen in het land maakten het haar zeer moeielijk. Er was eene partij, die haar niet lijdend mocht, omdat zij eene Engelsche prinses was en daarom meende, dat zij, ten nadeele van ons land, met Engeland heulde. Wat haar bedroeg? Dat zij, even als haar man, alle partijen te vriend

wilde houden en waardoor zij in een tal van moeielijkheden kwam, die haar het leven bitter maakten. 't Was haar onrecht aandoen, door haar den naam van »Stiefmoeder'' te geven, naardien zij het goed met het land meende. Inderdaad de goede vrouw had veel verdriet, waaraan de dood in 1758 een einde maakte.

De jonge prins, bij den dood zijner moeder 10 jaren oud, kwam nu onder de voogdijschap van den hertog van Brunswijk. De hertog lag het er zoo op aan, dat de prins hem niet missen kon en hem in alles gehoorzaamde. Willem was anders iemand, die met gelukkige gaven bedeed was. Hij had een kloek en vlug verstand, was zeer bedreven in de Fransche, Engelsche, Hoogduitsche en Latijnsche talen en in de geschiedenis was hij goed tehuis. Het was te betreuren, dat eene verkeerde opvoeding hem die mate van zelfstandigheid deed missen, welke hij zoozeer behoefde.

Willem V.

In het jaar 1766 werd prins Willem meerderjarig. Toen aanvaardde hij zijne hooge waardigheden. Niet veel genoegelijke dagen heeft deze vorst gehad. Reeds dadelijk had hij met binnenslandsche geschillen en twistzaken te doen. Welke pogingen hij ook aanwendde om de land- en zeemacht te vermeerderen, zij stuitten af op den onwil der staatsgezinden.

Toen Engeland met zijne Noord-Amerikaansche volkplantingen in oorlog kwam, trok Frankrijk partij voor de Amerikanen en eischte van ons, dat wij hout en scheepsbehoefden aan Frankrijk of Amerika zouden leveren. Engeland, niet willende, dat wij zijne vijanden in het een of ander ter hulp zouden komen, zocht die levering te verhinderen, maar wij waren dwaas genoeg, naar Frankrijk te luisteren en Engeland alzoo te tergen. Dit haalde ons ook

een oorlog met Engeland op den hals (1780), die voor ons zeer nadeelig was, want spoedig waren 200 onzer schepen en 15 miljoenen schats in 's vijands handen. Toen zag men in, dat het zeewezen niet verwaarloosd had moeten worden, en de prins, die gedurig op verbetering had aangedrongen, kreeg er de schuld van. Eindelijk werden er eenige schepen bijeengebracht, om eene vloot koopvaardij-schepen te geleiden, die naar de Oostzee moest.

De bevelhebber dier scheepsmacht was de Schout-bij-Nacht, Zoutman. Op de hoogte van Doggersbank ontmoette hij de Engelsche vloot, die uit nagenoeg evenveel schepen als de onze bestond onder bevel van den vice-admiraal Hyde Parker, die als de meeste zijner officieren mannen van ondervinding waren, wat met de Nederlandsche kapiteinen het geval niet was. Een enkele slechts, de kapitein van Kinsbergen, had eenmaal een zeeslag bijgewoond, toen hij in Russischen dienst met roem tegen de Turken gestreden had.

Onverschrokken wachtten echter onze zeelieden de Engelschen af, ja, gedroegen zich zoo kloekmoedig in het gevecht, dat de vijand uitriep: »De Trompen en de Ruiters leven nog!» Ofschoon geen der partijen zich de overwinning kon toeschrijven, verlangden de Engelschen evenwel naar geen tweede gevecht. Zij hadden ook het eerst den strijd opgegeven.

Groot was de lof, waarmede Zoutman en zijn volk ontvangen werden. Zij werden bij hunne tehuiskomst met eerbewijzen en geschenken overladen. Jammer, dat de betoonde moed geen beteren uitslag had, want onze bondgenooten, Frankrijk en Spanje, sloten den vrede met Engeland en lieten ons voor de zaak alleen zitten. Wij waren nu ook wel genoodzaakt den vrede te sluiten (1784), maar hij was tot ons nadeel, want wij moesten den Engelschen de vrije vaart op de Oost-Indiën toestaan en hun het veroverde Negapatnam op de kust van Coromandel laten behouden.

Na het eindigen van den oorlog met Engeland kregen wij twist met keizer Jozef over de vrije vaart op de Schelde en uit vrees voor oorlog kocht men zijn eisch voor 10 miljoen gulden af. 't Was zeker een groot nadeel maar nog veel nadeeliger was de inwendige verdeeldheid in ons vaderland, die welhaast in een burgeroorlog overging. Het waren twee partijen, de patriotten en de stadhoudersgezinden, die vijandig tegenover elkander stonden. De prins was niet in staat de rust te herstellen en de tweedracht te doen verdwijnen; in de meeste steden, vooral in Holland, waren zijne tegenstanders in de regeering; vele burgers hadden de wapenen opgevat, zoogenaamd ter verdediging van het vaderland.

De patriotten maakten zooveel vorderingen, dat men voor een oproermaker gehouden werd, als men zich met een oranjelint versierde of »Oranje boven'' durfde roepen, ja, het werd zoo, dat men met gevangenis of geeseling gestraft werd, als men een oranjeleurig horlogebandje of een goudsbloem droeg. Ook vrijkorpssen werden opgericht, doch zeer tegen den zin van het volk, waardoor op vele plaatsen vechtpartijen ontstonden.

Het bevel over de bezetting in 's Gravenhage werd den prins ontnomen en deze wel ziende, dat hij hier niets kon uitvoeren, vertrok naar het Loo in Gelderland.

In de steden Hattem en Elburg kwam zulk een oproer, dat de Staten van Gelderland den prins verzochten, die steden met krijgsvolk tot rust te brengen. Hieraan voldeed hij terstond, doch dit gaf den patriotten eene gewenschte gelegenheid aan de hand, om den prins uit te maken voor een Nero, een Alva, een bloedhond, enz. Maar wat had de prins dan gedaan? Had hij die steden plat laten schieten? Voorzeker niet. Niet één schot was er gelost. 't Was dus niets anders dan partijwoede.

Was alles tot nog toe zonder bloedstorting afgelopen, dit zou nu geschieden. De verbittering der partijen nam zoodanig toe, dat men hier en daar handgemeen werd. Het eerste burgerbloed

vloeiide te Utrecht (1787) waar sommige burgers eenig krijgsvolk overvielen, dat door de Staten was afgezonden. Ook naar andere plaatsen sloeg deze bloedige burgerstrijd over. Te Amsterdam begon het gemeen de huizen van voornamelijk Oranjegezinden te plunderen, wat deze partij niet ongewroken liet, naardien zij op Katenburg de woningen der patriotten aanviel. Ook dit liep niet zonder bloedstorting af. Niet alleen in Amsterdam maar ook in andere plaatsen hadden zulke bloedige ontmoetingen plaats.

Gelderland alleen bleef bepaald prinsgezind en omdat de prins aldaar zijn verblijf hield, werd hij door de Hollandsche patriotten den Gelderschen despoot genoemd, die met zijn »bloedraad" den burgeroorlog begonnen was. En hoedanig een despoot was Willem V? Een despoot, die bevreesd was, iets te doen, wat hij meende met de rechten der Staten in strijd te zijn en daarom niet te bewegen was, krachtige maatregelen te nemen. En toch, had hij dit gedaan, met een enkel regiment zou hij het gansche land tot rust gebracht hebben, want de partijen werden onderling meer en meer verdeeld en de regenten waren het onbeschaamd schreeuwen van de menigte, welke zij eerst tegen Oranje opgeruid hadden, moede.

De prinses zag het in, dat er veerkracht moest getoond worden, want dat door veerkracht alleen de republiek te redden was. Zij besloot daarom naar den Haag te gaan, om de oranjegezinden tot het nemen van krachtige maatregelen te bewegen. Zij was er zeker van, dat Pruisen, als de nood het vorderde, zou te hulp komen.

Die reis bleef echter geen geheim en daarom besloten de patriotten ook hunne maatregelen te nemen.

Van haar kamerheer Randwijck, den kwartiermeester-generaal Bentinck, den kolonel Stamford en de freule van Wassenaar-Starrenberg vergezeld, ondernam de prinses de reis en trok ongehinderd de Hollandsche grens over. Bij de Goejanvervellesluis niet ver van

Gouda gekomen , werd echter haar rijtuig door patriotsche soldaten aangehouden en zij met haar gevolg in een boerenhuis gebracht, waarvan elke toegang met schildwachten bezet werd , terwijl een officier met ontblooten degen zich in het vertrek bevond. Hier werd zij gevangen gehouden tot eenige hoofden van de patriotten waren aangekomen , die haar noodzaakten naar Nijmegen terug te keeren.

Groot was de beleediging der prinses aangedaan. Velen waren dan ook bevreesd , nu zij als een vijandin van den Staat was beschouwd en behandeld geworden, dat de verontwaardiging aan alle buitenlandsche hoven groot zou zijn. De staten-generaal drongen er dan ook op aan , dat de prinses zou verzocht worden , hare reis te hervatten , doch de Staten van Holland waren zoo bevreesd niet , omdat zij altijd op de hulp van Frankrijk rekenden , hun door den Franschen gezant toegezegd. De hevigste patriotten gingen nog een stap verder. Zij drongen er bij de Staten op aan , dat Willem V van al zijne waardigheden ontzet en hem en den zijnen het Hollandsch grondgebied ontzegd zou worden. Zij verweeten den Staten , die zelfs nog onlangs de doodstraf op het zingen van oranje-liedjes en het aanbieden van rekesten gesteld hadden , dat zij nog veel te slap waren.

De koning van Pruisen gevoelde zich beleedigd wegens den hoon zijner zuster aangedaan en eischte daarom door zijn gezant voldoening , welke evenwel door de patriotten hardnekkig geweigerd werd. Dit was voldoende om den koning te bewegen , een leger van 20000 man onder den hertog van Brunswijk naar ons land te zenden. 'tMaakte de patriotten echter niets vervaard, dewijl zij nu zeker rekenden op de hulp van Frankrijk. Die hulp , in spijt van alle toezegging , bleef evenwel achter. De koning van Frankrijk had in zijn eigen land genoeg te doen , om aan de Hollandsche patriotten te kunnen denken en liet hen aan hun lot over. Toen kropen zij in hun schulp. Alles gaf zich gedwee aan de Pruisen over , die

weldra voor de poort van Amsterdam stonden. In een oogenblik sloeg het volk in de Hollandsche steden om en velen, die het hardst geschreeuwd hadden: »weg met Oranje!» riepen nu: »Oranje boven!»

Met gejuich werd Willem V in den Haag ingehaald en in zijne waardigheid hersteld. Zoo was een goddeloos werk van zeven jaren in niet meer dan zeven dagen verbroken. 't Was een verblijdende zaak, doch jammer, dat weldra de rust weer verbroken zou worden, want al was de vlam gedempt, zij bleef onder de asch smeulen.

Het zou gelukkig geweest zijn, als de prinsgezinden den geest van Willem V hadden bezeten. Was het nemen van wraak geheel tegen zijne bedoeling, ofschoon hij de meest beleedigde was, de prinsgezinden dachten er anders over. Zij namen wraak, wat den toestand van het stadhoudelijk bewind niet gemakkelijker maakte. Dit was reeds moeielijk door de ruwe handelingen der Pruisen, die veel reden tot ongenoegen gaven. Daarbij stond het met de bronnen van welvaart droevig gesteld, want de O. I. compagnie was zoo goed als vernietigd en de W. I. lag op sterven. Eene zeemacht was er bijna niet meer en wat ook van belang was, de patriotten waren wel ten onder gebracht, maar niet machteloos.

Daar breekt de omwenteling in Frankrijk uit (1789). Het kwam zoo ver, dat het Fransche volk zijn koning op het schavot bracht, om hem te onthoofden. Toen kwam Frankrijk onder het bestuur van goddelooze en wreede mannen, die een soort van regeering vormden, welke den naam kreeg van »schrikbewind», een naam, dien het ten volle verdiende, want toen was het, als waren de booze geesten losgelaten, om dood en verderf te braken. De republiek werd er uitgeroepen en de dood gezworen aan alle vorsten en regeerende Huizen. Wee hem, die niet instemde met de aangenomen leuze: v r i j h e i d , g e l i j k h e i d e n b r o e d e r s c h a p e e n l e u z e , die oppervlakkig zeer fraai klinkt, maar goed gezien

goddeloos is, want met die leus wilde men de van God ingestelde onderscheiding van standen loochenen, alle gezag afschaffen, ja, het bestaan van God zelve ontkennen. Meer en meer begonnen die goddelooze denkbeelden, ook in ons vaderland, wortel te schieten.

Met de herstelling van den prins hadden meer dan 42.000 ingezetenen ons land verlaten, omdat zij bang waren voor de gevolgen van hun gedrag. Zij hadden zich te Antwerpen gevestigd en vernamen daar met vreugde de uitroeping der Fransche republiek. Nog meer vreugde verwekte het hun, toen de Fransche generaal Dumouriez, om dat plan tot werkelijkheid te brengen, met een leger in Antwerpen viel, om vervolgens naar Nederland te trekken en den prins te verjagen. Weldra had Dumouriez de Oostenrijkers verslagen en was hij meester van geheel België.

De uitgewekenen te Antwerpen richtten nu een voorloopig bestuur op, 't welk zij den naam gaven van revolutionair comité der Bataven. Dit comité trachtte door verspreiding van geschriften en het uitzenden van agenten ook hier te lande een omwenteling als in Frankrijk te bewerken.

Het moest groote bezorgdheid aan de regeering hier te lande geven, toen de Fransche wapenen in België zulke vorderingen maakten. In vereeniging met Engeland zocht zij den vrede met Frankrijk te bewaren, maar dat land had nu eenmaal besloten geen vrede te willen. Zoowel aan onzen stadhouder als aan Engeland werd de oorlog verklaard.

Aan de uitgewekenen werd gelegenheid gegeven aan dien oorlog deel te nemen. De Franschen richtten een legioen van vreemdelingen op, waarbij een honderdtal Hollanders als officieren en als kolonel zekere Daendels, mede een der uitgewekenen, geplaatst werden.

Zoo stonden de zaken op het einde van 1792.

Volgens het plan van Dumouriez zou van uit Antwerpen een deel

der voorhoede naar den Moerdijk trekken , naar Dordrecht over-
steken en van daar naar Rotterdam, den Haag en Haarlem rukken,
terwijl de generaal Miranda over Venlo en Nijmegen naar Utrecht
zou trekken om Amsterdam in te sluiten.

't Was zeker een stout plan van Dumouriez , maar hij rekende
op de hulp der patriotten hier te lande , waarom hij verklaarde ,
dat de oorlog alleen begonnen was om de Bataven van den tiran
Nassau en zijne even afschuwelijke vrouw te verlossen. Onder de
patriotten waren er evenwel velen verstandig genoeg , niet naar
zijne woorden te luisteren , omdat zij terecht begrepen , dat de
broederschap der Franschen op armoede en moord zou uitloopen.

In 1793 viel Dumouriez in ons land. Weldra bemachtigde hij
Breda , dat zich lafhartig aan hem overgaf. Die overgaf was on-
vergeeflijk. De krijgsmacht toch van Dumouriez was gering en te
zwak om een aanval te ondernemen, en de bezetting had over 250
vuurmonden en een ruimen leeftocht te beschikken. Bijna niets
werd ter verdediging der stad gedaan. Toen 200 Fransche kuras-
siers zich in de nabijheid van Breda deden zien , liet men hen on-
gestoord post vatten ; men liet den vijand de toegangen bezetten,
zijn geschut planten , zonder bijna een uitval te doen en hem in
zijn werk te storen of dit te verhinderen. En wat deden de krijgs-
hoofden? Met elkander afspreken, wanneer de Franschen zich aan
den wal lieten zien , de stad maar spoedig over te geven. Maar
dit wachtte men niet eens af. Dumouriez had volstrekt geen plan
om een aanval te ondernemen , wetende dat hij daartoe te zwak
was. Gemakkelijk kreeg hij de stad , doch tot schande aan wie
zij was toevertrouwd.

Het comité revolutionair der Bataven werd nu van Antwerpen
naar Breda overgebracht. Hier werd een vrijheidsboom met een
hoed op den top op de markt geplant. Dit heette een zinnebeeld
der vrijheid.

Met Breda volgden weldra andere plaatsen. Intusschen sloeg de

Fransche generaal Miranda het beleg voor Maastricht , doch hij werd door 40000 Oostenrijkers onder den prins van Saksen-Coburg en 11000 Pruisen onder den hertog van Brunswijk-Oels verslagen. De Fransche regeering , hiervan bericht gekregen hebbende , gelastte Dumouriez Holland te verlaten en naar België terug te trekken.

't Was zeker een verrassende uitkomst , toen het grondgebied der republiek geheel van vijanden gezuiverd was en de steden , door hen bemachtigd , weêr in onze macht kwamen. Bij die schermutselingen hebben de jonge prinsen van Oranje een inderdaad verwonderlijke werkzaamheid , beleid en moed aan den dag gelegd. Bijna was prins Frederik het slachtoffer van zijn moed geworden. Bij het berennen van Breda deden de Franschen een uitval , waarbij hij midden onder de vijanden geraakte. Gelukkig dat hij door de hussaren van van Heekeren gered werd.

Het scheen , dat er aan het oorlogvoeren spoedig een einde zou komen , maar dat dit niet het geval was , was de schuld van Saksen-Coburg. Deze man had niet aan het hoofd van het Oostenrijksche leger moeten staan , want hij was een man van een traag, weifelend en besluiteloos karakter. Hij had het leger van Dumouriez geheel kunnen vernietigen en Frankrijk zou alzoo voor de mogendheden opengestaan hebben. Maar Coburg trok geen partij van zijne overwinning en hij draalde , waar snelheid van handelen vereischt werd. Door zijne werkeloosheid liet hij de schoonste kansen voorbijgaan , waardoor hij den vijand gelegenheid gaf zijne legers te versterken. Dagelijks groeiden die nu aan , want de Fransche regeering had een besluit genomen , dat elk burger soldaat was , maar dat niet alleen , niemand achtte zich in Frankrijk veilig. Het geringste vermoeden van koningsgezindheid was voor het Fransche schrikbewind genoeg , iemand naar het schavot te laten slepen. Men begreep dus in Frankrijk , dat men in het leger het veiligste was , want er bestond meer kans aan de vijandelijke kogels dan

aan het schavot te ontsnappen. Geen wonder dus, dat de Fransche legers bij den dag sterker werden.

Die versterking maakte de mogendheden van Europa beducht voor eigene veiligheid en zij achtten zich daarom geroepen, om Frankrijk, dat broeinst van opstand en revolutie, tot onderwerping te moeten brengen. Te Antwerpen samengekomen, vormden de gezanten van Nederland, Engeland, Oostenrijk en Pruisen eene coalitie of vereeniging tegen Frankrijk, waarbij zich ook weldra Rusland, Sardinië, Spanje, Napels en Portugal voegden en besloten den 9 April 1793 den veldtocht weder te beginnen. Een leger van 120.000 man werd op de been gebracht, waarover Coburg als opperbevelhebber werd aangesteld. De 16000 man Nederlanders werden in twee afdeelingen gesplitst. Het eene deel kwam onder bevel van den erfprins Willem, het andere onder zijn broeder prins Frederik. Beide vorsten kregen in last Staats-Vlaanderen te dekken. Weldra hadden hier onderscheidene gevechten plaats, waarbij beide prinsen zich door moed en beleid onderscheidden, terwijl Coburg den vijand bij Utrecht een volkomen nederlaag toebrengt. Het was hier evenwel het oude geval; in stede dat Coburg met zijn groote macht in Frankrijk viel, verspilde hij den tijd met vestingen te veroveren; daardoor had Frankrijk opnieuw gelegenheid zijne legers te versterken, om den krijg met woede te hervatten. Nogmaals behaalden onze prinsen veel roem; prins Frederik werd zelfs in den rechter schouder gewond. De winter maakte een einde aan dezen veldtocht, die voor beide partijen onbeslist afliep, doch in 't volgende jaar 1794 trok men weder te velde. Niet weinig eer was het voor onzen prins zich door den keizer van Oostenrijk het bevel over 35.000 man te zien opgedragen, om de Franschen, die het beleg voor Charleroi geslagen hadden, te verdrijven. Uitnemend voldeed hij aan den hem opgedragen last. Niet alleen dat hij tot tweemaal Charleroi ontzette, maar hij bracht ook bij Fleurus de Franschen op de schitterendste wijze de nederlaag toe.

Coburg maakte van de overwinning weder geen behoorlijk gebruik. Ware dit zoo geweest, wellicht zou dan het geheele Fransche leger verslagen zijn geweest. Maar nog meer. De Duitsche vorsten hadden geen lust meer den oorlog voort te zetten. Nog eenmaal namen zij, ofschoon zeer flauw aan den oorlog deel en toen trok Coburg met zijn leger af, niettegenstaande hem onder 't oog gebracht was, dat zijn terugtrekken uit België niet alleen dat land, maar ook de republiek der Vereenigde Nederlanden een prooi van den vijand zou doen worden. Coburg echter ging. Nu kon de prins ook niet anders doen, dan op vaderlandschen grond terugtrekken. Op dien terugtocht had hij nog tweemaal een aanval van den vijand te wederstaan, wat hij ook op de roemrijkste wijze deed en sloeg zich toen neder op de heide tusschen Zundert en Rozendaal.

De vijanden rukten nu naar onze grenzen op en zouden reeds spoedig ons land overstroomd hebben, waren zij niet opgehouden geworden door de vesting Sluis, die, onder bevel van den generaal van der Duijn, zich op de voorbeeldigste wijze verdedigde. Ongelukkig zag het er echter in de belegerde stad uit. Nauwelijks een vierde gedeelte der bezetting kon het geweer dragen, zoo heerschte de landziekte, en de gebouwen lagen schier overal verwoest. Hartelijk verlangde men naar hulp, doch die kon niet gegeven worden. Toen dan ook de stad niet langer te houden was, gaf men haar na een beleg van vijf weken over. De Fransche generaal Moreau kon zijne bewondering over zulk een manmoedige verdediging niet genoeg uitdrukken. Toen de bezetting uittrok, zei de kapitein Behr tegen Moreau: »Generaal, gij denkt een vesting in te nemen, maar gij verkrijgt slechts een puinhoop; een garnizoen denkt gij te overwinnen, doch gij bekomt een hospitaal.» 't Was zoo, want er was bijna geen gebouw overgebleven en de bezetting lag voor het grootste gedeelte in het ziekenhuis. Met

niet minder dan een verlies van 8000 man werd Moreau meester van Sluis.

Intusschen was er een nieuwe regeering in Frankrijk aan 't bestuur gekomen, dat meer bezadigd en lang zoo woest niet was als het vorige. De mogendheden begonnen meer en meer lust te krijgen tot vrede met die regeering, Ook hier te lande waren er velen, die vroeger met afschuw dachten aan een verbintenis met de vroegere Fransche bewindslieden, doch zich met deze gaarne wilden inlaten en naar vrede verlangden, omdat de oorlogskosten zwaar drukten. Daarbij waren er kwaadwilligen, die mompelden, dat goed en bloed verspild werden, om het stadhoudelijk gezag te behouden. De voordeelige loop der Fransche wapenen had weer moed aan de uitgewekenen, zoowel als aan hunne medegenooten binnen 's lands gegeven. Fransche zendelingen maakten het volk wijs, dat men vrede hebben kon en gelukkig zijn zou, indien men den stadhouder maar alle hulp ontzeide. Overal vormden zich geheime vereenigingen onder den naam van »Leesgezelschappen," zoo het heette, om den eenvoudigen burger door voorlezingen te verlichten, maar 't was inderdaad om oproerige beginselen te prediken. Er werden geschriften verspreid, waarin men werd aange-maand om de zaak te laten varen van den verachtelijken Willem V en van zijne bloeddorstige vrouw. En wat nog erger was, de vrienden van den prins begonnen den moed te verliezen; zij werden bevreesd voor de bedreigingen der uitgewekenen, gericht tegen elk, die den stadhouder gehoorzaamde en namen daarop hun ontslag als leden der regeering. Niet minder vrees gaf het, dat nu in België twee Fransche legers lagen, een van 106.000 man onder den generaal Jourdan en een van 70000 man onder den generaal Pichegru, terwijl er geen macht was, om hen te keeren. Pichegru trok over onze grenzen en sloeg het beleg voor 's Hertogenbosch, dat zich den 12 October 1794 aan hem overgaf. Venlo, Maastricht en Nijmegen volgden spoedig. Ook Grave viel den

vijand na een beleg van 10 weken in handen. Een bombardement van 25 dagen lang had geen huis onbeschadigd gelaten, terwijl er aan alles gebrek was.

Prins Willem had zich intusschen met zijne krijgsmacht in Gorkum gelegerd en trachtte van daar de inwoners des lands tot eene algemeene wapening aan te sporen. 't Was evenwel vruchteloos, evenzoo zijne poging om de Oostenrijksche en Engelsche troepen te bewegen, hulp te verleen. In plaats van te helpen, hielden de Engelschen zelfs ongemanierd huis, zoodat vele inwoners des lands naar de Franschen verlangden, om van de kwellingen der Engelschen verlost te worden.

De Franschen aarzelden nog altijd Holland in te rukken, vreezende dat Pruisen de wapenen opvatten en de Engelschen onze schepen nemen zouden, om daarmede Frankrijk afbreuk te doen. Zij wilden daarom liever wachten, tot ons volk den stadhouder afzette, dan hadden zij schoon baan. De Fransche regeering had evenwel die vrees niet, omdat zij wist, dat de koning van Pruisen geen oorlog tegen de Franschen in het belang van Willem V zoude voeren.

Inmiddels was het beginnen te vriezen. Veel kans bestond er voor de Franschen om over het ijs in het land te komen. Zij deden dit ook. Met alle macht rukten zij over de bevroren Maas in de Bommelerwaard en weldra gaf ook Utrecht zich over. Nogmaals poogde prins Willem de ingezetenen tot wapening aan te sporen, maar zijne oproeping vond bijna geen gehoor bij eene moedelooze of kwalijk gezinde bevolking. Men wilde niets anders dan de Franschen, want die zouden gelukaanbrengers wezen. Wat zou de stadhouder Willem V doen? Wachten tot de Fransche koningsmoorders gekomen waren, om ook hem op het schavot te brengen? Tot een omkeering van zaken, dit wist hij, moest het komen, want de Unie van Utrecht had uitgediend, en dat hij een hinderpaal was voor de revolutie was hem evenzeer bekend en

daarom kwam hij tot het besluit zijn eigen belangen op te offeren en een land te verlaten, dat door zijne voorouders was vrijgevochten, doch hem verstootte. Zijn besluit kwam tot uitvoering. Visscherspinken werden afgehuurd; al wat van waarde en vervoerbaar was, werd ingepakt en naar Scheveningen gezonden. In den avond van den 17 Januari 1795 trad prins Willem V door zijne zonen, den erfprins en prins Frederik, vergezeld, de vergadering der Staten-Generaal binnen, om hun zijn besluit mede te deelen en tevens, dat hij zijne zonen van het kommando over de troepen ontslagen had.

Natuurlijk dat zijn plan spoedig overal in 's Gravenhage bekend was. Velen waren bedroefd, toen zij de gemalin van den stadhouder benevens die van den erfprins en hun drierjarig zoontje 1) op den volgenden dag met hun gevolg in de rijtuigen zagen stappen, om naar Scheveningen te rijden en vervolgens het land te verlaten. Tranen kwamen in veler oogen en de vraag in het hart: »Wat zal er van het land komen?»

Na het vertrek zijner gemalin begaf zich de stadhouder met zijne beide zonen naar de vergaderzalen van de Staten-Generaal en die van Holland, om van de leden een aandoenlijk afscheid te nemen, en, in zijn paleis teruggekeerd, audiëntie te verleen, eerst aan eene Commissie uit de Staten van Holland, daarna aan zijne vrienden, van welke sommigen zich met moeite van hem losscheurden.

Omstreeks half drie van dienzelfden 18 Januari begaf de prins zich met zijne zonen aan boord van de pink »de Johanna Hoogeraad," om in den vreemde een schuilplaats te zoeken. Hij vertrok naar Engeland en van daar naar Brunswijk, waar hij in 1806 stierf, nog altijd even gehecht aan Nederland, altijd even zachtmoedig en vergevensgezind. Reeds zeven jaren vroeger was de jongste zijner zonen, prins Frederik, gestorven. De zeldzame bewaamheden van den 24jarigen jongeling werden door den kei-

1) Later Willem II.

zer zoo hoog gewaardeerd , dat deze hem het opperbevel over de Oostenrijksche troepen in Italië had opgedragen.

FRANSCH E OVERHEERSCHING.

1795—1813.

De omwenteling van 1795.

Door het vertrek van den stadhouder Willem V had de zoo vurig verlangde omwenteling plaats. Nu meende men , dat de paradijs-tijd wedergekeerd was. Als waanzinnigen gelijk , plantte men vrijheidsboomen met driekleurige linten ; men drukte elkander de hand ; men zong en danste ; men hield aanspraken ; men maakte optochten ; men had maaltijden , waarop de beker lustig rondging , want die vrijheidsboom , hij was immers het zinnebeeld van een heilig verbond , het verbond van vrijheid , gelijkheid en broederschap ?

Met gejuich werden de Franschen ingehaald. Al zagen zij er wat vuil en morsig uit , het werd niet gezien. Zelfs welgekleede dames schroomden niet , zich tusschen de ruiters op de kanonnen neêr te vlijen. Een beker , zoo men meende vol zoetheid , werd aan den mond gezet , maar die weldra bittere teugen te drinken zou geven en dan zou men zien , hoe dwaas men gehandeld had.

Er was zooveel geestdrift voor de nieuwe orde van zaken , dat in de meeste plaatsen de verandering van regeering van zelf geschiedde , waardoor er gelukkig geen bloedvergieten plaats had. Het comité revolutionair der Bataven deed nu zijn best om in alles Fransch te wezen en daarom moesten de nieuwe overheden ook Fransche namen hebben. De stadsvroedschappen werden nu

»Municipaliteiten'' genoemd met een »Maire'' aan het hoofd. De vroegere Gewestelijke Staten kregen den naam van »Representanten'' d. i. vertegenwoordigers des volks. Titels, ambt- en eerenamen werden afgeschaft; de woorden: Mijnheer, Jufvrouw werden vervangen door »burger en burgeres.'' Zeker, want er was nu immers gelijkheid? Men wilde van geen adel, verschil van stand enz. iets meer weten; ja, de woede tegen dat alles was zoo groot, dat alle heerlijke rechten afgeschaft, dat in de kerken de schilderijen en wapenborden verbroken, de adellijke grafsteden verwoest, alle wapenschilden aan de huizen of op koetsen en jachten weggenomen en het dragen van liverei verboden werden.

Ook de naam Nederland werd uitgeschrapt en het ontving een nieuwen naam in dien van »Bataafsche Republiek'' en achter het jaartal 1795 enz. werd gevoegd: Het eerste, enz. jaar der Bataafsche Republiek.

De Franschen drongen inmiddels al verder en werden meesters van het land, om ons te doen ondervinden, welke vrijheid wij genoten. Al aanstonds werden de nieuwe overheidspersonen gedwongen den eed van getrouwheid aan de nieuwe staatsregeling af te leggen, maar er waren verscheidenen onder hen, die nog niet eens recht wisten, wat die nieuwe staatsregeling was of zou worden, en er daarom bezwaar in vonden een eed te doen; doch met zulken maakte men maar korte wetten, men zette hen gevangen of joeg hen het land uit. 't Was een staaltje van onze vrijheid. Maar nog meer. De Bataafsche Republiek sloot nu een alliantie met Frankrijk, waarbij men aan hen moest afstaan: Venlo, Maastricht, Staats-Limburg en Staats-Vlaanderen. Wij moesten hun de vrije vaart op Schelde, Maas en Rijn afstaan. Wij werden verplicht om 10 miljoen gulden als oorlogskosten te betalen; toestaan dat er Fransch garnizoen in Vlissingen gelegd werd, en daarenboven hadden wij de eer 25000 man Fransche soldaten te verzorgen en te onderhouden. Welk een vrijheid, gelijkheid en broeder-

schap! Moest niet de overtuiging in het hart komen, dat die schoone leus bedrog, of wel een hersenschim was? vooral toen armoede, verdrukking en gebrek zich spoedig op vele plaatsen lieten gevoelen? De Fransche soldaten toch, welke wij te onderhouden hadden, werden bij de burgers ingekwartierd en daarbij gebeurde het meermalen, dat een daglooner gedurende den strengen winter vijf of zes soldaten den kost moest geven. En welke was zijne schadevergoeding? papieren geld, in waarde gelijk staande met nul. Hierbij kwam, dat Engeland beslag legde op al onze schepen, zoodat de handel totaal stilstond en er dus niets te verdienen was.

Ontzettend waren de eischen der Franschen bij de Staten-Generaal. Over alle gouvernements-inrichtingen, magazijnen, tuighuizen, enz. beschikten zij, als waren die hun eigendom. Kerkgebouwen werden tot kruitmagazijnen en paardenstallen gebruikt. Alle landskassen waren uitgeput en men wist geen middel die te vullen. Toch moest er in den nood voorzien worden. Men schreef een gedwongen belasting uit, waarbij de ingezetenen hun goud- en zilverwerk moesten afstaan, in mindering van 't geen zij in de gewone belastingen opbrachten. Alleen was hiervan uitgezonderd het gewone tafelzilver, zooveel ieder tot zijn gebruik noodig had, penningen, munten en wat tot lijfsieraad of handel diende. Op deze wijze kreeg men in Holland zeven miljoen bij elkander.

Om geld te bekomen, werd menig kostbaar kunststuk aangesproken, maar toen dit niet genoeg opleverde, sloeg men ook de handen aan de overblijfselen der oudheid. Het prachtige Valkenhof te Nijmegen, dat prachtige gedenkstuk uit den ouden tijd, werd ter slooping verkocht voor ƒ90.000. Van de gelden, aldus verkregen, werden 10 miljoen voor het zeewezen afgestaan, om schepen te bouwen, ten einde de kaperijen te keeren der Engelschen, die bijna al onze koloniën in handen en ons miljoenen guldens ontnomen hadden.

Poging tot een tegenomwenteling.

De Engelschen beproefden in 1799 eene landing in Noord-Holland, om ons aan den invloed der Franschen te onttrekken en den prins in zijne waardigheid te herstellen. De Fransche generaal Brune, die hier het opperbevel voerde, maakte zich terstond gereed, om hen het hoofd te bieden. Daendels werd met 10.000 man in Noord-Holland en Dumonceau met 6000 man in Groningen en Friesland geplaatst. Op den 27 Augustus had er bij Kijkduin een bloedige ontmoeting plaats, waarbij de Engelschen zich meester maakten van den Helder en onze vloot, naardien het zeevolk onder het geroep van »Oranje boven!» zich aan hen overgaf. Wel een bewijs, dat de zeelieden alles behalve instemden met de patriotsche denkbeelden. Groote vreugde was er dan ook te den Helder en Texel, toen de erfprins zich daar liet zien. Deze had namel. gepoogd van uit Duitschland in ons land te dringen en een tegen-omwenteling te bewerken. Met vele uitgeweken Oranjegezinden bij zich, was hij in Gelderland en Overijsel gevallen, had vele plaatsen bezet of in opstand gebracht, doch had voor de toesnellende patriotten moeten wijken, terwijl vele oranjegezinden moesten vluchten. Daarop had de prins zich naar den Helder en Texel begeven, juist op een tijd, dat daar de oranjevlag was uitgestoken. Dit zou evenwel niet lang duren. De Engelschen drongen wel meer en meer in het land en overwonnen de Fransch-Bataafsche krijgsmacht bij de Zijpe, doch die overwinning werd door een nederlaag gevolgd. Er was n.l. een afdeling Russische troepen geland, die zich met de Engelschen vereenigden en te Bergen slag leverden, doch het onderspit moesten delven. De Russische generaal Hermann werd met een groot aantal der zijnen gevangen genomen en den Engelschen een

groot verlies toegebracht. De Engelsche vlootvoogd Mitchel was intuschen de Zuiderzee opgevaren en had Medemblik, Enkhuizen en de Lemmer benevens vele vaartuigen genomen. York nam daarop Alkmaar. Nogmaals viel in de duinen bij Castricum een allermoorddadigst gevecht voor, dat tot voordeel der Bataven uitviel.

De vijand zag wel, dat hij het op den duur niet kon uithouden en het lang niet gemakkelijk was, Holland te veroveren. Hij bevond zich ook in een zeer ongunstigen toestand. Ingesloten door modderpoelen, kale duinen en dorre stranden, zonder genoegzame huisvesting voor zieken en gekwetsten, met bedorven wapenen en doorweekte kleederen, zonder drinkwater en voedsel, dat alles ontmoedigde de strijdbare soldaten en deed hen wenschen het onherbergzame oord zoo spoedig mogelijk te verlaten. Dit deed men dan ook en eer November in het land was, waren er geen Engelschen of Russen meer te zien.

Hoe ook de Oranjegezinden op eene omkeering van zaken gehoopt hadden, zij zagen zich teleurgesteld. De tijd tot een omwenteling was ook nog niet gekomen. De erfprins zag dat, toen hij te Alkmaar gekomen, geen medewerking vond, evenmin als te Amsterdam, waar hij in 't geheim een dag bij zijne aanhangers vertoefde.

Nogmaals een raadpensionaris.

Tooneelen van wanorde en gruwelen hadden in Frankrijk plaats gehad. Er werd een einde aan gemaakt door een man, niemand onzer onbekend. De naam Napoleon Bonaparte leeft nog in onze herinnering. Hadden zijne krijgslauweren als generaal in Italië en Egypte hem als eersten consul doen verkiezen, als

zoodanig voerde hij een nieuwe staatsregeling in, herstelde de krijgsmacht op een geduchten voet en wist door zijne wijze van regeeren Frankrijk tot rust en orde terug te brengen. Als keizer van Frankrijk vond hij goed, dat ook de Bataafsche republiek onder een éénhoofdig gezag gebracht werd en daarom verlangde hij dat Rutger Jan Schimmelpenninck als raadpensionaris aan het hoofd der Bataafsche republiek zou staan, wel te verstaan, altijd als zijn leenman. Napoleon had Schimmelpenninck leeren kennen als een bekwaam en schrander man, vandaar dat hij het oog op hem sloeg. Schimmelpenninck had er wel weinig lust in, maar de keizer bedreigde hem, in geval hij weigerde, Nederland bij Frankrijk in te lijven. Wat zou hij nu doen? Hij wist, dat de machtige keizer het bij geen dreigen laten zou en was daarom wel verplicht diens wil te voldoen.

Het gerucht van Schimmelpenninck's verheffing tot raadpensionaris gaf algemeen blijdschap in Nederland. Men kende 's mans rechtschapenheid, zijn kunde, zijn ijver en zijn bekwaamheid. In April 1805 aanvaardde hij zijne hooge betrekking. Een nieuwe staatsregeling werd gemaakt en Schimmelpenninck bestuurde het land met vrede. Er was nu orde, rust en tevredenheid, dingen, welke men niet gekend had, zoolang Willem V vertrokken was.

De raadpensionaris bezat inderdaad een groote macht, een macht als nimmer een stadhouder bezeten had, doch verre dat hij die misbruikte. Integendeel, hij deed al wat hij kon, om den toestand des lands te verbeteren, ja, hij schroomde niet den machtigen Napoleon onder het oog te brengen, dat Nederland niet in staat was aan zijne eischen te voldoen, dat het geen geldelijke offers brengen kon.

Zulk een beslistheid en zelfstandigheid beviel Napoleon in 't geheel niet en Schimmelpenninck moest van de baan, waartoe een voorwendsel spoedig gevonden was. De raadpensionaris n. l. leed sedert eenigen tijd aan een verzwakking van 't gezicht en

dit gaf Napoleon een geschikt middel om zich van hem te ontslaan. Hij ontving van den Franschen minister Talleyrand een brief, waarin deze te kennen gaf, dat de keizer hem, uithoofde van zijn gezichtskwaal, minder geschikt rekende, om goed toe te zien, dat Holland en Frankrijk in goede overeenstemming bleven. Men begreep dadelijk hier te lande, waar Napoleon heen wilde; dat hij zijn stelsel van kroonuitdeeling ook op ons land wilde toepassen. En zoo was het.

Ver Huell, van wien men als gunsteling des keizers veel goeds verwachtte, werd naar Parijs gezonden, om den keizer ernstig onder het oog te brengen, dat ons land niet gaarne onder de heerschappij van een vreemden vorst wilde staan. Deze poging was evenwel nutteloos. Napoleon verklaarde, dat het zijn vaste wil was of een vorst uit zijn Huis in Holland te vestigen, of het in zijn rijk in te lijven. Nogmaals waagde men het hem een commissie met Ver Huell aan het hoofd te zenden, in de hoop den machtigen man tot goedgunstigheid te bewegen, maar hij stoorde zich aan niemand. Hij eischte zelfs, dat de Nederlanders hem om een koning zouden verzoeken en men durfde het niet nalaten, al was de vernedering nog zoo groot. Wij moesten met suikerzoete woorden een verzoek doen, waarvan wij niets meenden. Op dat gedwongen verzoek gaf hij ons zijn broeder Lodewijk als koning, terwijl de raadpensionaris zijne betrekking neêrleidde.

Het koninkrijk Holland.

Met weêrzin nam Lodewijk Napoleon — wegens een lichaamsgebrek ook wel »de lamme koning" genoemd — zijne hooge waardigheid aan. 't Is ons duidelijk wanneer wij weten, dat

Lodewijk een heel ander man dan zijn broeder was. Hij was zulk een dwingeland niet; hij was zachtaardig, gul en vriendelijk en zag ons in onze verdrukking met medelijden aan. Hij wist ook zeer goed, dat hij niets meer dan een schaduwkoning zou zijn, die geheel naar den zin zijns broeders handelen en volgens diens begeerte in zijn hart altijd Franschman blijven en dus een dubbelzinnige rol zou moeten spelen. Voor zulk een dubbelhartigheid was Lodewijk veel te rechtschapen van gemoed. Hij begreep, dat hij, nu eenmaal koning van Holland moetende zijn, ook een Hollander wezen en alles inspannen moest, om ons uit de vernedering op te beuren; dat het zijn taak was onze ellende te verzachten.

Op den 18 Juni 1806 kwam Lodewijk te 's Gravenhage aan. Niet zeer hartelijk, ja uiterst koel was zijne ontvangst. 't Is te begrijpen. Een vreemdeling tot koning, opgedrongen door een vreemdeling, hoe zou die aan Nederlanders welgevallig kunnen zijn. Spoedig zag men evenwel, dat Lodewijk zoo kwaad niet was. Dit gaf weder eenige opbeuring in de verslagenheid en men was erkentelijk voor hetgeen hij deed en nog meer had willen, maar niet had kunnen doen, naardien zijne betrekking tot zijn broeder hem niet toeliet alles te verrichten, wat hij tot welzijn des lands wenschelijk achtte en gaarne gedaan had. Eén ding was in Lodewijk te bejammeren. Hij was zeer wispelturig en in 't beheer der geldzaken vertoonde hij een groote spilzucht. Zijn neiging tot praal deed hem dingen doen, die ons arm land op groote kosten te staan kwam. Eerst verplaatste hij zijne residentie van den Haag naar Utrecht en later naar Amsterdam. Ook verhief hij de vice-admiralen de Winter en Ver Huell tot maarschalken des rijks en van Kinsbergen benoemde hij tot buitengewoon maarschalk. Hij stelde vervolgens een ridderorde, de Unie, in, en verhief velen in een nieuwen adelstand, die »de constitutioneele adel" heette, dingen waarmede Napoleon spotte en ze een naäperij van Frankrijk noemde.

In den regeeringsvorm van Schimmelpenninck maakte Lodewijk weinig verandering. Met de geldmiddelen zag het er slecht uit, want er waren slechts 2 tonnen gouds in kas en daarmee moesten, behalve een achterstand van 35 miljoen en 9 maanden rente, 44 miljoen betaald worden. Aan zuinig leven was geen denken, want de Fransche keizer dwong telkens tot nieuwe geldelijke offers, welke hij voor zijne menigvuldige oorlogen noodig had. Maar niet alleen geldelijke, ook andere offers werden gevergd, die nog meer dan de beurs, die het hart raakten. Het waren de Nederlandsche jongelingen, die voor den tiran te velde moesten trekken.

Naardien Engeland steeds een doorn in het oog van den Franschen keizer was en hij toch geen kans zag een rijk te verpletteren, dat door de zee als zijn natuurlijke grens verdedigd werd, bedacht hij er iets anders op, om het den doodsteek toe te brengen. Hij wilde Engeland treffen, waar het het meest kwetsbaar was en welin zijn handel. Hij wist zeer goed, dat Englands bestaan en welvaart van den handel afhing en daarom wilde hij dien vernietigen. Hij vaardigde n.l. een besluit uit, waarbij alle handel tusschen dat land en het vasteland van Europa verboden en alle Engelsche schepen en goederen in Europeesche havens verbeurd verklaard werden. Dit continentaal-stelsel of stelsel van het vasteland bracht niet alleen Engeland in moeielijkheid, maar ook ons land, dat mede zonder handel en zeevaart niet bestaan kan. Het was dus ook Nederland den doodsteek geven. Napoleon wist dit zeer goed en opdat wij niet in stilte met Engeland handelen zouden, zond hij een leger van tolbeambten of douanen in het land, die al onze kusten en zeegaten bewaken moesten.

Zulk een besluit moest wel diepe neerslachtigheid geven. Onophoudelijk moesten wij zware belastingen opbrengen en waar moest het geld vandaan komen, wanneer alle bronnen van welvaart gestopt werden. Arm, doodarm worden, was het vooruitzicht. Er waren

er dan ook niet weinig in het land , die er zich op toelegden met bedrog Engelsche koopwaren binnen te sluiken en Lodewijk deed als zag hij er niets van. Maar wat hij niet zien wilde , zagen de douanen maar al te goed. Dan werden die goederen den eigenaars ontnomen en in het openbaar verbrand , en dat dit den keizer niet onbekend bleef , is licht na te gaan. Napoleon beschuldigde dan ook zijn broeder , dat hij met de Engelschen heulde.

Bij al die rampen kwam nog een andere. In het jaar 1807 lag in een der grachten van Leiden een schip, geladen met buskruit. Ongelukkig vatte dit kruit vuur , het schip sprong in de lucht en veranderde een schoon gedeelte der stad in een puinhoop. Maar dat niet alleen, ook meer dan 100 menschen werden gedood en niet weinigen verminkt. Ofschoon er geen welvaren in het land bestond, liet zich toch ook hier weder de Hollandsche weldadigheid zien , want duizenden werden gegeven tot leniging van de ramp. Ook koning Lodewijk bleef hierin niet achter.

Napoleon , die bij den oorlog leefde , wilde ook Spanje aan zijn kroon hechten. Bloedige oorlogen werden in dat land gevoerd, waartoe wij Hollanders hem weêr ten dienste moesten staan. Onze Hollandsche krijgslieden hebben dan ook onder Chassé , Storm , de Grave , Trip , Roest van Alkemade en anderen wonderen van dapperheid gedaan.

Het was Engeland niet genoeg dat het een leger onder Wellington naar Spanje had gezonden, het zocht Napoleon ook elders afbreuk te doen. Napoleon had te Antwerpen de zeemacht op een geduchten voet gebracht en daarvoor was Engeland beducht. De Engelschen besloten daarom zich van de Schelde en vervolgens van Antwerpen meester te maken, maar om dit te doen, moesten zij zich eerst van Zeeland verzekeren. In Juli 1809 zond Engeland een groote landingsvloot, die 100,000 man, onder welke 38,000 man landingstroepen, en 144 stukken belegeringsgeschut medevoerde , naar het eiland Walcheren. Spoedig bemachtigden de

Engelschen Middelburg en het fort Bath. Na een hevig bombardement, waarbij geen 20 huizen onbeschadigd bleven, viel ook Vlissingen in hunne handen en waren zij alzoo meester van Walcheren en de Schelde. Wel had de schout-bij-nacht Ruisch met zijn klein aantal schepen, meest uit kanoneerbooten bestaande, getracht, de Engelschen tegen te gaan, doch hij had tegen de overmacht niet kunnen oproeien. Koning Lodewijk, die te Aken de baden gebruikte had nauwelijks vernomen wat er gaande was, of hij spoedde zich naar Holland terug en nam het opperbevel over een in haast samengestelde krijgsmacht en wilde tegen den vijand oprukken. Hij had te Rozendaal zijn hoofdkwartier opgeslagen en stond gereed zijne werkzaamheden tegen den vijand aan te vangen, toen hem door zijn broeder de grievende beleediging werd aangedaan, van hem het opperbevel te ontnemen en dat op te dragen aan den maarschalk Bernadotte.

Intusschen waren de Engelschen de Schelde opgevaren, doch de aangroeiende overmacht der onzen bespeurende, gaven zij hun verdere voornemens op, vooral toen het den generaal Cort Heijligers gelukte het fort Bath weder te bemachtigen. De Engelschen trokken uit de veroverde streken terug en nog voor het jaar 1810 was geheel Zeeland door hen ontruimd.

Holland een Fransche provincie.

Het was de wil van den Franschen keizer, dat Nederland voortaan een provincie van Frankrijk zou zijn. Die tijd achtte hij nu rijp. Voorwendsels daartoe waren spoedig gevonden. Een boosaardig heulen met Engeland door koning en volk werd hun ten laste gelegd. Hij noemde zijn broeder: »den Hollandschen smokkeelaar," en had hem verweten: »Ik zou u gemakkelijk al de Holland-

sche huizen kunnen noemen , die de trompetters van Engeland zijn . Uwe reglementen op het tolwezen worden slecht nageleefd. Holland is een Engelsche provincie."

Lodewijk was evenwel voortgegaan oogluikend toe te laten , waarop hij volgens den wil zijns broeders met de scherpte van arendsoogen had moeten toezien , omdat hij den voorspoed zijner onderdanen hooger achtte dan de willekeurige bepalingen zijns broeders.

Vroeger was het plan van Napoleon geweest , van tijd tot tijd het eene stuk na het andere van het zuiden van ons land weg te nemen en zijn broeder daarvoor stukken van Westfalen of Hanover in de plaats te geven. Zoo had hij reeds in 1807 Vlissingen bij Frankrijk ingelijfd en daarvoor Oost-Friesland als schadevergoeding bij ons land gevoegd , doch ziende , dat zijn broeder nimmer een dwingeland en wij nimmer goedschiks Franschen zouden worden , dacht hij ons anders te kwellen.

Lodewijk achtte het verkieslijk naar Parijs te gaan om persoonlijk met zijn broeder de zaken te bespreken , en alzoo alle misverstand weg te nemen , doch dit baatte hem weinig. Zijn vertoornde broeder was onhandelbaar en dreigde ons te zullen verslinden. Niet lang duurde het dan ook , of hij gaf zijn besluit te kennen , om Holland als eene provincie bij Frankrijk in te lijven. »Holland," zeide hij, »is eigenlijk niets anders dan een aanslibbing van Frankrijk en behoort geen afzonderlijk rijk te zijn."

Bedrukt en moedeloos keerde de goede Lodewijk naar Holland terug. Op last van Napoleon verschenen troepen om Breda en Bergen-op-Zoom te bezetten. Lodewijk, over zulke handelingen zijns broeders geërgerd , gaf bevel dit niet toe te laten , doch nu werd Napoleon gramstorig. Hij eischte , dat Lodewijk zijn ontslag zou nemen als ware hij geen koning maar een stadhouder , een dienaar. Nog een oogenblik dacht Lodewijk er aan , Amsterdam in staat van verdediging te brengen , doch spoedig het

dwaze van dit plan inziende en zeer goed begrijpende waar zijn broeder heen wilde, deed hij, na nog meer beleedigingen verduurd te hebben, afstand van den troon ten behoeve van zijn zoon (1810). Daarmede dreef Napoleon echter den spot. Hij stoorde zich aan de bepaling zijns broeders niet en vaardigde een besluit uit, waarbij Holland bij Frankrijk werd ingelijfd.

Zoo werd ons eertijds zoo roemrijk vaderland door een enkel woord van den alleenheerscher van de lijst der volken uitgewischt, om als weg te zinken in het groote Frankische rijk. Nu stond de tijd te komen, dat wij de bitterste teugen uit den beker der kastijdingen Gods zouden drinken. Wij zouden vernederd, vertrappt en vertreden, van eigendom, eer, naam en bestaan beroofd worden. Wij zouden een toonbeeld zijn van ellende en verdrukking.

Reeds dadelijk liet Napoleon gevoelen, dat wij onder eene loodzware hand ons buigen moesten. De staatsschuld, van welker renten duizenden huisgezinnen leefden, werd door hem als met één pennestreek getierceerd, zoodat de eigenaars van schuldbrieven van $\frac{2}{3}$ hunner inkomsten beroofd werden, dewijl slechts $\frac{1}{3}$ werd uitbetaald. Het kon niet anders of vele huisgezinnen met een klein doch toereikend vermogen moesten tot armoede vervallen. Die door spaarzaamheid een klein vermogen had opgezameld, kon op zijn ouden dag hard werken. Ook gestichten van liefdadigheid ontvingen slechts $\frac{1}{3}$ hunner schuldbrieven, en rijke menschen, die zelve beroofd werden, konden niet ondersteunen. De bezittingen van sommige gestichten, als de kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam, moesten in 's rijks kas gestort worden, om die te stijven, maar om de inrichtingen zelve te doen vervallen.

Niet tevreden met zijn continentaalstelsel onze inkomsten van buiten te hebben afgesloten, tastte hij ook de binnenlandsche bronnen van bestaan aan. De handel werd zoo bemoeielijkt, dat het soms ondoenlijk was, de waren van de eene plaats naar de andere te vervoeren. Van alle koloniale waren die in ons land

gevonden werden, moesten de eigenaars terstond de helft der waarde aan het rijk betalen. Niet dan tegen ongehoorde prijzen waren zij te bekomen en moest men, tot ergernis van velen, vele dingen missen. Welhaast mochten die waren niet meer worden ingevoerd. Voor koffie met suiker zag men zich verplicht suikerij met stroop te drinken, of den uit beetwortel getrokken suiker te gebruiken, die op bevel van den dwingeland moest aangekweekt worden. Ook de tabakshandel werd den ingezetenen ontnomen; de keizer trok dien aan het rijk en beroofde daardoor en tabakshandelaars hun bestaan en den gebruikers eenliefhebberij. Vijfmalen duurder toch liet hij dit artikel betalen, tenzij men zich met den slechten tabak der zoogenaamde regie wilde vergenoegen. Mede uit haat jegens de Engelschen werd de haring- en zoutevischvangst verboden, opdat onze visschers geen gemeenschap met Engeland zouden hebben. Zoo met het tabaksrooken, zoo was het met honderd andere kleinigheden, waarmede de dwingeland ons kwelde. Het onderwijs der jeugd werd verwaarloosd wegens de drukkende lasten daaraan verbonden. Onze schoone moedertaal werd op de scholen verdrongen. Natuurlijk. Wij waren nu eenmaal volgens Napoleon's schepping Franschen en daarom moest dan ook de Fransche taal onderwezen worden, om met die taal het verlies van eigen taal tevens de Hollandsche zeden te verliezen, vreemde in te zuigen. Zoo was het doel van Napoleon. Onze nationaliteit moest met die der Franschen ineensmelten. Toch zou Napoleon dat doel nimmer bereiken. Al zijne pogingen, om Fransche zeden en gewoonten, meeningen en gevoelens ingang te doen vinden, deden meer en meer afkeerig worden van de Franschen en van al wat Fransch was. Onze nationaliteit uit te roeien, Napoleon mocht het er op aanleggen, maar zijne pogingen leden op dit punt schipbreuk. Integendeel, zij schoot hoe langer hoe vaster en dieper wortelen. Den volksnaam mocht hij voor een poos uitwisschen, zoo machtig was hij niet het volks-

karakter uit te drijven, ja, zijn drijven bracht andere dingen voort, dan hij zich had voorgesteld. Vroegere verdeeldheden maakten plaats voor eendracht, voor een algemeen tegenzin tegen vreemd geweld en uitheemsche overheersching; één zucht om de verloren onafhankelijkheid weêr te krijgen.

Wee hem, die oneerbiedig van den keizer sprak. Geschriften moesten eerst door ambtenaren onderzocht worden, alvorens zij gedrukt werden. Wat hen niet aanstond werd doorgehaald; zelfs aanhalingen uit Gods woord.

Onder al dien druk kon het niet anders of het land moest hoe langer hoe meer vervallen. Groote koopsteden vervielen, de fabrieksteden kwijnden. Het was een stikdonkere nacht van ellende en jammer. En wie zou het gewaagd hebben te klagen? Triomfzangen zelfs moesten gezongen worden op 's keizers overwinningen, de leeraars moesten bidden om den voorspoed zijner wapenen. Hoe moest dit tegen de borst stuiten van ons Nederlanders, die onze zonen naar verre landen zagen heenvoeren, die geketend werden aan den zegewagen van den overheerscher, om vermoord te worden door het doodend lood van Napoleon's veelvuldige vijanden, en dan nog te moeten juichen. Dat was de vrucht van de schoone leuze: vrijheid, gelijkheid, broederschap. Wat moet het echt Hollandsche hart niet gebloed hebben, toen zijn vlag, die vroeger zoo vroolijk óp alle zeeën wapperde, nog alleen op het kleine eiland Decima in Japan bleef waaien. Wij waren immers geen volk meer, een wingewest van het Fransche rijk, en dan een eigen vlag? 't Was immers onzin.

Onze dijken, sluizen en verdere waterkeeringen, vroeger met groote kosten daargesteld en onderhouden, werden verwaarloosd. 't Was om te huiveren. Het had den overweldiger slechts in 't hoofd moeten komen, en hij had onzen dierbaren grond aan de golven der zee prijs gegeven, en dien in een moeras veranderd, terwijl elke storm of wintertijd de grootste gevaren deed duchten.

Kort was de vreugde, maar nameloos de ellende, welke op de ijdele vreugde volgde. Ofschoon dwaasheid op dwaasheid gestapeld was, in Zijne groote liefde liet God Nederland niet aan zich zelve over. Een tijdlang deed Hij het in zijne dwaze wegen gaan, opdat het zijn onzinnigheid zou inzien en zijne zonden bekennen. Had Napoleon Nederland met ijzeren boeien gekluisterd, God zou die kluisters verbreken, hem door anderen doen omgorden en hem brengen werwaarts hij niet wilde. Eenmaal sprak God tot Mozes: »Ik heb zeer wel gezien de verdrukkingen mijns volks, 't welk in Egypteland is, en Ik heb hun geschrei gehoord van wege hunne drijvers, want Ik heb hunne smarten bekend. Daarom ben ik nedergekomen, om het te verlossen.» Dat woord zou ook aan Nederland vervuld worden.

Napoleon vernederd, Nederland verhoogd.

De Engelschen, zijne doodvijanden, te vernederen, speelde Napoleon gestadig door het hoofd. Hij kon niet rusten voor hij Engeland den genadeslag had toegebracht. Toch zou hem dit niet gelukken, al maakte hij zijne plannen. God zou zijn raad volvoeren. Niet langer zou Napoleon als een God op zijn troon pralen, want de tijd zijner vernedering was gekomen; het was: tot hiertoe en niet verder.

Het plan van Napoleon was, naar Rusland te trekken om den Czaar, die niet verkoos zijn vasal te zijn, van den troon te stooten, Rusland alzoo naar zijn wil te buigen, vervolgens Turkije en Egypte te bemachtigen, om dan in Indië door te dringen en de bezittingen der Engelschen aan te tasten, ten einde Engeland den hartader af te snijden, wanneer hij diens handel in zijn macht had. Dan was Engeland verpletterd. Hij rekende hierbij op de almacht zij-

ner wapenen , doch niet bedenkende , dat slechts één almachtig is: Hij , die verhoogt maar ook vernedert , dien Hij wil.

Een leger van meer dan een half miljoen soldaten werd naar Rusland gezonden (1812). Inderdaad , een reusachtige legermacht. Napoleon , vergezeld van de keizerin , kwam te Dresden. Een aantal vorsten , onder welke de keizer van Oostenrijk , de koningen van Pruisen en Saksen , kwam hier om hulde te brengen aan een man , die , zoo zij meenden , hun lot in handen had. Twee weken vertoefde Napoleon in deze stad. Feest op feest werd in dien tijd gegeven , het eene al schitterender dan het andere. Pracht en praal werden op een buitengewone wijze ten toon gespreid. Maar men had voor niemand en voor niets anders oog en oor dan voor den alvermogenden man , wiens glimlach een gunst , maar voor wiens donkeren blik men bevreesd was.

Op den 24 Juni 1812 werd de veldtocht door Napoleon geopend. Hij trok over de Niemen Rusland binnen , maar nergens vond hij een vijand. En geen wonder. De Russen trokken al meer en meer terug om hem met zijn heir al dieper en dieper in het land te lokken. Al terugtrekkende vernielden zij steden , dorpen en magazijnen , opdat de Franschen noch schuilplaats noch voedsel zouden vinden , en Napoleon alzoo meer en meer zoude verzwakken.

Bij Smolensko had een bloedig gevecht plaats. De Russen trokken ook hier terug , na de stad in brand gestoken te hebben. Ook bij Berodino aan de Moskowa kwam het tot een allerbloedigsten veldslag. Napoleon overwon , maar zulk een overwinning kon hij niet weder verlangen , want dan ware hij verloren. Meer dan 50.000 dooden en gekwetsten bedekten het slagveld. De Russen trokken op Moskou terug. De weg daarheen lag dus voor Napoleon open. Vol blijde hoop trok hij naar die stad om zijnen vermoeiden en uitgehongerden soldaten rust en voedsel te kunnen geven. Hij bereikte ook Moskou en trok haar binnen , maar een

angstig gevoel kwam in de harten der krijgslieden, want zij kwamen in een stad, die gansch verlaten was. De straten waren doodsch en ledig. Maar bij al dat akelige kwam er nog grooter onheil. Eensklaps braken de vlammen overal uit. Aan blusschen viel niet te denken. Binnen weinige uren was de gansche stap verwoest. Met overhaasting, om niet in de vlammen om te komen, moest Napoleon met zijne krijgslieden de brandende stad ontvluchten. De Russen zelve hadden Moskou in brand gestoken, opdat ook hier het Fransche leger geen schuilplaats en geen rust zou vinden. Hoezeer verlangde Napoleon nu naar den vrede, doch keizer Alexander zond hem niet eens antwoord op zijne brieven. Wat zou hij nu doen? Terugtrekken was het eenige. En welk vooruitzicht dan nog op een weg terug te gaan, uitgeplunderd en van levensmiddelen beroofd! En toch er was niets anders op. Daar kwamen de Russen van alle zijden opdagen, om de vluchtende soldaten na te jagen. Maar een nieuwe en nog erger vijand kwam er opdagen. Met buitengewone strengheid viel de winter in. Hevig was de koude. Duizenden menschen en dieren vielen zoowel door het zwaard en den hongers als door de koude ter neder. Bij de legervanen zelfs vrozen er velen dood. Anderen werden krankzinnig van koude en wanhoop. Wederom anderen, die van den hongers aan hun eigen lichaam knaagden. Naar de gekwetsten kon men niet omzien; men was ook onverschillig voor die ongelukkingen; ieder dacht slechts aan zelfbehoud. Zoo bereikte men de Berezina. De Russen, die zich hier vereenigd hadden, betwistten hunnen vijanden den overgang. Duizenden vonden ook hier hun graf.

Tot zooveel ellende bracht de heerschzucht van Napoleon. Welk een blijdschap, toen men al vluchtende in de jammerlijkste ellende zich eindelijk buiten het Russisch grondgebied bevond en dus veilig was. Van al de duizenden van strijders, waren er nog slechts duizend manschappen onder de wapenen. Tusschen de twintig en

dertig duizend zwierven in den ellendigsten toestand rond. Met duizenden lijken van menschen en paarden was de grond in Rusland bedekt, welke verbrand werden.

Zoo eindigde de tocht naar Rusland, die het gebouw van Napoleons grootheid deed instorten. Toen was de tijd zijner vernedering gekomen. Toen scheen de eerste straal van hoop door de dikke duisternis van ellende en jammer. Hoe menigmaal had men niet gepoogd Napoleon onschadelijk te maken, maar het was Gods tijd nog niet. Ook wilde de Heer der heirscharen zijne eer aan geen sterveling geven.

Groot was de vreugde in Europa. Deze ontzettende nederlaag was een heuchelijke tijding. Reikhalzend had men reeds lang uitgezien naar den tijd, dat men de knellende boeien verbreken kon, waarmede men gekluisterd was. Men begon ruimer adem te halen.

Maar alles was nog niet verricht. De Heer wilde, dat de menschen, die door eigen schuld Zijne oordeelen over zich hadden ingeroepen, en Die hun Zijn goddelijke hulp geschonken had, niet werkeloos toezien, maar doen zouden, wat hunne hand vond te doen.

Vrees en angst voor den geweldenaar begonnen te wijken. De koning van Pruisen riep alle mannen op, die slechts de wapenen konden dragen. Wat Napoleon van de uitgezogen Pruisen niet verwacht zou hebben, geschiedde. Als een eenig man schaarden zij zich om hun koning. In vereeniging met de Russen en Zwenen zou men den strijd aanvagen. Bij Lütsen en daarna bij Bautsen was de overwinning aan de zijde van Napoleon. Toen echter Oostenrijk en Groot-Brittanië zich aan de zijde der bondgenooten voegden, begon wederom de kans te keeren. Op den 16, 18 en 19 October had de groote volkerenslag bij Leipzig plaats. De strijd was moorddadig. De Saksers, tot hiertoe met Napoleon verbonden, verlieten hem en voegden zich bij zijne te-

genpartijders. Dit gaf hem een geduchten knak. Hij gaf bevel tot den terugtocht. Die moest door de stad Leipzig geschieden. De bondgenooten vervolgden hem, namen de stad in, en eene vreeselijke slachting had in de straten van Leipzig plaats. De vluchtende Franschen trokken vervolgens over den Elster. Nog waren niet allen over de brug, toen die met een ontzettend geweld in de lucht vloog. Duizenden vonden hun graf in de rivier. Met wanhoop sloeg Napoleon door een nieuwen vijand, de Beierschen, die ook zijne zijde verlaten hadden, heen. Dertigduizend Franschen vonden den dood in dezen moorddadigen oorlog. Duitschland was gered; het had zijne onafhankelijkheid herkre- gen.

Te Leipzig werd het sein gegeven, het juk van den geweldenaar af te schudden. Ook in ons vaderland. Wel had Napoleon na den verloren veldslag gezworen, Holland liever aan de golven van den Oceaan terug te geven, dan het in handen van zijne vijanden te laten, maar God waakte.

De algemeene nood, waarin ons vaderland onder de Fransche overheersching verkeerde, had in vele opzichten goede gevolgen gehad. Zeer velen hadden hunne vroegere dwalingen leeren inzien en betreurden hunne vorige vijandschap tegen het Huis van Oranje. De partijschappen waren uitgedoofd en ieder zuchtte naar verlossing. Vaderlandslievende mannen hadden reeds in stilte bedacht, wat gedaan zou moeten worden, indien Napoleon eens — wat te voorzien was — tot een val mocht komen. Gedurig hadden zij samenkomsten gehouden om te beraadslagen over de belangen van het vaderland. Daarom zullen ook in gezegend aandenken blijven de namen van Gijsbert Karel van Hoogendorp, van der Duin van Maasdam, van Limburg Stirum, Repelaar van Driel, de Jonge en Changuion, want die waren in 's Heeren hand

de grondleggers van eene omwenteling ter herstelling van het Huis van Oranje. Hun geheim bondgenootschap had reeds alles voorbereid, om die omwenteling te bewerken. Met verlangen zagen zij uit naar het uur, dat zij handelend zouden kunnen optreden, en nauwelijks was de mare van Leipzig's veldslag tot hen doorgedrongen, of zij achtten dat uur gekomen. Het »Oranje boven!» van hunne lippen, het oranjelint op hoed en borst deed uit duizenden monden hen nagalmen: »Oranje boven!» en het oranjelint, zoolang voor het bespiedende oog der Franschen verborgen, versierde weldra ieders hoed en borst in 's Gravenhage en weldra op andere plaatsen.

Groot was de moed der evengenoemde mannen, omdat het gevaar groot en de macht der Franschen hier te lande niet gering te achten was.

Niet minder groot was de geestdrift, toen de zoon van den verdreven stadhouder Willem V op uitnoodiging der heeren Fagel en de Perponcher, tot dat einde naar Engeland vertrokken, den voet op vaderlandschen grond zette, om de regeering te aanvaarden. Aan de beledigingen en verguizingen zijnen vader aangedaan, dacht Oranje niet. Hij had slechts ééne gedachte: Nederland ter hulpe te snellen. Zijn komst in het land was een feestdag. Als soeverein vorst nam hij het roer der regeering in handen en Nederland trad opnieuw onder de rij der volken te voorschijn. God had het in zijn waardigheid hersteld.

't Was zeker een moedige daad, want nog immer was Napoleon keizer van Frankrijk. Na zijn nederlaag te Parijs teruggekeerd, vormde hij terstond een nieuw leger, want de verbondene legers rukten van verschillende zijden op Frankrijk zelf aan. Reeds waren die legers tot in het zuiden des lands doorgedrongen, toen Napoleon met zijn leger oprukte. Wel behaalde hij bij Brienne eenig voordeel op den Pruisischen veldheer Blücher, doch werd daarna door hem teruggeslagen. Verscheidene bloedige gevechten

vielen er vervolgens voor. Napoleon, meenende met één slag zijne vijanden te verpletteren, trok met zijn leger op, om hen in den rug te vallen. Hierdoor kwam de weg naar Parijs open, doch Napoleon dacht, dat zijne vijanden het niet zouden durven wagen, naar die stad te trekken. Hij had hier echter buiten den waard gerekend, want men ging wel degelijk op Parijs los. Met schrik vernam hij deze tijding. Onverwijld rukte hij op, om de hoofdstad te redden, maar — het was te laat. Te Fontainebleau gekomen, berichtte men hem, dat Parijs reeds aan den vijand was overgegeven. Napoleon begreep, dat met het verlies van deze stad geheel Frankrijk voor hem verloren was. Hij werd door den Senaat van den troon vervallen verklaard en deed daarvan dan ook afstand (1814).

Zoo had Napoleon opgehouden keizer van Frankrijk te zijn, en verlost de hand des Heeren zoowel ons vaderland als geheel Europa van den overweldiger, die geene stroomen bloeds had ontzien, geen gevoel had getoond voor de tranen en jammerkrenten van zoovele ouders, die hunne kinderen ter slachtbank zagen voeren, maar die alle gevoel smoorde, om aan zijne onverzadelijke heerschzucht te voldoen.

Het eiland Elba werd Napoleon met den titel van keizer in volle souvereiniteit afgestaan, alwaar hij in Mei 1814 aan wal stapte.

Nieuwe zorgen, doch nieuwe redding.

Napoleon op Elba, vernederd, diep vernederd, gunst moëtede zoeken bij hen, die hij vroeger had onderworpen, maar al was de trotsche dwingeland gevallen, zijn hoogmoed was daarom nog niet gebroken. Elba was te klein voor den hoogharti-

gen man. Na tien maanden op zijn eiland te hebben doorgebracht, verscheen hij eensklaps met een klein leger van ongeveer duizend manschappen aan de Fransche kust. Hij had de Engelsche kruisers, die hem op zijn eiland moesten bewaken, weten te ontsnappen. Zijn tocht naar Parijs geleek een zegetocht, dewijl vele zijner vroegere krijgsmakkers, ook de maarschalk Ney, zich bij hem voegden. Na een marsch van 20 dagen deed Napoleon zijn intocht in Parijs (20 Maart 1815). Terstond verkreeg hij weder den titel van keizer der Franschen. Om keizer te kunnen blijven, begreep hij wel, dat hij met de vorsten op een goeden voet moest komen. Daarom schreef hij vriendelijke brieven, maar die werden niet aangenomen. Men vertrouwde hem niet. Men noemde hem een vijand van het algemeene welzijn, met wien men zich niet verder wilde inlaten. Onverwijld brachten de vorsten hunne legers op de been. 50.000 Engelschen trokken België binnen, waarbij zich 26.000 Nederlanders voegden, onder het bevel van den prins van Oranje (later koning Willem II). Pruisen zond een leger van 200.000, Oostenrijk een van 150.000 man en daarenboven nog een leger naar Italië. Ook de Russen, Saksers enz. kwamen op de been.

Het plan van Napoleon was tusschen de Engelschen onder Wellington en tusschen de Pruisen onder Blücher heen te breken en dan elk afzonderlijk te verslaan. De legers der andere vorsten waren nog in aantocht.

Op den 16 Juni raakten de Franschen met de Pruisen bij Ligny slaags. De laatsten moesten met verlies aftrekken. Op dienzelfden dag streed de maarschalk Ney tegen den prins van Oranje, die slechts een klein hoopje volks onder zich vereenigd zag. Gemakkelijk zou het Ney geweest zijn, dat kleine hoopje te verslaan en dan op Blücher los te trekken, en dan zou alles verloren zijn geweest. Maar dat kleine hoopje moest in Gods hand dienen het vaderland, ja geheel Europa, te redden.

Het was een krijgslist van Oranje, waardoor Ney zulke groote gedachte had van diens leger. De prins had zich gelegerd bij en in het uiteinde van het bosch van Bossu, dat zich juist te dier plaatse bevindt, en nu liet hij zijne troepen, al achter elkander aan, uit en in het bosch marcheeren, om daardoor Ney in den waan te brengen of hij over een groot leger te beschikken had, en zijn list gelukte. Ook hield hij in eenige schermutselingen en voorposten-gevechten het leger van Ney langen tijd tegen. Intusschen was diens leger aanmerkelijk versterkt geworden en meende hij nu wel een aanval te kunnen wagen. En waarlijk, de krijgsmacht van den prins bedroeg ongeveer $\frac{1}{3}$ van het zijne. Het eerst richtte de vijand zich op een bataljon jagers, dat genoodzaakt was, terug te trekken. De Fransche lansiers drongen intusschen maar voort en noodzaakten onzen rechtervleugel insgelijks te retireeren. De Nassauers, daar gelegerd, hielden hen wel zooveel mogelijk tegen, maar konden niet beletten hoe de lansiers, door het voetvolk gevolgd, het bosch van Bossu indrongen. In dezen hachelijken toestand kwam de hertog van Saxen-Weimar met het zwaard in de vuist, gevolgd door de zijnen, aanrennen. Hij noodzaakte de Franschen het bosch te ontruimen. Verder kon hij hen echter niet vervolgen, want aan den rand van het bosch gekomen, moest hij om het hevige kanonvuur terugtrekken. Maar dit tot staan brengen der Franschen deed de prins van Oranje met zijne twee bataljons. De Franschen hadden hun geschut geplant en gericht op eene door de onzen bezette hoeve. Nu reed de dappere prins het voetvolk vooruit, hun met den hoed in de hand de plaats wijzende, waarheen men moest om de kanonnen te veroveren, die noodzakelijk tot zwijgen moesten gebracht worden. Hij waagde zich zoo ver vooruit, dat zijn adjudant van Stirum gekwetst werd, en hij zelf had het aan de vlugheid van zijn paard te danken, dat hij niet in handen der vijanden viel.

Dit alles geschiedde, terwijl de hertog van Wellington nog afwezig was. Tegen elf ure kwam deze te Quatre-Bras en prees zeer den moed en de bedaardheid van den prins. Terstond voerde hij zijne Engelschen tegen den vijand aan. Na verscheidene veroveringen en heroveringen van het bosch van Bossu gaf Ney 's avonds ten 10 ure bevel tot den aftocht. 't Was dan ook voor dien dag waarlijk genoeg. Die 16 Juni had aan 667 Nederlanders het leven gekost.

Wellington, het bericht van de nederlaag der Pruisen vernomen hebbende, besloot meer in de nabijheid van Blücher te komen en trok daarom terug naar het dorp Waterloo. Hier vestigde hij zijn hoofdkwartier. 't Was een uitgestrekte heuvelachtige vlakte, doorsneden van den straatweg van Brussel en Charleroi, omgeven door Mont St. Jean, Braine, l' Alleud, de herberg la Belle Alliance, de hoeve la Haye Sainte en het kasteel Hougomont.

De volgende dag (17 Juni) was regenachtig. Napoleon kon niets ondernemen, hoe gaarne hij dit gewenscht had. Reeds was hij met het beste gedeelte zijns legers te Waterloo gekomen en daarom reikhalsde hij er naar slag te leveren, alvorens Blücher was aangekomen, maar de Heer hield hem tegen door het regenachtige weder. Dit is opmerkelijk, want had hij zijn oogmerk kunnen bereiken, dan zou het naar alle menschelijke berekening met Wellington gegaan zijn, als met Blücher te Ligny.

Op den volgenden dag (18 Juni) werd andermaal het lot van Europa beslist. Met woede werd er op dien dag van beide zijden gestreden. Het was voor Napoleon: nu of nooit! Te overwinnen was voor hem wederom de weg tot heerschzucht, voor de volken van Europa tot nieuwe, wellicht tot nog erger slavernij. De nederlaag te lijden was voor hem een zekere weg tot nog dieper

vernedering dan voor eenige maanden , maar voor de volken van Europa tot vrijheid. Geen wonder, dat beide partijen met woede en hardnekkigheid streden.

Zes Fransche bataljons openden den strijd door een aanval op Hougomont. Een hardnekkig gevecht had hier plaats tusschen hen en een bataljon Nassauers , dat hier post had gevat. Intuschen liet Napoleon den linkervleugel van Wellington met 74 kanonnen bestoken , waardoor deze genoodzaakt was, achterwaarts te trekken. Dit gaf Napoleon moed en nu zond hij een afdeeling onder d' Erlon naar la Haye Sainte. Ook daar ontstond een alermoorddadigst gevecht. Aan den Nederlandschen krijgsoverste Perponcher werden twee paarden onder het lijf doodgeschoten en de officieren Bijlandt, van Zuijlen en Westenberg gewond.

Zoo was het al strijdende half vier geworden en nog was de strijd onbeslist. Van beide zijden streed men met moed en volharding en werden voordeelen behaald en verliezen geleden. De prins van Oranje reed bedaard en fier van het eene naar het andere punt, om bevelen te geven.

Nog immer duurde de strijd voort, ook nog toen de torenklok aankondigde, dat het zeven uur in den avond was. Geen der partijen kon zich nog de overwinning toerekenen. Wellington verkeerde in groote ongerustheid. 18,000 man had hij reeds verloren en even zooveel volk was wegens wonden of buitengewone vermoeienis buiten het gevecht gesteld. En nog altijd was Blücher niet te zien, naar wien hij met verlangen uitzag. Maar ook Napoleon hoopte op de spoedige komst van Grouchy , den overwinnaar van Blücher.

Napoleon liet zijn jonge garde oprukken , om het middelpunt van Wellington's leger met een wissen ondergang te bedreigen. Wel liet deze ook zijn Engelsche garde tegen hem oprukken en bracht hen alzoo aan 't wijken, doch de Franschen herstelden zich dadelijk en kwamen met nieuwe woede op het verbondene leger

losstormen. Bij zulk een krachtigen aanval deinsden de afgetobde krijgers verschrikt terug. Dit zag de prins van Oranje. Met den degen in de vuist op den vijand wijzende, voerde hij een bende Nassauers aan tot den strijd. Nauwelijks hadden zij zich echter in beweging gesteld, of een geweerkogel trof den dapperen vorst in den schouder en hij stortte van het paard. Tevergeefs poogde hij zich weder in den zadel te zetten. Bloedverlies deed hem in zwijm vallen, men moest hem van 't slagveld dragen.

Nog immer zag Napoleon met smartelijk verlangen uit naar Grouchy. Hij had berekend, dat deze niet ver meer af kon zijn, doch Grouchy kwam niet opdagen, ja, liet zelfs niets van zich hooren. Maar zoo moest het ook zijn. Wat zou Napoleon nu doen? De dag was reeds aan 't dalen en zoo hij nu niet overwon, morgen zou het te laat zijn. Hij wist dat er geen tijd te verliezen was, dat zijn lot aan één oogenblik hing, en daarom liet hij bij de jonge ook de oude garde oprukken. 't Waren geoefende manschappen, die nog nooit overwonnen geweest waren, die altijd gespaard werden tot het oogenblik dat de oorlog beslist moest worden. Napoleon rekende op deze soldaten.

Zij rukten op tot schrik voor Wellington's krijgslieden, want nu achtten zij zich verloren. Het scheen ook dat Napoleon overwinnaar zou zijn, naardien hij op het punt stond door het Engelsch-Nederlandsche leger heen te breken. Maar juist in deze beslissende ure gaf God uitkomst. Welk een vreugde voor Wellington, want de krijgsmuziek, die zich in de verte liet hooren, verkondigde de aantocht van Blücher. De grond, glibberig van den regen, had dezen niet vergund sneller te doen voorttrekken, maar hij kwam te juister tijd, omdat de Heer den rechten tijd wist. Een oogenblik had ook Napoleon zich verheugd, toen de muziek in zijne ooren klonk, want hij dacht opnieuw aan Grouchy, doch tot zijn schrik ontwaarde hij het tegendeel. In allerijl zond hij Blücher een brigade te gemoet, om dien tegen te houden, maar de brigade werd

geslagen en op de vlucht gedreven. Tegelijkertijd met Blücher kwam Chassé op het tooneel van den strijd aan. Dat gaf het vermoeide leger nieuwe kracht en nieuwen moed. Nog eenige oogenblikken van een allerhevigst gevecht volgde. Door een vertwijfelenden aanval zocht Napoleon de overwinning, maar zijne soldaten werden geslagen en zochten hun heil in de vlucht.

Wat een beklemde harten, bekommerde gemoederen, ten hemel geslagen oogen, toen Neêrland's moedige zonen naar 't slagveld vertrokken. Natuurlijk. Want wat zou het einde geweest zijn? Nederland zou andermaal onder den ijzeren scepter zijn teruggekeerd van den man, dien men voor altoos onschadelijk gemeend had. En hij, die met geeselen gekastijd had, zou voorzeker schorpioenen hebben aangewend. De toekomst zoo geheel onzeker, had God nu opgehelderd. De klaagzangen konden nu vervangen worden door juichtonen. Hij had niet beschaamd gemaakt, degenen die op Hem vertrouwden.

Nederland was gered. En Napoleon? Hij wist niet of hij waakte of droomde. Er was een oogenblik, dat hij zich zeker meende van de overwinning en daar zag hij zijne soldaten vluchten, ook zijn garde, die nog nimmer geweken was. Zijn dreigen, gebieden, schelden, vloeken, niets hielp hem; zijn krijgsvolk, alleen op zelfsbehoud bedacht, was niet tot staan te brengen. Tegen wil en dank werd Napoleon door zijn hoofdofficieren medegesleept. De man, anders zoo vol moed, wierp zich met een beangste ziel op een paard om met de zijnen te vluchten.

Het was een tooneel van ellende en verwarring. Achttienduizend Franschen lagen dood of met den dood worstelende op het slagveld, maar ook Wellington had ongeveer 25.000 man verloren, onder welke vierde-half-duizend Nederlanders.

Het was zaak de Franschen gedurende den nacht te vervolgen, opdat Napoleon geen gelegenheid zou hebben, zijne benden te verzamelen, om opnieuw den strijd aan te binden.

Groot was de buit. De weg was als bezaaid met geweren, sabels, chako's, kleederen, enz., want in haast had men alles van zich geworpen, ook de strengen van de kanonnen gesneden, om maar spoediger voort te komen. Kanonnen en kruitwagens met kruit en kogels in menigte, zelfs de reiskoets van Napoleon, vielen den overwinnaars in handen.

En wat was nu het verdere lot van den overweldiger? Van allen verlaten scheepte hij zich naar Engeland, om bij zijn aartsvijanden gastvrijheid te zoeken, maar men liet hem niet eens aan land komen. In overeenstemming met de andere bondgenooten werd hij, om geen verderen last van hem te hebben, naar het rotsachtige eiland St. Helena op de kust van Afrika gebannen, waar hij in 1821 stierf.

België.

Sedert den tijd van Karel V waren de Noordelijke- en Zuidelijke Nederlanden gescheiden. Zij werden nogmaals vereenigd onder den souverainen vorst, die toen den naam van koning Willem I ontving. Velen zagen spoedig in, dat eene vereeniging dier gewesten op den duur geen stand kon houden, naardien het verschil in taal, in godsdienst en in belang te groot was. Begunstigde de koning de fabrieken der Belgen, dan waren de Noord-Nederlanders ontevreden, en begunstigde hij den handel der laatsten, dan waren de eersten onvergenoegd.

Door onruststokers opgeruid, kwam er al meer en meer gisting onder het Belgische volk, tot er eindelijk een opstand tegen den koning uitbarstte (24 Aug. 1830). De opvoering van het vroeger verboden zangspel: »Het sprakelooze meisje van Portici'' gaf daartoe de eerste aanleiding, een stuk, 't welk den opstand

van Masaniëlo te Napels voorstelt en overvloedt van allerhevigste uitdrukkingen tegen volksverdrukkers en tirannen, alsmede van vrijheid en vaderlandsliefde. Nauwelijks was het zangstuk geëindigd, of het oproer, gepaard met plundering en brandstichting, nam een aanvang. Als een loopend vuur verspreidde zich de opstand door Brussel. Eenige huizen, vooral dat van den minister van Maanen, die in België zeer gehaat was, werden geplunderd, de koninklijke wapenborden afgerukt, allerlei baldadigheden gepleegd en de Hollanders, die zich in België bevonden, wilden zij niet mishandeld worden, moesten hun leven door de vlucht redden.

De opstand, te Brussel begonnen, sloeg weldra naar de andere steden over.

Die gebeurtenis maakte hier te lande een pijnlijken indruk. De koning zond een krijgsmacht van 20.000 man onder zijn beide zonen naar België, en was die krijgsmacht naar Brussel voortgerukt, dan zou er waarschijnlijk aan den opstand een einde gekomen zijn, doch de koning, wars van bloedvergieten, gaf bevel dat het leger te Vilvoorden moest stand houden. De kroonprins begaf zich daarop alleen naar Brussel, om te zien wat hij vermocht. Hij wist, dat hij altijd in België bemind was geweest, en vertrouwde zich daarom ook geheel alleen naar Brussel te gaan, maar de menigte ontving hem met de ondubbelzinnigste bewijzen van misnoegen. Nauwelijks was hij binnen de poort, of zij werd achter hem gesloten. Hij zag geen Oranje- maar Brabantsche kleuren en lieden met woest gelaat en dreigende gebaren. Met gevaar van zijn leven door de gebarrikadeerde en van oproerig volk opgevolde straten rijdende, ware het schier met zijn leven gedaan geweest, had hij in die gevaarvolle oogenblikken niet die kalmte en tegenwoordigheid van geest behouden, welke hem altijd eigen waren. Tegen eene straatverschansing aangedrongen, wist hij met een stouten sprong van zijn paard de overzijde der verschansing, wonderdadig bewaard, na vele moeielijkheden zijn paleis te bereiken. Daar

sprak hij met de mannen, die voorloopig het bestuur op zich hadden genomen en beloofde hunne grieven aan den koning te zullen bekend maken. Met het aldaar aanwezige krijgsvolk verliet hij de stad, terwijl aan het leger te Vilvoorden bevel gegeven werd, naar Mechelen terug te trekken. Dit gaf den oproerlingen moed en tijd om zich te wapenen.

Intusschen werden de goedgezinde burgers bevreesd voor de gevolgen, welke het oproer geven kon en verzochten daarom den koning, dat hij met een krijgsmacht tusschen beide zou komen. Dit geschiedde. In September trok prins Frederik Brussel binnen. doch slechts met 8000 man, een macht welke veel te gering was. Hij werd ook zoo vijandig ontvangen, dat hij de stad met een verlies van 700 dooden en gekwetsten weder verlaten moest.

De afval jegens den koning werd nu algemeen. Onderscheidene vijandelijkheden werden er gepleegd, doch de Hollanders lieten zich niet ongestraft beledigen. Toen de muiters o. a. op de vaartuigen begonnen te vuren, liet Chassé, die zich op de citadel van Antwerpen bevond, deze stad vier uren lang bombardeeren, waarbij zij groote schade leed. Zoo ook de luitenant van Speijk, een voormalige Amsterdamsche weesjongen. Op den 5^{den} Februari (1831) n. l. besprongen eenige Antwerpenaren, niettegenstaande er een wapenstilstand gesloten was, een der Nederlandsche kanoneerbootten, welke door genoemden luitenant werd aangevoerd. Buiten staat zijnde de Nederlandsche vlag te beschermen, stak hij de lont in het kruit en vloog met vriend en vijand in de lucht.

Koning Willem had hulp verwacht van de vijf groote mogendheden van Europa: Engeland, Frankrijk, Oostenrijk, Pruisen en Rusland. Hunne afgevaardigden waren te Londen vergaderd, om

te beraadslagen wat er gedaan moest worden. Die vergadering, conferentie genoemd, stelde eene schikking voor, waarin noch koning Willem, noch de Belgen genoegen namen. De Belgen kozen daarop prins Leopold van Saksen-Coburg, die met een Engelsche prinses gehuwd was geweest, tot koning, en nu er door de conferentie schikkingen werden voorgesteld, welke voor de Belgen zeer gunstig, doch voor den koning zeer ongunstig waren, gaf deze openlijk zijn misnoegen te kennen en verklaarde, dat hij, die zich aan 't hoofd van 't bestuur in België plaatste, als zijn vijand zou beschouwd worden. Niettegenstaande deze verklaring werd Leopold op den 20sten Juli 1831 als koning gehuldigd. Koning Willem, die tot dusver alles langs den minnelijken weg had willen schikken, liet nu niet langer met zich spotten. Het Nederlandsche leger telde meer dan 100,000 man en bestond niet alleen uit soldaten, maar duizenden burgers hadden vrijwillig de wapenen opgevat, en een groot deel der schutterijen was mede opgetrokken; ook vele studenten der hooge scholen. Op het »voorwaarts'' des konings trok het leger onder het opperbevel van den kroonprins België binnen.

De Belgen hadden twee legers: het leger van de Maas in Limburg en het leger van de Schelde, het eerste onder bevel van den generaal Daine, het tweede onder Tiecken de Terhoven, dat in de provincie Antwerpen stond.

Het plan van den kroonprins was tusschen de twee vijandelijke legers indringen, beide in de flank vallen en vervolgens verslaan, om dan op de hoofdstad aan te rukken.

Spoedig kreeg Daine het te benauwd. Hij werd ook zoo onthaald, dat zijne manschappen wapens en kleederen wegwierpen, om zoo spoedig mogelijk en zoo snel zij konden te vluchten en niet te rusten voor zij Luik bereikt hadden om daar adem te scheppen en daar te vertellen, dat het geheele Maasleger verdwenen was, dat het niet meer bestond. Vier dagen later ging

het met het tweede leger niet veel beter. Het was bij Boutersem, waar den prins zelfs een paard onder het lijf doodgeschoten werd, dat de Belgen zich goed verschanst hadden en Leopold zelf aan de spits van een aanzienlijke krijgsmacht stond. De vijand werd omsingeld en tot den terugtocht gedwongen en het zou met dit leger als met het Maas-leger gegaan zijn, ware er niet een omstandigheid tusschenbeide gekomen, waardoor de prins in zijne verdere overwinningen gestuit werd.

Koning Leopold n. l. door den onverwachten aanval geschrikt, had zich dadelijk tot Frankrijk om hulp gewend en op zijn dringend verzoek was een Fransch leger België binnengerukt. Reeds eenige dagen vroeger had de maarschalk Gerard, die met zijne troepen in het noorden lag, bevel ontvangen, België binnen te trekken, doch had op verzoek der Belgen dien tocht gestaakt, naardien zij zich vleiden, dat zij den prins, die zich te Diest bevond, wel zouden omsingelen en verslaan, en gaarne de eer der overwinning zelve willende ontvangen, den maarschalk uitgenoodigd te blijven, waar hij was. Toen zij echter op alle punten werden teruggeslagen, zonk de moed in de schoenen en haastten zij zich de hulp der Franschen in te roepen, vandaar dat lord Russell den prins kwam verklaren, dat Engeland en Frankrijk op zich hadden genomen het plegen der vijandelijkheden te beletten en een Fransch leger op Belgisch grondgebied was gekomen.

Ofschoon de prins van zijn koninklijken vader in last had geene vijandelijkheden tegen de Franschen te plegen, opdat geen Europeeschen oorlog zou ontstaan, was hij evenwel niet terstond geneigd aan de woorden van Russell geloof te slaan, zond een officier om zich van de waarheid te overtuigen, en tot zoolang ging hij met het vervolgen van den vijand voort. Op alle punten was deze reeds aan het vluchten en hield niet dan op Pellenberg, een zwaar versterkte hoogte bij Leuven, stand. Maar ook daar werd hij overvleugeld en moest zijne stelling den prins laten.

De toestand der Belgen werd inderdaad hachelijk. Het verenigde leger van den prins toch bevond zich op een kanonschot voor Leuven; Saxen-Weimar, alles voor zich uitdrijvende, was den weg op naar Brussel en Meijer had de wegen westwaarts van Leuven naar Brussel en ter Vuren bezet. Er was dus voor Leopold niets anders op, zou hij niet afgesneden en achtervolgd worden, dan zich met een snelle vlucht naar Mechelen en van daar naar Brussel te redden, wat hem ternauwernood gelukte.

Gemachtigden van de Fransche en Engelsche hoven lieten zich aan het hoofdkwartier des prinsen zien, om hem te verzekeren, dat een Fransch leger van 40.000 man in België was gerukt en reeds te Wavre stond. De prins verklaarde, dat hij zou terugtrekken, doch eerst meester van Leuven moest wezen. Er werd een wapenschorsing gesloten en onze troepen legerden zich in 't open veld in 't gezicht der stad. De prins begaf zich daarop naar Tienen en volgens overeenkomst bezetten onze troepen de stad Leuven, ofschoon zij die 24 uren later weder ontruimden. De geregelde aftocht, zonder hindernissen volbracht, was te danken aan de maatregelen van den Franschen maarschalk Gerard, die niet duldde, dat de aftrekkende soldaten door de nu moedig geworden Belgen verontrust zouden worden.

Die »tiendaagsche veldtocht' — sedert zoo genoemd — had wel geen beslissende uitkomst, geen herovering van België gegeven, maar nogtans waren zijne vruchten van groot belang. Niet alleen toch zagen zich de Belgen getuchtigd, maar de band tusschen Oranje en Nederland werd versterkt; de achting der vreemdelingen voor ons volk was zeer toegenomen, en zelfs de conferentie werd gematigder. Zij stelde een nieuwe schikking voor, die door de Belgen onverwijld werd aangenomen, doch niet door koning Willem, waarop zij, ten einde hem te dwingen, een Engelsch-Fransche vloot in zee zond, om onze koopvaardij schepen in beslag te nemen.

alleen toch zagen zich de Belgen getuchtigd, maar de band tusschen Oranje en Nederland werd versterkt; de achting van de vreemdelingen voor ons volk was zeer toegenomen en zelfs de conferentie werd gematigder. Zij stelde eene nieuwe schikking voor, die door de Belgen onverwijld werd aangenomen, doch niet door koning Willem, waarop zij, ten einde hem te dwingen, een Engelsch-Fransche vloot in zee zond, om onze koopvaardij-schepen in beslag te nemen.

De maarschalk Gerard trok met een leger van 42,000 man naar Antwerpen, om Chassé, die met 4000 man de citadel bezet had, daaruit te verdrijven. Chassé werd aangemaand het kasteel over te geven, maar hij weigerde, waarop de Franschen de citadel begonnen te beschieten. Geheel Europa vestigde het oog op dien strijd. Vreeselijk ook vlogen de kogels van weërszijde. In weinige dagen waren verscheidene gebouwen in de citadel geheel tot puin geschoten. Reeds op den tweeden dag werd een verblijf voor twee kompagnieën soldaten en het groote magazijn, voor levensmiddelen bestemd, vernield. De toestand der bezetting werd van dag tot dag gevaarlijker. Het bewoonbare gedeelte der citadel was verwoest; de manschap moest zich ophouden in de nauwe walgangen; de door bommen omwoelde grond maakte de gemeenschap op het kasteel meer en meer moeielijk en het geschut was bijna niet meer te vervoeren.

Maar niet alleen de belegerden, ook de belegeraars hadden het benauwd. Zij hadden zich deerlijk vergist, toen zij in 10 dagen de citadel in hunne macht waanden. Die tijd was al verstreken en er was nog volstrekt geen sprake van overgave, terwijl zij menigen doode in hun leger telden.

Toch zag Chassé dat hij het kasteel op den duur niet houden kon, want weldra lagen de magazijnen van levensmiddelen en de drinkputten in puin, terwijl gebrek aan drinkwater buikloop veroorzaakte. Het hospitaal dreigde in te storten en de gracht lag half met puin gevuld. Chassé zag duidelijk, wanneer de Franschen een storm

ondernamen, de inneming gelukken moest. Hij wilde het niet tot het uiterste laten komen en besloot daarom tot de overgave.

Geen overwonnen vijand kon door zijne tegenpartij met meer eer en onderscheiding behandeld worden dan de Hollanders door de Franschen, die er onbewimpeld voor uit kwamen niet te kunnen begrijpen, hoe men het tot zoolang had durven uithouden.

Na de overgave der citadel kwam de conferentie weder met nieuwe voorstellen voor den dag, doch de koning liet zich niet tot vrede bewegen. Wel beloofde hij in 1833 de Belgen niet weder te zullen aanvallen en toen werden onze schepen weder vrijgelaten en de krijgsgevangenen ontslagen, maar onze krijgslieden bleven gewapend aan de grenzen staan, en naardien de onderhandelingen het eene jaar na het andere voortduurden, kostte het onderhoud der troepen jaarlijks verbazende sommen. Toen begon het volk eindelijk den tegenspoed moede te worden en den koning van halsstarigheid te beschuldigen. Op verlangen des volks, maar tegen zijn zin, deed hij afstand van zijn recht op België. In 1839 werd een verdrag geteekend, waarbij Nederland en België voor goed gescheiden werden.

Slot.

Onder de regeering van Willem I kwamen tot stand: de Nederlandsche bank, de Maatschappij van Weldadigheid, de Handelsmaatschappij enz.

De laatste jaren zijner regeering gaven hem niet zooveel stof tot vreugde als de vorige. De liefde, het vertrouwen, de geestdrift des volks jegens hem waren verkoeld. Een en ander deed hem besluiten de kroon, die hij 26 jaren gedragen had, neder te leggen. Op den 7 October 1840 teekende hij op het Loo een

akte van afstand, waarbij hij de regeering overdroeg op zijn oudsten zoon, den kroonprins. Hij vertrok naar Berlijn, waar hij zich onder den naam van koning Willem, graaf van Nassau, vestigde en huwde met de Belgische gravin d'Oultremont. Drie jaren daarna overleed hij aan een beroerte.

De regeering van Willem II kenmerkte zich door de indijking en droogmaking van het Haarlemmermeer, onder Willem I reeds aangevangen, en door een krijgstoct tegen de weerbarstige vorsten op het eiland Bali (1848), die eerst ongelukkig was, doch daarna glansrijk afliep.

Lang mocht koning Willem II den scepter over Nederland niet zwaaien. Op den 17 Maart 1849 overleed hij plotseling te Tilburg.

Onder de regeering van Willem III zagen wij nuttige dingen tot stand komen, als: de telegraaf; de spoorwegen met hunne monsterbruggen bij Kuilenburg, Bommel, Dordrecht en Rotterdam; de doorgraving van Holland op zijn smalst; de verbetering der havenwerken van Vlissingen; de afschaffing der slavernij in onze West-Indische bezittingen; het paleis van Volksvliet. Kunsten en wetenschappen zijn steeds vooruitgegaan en worden door Willem III en zijne voortreffelijke gemalin beschermd en aangemoedigd.

Uitgenomen eenige vijandelikheden op Boni, in de baai Simoniski, aan de kust van Guinea en in Atchin, was de regeering van Willem III tot nog toe (1877) vredig en rustig.

Tot gemak van den lezer voegen wij hierbij de verschillende regeeringsvormen waaronder Nederland geleefd heeft, wat hem bij de beschouwing der te behandelen personen van veel dienst kan wezen.

1. Onbepaalde regeeringsvorm	van 100 vóór tot 50 vóór Christus.
2. Romeinsche heerschappij	» 50 » » 366 na »
3. Frankische overheersching	» 366 tot 950
4. Grafelijke regeering	» 922 » 1581
a. Huis van Holland ¹⁾	» 922 » 1299

1) In 950 werd ons land een leen van het Duitsche rijk.

b. Huis van Henegouwen	van 1299 tot 1345
c. Huis van Beieren	» 1345 » 1428
d. Huis van Bourgondië	» 1428 » 1482
e. Huis van Oostenrijk	» 1482 » 1581
5. Stadhoudelijke regeering	» 1559 » 1795
a. Willem I	» 1559 » 1584
b. Maurits	» 1585 » 1625
c. Frederik Hendrik	» 1625 » 1647
d. Willem II	» 1647 » 1650
(Eerste stadhouderlooze regeering	1650—1672)
e. Willem III	» 1672 tot 1702
(Tweede stadhouderlooze regeering	1702—1747)
f. Willem IV	» 1747 tot 1751
(Regentschap van	1751—1766)
g. Willem V	» 1766 tot 1795
6. Fransche overheersching	» 1795 » 1813
a. Bataafsche republiek	
b. Koninkrijk Holland	
c. Ons land een deel van Frankrijk.	
7. Koninkrijk der Nederlanden.	
a. Willem I	» 1813 tot 1840
b. Willem II	» 1840 » 1849
c. Willem III	» 1849.

Johan Wessel Gansfort.

't Was in den tijd van de rampspoedige Jacoba van Beieren, dat Johan Wessel Gansfort, ook Ganzevoort, Ganzevoet en Goo-sevoet genaamd, te Groningen het levenslicht ontving. (1420).— Van moederszijde was hij vermaagschapt aan het aanzienlijk geslacht Clant. Reeds vroeg verloor hij zijn vader. Toen zond zijne nicht Ode Clant hem tegelijk met haren zoon naar de school der »Broeders des gemeenen Levens" te Zwolle, eene stichting van Geert Groete of Geerard Groete. Had deze zich reeds met kracht tegen de luiheid en werkeloosheid der bedelmonniken verklaard, hij achtte dit niet genoeg, maar wilde zelf het voorbeeld geven van een werkzaam leven, toen hij zich toewijdde aan de schoone taak, om het evangelie te prediken en scholen op te richten, overtuigd, dat lediglopende monniken en aan zinnelijkheid overgegeven priesters met hunne oudwijsche fabelen niet in staat waren het volk een beteren weg aan te wijzen.

Daar te Zwolle verkeerde Gansfort met Thomas à Kempis 1) en legde tevens de grondslagen voor een verlichte denkwijze, zoodat hij van zijn aanvankelijk voornemen afzag, om in het klooster St. Agnes bij Zwolle zijn intrek te nemen. Hij begaf zich naar Keulen,

1) Deze schreef een gulden boekje: »Over de navolging van Christus," zeer in tegenspraak met de leer van Rome.

waar hij zijne studiën voortzette en tot meester in de vrije kunsten bevorderd werd, waarna de keurvorst van de Palts hem tot leeraar in de wijsbegeerte te Heidelberg benoemde. Hij bedankte echter voor die betrekking en ging eerst naar Leuven, toen naar Parijs en andere steden van Frankrijk, waar hij de vriendschap vernieuwde met paus Sixtus IV, dien hij reeds te Parijs had leeren kennen. Toen de paus hem verlof gaf, om een gunst te verzoeken, vroeg Gansfort een Griekschen en een Latijnschen Bijbel uit de bibliotheek van het Vaticaan en toen de paus hem vroeg: »Waarom begeert gij geen bisdom of iets anders?» was het antwoord: »Omdat ik zoo iets niet noodig heb.»

Na nogmaals Parijs bezocht te hebben, keerde hij naar zijn vaderland terug, doch werd in 1477 door Filippus, keurvorst van de Palts, naar Heidelberg geroepen, om aldaar den leerstoel der godgeleerdheid te bekleeden, maar een man, die het eerst den pauselijken afaat openlijk had durven afkeuren en daarom door zijne tegenstanders met den naam van »tegenhaspelaar» bestempeld werd, kon geen vriend der geestelijkheid wezen. Immers, zij speculeerden op de onwetendheid der leeken, om daarmede hunne buiken en beurzen te vullen en dat met zooveel vermetelheid, met zoo weinig schaamte en met zooveel losbandigen spot als ware Christus een fabel.

De haat der geestelijken dwong hem zich tot het onderwijs in de letteren en in de wijsbegeerte te bepalen. Dewijl hij echter voortging de dwaalbegrippen der kerk te bestrijden, zag hij zich eindelijk genoodzaakt Heidelberg vaarwel te zeggen en zich naar zijn geboortestad Groningen te begeven, waar hij zijn intrek nam in het klooster der heilige Clara of der geestelijke maagden. Jaarlijks toefde hij evenwel eenige weken in de abdij te Aduard en bezocht hij het klooster van St. Agnes bij Zwolle. Voor't overige wijdde hij zich aan 't onderwijs en aan het opstellen van verschillende geschriften.

Niet alleen dat Gansfort een uitstekend beoefenaar der Hebreeuwsche, Grieksche en Latijnsche letteren was, maar hij bezat daarenboven een degelijke kennis van de nieuwe talen en van de geneeskunde. Wegens zijne geleerdheid was hij zoo beroemd, dat men hem »het licht der wereld" noemde, een titel, dien hij zelf zeker ten sterkste zal afgekeurd hebben, omdat slechts één zulk een naam dragen kon: Jezus Christus. Ook was Gansfort een nederig man, wiens christelijke zin zijne geleerdheid zelfs overtrof.

Met Gerard Groote, Thomas à Kempis, Agricola en Erasmus wordt hij mede een voorbereider der kerkhervorming genoemd. Hij overleed 9 Oct. 1489.

Rudolf Agricola.

Rudolf Agricola, eigenlijk Roelof Huysman, was een van de voortreffelijkste en geleerdste mannen der 15e eeuw. Hij werd in 1442 te Baflo, een dorp in de Groninger Ommelanden, geboren. Hij bezocht de scholen te Groningen en vervolgens de hoogeschool te Leuven, waar hij zich met ijver toelegde op de studie der Latijnsche en Grieksche schrijvers. Vervolgens begaf hij zich naar Parijs en eindelijk naar Italië. Hij vertoefde een langen tijd te Ferrara, waar hij de gunst genoot van den hertog Hercules d'Este. Nadat hij vele jaren uit zijn vaderland afwezig was geweest, keerde hij naar Groningen terug, waar hij vriendschapsbanden aanknoopte met den uitstekenden Wessel Gansfort. In zijne betrekking van geheimschrijver en raadsman verscheen hij aan het hof van keizer Maximiliaan I, om de belangen der stad Groningen te bevorderen. Na 1482 hield hij bij afwisseling zijn verblijf te Worms en te Heidelberg, waar hij door voorlezingen en raadgevingen voor een grondige beoefening der wetenschap ijverde. Op zijn aandringen

stichtte zijn vriend Johann van Dalberg, kanselier van den keurvorst van de Palts en bisschop van Worms te Ladenburg eene boekerij, welke later in die van Heidelberg is opgenomen. Hij liet zich door een geleerden Israëliet onderricht geven in het Hebreeuwsch, waarin hij het in weinige maanden zoover bracht, dat hij eenige Psalmen van 't Hebreeuwsch in 't Latijn vertaalde. Dit bracht hem tot onderzoek van den Bijbel en tot de overtuiging, dat vele misbruiken en dwalingen in de kerk waren ingeslopen.

Rudolf Agricola was taalkenner en wijsgeer. Zijn schrijftrant was sierlijk. Hij bleef ongehuwd om zich geheel aan de wetenschap te kunnen wijden. Ook in de muziek en schilderkunst was hij niet onervaren.

Op zijne tweede reis naar Italië, welke hij met Dalberg ondernomen had, stierf hij (28 Oct. 1485). Een geleerd patriarch te Venetië, Hermolaus Barbarus, heeft op hem een grafschrift vervaardigd, dat te Heidelberg op de grafzerk geplaatst werd, waaronder het stoffelijk overschot van onzen geleerden landgenoot rust.

Gerrit Gerritszoon.

Hij was een beroemd Nederlandsch geleerde. Op zijn standbeeld te Rotterdam staat 28 October 1467 als de dag zijner geboorte vermeld. Zijne ouders — Gerrit Elias van Gouda en Elizabeth, de dochter van een geneesheer te Zevenbergen — waren niet in de gelegenheid geweest, om een wettig huwelijk aan te gaan en toen zijn vader naar Rome was gevlucht, om aldaar in zijn onderhoud te voorzien, werd zijn zoon te Rotterdam geboren. De tijding, dat Elisabeth overleden was, deed Gerrit Elias besluiten, om geestelijke te worden, een gelofte welke hij gestand bleef, ook toen het bleek, dat de tijding een valsche was geweest en Elisabeth niet dood

J. v. HEEMSKERK.

L. v. EGMOND.

PH. v. MARNIX.

ERASMUS.

ROEMER VISSCHER.

D. BAUDIUS.

J. v. OLDENBARNEVELD.

was, maar leefde. Voor zijn zoon bleef hij met den meesten ijver zorg dragen. Reeds op zijn 5e jaar werd het kind te Gouda naar school gezonden, daarna als koorzanger te Utrecht geplaatst en in 1478 door zijne moeder naar de Fraterschool te Deventer gebracht. Het onderricht van voortreffelijke leermeesters was aan geen onwaardige besteed en toen Rudolf Agricola eens onderzoek deed naar de vorderingen der leerlingen, leidde hij de hand op het hoofd van den jeugdigen Gerrit met de woorden: »Vaar zoo voort, mijn zoon, dan zult gij eenmaal een groot man worden.»

Met ijver legde zich de knaap toe op de Grieksche en Latijnsche taal- en letterkunde, oefende zich in de redeneer-, natuur- en boven-natuurkunde, waarbij zijn gelukkig geheugen hem veel dienst deed. In den ouderdom van 13 jaren verloor hij zijne moeder en kort daarna ook zijn vader. Om zich van zijne kleine bezitting meester te maken, wilden zijne hebzuchtige voogden hem in een klooster steken. Ofschoon hij zich hiertegen verzette, moest hij toch twee jaren doorbrengen in een geestelijk gesticht te 's Hertogenbosch, daarna in een klooster bij Delft en eindelijk in een ander bij Gouda. Hier deed hij op negentienjarigen ouderdom zijne gelofte.

Volgens de gewoonte der toenmalige geleerden veranderde Gerrit Gerritszoon zijn naam in dien van Desiderius Erasmus.

Toen Hendrik van Bergen, bisschop van Kamerijk, zich naar Rome wilde begeven, om er zoo mogelijk den kardinaalshoed te halen, nam hij Erasmus als secretaris mede. Deze verliet daartoe in 1491 het klooster, waar hij reeds vijf jaar had doorgebracht. Hij had daar zijne letterkundige oefeningen met ijver voortgezet, zooals uit eenige Latijnsche gedichten blijkt, welke daar vervaardigd en later te Parijs uitgegeven zijn. In het klooster was hij bekend geworden met al de afschuwelijkheden van het kloosterleven die hij later op eene geestige en tevens indrukwekkende wijze wist te schilderen.

Als secretaris van den bisschop ontslagen, vestigde Erasmus

zich te Parijs, waar hij zich bezighield met de verdere beoefening van het Grieksch en het geven van onderwijs. Een zijner leerlingen, de graaf van Montjoye, nam hem mede naar Engeland, waar hij verbintenissen aanknoopte met de voornaamste geleerden; hij keerde vervolgens terug naar Parijs, deed een tocht naar Holland en begaf zich in 1506 naar Bologna, werd er doctor in de godgeleerdheid en ontving van Julius II ontheffing van de kloostergeleesten en vergunning om de monnikspij met het gewaad van een wereldlijk priester te verwisselen. Op uitnodiging van Hendrik VII begaf hij zich in 1509 naar Londen, waar hij kennis maakte met den kanselier Thomas Morus in wiens woning hij een werkje schreef, dat de gebreken der geestelijkheid in het licht stelde, een werkje, 't welk herhaalde malen herdrukt werd. Hij hield voorts te Cambridge voorlezingen over de Grieksche taal en keerde na een vijfjarig verblijf in Engeland naar het vaderland terug, waar hij met onderscheiding bejegend werd. De aartshertog — later Karel V — drong, doch vruchteloos, bij den Paus aan op de benoeming van Erasmus tot bisschop. Hij koos hem vervolgens tot lid van zijn raad met verlot zich geheel aan de studie te mogen toewijden. Toen was de roem van Erasmus gevestigd en onderscheidene vorsten zochten den geleerden man aan zich te verbinden. Dewijl hij echter hoogen prijs op zijne vrijheid stelde, vestigde hij zich te Bazel in Zwitserland, om er toezicht te houden op de uitgave zijner werken. In 1516 verscheen daar zijne vertaling van het Nieuwe Testament en in het volgende jaar zijne »Omschrijving'' dier boeken. Hij was vervolgens gedurig op reis; nu eens vertoefde hij in Brabant, waar de Leuvensche hoogeschool hem de doctorale waardigheid opdroeg, dan weder in Engeland of in Frankrijk; doch hij keerde in 1521 naar Bazel terug, om er veiligheid te zoeken tegen den haat van vele monniken en godgeleerden. In 1523 begaf hij zich op reis naar Rome, om er zijn vriend paus Adriaan te bezoeken, doch te Constanz gekomen, was hij om zijn gezond-

heidstoestand genoodzaakt naar Bazel terug te keeren. Aanbiedingen om zich elders te vestigen, wees hij van de hand. Naardien hij bij voortduring het gedrag der monniken hekelde en den onzedelijken handel der aflaten bestreed, bracht dit hem in niet weinig moeielijkheid, toen de hervorming uitbrak, want openlijk zeide men, dat Erasmus het ei gelegd had, 't welk door Luther was uitgebreed. En inderdaad, voor de gebreken der roomsche kerk had hij het oog niet gesloten. Met onvermoeiden ijver was hij werkzaam, om die kerk te hervormen, haar van hare onzuivere bestanddeelen te reinigen, maar toen de hervormers zich van de kerk afscheidden, scheidde ook hij zich van hen af. Hij wilde, zegt zeker schrijver, wel een hervormer der gevoelens maar niet der vormen zijn. Laat ons echter niet uit het oog verliezen, dat Erasmus, toen het er op aankwam, weinig lust had zich te zien vervolgen, nog minder voor de waarheid op den brandstapel te komen. Toen de hervorming zich ook te Bazel uitbreidde, toog hij naar Freiburg. Op uitnodiging van Karel V in 1535 vatte hij het voornemen op, naar het vaderland terug te keeren, doch toen hij vooraf Bazel bezocht, om er voor de uitgave zijner werken te zorgen, nam zijn ziekelijke toestand meer en meer toe en stierf hij op den 12 Juli 1536. Zijne talrijke geschriften zijn na zijn dood gezamenlijk te Bazel uitgegeven.

Het stoffelijk overschot van Erasmus werd met ongemeenen luister te Bazel ter aarde besteld en men plaatste er een gedenkteeken op zijn graf. Ook werden twee gedenkpenningen ter zijner eer geslagen. Te Rotterdam werd de nagedachtenis van den beroemden geleerde gehuldigd door een gedenkteeken, eerst van hout (1549), toen van steen (1557) en daarna van koper (1622). Het laatste is eenige jaren geleden hersteld en met een nieuw ijzeren hek omringd.

Johannes Nicolai.

Van de zes zonen van Nicolaes, die allen het voetspoor van hunnen beroemden vader en grootvader volgden, was de jongste, wiens naam aan het hoofd dezer levensschets staat, de beroemdste.

Onder den naam van Janus Secundus is hij, gedurende meer dan drie eeuwen, bekend als de voortreffelijkste onzer latijnsche dichters. Die lof is te grooter, wanneer wij in 't oog houden, dat zijn levensdraad reeds op vijf en twintigjarigen ouderdom werd afgesneden en hij met roem en eere een loopbaan eindigde op een leeftijd, waarin anderen die eerst beginnen.

Hij werd op den 14 November 1511 te 's Gravenhage geboren. Aldaar ontving hij ook zijn eerste opvoeding. Doch van waar komt de naam Secundus, is wellicht de vraag mijner lezers. Die naam werd hem gegeven als de tweede der zonen, die Johannes heette; de eerste Johannes was jong overleden.

Zorgvuldig was zijne opvoeding. Van zijne leermeesters zijn met name bekend: Jacob Volcard en Rumoldus Stenemola d. i. »van den Steenemeulen.» De eerste vooral was de man, die het dichtvuur in zijn jongen kweekeling wist op te wekken en aan te vuren.

In het begin van 1523 vertrok hij naar Bourges, om aldaar de lessen van den beroemden hoogleeraar Andreas Alciatus te hooren. Zoowel met dezen geleerde als met vele andere mannen van wetenschap knoopte hij banden van vriendschap aan. Niet altijd bleef hij echter te Bourges. Tien jaren later vinden wij hem te Mechelen, waar zijn vader zich met ter woon gevestigd had en waar deze ook gestorven is. Naardien de nalatenschap des vaders niet zeer aanzienlijk was, waren de zonen genoodzaakt voor hun eigen onderhoud te zorgen. In 1534 reeds was Secundus secretaris van den aartsbisschop van Toledo. Zijn naam en bekwaamheden bleven voor Karel V niet verborgen. Toen deze zijn tocht naar

Tunis zou ondernemen, begeerde hij, dat Secundus hem op de reize en bij zijne krijgsverrichtingen zou vergezellen, opdat hij in zijne zacht vloeiende verzen dien tocht beschrijven zou. Secundus voldeed ook aan het verlangen des keizers, doch mocht hem niet lang ter zijde blijven. Nauwelijks toch had hij in Afrika voet aan wal gezet of hij werd gevaarlijk ziek en men was genoodzaakt hem naar Spanje terug te voeren. 't Hielp echter niet. De kwijnende ziekte wilde hem niet verlaten. In het vaderland, zoo dacht de lijdende jongeling, zou hij genezen worden. Wat Spanjes liefelijk klimaat, wat de gezonde berglucht niet vermocht, zou hij vinden bij vrienden en magen in Nederland. Als de drenkeling, die zich ter redding aan een stroohalm vasthoudt, maakte hij zich diets, dat de dood naar een ander luchtsgestel luisteren en den aftocht kiezen zou. Hij keerde ook in het vaderland terug, werd aange-steld tot secretaris van Gregorius van Egmond, bisschop van Utrecht, abt van St. Amand en ontving kort hierop eene benoe-ming in dezelfde betrekking bij den keizer. Deze laatste waardigheid mocht hij echter niet aanvaarden; hij begaf zich naar Doornik bij den bisschop, om daar te sterven. Op den vierden dag na zijne aankomst werd hij door een hevige koorts aangetast, die een einde maakte aan zijn werkzaam en veelbelovend leven. Het was op den 6 October 1536, dat hij stierf. Hij werd te St. Amand in Henegouwen in de kerk der Benedictijnen begraven, alwaar zijne broeders en zusters een marmeren graftombe hebben opge-richt, die ten tijde der beeldstormers werd verwoest, doch door Karel de Par, abt van die plaats, weder is hersteld. Twee zijner broeders hebben zijne nagedachtenis met schoone verzen ver-eerd. De geleerdste mannen zoo van zijne eeuw als van de beide volgende hebben de schoonste getuigenis van den jeugdigen dichter afgelegd. Onder hen noemen wij een ALCIATUS, JUNIUS, NAN-NING, GIJRALDUS, SCALIGER, BEZA, MARCHANTIUS, GRIPIUS, SCRIVERIUS, JANUS, DOUZA, HEINSIUS, DE GROOT en anderen.

Indien men nagaat, hoe weinig de levensjaren zijn geweest van onzen voortreffelijken dichter, dan staat men verbaasd over het aantal gedichten, welke hij vervaardigd heeft.

Dirk Volkertsz. Coornhert.

De man, wiens naam aan het hoofd dezer levensschets staat, is in 1522 te Amsterdam geboren. Zijn vader was een lakenkooper, die vrij goede zaken deed en reeds op middelbaren leeftijd meende de vruchten van zijn arbeid in rust te kunnen genieten, aangezien hij genoeg overgewonnen had. Zijne vrouw begreep dit evenwel anders. Zij hield de zaken gaande, ofschoon haar man zich daarmede niet langer bemoeien wilde.

Dirk Coornhert was de jongste van zijne twee broeders, van welke de oudste, Clemens, als een voorstander van 's lands rechten en vrijheden als balling in den vreemde moest zwerven. Ook dit was het geval met zijn anderen broeder Frans, doch deze werd later secretaris en schepen te Amsterdam. Reeds vroeg gaf de jonge Coornhert blijken van een voortreffelijken aanleg. Hij oefende zich in het Fransch en Spaansch, in het graveeren en de muziek. Meer dan één instrument werd door hem bespeeld. Beminnaar van onze taal, beoefende hij die vlijtig en hij vond het die taal geweld aandoen, haar met allerlei vreemde woorden te vermengen.

Na Spanje en Portugal bezocht te hebben, keerde Coornhert in 't vaderland terug. Dat hij Neeltje Simons, ofschoon uit het geslacht van de Brederode's, tot vrouw begeerde, was zeer tegen den zin zijner ouders, omdat zij geene middelen bezat. Dit laatste was bij hem echter geen punt van bezwaar en daarom werd Neeltje zijne vrouw. Door 's vaders laatste beschikkingen en door 's moeders ongenoegen getroffen, waardoor hij van zijn huwelijksgoed versto-

ken was , begaf hij zich als hofmeester in dienst van Reinoud van Brederode , vrijheer van Vianen enz. Ofschoon Brederode hem zeer genegen was , had hij toch op den duur weinig lust in zijne betrekking , verliet haar en zette zich te Haarlem neder , waar hij met plaatsnijden in 't koper , waarin hij zeer bedreven was , zich en den zijnen het levensonderhoud verschafte. Op den leeftijd van dertig jaren kreeg hij in den zin zich de latijnsche taal eigen te maken. De begeerte die taal te kennen , vond haar aanleiding in het leerstuk van de voorbeschikking , waaromtrent hij geene duidelijke begrippen had, en om die te erlangen meende hij de kerkvaders te moeten raadplegen , doch naardien die in 't Latijn geschreven waren , moest hij dan ook die taal bestudeeren. In korten tijd was hij haar machtig en vertaalde hij onderscheidene latijnsche werken. Inderdaad, Coornhert was een man van ongemeene talenten.

Zoo iemand , dan was hij gesteld op het waardeeren van den tijd. Zijn stelregel was , geen oogenblik verloren te laten gaan. Zes uren slaap achtte hij ook voldoende , om de behoefte der natuur te bevredigen. Door het vertalen van latijnsche en andere werken in 't Nederduitsch bereikte hij meer dan één oogmerk. Vooreerst werden zijne kundigheden uitgebreid en ten andere genoot hij de voordeelen van dien arbeid , dewijl zij een gedeelte van zijn bestaan uitmaakten.

In het jaar 1561 werd hij notaris , in het volgende jaar secretaris van Haarlem en ruim twee jaren daarna pensionaris dier stad , in welke betrekking hij veel in politieke zaken gebruikt werd. 't Waren eervolle bedieningen die hem meermalen in zorg en moeite brachten.

In den tijd der Nederlandsche beroerten kwam Coornhert meermalen in aanraking met den prins van Oranje en had hij vele bijeenkomsten met den heer Hendrik van Brederode, zoodat hij weldra inhechtenis werd genomen om in een naren kerker te verzuchten. Hoop op verlossing scheen er niet te wezen. Zijne vrouw , hopeloos geworden , bezocht de huizen , waar besmettelijke

ziekten heerschten, om de arme lieden te dienen, hopende alzoo de besmetting haren man mede te deelen en dan met hem te sterven. Coornhert, dit vernemende, bracht aan zijne vrouw het goddelooze van zulk een handeling onder het oog en vermaande haar ernstig zich te onderwerpen aan de beschikkingen des Allerhoogsten zonder wiens wil geen haar van ons hoofd gekrenkt zal worden.

Eindelijk werd hij door een krachtige verdediging uit zijn kerker ontslagen, doch hem gelast binnen 's Hage te blijven, om elk oogenblik ter verantwoording gereed te zijn, wanneer hij daartoe opgeroepen werd. Gewaarschuwd, dat er aanschrijving uit Brussel was gekomen, om hem nogmaals in de gevangenis te zetten, verliet hij onder geleide van Brederode in 't geheim den Haag, begaf zich naar Haarlem en vervolgens naar het buitenland, waar hij zich te Kleef daarna te Emmerik nederzette. Het plaatsnijden moest wederom dienen om hem en den zijnen brood te verschaffen. In Duitschland zijnde, werd hij door den prins naar Dillenburg ontboden, om de gesteldheid der Nederlanden te bespreken.

In 1568 werd hij door den Bloedraad gebannen en zijne goederen verbeurdverklaard.

Het jaar 1572 brak aan. Het ging nog altijd bij het oude. De ijzeren hand van den ijzeren hertog drukte nog immer zwaar op het weerlooze volk van Nederland. Weerloos? Ja, maar niet langer. In de derde maand van 1572 kwam hieraan een einde. In April gaf Brielle het sein, wat er kon en moest gedaan worden en alom begon men zich tegen de tirannie van Alva te verzetten. Dit was ook voor Coornhert een aanwijzing om zijn ballingschap te verlaten en naar het vaderland terug te keeren, waar hij tot secretaris van Holland's Staten werd aangesteld. Hij kreeg in last onderzoek te doen naar de afpersingen, waaraan sommige krijgsoversten van Lumey zich hadden schuldig gemaakt. De rekenschap, welke Coornhert van Lumey vorderde, maakte dezen zoo vertoornd, dat hij Coornhert met den dood dreigde en deze zijn leven niet veilig

achtende , legde zijne betrekking neder en nam nogmaals de wijk naar Kleef. Na de komst van Requesens behoorde hij onder de 24 personen , die van de algemeene vergiffenis van 1574 waren uitgesloten , doch na de Pacificatie van Gent vestigde hij zich weder als notaris te Haarlem.

In menig opzicht week Coornhert van de leer der hervormde kerk af. Met kracht verzette hij zich tegen elk menschelijk gezag in zaken des geloofs. Dewijl hij zich aan geene formulieren wilde onderwerpen , haalde hij zich den algemeenen haat op den hals. Vooral ijverde hij tegen de heerschzucht der geestelijken en tegen het verketteren van andersdenkenden. Zelf vervaardigde hij eene »Proeve van den Nederlantsche Catechismo , omme te verstaen of die voortgecomen is wte Godlycke schrift , dan wt het mensche-lycke vernuft.» Hij droeg dien Catechismus op aan de Staten van Holland , die echter de opdracht niet aannamen , maar begeerden dat hij zich in een openbaar theologisch dispuut zou begeven met den Leidschen hoogleeraar Saravia. Gedurende dien strijd woonde Coornhert te 's Hage , waarna hij naar Delft vertrok , doch het verblijf in die stad werd hem weldra ontzegd , om zijne afwijking van de kerkleer.

Door den kerkeraad van Amsterdam werden de geschriften van Coornhert ter beoordeeling gegeven aan Arminius , predikant aldaar , met dat gevolg , dat Arminius een kweekeling werd van Coornhert en deze alzoo de voorlooper was van het later ontstane remonstrantisme.

Coornhert was niet minder staatkundige dan godgeleerde en werd daarom dikwijls in gewichtige zaken geraadpleegd. Vurig beminnaar van zijn vaderland , die veel heeft bijgedragen om het Spaansche juk te verbreken , deelde hij zeer in de achting en in de toegenegenheid van prins Willem van Oranje.

De werken , welke Coornhert geschreven heeft , hadden een onmisbaren invloed op de beschaving en ontwikkeling der Neder-

landsche taal, en doen hem kennen als een uitstekend letterkundige. Zoowel zijne gedichten als zijne opstellen in proza onderscheiden zich door rijkdom van denkbeelden, kracht van uitdrukking en regelmatigheid van spelling. Groot belang stelde hij in de Amsterdamsche rederijderskamer »In liefde bloeyende,» waarvan hij een ijverig lid was.

Talrijk zijn de werken, welke hij geschreven heeft. — Hij stierf te Gouda op den 29 October 1590, jaar waarin Maurits zijn krijgskundige loopbaan begon met de inneming van Breda door middel van een turfschip.

Foreest.

Foreest is de geslachtsnaam van een aanzienlijke familie in Noord-Holland. Wij bepalen ons bij een paar leden dier familie en wel in de eerste plaats bij:

Nanning van Foreest, een Nederlandsch staatsman. Hij werd in 1519 te Alkmaar geboren, werd secretaris van zijne geboortestad en was een ijverig voorstander der hervorming, weshalve hij in 1568 door Alva met verbeurdverklaring zijner goederen verbannen werd. Later teruggekomen, bekleedde hij te Alkmaar de betrekking van pensionaris en bewees der stad geene geringe diensten, toen zij in 1573 door de Spanjaarden belegerd werd. Op den dag greep hij naar de wapenen, om op de wallen tegen geweld en overheersching te strijden, en des nachts nam hij de pen in de handen om aanteekening te houden van 't geen dien dag was voorgevallen. Ook werd de nacht door hem gebruikt, om nieuwe plannen tegen den vijand te beramen. Zijne aanteekeningen zijn in 1574 in het licht verschenen en meermalen herdrukt.

In 1575 werd Foreest afgevaardigd naar Breda, om er over den

vrede te onderhandelen; hij werkte mede tot de Unie van Holland en Zeeland, bevond zich in 1576 op de groote vergadering te Middelburg en werd met Paulus Buys en Dirk de Bijе afgevaardigd naar de vergadering der Algemeene Staten te Brussel. In 1581 werd hij bekleed met den last, om aan Willem I de grafelijkheid op te dragen, en in het jaar daaraan werd hij lid van den Hoogen Raad van Holland, Zeeland en West-Friesland. Hij overleed in 1592.

Pieter van Foreest, meer bekend als Petrus Forestus, een broeder van Nanning. Hij werd in 1522 te Alkmaar geboren, studeerde te Leuven in de geneeskunde, verwierf den doctorshoed te Bologna, bezocht de hoogescholen te Rome, Padua en Parijs en vestigde zich te Bordeaux, doch keerde later naar zijne geboorteplaats terug. Te Alkmaar bleef hij echter niet, maar zette zich met ter woon te Delft neder.

Zijne uitstekende bekwaamheden deden hem den naam van den »Nederlandschen Hippócrates" verwerven, en geen wonder dan ook, dat een man met zulke gaven tot het hoogleeraarsambt geroepen werd, welke betrekking hij evenwel van de hand wees.

Na het vermoorden van prins Willem I werd ook hij door de Staten tot de lijkschouwing genoodigd.

Hij overleed in 1597. Zijne verzamelde werken zijn het laatst in het licht verschenen te Rostock in 1653.

Nanning van Foreest, jongste zoon van den voorgaande. Hij werd in 1578 te Alkmaar geboren en was daar reeds op den leeftijd van 25 jaren raad en secretaris. In 1626 werd hij raad en rekenmeester van de domeinen van Holland en West-Friesland; in 1629 gecommitteerde der staten in het leger voor 's Hertogenbosch; in 1636 stond hij op het drietal voor het ambt van raadpensionaris, doch bedankte bij voorraad en in 1666 werd hij door de Staten mede belast met de opvoeding van Willem III. Hij overleed te Alkmaar in 1668.

Lamoraal, graaf van Egmond.

Hij was de zoon van Jan, graaf van Egmond en Françoise van Luxemburg, zuster en erfgenaam van Jakob, prins van Gaveren, heer van Purmerend, Hoogwoude, Aartswoude, Beierland, enz. Lamoraal werd geboren in 1522 waarschijnlijk op het slot van Egmond bij Alkmaar. Toen zijn opvoeding voltooid en hij de jongelingsjaren ingetreden was, vertrok hij met zijn ouderen broeder, Karel van Egmond, naar Spanje, waar hij aan het hof van Karel V als edelknaap werd aangesteld (1538). De dood van zijn broeder (1540) maakte hem tot erfgenaam van het prinsdom Gaveren.

Drie jaren was Lamoraal aan het Spaansche hof geweest, toen hij den keizer volgde in diens tocht naar Afrika, waar hij ook het beleg van Algiers bijwoonde. Een jaar later vertrok hij met zijn meester naar Italië. Diens veelvuldige oorlogen met Frankrijk gaven Lamoraal uitmuntende gelegenheid zich als krijgsman te vormen.

Op den 8 Mei 1544 trad hij te Spiers in het huwelijk met Sabina van Beieren, dochter van Jan, paltsgraaf van Spanheim en zuster van Frederik, keurvorst van de Palts. Dat Egmond een man van aanzien en hooge geboorte was, bewijst ons o. a. zijn huwelijksfeest. Dit toch werd vereerd met de tegenwoordigheid van den keizer, diens broeder Ferdinand, den aartshertog Maximiliaan, benevens de meeste vorsten van het Duitsche rijk. Niemand die toen in de verste verte vermoeden kon, op welke wijze Sabina van Beieren vier en twintig jaren later weduwe zou worden.

Nog hooger steeg het aanzien van Egmond toen hij op 24jarigen leeftijd te Utrecht tot ridder van het Gulden Vlies verheven werd, en de landzaten konden het zien, hoe hoog Egmond bij den keizer stond aangeschreven, toen hij diens zoon Filips op zijne reize door de meeste Nederlandsche steden als toekomstigen landsheer vergezelde.

Tijdens het ongelukkig beleg van Metz in den winter van 1551 op 1552 versterkte hij 's keizers leger met eenige op eigen kosten gewonnen benden en werd hij afgevaardigd tot opeiseling der stad. Daarop drong hij tot Amiens door, waar hij tegen de Franschen, onder den veldheer Montmorenci, een niet zeer voordeelig gevecht leverde.

Niet weinig eer was het voor Egmond aan het hoofd te staan van het gezantschap, dat in 1554 naar Engeland vertrok, om de hand van koningin Maria voor koning Filips te vragen en niet minder toen Filips daarop naar Engeland vertrok, om zijn huwelijk met genoemde vorstin te sluiten. Ook toen vergezelde Egmond hem derwaarts en stond hij steeds aan de zijde van zijn vorst, die hem hooge achting toedroeg. Niet tevergeefs echter zegt ons Gods woord: »Vertrouwt niet op prinsen, op 's menschen kind bij 't welk geen heil is.» Egmond heeft de waarheid dier goddelijke uitspraak ondervonden. Hoe hoog geplaatst, hoe hoog in aanzien, hoe groot in achting, Egmond zou een tijd beleven, dat hij ook op vorsten-gunst niet rekenen kon. Reeds was er iets in 't hart des konings, dat wel wat op afgunst geleeke. Dat Egmond bij de ingezetenen des lands om zijne mildheid bemind, dat hij bij het krijgsvolk om zijne openhartigheid en gulheid bijna aanbeden was, moest in een achterdochtig gemoed als van koning Filips wel eenig kwaad bloed zetten en er was maar een lichte aanblazing noodig om het hart met wrevel te vervullen, om hem in ongenade te doen vallen. De man, die deze vonk tot een vlam zou aansteken, liet zich weldra vinden. Zijn naam is Alva. Hij is welbekend; niet wereldberoemd, maar wereldberucht.

Andermaal werd het zwaard getrokken tusschen de Fransche en Spaansche vorsten. Getrouw stonden de Nederlanders koning Filips bij. Ook hunne edelen. Een Nederlandsch leger van 60,000 man, onder welke 8000 Engelschen door koningin Maria gezonden, rukten de Franschen tegemoet (1557). Hevig was de veldslag, maar ook schitterend de overwinning, behaald door den

raad en den moed van Lamoraal, graaf van Egmond. Maar bij die overwinning bleef het niet. In het volgende jaar rukten de Franschen weder te velde. Onderscheidene steden in Vlaanderen werden door hen veroverd, maar het was wederom Egmond, die hen tegentrok. Zoo ergens dan was het te Grevelingen, waar zijne krijgskundige bekwaamheden uitblonken, waar hem ook een paard onder het lijf werd doodgeschoten. Hier bij Grevelingen sloeg Egmond den vijand zoodanig, dat nauwelijks één man het ontkwam.

Alva, de krijgskundige Alva, had voor Egmond moeten onderdoen. Niet aan hem, maar aan Egmond moest de eer der overwinning worden toegeschreven. Dat was hem onverdragelijk en toen daarop wijd en zijd de naam van Egmond klonk, toen men hem „de vuist des vaderlands, de vrees der vreemdelingen, den verlosser van Vlaanderen” noemde, toen werden haat en nijd in zijne ziel geboren, toen werd het besluit genomen, zich eenmaal van dien gehaten mededinger te ontslaan.

In 1559 zien wij Egmond naar Parijs trekken, om voor zijn meester diens bruid, een dochter van den koning, in ondertrouw te nemen. Toen Filips in datzelfde jaar ons vaderland verliet en naar Spanje vertrok, werd Egmond tot stadhouder van Vlaanderen en Artois en tot lid van den raad van State benoemd. In den aanvang ging alles goed, maar de trotschheid van Anth. Perenot, kardinaal van Granvelle — door Filips als de voornaamste raadsman der landvoogdes hier gelaten — maakte dezen bij de Nederlandsche edelen gehaat en was oorzaak van groote oneenigheden. Hiertoe behoorde voornamelijk de stichting van nieuwe bisdommen, maar ook het achterlaten van vreemd krijgsvolk. Wel had Filips, om het volk zand in de oogen te werpen, Oranje en Egmond tot bevelhebbers dier vreemde troepen benoemd, maar deze mannen hadden de opdracht grootmoedig van de hand gewezen, omdat de wapenen der landzaten den vrede bevochten hadden en het dus niet noodig was, vreemd krijgsvolk in bezetting te houden.

Dat ook Egmond mede werkte om dit krijgsvolk te doen vertrekken, vervulde het hart des konings met innigen wrok, welken hij echter onder een vriendelijk uiterlijk verborg.

Egmond had nog andere en wel persoonlijke reden van misnoegen tegen Granvelle. 1° In de voordracht van iemand tot stadhouder van Hesdin, 2° In de begiftiging van Granvelle met de abdij van Truël, op welke Egmond meer recht en aanspraak had. Hij was een der eersten, die zich tegen den gehaten kardinaal verzette en de uitvinder was van een schimpliverei, waardoor Granvelle zeer verbitterd werd. Het was op een maaltijd bij den heer Grobbendonck, waarbij Granvelle het onderwerp der tafelgesprekken was, dat Egmond met zijn voorstel voor den dag kwam, een voorstel 't welk gretig werd aangenomen. Niet lang duurde het of al de bedienden der misnoegde Edelen waren in een bijzondere kleeding gestoken. Het was een donkergrijs pak, van alle versierselen ontbloot, maar de lange, hangende mouwen of vleugels, zooals men ze destijds droeg, waren van verschillende kleuren en potsierlijk opgeschikt, voorzien met narren- of zotskappen met bellen. Die zotskap moest den kardinaalshoed van Granvelle verbeelden. Het geheel was een tegenhanger van Granvelle's prachtige liverei en moest dienen ter zijner bespotting. Maakte het volk er zich vroolijk meê, Granvelle werd er toornig om. Een bevel van Madrid en de zotskap verdween van de mouwen om plaats te maken voor een bundel pijlen. Het heette: »Eendracht van den adel in 's konings dienst," maar was eigenlijk: »Vereenigde samenwerking tegen Granvelle."

Intusschen vereenigden zich een groot getal misnoegden tegen de trotsche aanmatigingen van den vreemden kardinaal, die meer en meer in algemeene minachting kwam. Het driemanschap: Willem van Oranje, Egmond en Hoorne, zochten door een scherp vertoog bij den koning de verwijdering van den kardinaal te bewerken, terwijl zij, zoolang hij zich daar vertoonde,

de vergadering van den Raad van State niet wilden bijwonen.

Het krachtig verzet van Egmond tegen Granvelle kan beschouwd worden als het begin van den opstand tegen Spanje. Toen echter Granvelle in 1564 vertrokken was, nam Egmond weder zitting in den Raad van State en betoonde zich een ijverig aanhanger der R. C. kerk en een trouw dienaar des konings, ja, om die getrouwheid meende de Raad niemand beter naar Spanje te kunnen zenden, om den koning verslag te geven van den hachelijken toestand der Nederlanden dan Egmond. Men kon verwachten, dat hij de man zou wezen, die in Spanje goed ontvangen zou worden. 't Was ook zoo. Egmond werd goed niet alleen, maar met onderscheiding ontvangen en vertrok weder na 3 maanden, de schoonste beloften des konings met zich naar Nederland nemende, doch om bij zijne tehuiskomst te ontwaren, dat hij schandelijk misleid was, dewijl de bevelen des konings geheel in strijd waren met de verzekeringen hem gegeven. Verweet Oranje hem zijn blind vertrouwen op het Spaansche hof, hij zelf was diep verontwaardigd, zoodat hem de woorden ontsnapten, die op Majesteitschennis geleken. Wat Egmond echter niet deed? Hij nam geene doortastende maatregelen, want ofschoon een voorstander der vrijheid zocht hij de gunst des konings te behouden en wilde die tot geen prijs verliezen. Vandaar dat hij ook geen lid werd van het edelen-verbond. Had hij in het huis te Culemborg met de geuzen broederschap gedronken, toch voegde hij zich aan de zijde der landvoogdes en vervolgde de beeldstormers, toen Oranje en Hoorne het land verlieten. Wat Egmond wel deed? Hinken op twee gedachten; weifelen tusschen zijn belang en zijn geweten. Trots de waarschuwing van den prins, om het land te verlaten, wachtte hij de komst af van Alva, dien hij zelfs met luister inhaalde. Moest dit velen verbazen, niet minder verwondering had het gegeven, dat hij den nieuwen eed van trouw aan Spanje had afgelegd, wat door zoovele edelen geweigerd was. De vriendelijke bejegening, die hij aanvankelijk

van Alva genoot, was enkel een valstrik, want deze droeg reeds zijn doodvonnis in den zak. Niet lang duurde het ook, of op een verraderlijke wijze werd Egmond gevangen genomen en onder sterk geleide naar het kasteel van Gent gevoerd, aldaar buiten toegang gesteld en voor eene rechtbank geroepen, door Alva samengesteld, zonder op zijn rang als ridder van het Gulden Vlies te letten, waarop hij zich vruchteloos beriep, terwijl ook de voorpraak zijner vrienden en zijn brief aan Filips zonder gevolg bleven. Nadat hij te Gent al de ellende eener harde gevangenisstraf had moeten verduren, werd hij in December 1567 van hoog verraad beschuldigd en den 5 Juni op het schavot te Brussel onthoofd. Met hem werd ook de graaf van Hoorne ter dood gebracht, en voor die martelaren der Nederlandsche vrijheid is voor weinige jaren een monument verreezen ter plaatse waar zij het leven lieten.

Groot was in Nederland de verslagenheid over den dood van Egmond, maar zijn dood heeft meer de onafhankelijkheid van ons land bevestigd, dan zijn leven zou gedaan hebben. Immers hij was een ijverig zoon der kerk en een trouw dienaar van Filips II. Het was dus niet te verwachten, dat hij zou meêgewerkt hebben, om het gezag van Spanje's koning in Nederland te vernietigen. Zijn dood moest den haat tegen het schrikbewind van Alva vermeerderen en den grond leggen om eenmaal het Spaansche juk af te schudden.

Bij zijn dood waren van zijne 12 kinderen nog 11 in leven.

Filips van Marnix van Sint Aldegonde.

Wie Filips van Marnix was? Een man uit één stuk. »Een man van grooten bedrijve, besonge, memorie, ja, singulier in alles.»

Hij is het, die met zijn vriend Willem van Oranje krachtig heeft medegewerkt, om Nederland van zijn Spaansche overheerschers vrij te maken; een man, die Oranje houw en trouw gezworen heeft en zijn eed gestand is gebleven, ook toen deze verlaten werd door zoovelen, die voor het Spaansche goud bezweken.

Filips van Marnix werd in 1538 te Brussel geboren. Zijne familie behoorde tot de aanzienlijkste, de adellijkste des lands. Hij was de zoon van Jakob van Marnix en Maria van Hemmencourt.

Reeds op jeugdigen leeftijd werd hij met zijn broeder Jan naar Genève gezonden, om het onderwijs te ontvangen van Calvijn en Beza. Beide broeders waren met groote gaven toegerust. Filips legde zich met ijver toe op de beoefening van oude en nieuwe talen, rechtsgeleerdheid, staatkunde en bovenal op de godgeleerde wetenschappen, maar wat boven alles zegt, bij het licht van Gods woord leerde Filips van Marnix zich zelven kennen en werd de weg der zaligheid hem dierbaar. Hij deed met beslistheid de goede keuze.

Op twee en twintigjarigen leeftijd keerde Marnix weder naar het vaderland, dat onder de tirannie van Filips van Spanje veel te lijden had. Een hart als van Filips van Marnix bloedde bij de martelvuren, welke hij overal ontstoken zag voor zijne broeders in 't geloof. Dit lijdelijk aanzien en werkeloos blijven kon hij niet. Toch zou hij zoo dadelijk niet optreden, maar 't was in Februari 1566 dat eenige edelen, ook op zijne aansporing, tot het bekende verbond toetraden. Hoogst waarschijnlijk is het gewichtig Bond-schrift van zijne hand, waarin hij wees »op een hoop vreemdelingen, die, niet gezind tot den zegen en den welstand dezer landen, maar eigen heerschzucht en geldgierigheid zoekende te voldoen, door hunne schoone vertoogen en valsche inlichtingen, zooveel op Zijne Majesteit hebben vermocht, dat hij, tegen zijn eed en de hoop, waarin hij zijne Nederlandsche onderdanen gehouden heeft, de strenge plakكاتen niet alleen niet heeft willen verzachten, maar

verharden en met geweld de inquisitie heeft willen invoeren." Na al de jammeren geschetst te hebben, aan de inquisitie verbonden, zegt hij voorts : »Waarom wij beraamd hebben te maken een heilige en wettige Vereeniging en Verbond, belovende en ons met een heiligen eed aan elkander verbindende, met alle onze krachten te verhinderen, dat gezegde inquisitie worde aangenomen of op enigerlei wijze worde ingevoerd, hetzij open of bedektelijk, onder welke kleur of deksel het wezen moge, hetzij dan onder den naam en schijn van inquisitie, onderzoek, plakكاتen of welke andere ook, maar haar geheel en al te niet doen en uit te roeien." Voorts : »Niets te zullen ondernemen, dat strekken kon tot oneer Gods of vermindering der grootheid en Majesteit des Konings of, zijner Staten; maar den koning in zijnen staat te handhaven, wederstaande, zooveel in ons zal zijn, alle bewegingen, volksberoerten, monopolien, factiën en partijschappen." Allen, die het stuk van Marnix ondertekenden, legden de beloften af : »Als broeders en trouwe makkers, allen bijstand met lijf en goed, dat niemand van hen zou worden onderzocht, onteerd, gekweld of vervolgd in geener wijze, noch aan lijf, noch aan goed, om eenige reden spruitende uit de inquisitie, of gegrond op de plakكاتen of ter oorzake van dit ons verbond."

Aldus ontstond door toedoen van Filips van Marnix van St. Aldegonde het »compromis," maar daarbij bleef het niet. Uit dat verbond ontstond een andere geboorte : Het smeekschrift. Marnix zorgde er voor, dat duizenden briefjes door Antwerpen verspreid werden ten einde de burgers op te wekken zich bij de edelen te Brussel aan te sluiten, die der landvoogdes het smeekschrift zouden aanbieden.

De Hagepreek ontstond. Niet alleen dat Marnix er deel aan nam, hij moedigde ze aan en ontving de hagepredikers bij zich te Breda aan tafel.

Ook uit die Hagepreken ontstond wederom een andere geboorte : De beeldstormerij. Nam ook Marnix daar een werkdadig aandeel

aan? Neen; maar wat hij wel deed — een verklaring en een verdediging van »de afwerping der beelden” te geven. »’t Volk,” zeide hij, »heeft daarmede nooit gedacht de overheid te verachten, maar alleenlijk door een onbedwongen en vurigen ijver allen menschen te kennen te geven, hoe hartelijk hun leed was al die afgoderij, die men zoo menige jaren met groote lastering van den naam Gods gedreven had.” ’t Was zeker een stoute verklaring, waarvoor menigeen zich zou gewacht hebben, vrezende zijn hoofd te zullen verliezen.

Wij weten welke gevolgen die beeldenstorm had. Het edelen-verbond spatte uiteen, omdat alle onderteekenaars van het compromis niet uit even zuivere beginselen gehandeld hadden en de val van dat verbond gaf der regeering van de landvoogdes kracht. Vele edelen werden van vijanden wederom vrienden van Spanje, maar dit belette niet, dat Filips II alle Nederlanders ten doode opschreef en Alva naar Nederland gezonden werd, om het doodvonnis te voltrekken. Toen vluchtten duizenden. Ook Marnix. In Emden, werwaarts zoovele christenen de wijk genomen hadden, vond ook Marnix een schuilplaats niet alleen, maar hij werd er met open armen ontvangen, want men kende 's mans geleerdheid. Maar ook in zijne ballingschap zat hij niet stil. Rust kende hij niet. Zijn zinspreuk was: »Repos ailleurs (elders rust).” Dan was hij hier, dan wederom daar, om de verstrooide gemeenten des Heeren met raad en ondersteuning te dienen. Dan wederom stond hij den keurvorst van de Palts als raadsman ter zijde, of liet zich aan de Duitsche vorstenhoven zien, om hulp te zoeken voor den prins van Oranje, want deze had Marnix meer en meer en beter leeren kennen om hem als een parel van groote waarde te achten en te be-minnen. In zijne ballingschap schreef Marnix zijn: »Byenkorf der H. Roomscher kerke,” dat weldra vertaald in 't Latijn, Fransch, Engelsch en Hoogduitsch den schrijver een wereldberoemden naam gegeven heeft.

Ongelukkig liep de veldtocht af, welken Oranje tegen Alva ondernomen had. Welk een verslagenheid gaf dit in het land! Er was troost noodig voor de bedroefde harten, die van dien veldtocht Alva's nederlaag gehoopt hadden. Marnix gaf dien troost in zijn schoon Wilhelmuslied.

Toen Brielle voor de Watergeuzen had moeten zwichten en Willem van Oranje wederom gereed stond om de grenzen met een leger over te trekken, greep Marnix nogmaals naar de pen, om niet alleen de Hollanders en de Zeeuwen, maar geheel Nederland tot den heiligen vrijheidskrijg tegen Alva op te roepen en zijn lied de »seventien provinciën,» was niet tevergeefs uit zijn pen gevloeid.

»Ras, seventien provinciën!
Stelt u nu op de voet,
Treckt de coemste des prinsen
Vriendelijck te ghemoet;
Stelt u met zijn banieren,
Elck als een trouwe man,
Doet helpen verlogieren,
Duc d' Alve, den tijran.»

Aldus was de aanhef van zijn oproeping. En mochten er zijn die wantrouwen in hun hart koesterden, ook voor hen had Marnix een woord.

»Zijn 1) trommels en trompetten
Bringen u geen dangier 2);
't En is maar om verzetten
Duc d' Alva den bloetgier.»

»'t En is om geen pillagie 3)
Van vrienden, land en steê.»

In de helft van Juli 1572 zien wij Marnix te Dordrecht. Hij is er als afgevaardigde van prins Willem I, om de Staten van Holland, die wat al te zuinig wilden wezen met gelden af te staan

1) Oranje's. 2) gevaar. 3) plundering.

voor den heiligen krijg, met klem van redenen tot mildere gedachten te brengen en meesterlijk weet hij de vrijheidszucht, die in zijn boezem woont, in Hollands Staten aan te vuren.

Iets later zien wij hem in Haarlem, om een niet moeielijker zending te vervullen. Het betrof de verandering van »wet" of »regeering" daar ter plaatse. Waren er onder de leden van den raad, die, niettegenstaande den moord te Naarden en te Zutfen gepleegd, aan de sirenen-stem van Alva's zoon gehoor verleenden en hem de stad wilden overgegeven zien, Oranje oordeelde, dat er andere mannen zitting in den raad moesten nemen, die Spanje onder de oogen durfden kijken. En tot die taak werd Marnix geroepen, die haar ook goed ten uitvoer bracht.

Maar Marnix was niet alleen dichter en diplomaat, hij durfde ook het krijgszwaard aangorden, om de schans van Maaslandsluis te verdedigen. Door den vijand overrompeld, zochten zijne soldaten hun heil in een schandelijke vlucht en Marnix geraakte in 's vijands handen; hij was krijgsgevangene van Spanje tot droefheid van Oranje. Een man in handen te hebben als Marnix van St. Aldegonde, moet een vreugde geweest zijn voor Alva, maar gelukkig waren zijne handen gebonden, anders ware Marnix een kind des doods geweest. En waardoor waren die handen gebonden? Omdat de graaf van Bossu in onze handen geraakt was. Alva wist — Oranje liet hem dit weten — dat het lot van Filips van Marnix van St. Aldegonde ook het lot zou zijn van Bossu. Zijn wraak alzoo te koelen, durfde hij niet. In zijne gevangenschap berijmde Marnix de Psalmen. Zoo iemand dan was hij de man voor zulk een arbeid, en toch hebben zijne Psalmen weinig ingang gevonden, omdat het volk dweept met de berijming van den vurigen Petrus Dathenus.

Na vele onderhandelingen kwam Marnix op vrije voeten en terstond stelde hij zich weder beschikbaar voor den dienst dezer landen en voor Willem van Oranje. Hij reisde naar Duitschland,

om het huwelijk van den prins te bewerken met Charlotte van Bourbon en hij geleidde de vorstelijke bruid naar Nederland. Vervolgens werd hij tot verscheidene zendingen en diplomatische onderhandelingen gebruikt.

Toen in 1584 de bekwame krijgs- en staatkundige Parma de stad Antwerpen bedreigde, droeg Oranje de verdediging der gewichtige stad aan Marnix op. Had men daar naar zijn raad geluisterd, de vijand had zijn voet niet in de stad gezet, maar de verdeeldheid, welke er tusschen gilden en overlieden, tusschen overheid en burgerij bestond, was oorzaak, dat Antwerpen in handen kwam van Parma. Toch niet dan nadat Marnix haar veertien maanden lang verdedigd had en het laatste brood was opgeteerd.

Op den 17^{en} Augustus 1585 werd het verdrag der overgave geteekend.

Marnix, welk een voortreffelijk man hij ook was, werd toch belasterd en miskend, een verrader genoemd. Nauwelijks was de stad overgegeven of stemmen lieten zich hooren, die Marnix van ontrouw en verraad beschuldigden, als zou hij de stad aan Parma verkocht hebben. En die valsche aantijgingen werden door velen geloofd, zoo zelfs dat de Staten van Holland en Zeeland hem het verblijf in hunne gewesten verboden.

Ware prins Willem niet vermoord geworden, hij zou in hem een verdediger gevonden hebben, maar die was reeds tot zijn ruste ingegaan. En toch vond hij een verdediger en wel in Parma, toen deze aan koning Filips schreef: »Ik vond hem niet baatzuchtig, hoe arm hij ook is, maar alleen uiterst hardnekkig aan zijne kettersche geloofsbegrippen verkleefd.»

Overtuigd van zijne onschuld, stoorde Marnix zich aan het verbod der Staten niet. Had hij eerst plan »zich in ballingschap te begeven, ergens in Duitschland of wellicht verder, naar Polen te trekken, om van verre den nood zijns vaderlands met droevig

oog aan te zien," weldra veranderde hij van voornemen en vestigde zich te West-Soeburg metterwoon op zijn kasteel, om zich daar te zuiveren van de smetten, hem aangewreven. Men liet hem dan ook ongemoeid en sloeg slechts hem in stilte gade. Hij schreef ook een verdedigings-geschrift, om zich van al de beschuldigingen te zuiveren en hij deed dit niet tevergeefs, want eindelijk deed men hem recht en herstelde men hem in zijne eer. Maar hierbij liet men het niet. Men verzocht hem wederom zijne talenten den lande te wijden en Marnix liet zich vinden. Nadat hij nog eenmaal een gezantschap naar Frankrijk vervuld had, droegen de Algemeene Staten hem een vereerende opdracht op, n. l. de vertaling van de Heilige Schrift uit den oorspronkelijken tekst, onder toekenning van een vaste jaarwedde. Met lust begon hij den veelomvattenden arbeid, maar hij mocht dien niet voltooiën, dewijl de dood op 15 December 1598 hem de pen uit de handen nam.

Of men in Nederland mannen als Filips Marnix van St. Aldegonde eert? Gij weet toch mijn lezer, dat men den naam van Marnix aan schepen, straten, kaden en grachten gegeven heeft? Dat men u te Utrecht een Marnix-kerk aanwijst? Dat er een Marnix-stichting en een Marnix-vereeniging bestaan? Dat er een eenvoudige obelisk te West-Soeburg op het graf van Marnix is opgericht?

Johan van der Does.

Johan van der Does, gewoonlijk Janus Douza genaamd, heer van Noordwijk en Kattendijke, werd in het begin van December 1545 te Noordwijk-Binnen geboren. Hij oefende zich in de oude talen te Lier in Brabant, alsmede te Delft onder de leiding van Henricus Junius, studeerde te Leuven, te Douay en te Parijs en keerde in 1564 in de Nederlanden terug. Op het huis ter Haer

bij Utrecht trad hij in het huwelijk met Elisabeth van Zuylen. Ofschoon hij in Februari 1567 den eed als leenman van den Spaanschen koning had afgelegd, gevoelde hij zich gedrongen zich bij het verbond der edelen te voegen. In 1572 stond hij aan het hoofd van het gezantschap, 't welk door de Staten werd afgevaardigd naar koningin Elisabeth van Engeland om van haar ondersteuning in geld en krijgsvolk te vragen. Tijdens het beleg van Leiden was hij aldaar belast met het bevel over de gewapende burgerij, in welke betrekking hij allen een waardig voorbeeld gaf van zeldzamen moed en onkreukbare trouw. Toen prins Willem door Balthazar Gerards om het leven was gebracht, begaf hij zich in het geheim naar Engeland, om der koningin bekend te maken den treurigen toestand, waarin zich de Nederlanden bevonden, met het oog om haar voor te bereiden, op de aanvragen welke tot haar komen zouden. Een jaar later vertrok hij nogmaals naar Engeland, maar nu aan het hoofd van afgevaardigden, welke reis het gevolg had, dat Leicester met hulptroepen naar ons land gezonden werd. Toen het bleek, dat Leicester de gewenschte man niet was, verzette van der Does zich tegen hem en was mede oorzaak, dat deze teruggeroepen werd.

De wakkere verdediging van Leiden had de oprichting eener hoogeschool ten gevolge. Van der Does werd er tot eersten curator en in 1585 tot bibliothecaris benoemd, doch in 1591 vertrok hij als raadsheer in den Hoogen Raad naar 's Hage.

Het verlies van zijne beide zonen Johan en George, nauwelijks 20 jaren oud en veel belovende jongelingen, bracht een gevoeligen schok toe aan zijne gezondheid, en weldra bezweek hij (Oct. 1604). Hij werd te 's Gravenhage begraven, doch een zijner nazaten heeft ter zijner eer een prachtig marmeren gedenkteeken in de hervormde kerk te Noordwijk doen oprichten.

Van der Does wordt geroemd als een schrander staatsman, een moedig krijgsheld, een smaakvol letterkundige, een waarheidlievend

geschiedschrijver en een uitstekend dichter. Zijne geschriften geven het bewijs, wat hij op het gebied der letteren geweest is. Toen hij in 1585 door de Staten van Holland met het schrijven van de geschiedenis des lands belast werd, kweet hij zich zoodanig van die taak, dat hem een gouden keten en penning ter waarde van 600 gulden vereerd werd.

Naast den naam van den edelen van der Werf wordt ook die van van der Does met eere vermeld.

Roemer Visscher.

Roemer Visscher geb. 1547 was een aanzienlijk koopman en geleerd burger van Amsterdam. Om zich zonder stoornis aan de beoefening der dichtkunde en andere fraaie wetenschappen te kunnen wijden, begaf hij zich met zijn vriend Hendrik Laurens Spiegel naar het stille Alkmaar. Roemer Visscher was een van de opbouwers der Nederlandsche taal en als zoodanig een der meest beroemde leden der aloude rederijkerskamer: »In liefde bloeiende." Zijn huis was een verzamelplaats van de schranderste vernuften zijner eeuw, de kweekschool waarin onze Joost van den Vondel zijne vorming te danken had. Visscher wordt onder de goede dichters van zijn tijd genoemd, doch hij muntte bovenal uit in puntgedichten.

Ofschoon niet in tijdrekenkundige orde, komt het ons niet ongepast voor, bij den vader tevens melding te maken van zijne dochters Anna en Maria Tesselschade. Anna werd geboren in 1584, sterfjaar van prins Willem, en stierf te Leiden in 1651. Anna, is zeer vermaard geweest wegens haar vernuft en hare bedrevenheid in velerhande wetenschappen. Als een schrandere en geleerde vrouw, werd zij zeer door Hooft vereerd evenals hare zuster Maria

Tesselschade, geboren in 1594. Bij haren naam Maria voegde haar vader dien van Tesselschade, naar de zeeschade, die hij op de reede van Texel in den storm van 1593 leed.

Wij willen van beide zusters eene enkele proeve harer dichtkunde geven en kiezen daartoe van Anna haar:

ONTIJDIG GEBRUIK.

Een vrouw, die niet dan zingt en tuit, ¹⁾
 Die gaarne danst, en die de luit
 Schier nimmer uit de handen leit:
 Fij! Fij! dat is lichtvaardigheid.

Maar is het niet een hemel schier,
 Te zien hoe dat een geestig dier ²⁾
 Met zang en spel haar man verkwikt,
 Als 't noodig huiswerk is beschikt?

Misbruik verkeert het zoetste zoet
 In walgelijk en bitter roet;
 Ja heilzaam, nutte medicijn,
 Te ontijt gebruikt, keert in venijn.

Wij zien in dit lied, dat Anna Visscher het denkbeeld uitdrukt, hoe zelfs nuttige kunsten en wetenschappen, door ontijdig gebruik, schadelijk kunnen zijn. Op eenvoudige en ongekunstelde wijze past zij dit denkbeeld op het huiselijke leven toe, maar ook aan den anderen kant, hoe bij een tijdig gebruik de muziek kan dienen tot huiselijk geluk.

LOF VAN DEN NACHTEGAAL.

Deze dichtregelen zijn vervaardigd door Maria Tesselschade ter eere van een harer vriendinnen, Maria Pilt, welke zeer fraai kon zingen. Zij noemt hare vriendin de »tamme zangster" en vergelijkt haar zingen met dat der »wilde zangster" d. i. van den nachtegaal.

¹⁾ speelt. ²⁾ beschaafde vrouw.

Prijst vrij den nachtegaal,
 Als hij u menigmaal
 Verlust en schatert uit: ¹⁾

Een zingend vedertje ²⁾ en een gewiekt geluid ³⁾.

Wiens kwinkelere zoet
 De oore luistren doet,
 Gauw, naar het tiereliertje

Der vlugge luchtigheid ⁴⁾ van 't oolijk ⁵⁾ vroolijk diertje.

Wiens tjilpend schrill geluid
 Gelijk een orgel fluit,
 Veel losse toontjes speelt,

En met één tong alleen als duizend tongen kweelt.

Zijn hooge en lage zwier ⁶⁾
 Met liefelijk getier
 Van 't helle, schelle zoetje

Vermeestert⁷⁾, al 't gezang van 't zingend, springend goedje.

Een diertje, wiens gelaat
 In zeldzaamheid bestaat, ⁸⁾
 Omdat het niet en heeft

Als zang, die maar één maand in 't gansche jaar en leeft.

Maar 't meeste wonder, dat
 Zijn roem ooit heeft gehad.
 Is, dat zoo kleine leden

Herbergen zulk een kracht van die luidruchtigheden. ⁹⁾

Tesselschade — door Hooft gewoonlijk Tesseltje genoemd —
 muntte uit in dicht-, zang- en speelkunst. Weinigen die haar
 gelijk zijn geweest, vooral in kunstig schrijven en teekenen op glas.
 Tasso's Jeruzalem heeft zij in onze taal overgezet.

¹⁾ Uitschateren. ²⁾ Zoo noemt zij den nachtegaal wegens zijne kleinheid. ³⁾ Omdat
 de nachtegaal alleen uit muziek en zang schijnt te bestaan. ⁴⁾ losse tonen. ⁵⁾ lief.
⁶⁾ wending in 't voorbrengen der tonen. ⁷⁾ gaat boven. ⁸⁾ Een diertje, dat in
 aard en hoedanigheid van alle andere vogels afwijkt. ⁹⁾ volle, schelle klanken.

Johan van Oldenbarneveld.

Nederland heeft vele groote staatsmannen opgeleverd. Onder hen mag voorzeker de man genoemd worden, wiens naam wij hierboven noemden. Hoe ook van grove feilen beschuldigd, niemand heeft het ooit durven wagen, hem uitstekende talenten te ontzeggen.

Het was op den 14 September van het jaar 1547, dat Johan van Oldenbarneveld, heer van den Tempel, Berckel en Rodenrijs te Amersfoort uit adellijke ouders geboren werd. Zijne rechtsgeleerde studiën, in het vaderland aangevangen, voltooide hij te Leuven, in Frankrijk, Zwitserland en verscheidene duitsche steden. In 1570, in den leeftijd van 23 jaren alzoo, vestigde hij zich te 's Hage als advocaat voor den Hove van Holland. Toen het moordjaar 1572 was aangebroken en Spanje plaste in het bloed van Mechelen's, Zutphen's en Naarden's inwoners en de meeste Raden naar Utrecht vertrokken, bleef hij in 's Hage om zich met nog twee andere advocaten ter beschikking te stellen van den prins van Oranje. Als eerste commissaris des prinsen, deed hij al het mogelijke tot een algemeene wapening der ingezetenen en het opbrengen van vrijwillige bijdragen. Zelf nam hij vele nachten achtereen de wacht bij het hof waar. Hij verliet den Haag niet, alvorens de Spanjaarden in groot getal aldaar waren aangekomen. Zijn langer verblijf was nu onnoodig en hij rekende het vaderland beter te kunnen dienen, wanneer hij naar Delft week. Met zoovele andere inwoners dier stad nam hij de wapenen op, om als vrijwilliger deel te nemen tot ontzet van Haarlem, en toen deze stad na een heldhaftige verdediging door honger uitgeput eindelijk genoodzaakt was zich aan don Frederik

over te geven, nam hij nogmaals de wapenen op om het benarde Leiden ter hulp te snellen.

Na de Pacificatie van Gent in 1576, werd hij door de regering van Rotterdam tot haren Raadpensionaris benoemd. In die betrekking bewees hij der stad gewichtige diensten en was haar afgevaardigde tot de Utrechtsche Unie. Ook behoorde hij tot de vijf staatsleden, die het ontwerp opmaakten, om prins Willem tot graaf te verheffen. In de neteligste omstandigheden werd hij ook door dezen meermalen geraadpleegd. Na den dood van Oranje in 1584 wist Oldenbarneveld, geholpen door den advocaat van Holland, Paulus Buis, te bewerken, dat men een raad van state oprichtte met Maurits, Willem's zoon, aan het hoofd. Tevens drong hij bij de staten van Holland aan, dat de rechten van Maurits op de grafelijkheid erkend werden en hij ontheven werd van de zware schulden hem nagelaten door zijn vader, die nooit aan zichzelf maar alleen aan 's lands belangen gedacht had.

De dood van Willem, zoo onverwacht en in zulk een hachelijken tijd, deed de staten besluiten het opperbewind over ons land den koning van Frankrijk aan te bieden, en toen deze voor die eer bedankte, was Oldenbarneveld een der afgevaardigden met hetzelfde voorstel aan koningin Elizabeth van Engeland. Men weet, dat ook zij het aanbod afsloeg, maar echter hulp beloofde en dientengevolge den graaf van Leicester als opperbevelhebber der troepen en tevens als gouverneur-generaal der vereenigde provinciën herwaarts zond.

Mocht Oldenbarneveld zich in de toegezegde hulp verheugen, hij had echter eenige vrees, dat de invloed der Engelschen hier te groot zou worden; daarvoor wilde hij waken en een dam opwerpen tegen een stroom, die zich hoe langer hoe meer verbreedden kon. Voor Leicester hier een voet in het land zette, wist hij te bewerken, dat Maurits tot stadhouder van Holland en Zeeland benoemd werd, dat hij den titel van prins van Oranje ver-

kreeg en dus in dit opzicht boven den graaf verheven was. Inmiddels besloten de staten om den post van advocaat van Holland en West-Friesland, die door het vrijwillig bedanken van Buis was opengevallen, weder te vervullen. Zij kozen tot die betrekking Oldenbarneveld, die, na lange aarzeling en menigvuldige bedenkingen, haar aanvaardde, doch onder de uitdrukkelijke voorwaarde, dat hij dadelijk zou ontslagen wezen, indien men eenige handeling ondernam om het land weder aan Spanje te brengen, en tevens dat men hem, buiten zijne bewilliging, met geen buitenlandsche bezending zou mogen belasten.

Inderdaad, de taak, welke Oldenbarneveld op zich nam, was niet gering te achten. Immers, destijds werd alle eenheid in het bestuur gemist; de geldmiddelen verkeerden in een schromelijke verwarring; Leicester, die door de predikanten vergood werd, streefde naar de oppermacht, toestanden, van welke de Spaansche veldheer Parma meesterlijk partij wist te trekken. Menig ander zou, met het oog op zulke toestanden, voor de aangeboden betrekking bedankt hebben, doch Oldenbarneveld had den moed haar te aanvaarden.

Onder zijn bewind veranderde de toestand van ons land aanmerkelijk. De koopvaardijhandel bloeide en verspreidde eene voorbeeldeloze welvaart; het binnenlandsch bestuur was geregeld; in plaats van den koning van Frankrijk en de koningin van Engeland om hulp te smeeken, verleende men thans onderstand aan den Franschen koning; wij kregen achting in het buitenland; door een wijs bestuur der geldmiddelen en mindere bekrompenheid kon er een machtig leger op de been gehouden worden, waardoor prins Maurits, inmiddels tot stadhouder van Utrecht, Overijsel en Gelderland verheven, in staat was, die reeks van overwinningen te maken, waardoor zijn naam onsterfelijk geworden is. Dat Oldenbarneveld hierin medegewerkt heeft, valt niet te ontkennen. Hij had toch niet alleen aandeel in de verrassing van Breda, maar

woonde ook van 1591—1604 vijf en dertigmaal als afgevaardigde te velde de krijgsverrichtingen bij en bovendien kon hij nog den tijd vinden om in 1567 als afgezant met Hendrik IV te onderhandelen over de voortdoring van diens verbond met de Staten. 't Is waar, hij slaagde hierin niet naar wensch, omdat Frankrijk te zeer naar den vrede verlangde, maar toch ook geheel doelloos was zijn arbeid niet, dewijl koning Hendrik in 't geheim onderstand en troepen beloofde. Van Frankrijk vertrok hij naar Engeland, om met koningin Elizabeth over dezelfde zaak te onderhandelen. Aan haren stervenden gunsteling Burleigh had zij beloofd haar land den vrede te schenken, maar Oldenbarneveld wist haar zoo ver te brengen, dat zij het verbond met de staten vernieuwde.

Dat Oldenbarneveld zeevaart en koophandel bevorderde, zien wij in het feit van onze stoutmoedige zeevaarders, die niet schroomden het ijzige Noorden op te zoeken, om alzoo een noordwestelijken doortocht naar China te vinden. Dit geschiedde door aanmoediging van Oldenbarneveld, dewijl hij in 1596 wist te bewerken, dat hierop een premie van *f* 25000 gesteld werd. Ook droeg hij veel bij tot de oprichting der O. I. Compagnie in 1602.

Elk vaderlander betreurt het, hoe er tusschen twee groote mannen als prins Maurits en Oldenbarneveld eene klove ontstond, die gedurig grooter werd. De oorzaak daarin lag in den tocht naar Vlaanderen. Uit staatkundige inzichten meende Oldenbarneveld tot dien tocht te moeten aanraden; Maurits echter verzette zich daartegen uit een krijgskundig oogpunt en wees op het groote gevaar hieraan verbonden. De tocht had nogtans plaats. Glorierijk was Maurits' overwinning bij Nieuwpoort, maar een overwinning, die geen blijvende vruchten droeg. Maurits had goed gezien, want inderdaad het gevaar was groot. In het hart van een vijandelijk land had zijn leger tot op den laatsten man kunnen neêrgesabeld worden en daarom kan het ons niet verwonderen, dat

hij den advocaat bitse verwijtingen deed en hem toevoegde: »Gij hebt het volk op de slachtbank gevoerd.» De grond tot verwijdering was gelegd; vrienden van weêrszijden bliezen den twist aan; de omstandigheden vergrootten dien. Dit belette echter niet, dat Oldenbarneveld bij herhaling in 't geheim bij de Staten aandrong, om met Maurits, op gelijke voorwaarden als vroeger met diens vader, over de grafelijkheid te onderhandelen, en dat men, alvorens deze zaak beslist was, niet met den vijand zich verdragen moest, te meer daar de prins toch den eenen of anderen tijd dit recht wel eens zou doen gelden.

Engeland verloor zijn koningin (1603) en Nederland een steun, want haar opvolger Jacobus II maakte dadelijk vrede met Spanje.

Wij stonden alzoo weder alleen. Geen wonder, dat Oldenbarneveld en de staten van Holland gaarne het oor leenden aan de vredesvoorslagen, welke door den koning van Spanje gedaan werden, te meer daar Holland 26 miljoen ten achteren was. Maurits zag evenwel de zaak anders in. Was het geldgebrek, dat den koning van Spanje noodzaakte aanzoeken tot den vrede te doen, dan, meende hij, was het de juiste tijd om de Spanjaarden zoodanig te verpletteren, dat zij zich niet herstellen konden. Eindelijk echter liet Maurits zich overhalen en de onderhandelingen begonnen. Veel moeielijkheden deden zich op, te meer, daar de koning van Frankrijk, Hendrik IV, het er op scheen toe te leggen, om deze landen aan hem cijsbaar te maken. Hij verlangde n. l. dat de prins aan het hoofd zou gesteld worden van een raad, waarin Fransche en Engelsche gezanten zitting zouden hebben met Oldenbarneveld tot grootzegelbewaarder. Hoe listig de Fransche gezant Jeannin het ook had aangelegd, het voorstel werd afgewezen.

En de vrede? Hij kwam niet tot stand. Toch ontving Oldenbarneveld van Hendrik IV een jaargeld van *f* 12000, benevens een geschenk, dat hij zelf op *f* 20000 schatte.

Van een staatkundig man als Oldenbarneveld zou men meer voorzichtigheid verwacht hebben, dan om geschenken aan te nemen in zulk een tijd. Ook werd die aanneming hem later tot misdaad gerekend, ofschoon hij zelf die geschenken niet anders dan een belooning noemde voor zijne diensten, vroeger aan Frankrijk be-
wezen.

Waren de vredesonderhandelingen afgesprongen, nu trachtte men een veeljarig bestand te bewerken; maar had de vrede tegenstanders gevonden, nog heviger verzette men zich tegen een bestand. Vooral Maurits. Toch ging het door, maar het gaf daarom toch geen rust.

Ofschoon Maurits en Oldenbarneveld zich met elkander verzoenden, wist Jeannin spoedig het twistvuur weder aan te blazen, want dewijl hij den advocaat niet winnen kon, om het land onder franschen invloed te brengen, poogde hij Maurits daartoe over te halen en dien op alle mogelijke wijzen tegen den advocaat op te hitsen, ofschoon deze er voor zorgde, dat de verliezen, welke Maurits leed met het bestand, vergoed werden. Kerkelijke geschillen vergrootten deze oneenigheid 1).

Het einde was treurig. Het was op den 29 Augustus 1618 dat Oldenbarneveld des morgens naar het Hofreed. Aldaar gekomen, werd hem bericht, dat de prins hem vóór het begin der vergadering nog wenschte te spreken. Hij begeeft zich naar de spreekkamer. Men leidt hem in een ander vertrek en hier wordt hij op last der algemeene staten gevangen genomen en buiten allen toegang gesteld. Den 15^{en} November werd hij voor de eerste maal door daartoe aangestelde commissarissen verhoord, om van dien dag af in 15 dagen drie en twintig maal ondervraagd te worden.

Welke moeite zijne vrouw en kinderen ook aanwendden, om

1) Zie blz. 74 en 75.

hem in zijn eigen huis, onder borgstelling, te doen bewaken, waren vruchteloos.

De staten-generaal benoemden eene rechtbank van 24 personen om zijne zaak te onderzoeken en het einde van dit alles was, dat men Oldenbarneveld, den 71-jarigen grijsaard, die 43 jaren lang met roem het vaderland gediend had, ter dood veroordeelde. »De staat eischt een voorbeeld,» sprak een der rechters.

Op den 12 Mei werd hem zijn vonnis aangezegd. Hij verwonderde zich over zoodanig vonnis, zeggende: »dat had ik niet gedacht; ik had gemeend dat men mij nog eenmaal zou gehoord hebben.» Toen schreef hij aan zijne vrouw en kinderen een hartelijken afscheidsbrief, waarin hij de overtuiging van zijn onschuld uitsprak. Hij liet den prins, indien hij tegen dezen misdaan mocht hebben, om vergiffenis verzoeken met den wensch, dat hij zijne kinderen gunstig zoude wezen. Toen bereidde hij zich tot den dood. Den volgenden morgen tusschen acht en negen uren bracht men hem ter rolle op het Hof, las hem zijn vonnis voor en toen hij zich hierop wilde verdedigen, snauwde een der rechters hem toe: »Uwe sententie is gelezen, voort, voort!»

De oude man leunende op zijn stokje, trad nu bedaard naar het schavot. Daar gekomen, riep hij: »o God! wat komt er van den mensch!» Door het gebed van den predikant Lamotius gesterkt, sprak hij tot het volk: »Mannen! geloof niet, dat ik een landverrader ben; ik heb geleefd als een goed patriot, en als zoodanig zal ik sterven!»

Nog een kort gebed en voor half tien ure in den morgen had Oldenbarneveld opgehouden te leven. De scherprechter scheidde het hoofd van het lichaam. In den volgenden nacht werd het lijk in alle stilte in de hofkapel begraven.

Aldus eindigde een groot man het leven, wiens hardnekkigheid hem den dood bereidde, een hardnekkigheid, welke hij toonde in het aannemen van waardgelders, waardoor hij zich gewapender-

hand verzette tegen de Unie van Utrecht en het land tot een burgeroorlog voerde. Met recht konden de Staten van Holland in hunne resolutiën van hem getuigen: »Hij was een man van grooten bedrijve, besoigne, memorie en directie, ja, singulier in alles. Die sta zie toe, dat hij niet valle, en zij God zijne ziel genadig! Amen.»

Hendrik Goltzius.

Leerling van den hierboven vermelden D. V. Coornhert werd hij als zijn meester zeer bedreven in de graveerkunst, ja overtrof dezen.

Hendrik Goltzius werd geboren in Februari 1558 te Mulbracht, een dorp in het hertogdom Gulik.

Als jong kind trof hem een groot onheil. Door tegen een kokenden ketel, die over het vuur hing, te vallen, brandde hij beide handen op deerlijke wijze, met dit gevolg, dat hij tot zijnen dood toe, één zijner handen heeft moeten missen.

In den winkel van zijn vader, die een gewoon huisschilder was, toonde hij al vroeg door zijne krabbelingen op tafels en wanden, dat er groote aanleg voor de schilderkunst in den jongen zat. Hierin kon hij echter geen genoegzaam onderricht ontvangen, waarom hij, niettegenstaande zijn mismaakte en gebrekkige hand aan het etsen en plaatsnijden ging. Gelukkig voor hem, werd zijn genie ontdekt door Coornhert, die op zijn buitenlandsche reizen in aanraking kwam met zijn vader. De regelmaat in zijne figuren, de vlugheid zijner handelingen konden voor een oog als dat van Coornhert niet verborgen blijven. Maar het ontbrak den jeugdigen kunstenaar aan leiding. Hem aan zijn lot over te laten en een talent in de aarde begraven, Coornhert gevoelde het,

dit mocht niet en spoedig was den vader het voorstel gedaan zijn zoon mede naar Holland te nemen, met belofte hem in de kunst van het plaatsnijden verder op te leiden en te zorgen, dat hem het noodige niet zou ontbreken.

Mocht de vader aarzelen? Volstrekt niet, omdat hij wist in welke handen hij zijn kind overgaf.

De jonge Goltzius reisde alzoo met Coornhert naar Holland, waar Haarlem als woonplaats van de Hollandsche steden de voorkeur kreeg.

Onder leiding van zijn meester maakte de leerling zulke vorderingen, dat hij welhaast in staat was, zijn eigen brood te verdienen, maar ook, als wij reeds zeiden, zijn leermeester in de kunst ging overtreffen.

Later in het huwelijk getreden, was hij dikwijls ongesteld, waarom de geneesheeren hem aanraadden, om, ter herstelling zijner gezondheid eene buitenlandsche reis te doen. Om nog een ander doel te bereiken — zijn kunsttalent tot nog grooter ontwikkeling te brengen — besloot hij naar Italië te gaan en Rome te bezoeken. Daar, met de beroemdste kunstenaars in zijn vak in kennis gekomen, werd hij ook meer en meer bekwaam. Bij zijn terugkomst in het vaderland zijn een aantal platen, door hem in koper gesneden, in 't licht gegeven. Zij stellen de portretten voor van de twaalf eerste romeinsche keizers in keizerlijk gewaad, benevens de busten van Commodus, Apollo, Pythius en Hercules. Naderhand heeft hij het penseel ter hand genomen en zich ook op het schilderen met kleuren toegelegd.

Goltzius overleed in Januari 1617, in den ouderdom van 59 jaren.

Dominus Badius.

Hij heette eigenlijk Dominique le Bauldier. Deze man, een bekwaam rechtsgeleerde en staatsman, latijnsch dichter en hoogleeraar te Leiden, werd op den 8 April 1561 te Rijssel geboren. Om de Spaansche vervolgingen te ontwijken, vertrok zijn vader naar Aken en hier ontving Dominique onderwijs in de Oude talen. Hij begaf zich vervolgens naar de hoogeschoolen te Leiden, Gent en Genève, studeerde aanvankelijk in de theologie, maar later in de rechten. Na zijne promotie in 1585 vergezelde hij de Nederlandsche gezanten naar Engeland. In 1587 werd hij advokaat voor het hof van Holland, maar reisde weldra naar Frankrijk, waar hij in 1592 advokaat werd te Parijs. Hier bevond hij zich meermalen in geldelijke ongelegenheid, zoodat hij zelfs in hechtenis werd genomen. In 1602 deed hij weder eene reis naar Engeland en ontving aldaar de benoeming tot buitengewoon hoogleeraar aan de hoogeschool te Leiden. In 1608 werd er hem ook het onderwijs in de geschiedenis en in de rechtsgeleerdheid opgedragen. Zijne losbandigheid was oorzaak, dat hij door curatoren eenigen tijd in de waarneming van zijn ambt werd geschorst. Inderdaad, hij was een man van groote geestes-gaven, maar treurig is de getuigenis zijner tijdgenooten, dat hij de gaven, hem door God geschonken, bezoedelde door zijne onmatigheid in het gebruik van wijn, door de losheid zijner zeden en door een verregaande ijdelheid. En toch hield zulk een man er nog de spreuk op na: »Altijd braaf wezen.»

Hij overleed den 22 Augustus 1613.

Jakob van Heemskerck.

Werd op den 12 Maart 1567 te Amsterdam geboren. Zijne familie

stamt af van het oude en beroemde geslacht der heeren van Heemskerk.

Van de ouders, jeugd en jongelingsjaren van dezen held vindt men weinig bijzonders aangeteekend. Men gist, dat hij alvorens in den zeedienst te treden, zich met den handel heeft bezig gehouden. Ook schijnt hij een bijzondere zucht voor de aardrijkskunde gehad te hebben.

In 1595 werden er op bevel der Algemeene Staten en van Maurits, 3 schepen en 4 jachten uitgerust, om ten tweeden male een korteren weg naar de Indiën om de noord heen te zoeken. Op een der schepen, het was het schip »Amsterdam'', vinden wij Heemskerk als opperkoopman. Evenals de eerste tocht liep ook deze vruchteloos af. Na 4 maanden en 16 dagen met vele gevaren geworsteld te hebben, kwamen de reizigers in het vaderland terug.

Ofschoon nu reeds twee vergeefsche pogingen waren aangewend, om den weg naar China langs het noorden te vinden, gaven de Algemeene Staten het nog niet op. Zij loofden een premie van f 25000 uit aan hen, die den tocht zouden volbrengen. De regeering der stad rustte tot dat einde twee schepen uit, welke werden toevertrouwd aan J. van Heemskerk, Jan Kornelisz., Rijp en Willem Barendsz. Op den 18 Mei 1596 liepen deze schepen het Vlie uit in zee. Aanvankelijk ging deze reis voorspoedig. Den 1 Juni bevonden zij zich reeds over den 70sten graad NB. en op den 5 Juni kwamen reeds de ijsschotsen in 't gezicht.

Den 1 Juli scheidden de beide schepen van elkander; Rijp liep nu verder noordwaarts, Heemskerk en Barendsz. richtten hunnen koers zuidwaarts, en kwamen weldra te Nova-Zembla, waar zij reeds in het begin van September zoodanig door het ijs ingesloten werden, dat zij zich genoodzaakt zagen de sloep aan land te slepen, een tent op te slaan, en er den levensvoorraad in te brengen, om aldus den winter door te brengen.

Wij weten hun verdere lotgevallen, hoe zij na het uitstaan van duizenden angsten en de kommervolste ellende eindelijk weder in het vaderland terugkwamen. Toen trad Heemskerk eene andere loopbaan in. De voordeelen, welke wij door den oostindischen-handel behaalden, waren den Spanjaarden en Portugeezen een doorn in het oog en zij stelden alle middelen in het werk, om dezen handel te benadeelen. Ten einde dit te voorkomen, werd er eene vloot in zee gezonden onder bevel van Heemskerk, voorzien met den last, de Spanjaarden en Portugeezen vijandelijk te bejegenen, indien zij onzen handel in het minst benadeelden. Heemskerk, met zijne vloot te Bantam liggende, zeilde met 2 schepen naar Jahor, om aldaar lading in te nemen. Op deze reis ontmoette hij een Portugeeschen barak, van Macao komende, die een rijke lading aan boord had. De Portugeezen staken de bloedvlag uit, doch Heemskerk noodzaakte hen spoedig die weg te nemen en de witte vlag in plaats te stellen, waardoor de onzen een rijke lading, geschat op 3,400,000 gulden, buit maakten, doch de Portugeezen zoo edelmoedig behandelden, dat deze naderhand in twee brieven den admiraal hunne dankbaarheid betuigden.

In 1607 werd Heemskerk door de Staten des lands tot admiraal benoemd over eene vloot van 26 oorlogs- en 4 voorraadschepen, bestemd om de Spanjaarden op hunne eigen kusten te bestoken. Den 23 Maart verliet deze vloot Texel, en kwam den 10 der volgende maand voor Lissabon. Men besloot toen de Taag op te zeilen, ten einde alle barakken of andere vaartuigen, die men zou ontmoeten, te veroveren of te vernielen; doch vernemende, dat meest alle vaartuigen waren uitgezeild, zette men den tocht voort. Niet zoodra had Heemskerk van fransche en engelsche schepen vernomen, dat verscheidene wel uitgeruste oorlogsschepen naar de Straat van Gibraltar vertrokken waren, om daar op de nederlandsche schepen te passen, of zijn besluit was genomen, om de vijandelijke vloot op te zoeken.

Den 25 kreeg men haar in 't gezicht. Zij lag onder bescherming van het kasteel en de stad Gibraltar en was 21 meestal groote schepen sterk, bemand met 4000 koppen en hebbende de als ervaren krijgsman bekende don Joan Alvarez d'Avila tot vlootvoogd. Heemskerk zocht den Spaanschen admiraal aan boord te klampen, doch d'Avila dit bemerkende, trachtte hem te ontwijken, door in de baai te loopen, ten einde door zijn vice-admiraal en 3 galjoenen voor den eersten aanval beschermd te zijn. Hierop zeilde Heemskerk die schepen voorbij en regelrecht op den admiraal aan. Het eerste schot van de Spanjaarden bracht weinig schade aan; doch de tweede laag door de Spanjaarden geschoten nam het linkerbeen van onzen held weg. Hij viel neder en den dood voelende naderen, vermaande hij nog zijne manschappen om voort te gaan, zooals men had aangevangen, en een anderen bevelhebber in zijne plaats te stellen. Daarna zijne ziel aan Gods genade bevelende, gaf hij den geest.

Men hield voor de andere schepen den dood van Heemskerk verborgen. Door het beleid van Verhoef, die na Heemskerk bevel voerde, was de Spaansche admiraal spoedig genoodzaakt de witte vlag uit te steken, doch de onzen zetten het begonnen werk voort, waardoor de Spanjaarden zeer spoedig genoodzaakt waren zich over te geven.

De admiraal was reeds gesneuveld en zijn zoon, die als kapitein op hetzelfde schip diende, werd krijgsgevangen gemaakt. Het gevecht duurde van 's middags 3 ure tot na zonsondergang, toen de onzen door de duisternis verhinderd werden hunne overwinningen voort te zetten.

De Spanjaarden verloren hunne beide admiraalschepen, die, evenals 5 galjoenen en 3 andere schepen, verbrandden, terwijl het getal dooden, volgens getuigenis der gevangenen, de helft der manschap beliep. Behalve Heemskerk, in wien het vaderland een hechten steunpilaar en de schepelingen een moedigen, bekwamen

en menschlievenden bevelhebber verloren , waren er van onze zijde 100 dooden en 50 gekwetsten.

Den 8 Juni werd het lijk van Heemskerk , op 's lands kosten , op eene prachtige wijze in de oude kerk te Amsterdam ter aarde besteld , hetwelk door onzen dichter P. Moens aldus bezongen wordt :

»Het eerste praalgraf, dat 's lands vrije Staten wijdden,
Aan de asch eens vlootvoogds, op den vaderlandschen grond,
Is 't graf van Heemskerk, die voor 's lands belang bleef strijden,
Tot aan zijn jongsten stond.»

In de kerk, zoo even genoemd, is ter eere van onzen held een prachtig gedenkteeken opgericht , waar men deze regelen van P. C. Hooft leest :

»Heemskerk, die dwars door 't ijs en 't ijzer durfde streven,
Liet d' eer aan 't land, hier 't lijf, voor Gibraltar 't leven.»

Michiel Miereveld.

Michiel Miereveld , een der beroemdste Nederlandsche kunst-schilders werd in 1567 te Delft geboren. De eerste blijken van bekwaamheid toonde hij in zijn vorderingen in de schrijfkunst. Op zijn achtste jaar moeten die vorderingen reeds zeer groot zijn geweest, zóó groot zelfs , dat hij , naar men wil , alle schoolmeesters in Delft beneden zich liet , wat zeker wel een weinig overdreven zal wezen. In den ouderdom van 12 jaren werd hij besteed bij den vermaarden Anthonie Blokland , om zich onder diens leiding te oefenen in de schilderkunst. In weinige jaren had hij het hierin tot een aanmerkelijke hoogte gebracht en weldra klonk zijn naam wijd en zijd. Liederen van den eersten rang vereerden hem met hunne gunst en bescherming.

Dewijl hij zich aan de zijde van Menno Simons plaatste, bij de verwerpers van den kinderdoop alzoo, zou zijn leven groot gevaar hebben geloopen, naardien de Doopsgezinden en van protestanten en van roomschen vervolgd werden. Hertog Albert van Saksen, die hem om zijn kunstenaarstalent zeer waardeerde, behoedde hem echter tegen allen overlast en gaf hem volkomen vrijheid van denken en handelen. In de oude gedenkstukken van Delft vindt men ter zijner eere aangeteekend, dat toen Karel I, koning van Engeland, in 1625 in 't huwelijk trad met Henriette van Bourbon, dochter van koning Hendrik IV van Frankrijk, Miereveld verzocht werd, naar Londen over te komen, ten einde portretten van de jonggehuwden te vervaardigen. Een vernielende pestziekte, welke in dien tijd te Londen begon te woeden en het gansche hof de hoofdstad deed verlaten, was oorzaak, dat de reis geen voortgang had. Die uitnoodiging was wel een bewijs, hoe hoog Miereveld stond aangeschreven. Het getal portretten, door hem vervaardigd, wordt op ruim 5000 begroot. Zeer vele dier afbeeldingen zijn in koper gebracht door zijn zwager Willem Delff. Hij is gestorven te Delft op 7 Juli 1641.

Ernst Kasimir.

Onder de vorsten van Nassau, die de zaak van het vaderland tegen dwingelandij en onderdrukking manmoedig op zich namen en met hunnen dood bezegelden, behoort ook de edele Ernst Kasimir, graaf van Nassau — Catzenellebogen, Vianden en Dietz, stadhouders van Friesland. Hij was de zoon van Jan van Nassau Dillenburg (Jan, den Ouden) broeder van prins Willem I en van Elisabet van Leuchtenburg. Hij werd geboren op 22 December 1573.

Met zijn broeder Lodewijk Gunther werd hij in allerlei ridderlijke oefeningen, talen en wetenschappen, eerst te Siegen, vervolgens te Heilbron, Bazel, Geneve en Parijs onderwezen, begaf zich vervolgens naar Groningen bij zijn oudsten broeder graaf Willem Lodewijk om zijn arm aan het vaderland te wijden in den grooten worstelstrijd tegen Spanje. Het begin van zijn krijgskundige loopbaan was niet gelukkig, want reeds in 1595 werd hij met zijn broeders Filips en Ernst graaf van Solms, in een gevecht tegen de Spanjaarden gevangen genomen en naar Rijnberk gevoerd, waar zijne broeders overleden, doch hij voor een losprijs van f 10000 zijne vrijheid terugkreeg.

De Staten gaven hem daarop een kompagnie voetvolk, waarmede hij in 1596 te Hulst in bezetting lag, toen de Spanjaarden onder den aartshertog Albertus deze stad innamen. Gelukkiger was voor hem het jaar 1597, toen hij Maurits de steden Rijnberk en Lingen hielp veroveren. Voor een wijle tijds verliet hij het leger, toen hij werd opgenomen in het gevolg van zijne tante Louise de Coligny, weduwe van prins Willem I, om haar op hare reis te vergezellen, bij gelegenheid van het huwelijk hare dochter Charlotte Brabantina met Claudius van Tremonille. Vandaar teruggekeerd snelde hij weder naar het leger om prins Maurits op zijn tocht tegen den admiral van Arragon te volgen (1599). Toen Maurits zijn tocht naar Vlaanderen deed in 1600, werd graaf Ernst vooruitgezonden om het fort Filippine te bemachtigen. Eenige dagen later was hij zoo gelukkig niet. Door Maurits afgezonden om den aartshertog Albertus den doortocht bij de brug te Lessinghem te beletten, maakte hij den meesten spoed, om aan die lastgeving te voldoen, maar hoeveel haast hij ook gemaakt had, Albertus was hem reeds voor geweest. Deze ziende, hoe gering de macht van den graaf was, viel dien met zijn geheele leger op het lijf en dwong hem met een verlies van 800 man naar Ostende te wijken. Toch had Ernst zich lang genoeg staande gehouden,

om Maurits gelegenheid te geven zijne troepen te verzamelen en te rangschikken, en ofschoon hij dus zelf geslagen werd, heeft hij veel tot de overwinning van Nieuwpoort bijgedragen.

Ook in de volgende jaren toonde hij zich een bekwaam en onverchrokken krijgsman, ofschoon hij doorgaans minder gelukkig was, dan zijn moed verdiende. Zoo was het b. v. in 1605. Maurits wilde Antwerpen belegeren en zond daarom graaf Ernst met eenige troepen vooruit om den Vlaamschen oever te bezetten, doch zijne pogingen mislukten, waardoor Maurits van zijn voornemen moest afzien. In 1606 was hij gelukkiger, want 23 Octob. sloeg hij het beleg voor Lochem en maakte zich in den tijd van vijf dagen meester van die plaats. In ditzelfde jaar stierf zijn vader en hij bekwam tot zijn erfdeel het graafschap Dietz.

Werd hij door de Staten tot veldmaarschalk en luitenant-gouverneur van Gelderland en Utrecht benoemd, de dood van zijn broeder Willem Lodewijk (1620) gaf zijne aanstelling als stadhouder van Friesland. Groningen en Drenthe droegen evenwel die waardigheid op aan prins Maurits en eerst na diens dood (1625) werd hij ook daar als zoodanig gekozen. In 1622 bepaalde prins Maurits, dat, wanneer zijn broeder Frederik Hendrik vóór hem overleed, het prinsdom Oranje op Ernst Kasimir zou overgaan.

In 1622 hielp graaf Ernst Bergen op Zoom innemen. In het volgende jaar trok hij naar Emden, om deze stad in staat van tegenweer te stellen tegen de mogelijke aanslagen van den keizerlijken veldheer Tilly. In 1626 veroverde hij Oldenzaal en stilde een oproer in Leeuwarden, dat wegens het innen der belastingen aldaar was uitgebroken. In 1628 hielp hij Grol bemachtigen en had in 1629 vrij wat te doen om de steden Doesburg, Zutfen, Deventer en Zwol te bezetten en den graaf van den Berg uit de Veluwe te verdrijven. Ofschoon hem dit aanvankelijk niet gelukte, moest van den Berg, nadat Wezel, van waar hij zijn toevoer ontving, door de onzen was ingenomen, van zelf opbreken. Ook aan

de inneming van 's Hertogenbosch had graaf Ernst een werkzaam deel. In 1632 trok hij met prins Frederik Hendrik naar Limburg. Terwijl de prins zich van Venlo wilde meester maken, zond hij Ernst Kasimir vooruit om Roermond te bemachtigen, doch nauwelijks waren aldaar de loopgraven geopend, of de graaf werd, terwijl hij van zijn paard stapte om ze des te beter in oogenschouw te kunnen nemen, door een musketschot uit de stad aan het hoofd getroffen, aan welke wonde hij drie uren daarna overleed. Zijn lijk werd gebalsemd naar Leeuwarden gevoerd en daar op een prachtige wijze begraven. Friesland verloor dan ook aan hem een uitmuntenden stadhouder en geheel het vaderland zijn oudsten en bekwaamsten krijgsoverste, die beleid aan dapperheid paarde en die altijd de steun en raadsman van Maurits en Frederik Hendrik geweest was.

De hoed, waardoor het schot was gegaan, wordt nog te Leeuwarden op het prinsenhof bewaard.

Ernst Kasimir liet bij zijn sterven twee zonen na, Hendrik Kasimir en Willem Frederik, die na elkander hem als stadhouders over Friesland opvolgden en van welke de laatste rechtstreeks een der stamvaders is van het tegenwoordig regeerend koninklijke stamhuis.

Adrianus Junius.

Den burgemeester van Hoorn, Junius, werd een zoon geboren, die den naam van Adrianus ontving en zich eenmaal zou doen kennen als een man van groote gaven.

Het was te Haarlem aan de latijnsche school waar de jonge Junius den grond zijner letterkundige oefeningen gelegd heeft. Die school was destijds zeer beroemd, vooral wat het onderwijs in de

grieksche en latijnsche talen betrof. Nadat hij zijne studie in de talen en voorbereidende wetenschappen aldaar volbracht had, vertrok hij naar Leuven in Brabant en vervolgens naar Parijs en Bologne, in welke steden hij zich in alle takken van wetenschap, maar vooral in de geneeskunde oefende. Met den graad van doctor en een eervol getuigenis voorzien, begaf hij zich op reis en leerde Italië, Spanje, Frankrijk, Duitschland en Engeland kennen. In het laatstgenoemde rijk werd hij als lijfarts aangesteld, eerst bij den hertog van Norfolk (1553) en later bij koningin Maria, die met Filips II van Spanje was gehuwd. In Engeland bleef hij echter niet. De onlusten aldaar bewogen hem naar het vaderland terug te keeren. Door den koning van Denemarken naar diens staten gelokt, begaf hij zich naar Koppenhagen, doch slechts korten tijd duurde aldaar zijn verblijf. Zijn geliefd Haarlem werd weder door hem opgezocht, om in die stad de geneeskunst uit te oefenen. Dit deed hij met veel roem en met goeden uitslag, zoodat hij tot voorzitter van het geneeskundig genootschap aldaar verkozen werd.

Was zijn lust voor de wetenschappen in het algemeen groot, die was voor de geschiedenis van zijn vaderland bijzonder. Weinig nog was over die geschiedenis geschreven, vandaar dat de Staten van Holland hem tot geschiedschrijver van dat gewest benoemden.

Bij ieder geacht, leefde Junius genoegelijk voort. Maar het jaar 1572, dat voor zooveel noodlottige jaar, brak aan. Na den moord van Mechelen, Zutphen en Naarden stond Haarlem door de Spanjaarden belegerd te worden. Junius meende de stad te moeten ontwijken, maar die uitwijking had voor hem droevige gevolgen. Zijne schoone en welvoorzene boekerij toch, waarin zich verscheidene geschriften van zijne hand bevonden, werd geplunderd en hij alzo beroofd van iets, wat hem zeer dierbaar was. Bij het gemis van zulk een schat had hij tevens het verlies van het

grootste gedeelte zijner bezittingen te betreuren. Hij verviel alzoo tot de uiterste armoede, zoodat hij, bij de behoefte aan de noodwendigste dingen zijns levens, zijne vrienden moest aanspreken, d. i. hij moest om onderstand vragen, terwijl nog bovendien zijne schuldeischers het hem zeer lastig maakten. In zulk een ongunstigen toestand vertrok hij naar Zeeland, waar hij in prins Willem I een steun en helper vond. Door diens bemiddeling werd hem van wege de regeering van Middelburg een jaarwedde als geneesheer toegelegd. De Zeeuwsche lucht had echter een naedeeligen invloed op zijne gezondheid, waarom hij Middelburg verliet en zich te Arnemuiden nederzette, waar hij in Juni 1575 overleed.

Junius was als historie-schrijver en dichter zeer beroemd. Dit getuigen de werken, die nog van hem voorhanden zijn. Behalve zijne moedertaal kende en sprak hij het Grieksch, het Latijn, het Fransch, het Italiaansch, het Spaansch, het Hoogduitsch en het Engelsch. Zijn lijk werd te Middelburg begraven. Op zijn graf vindt men een grafschrift door zijn oudsten zoon vervaardigd, dat wel van kinderlijk gevoel spreekt maar niet van hoogdravendheid en te groote loftuitingen is vrij te pleiten.

»De luijster van ons landt, de Phoenix van zijn tijdt,
De hoogh — beroemde man, nu boven alle nijdt,
In Lemi stad leijdt hij in d' aerde wel bewaert,
De ziele tracht omhoogh, en ziet nu opperwaert
En tracht nae d' eere Godts en sijn onsterflijckheit
Die hij bekomen had in zijn verderflijckheit.»

Jacob Cats.

Jacob Cats — een volksdichter bij uitnemendheid. Zijne dichtwerken, in den volkston geschreven, vonden in de eerste helft der 17^e eeuw, in de meeste vaderlandsche huisgezinnen hunne plaats naast den Bijbel. Zoo iemand, dan heeft ook vooral Cats door zijne geschriften een belangrijken invloed gehad op de zedelijke beschaving der Nederlanden. De naam van »Vader," hem ook nog in onze dagen toegekend, getuigt van de achting, welke hij zich verworven heeft.

Maar niet alleen was Cats volksdichter; hij was ook een uitstekend geleerde, een uitmuntend advocaat, en een eerlijk staatsdienaar.

Op den 10 Nov. 1577 werd hij te Brouwershaven uit deftige ouders geboren. Naardien zijne moeder overleed, toen hij nog zeer jong was en zijn vader zich andermaal in den echt begaf, werd zijne opvoeding aan een oom van moeders zijde opgedragen. Deze droeg de eerste wetenschappelijke leiding van zijn pleegzoon op aan zekeren Diederik Kemp te Zierikzee, die niet geheel vreemd in de dichtkunst zijnde, den lust daartoe in zijn kweekeling opwekte.

Na een vierjarige voorbereidende studie bij van der Kemp vertrok Cats naar de hoogeschool te Leiden, om in de wijsbegeerte, de rechtsgeleerdheid en de Grieksche taal te studeeren.

Was het in die dagen de gewoonte zijne opvoeding te voltooien door het bezoeken van vreemde landen, ook Cats volgde dat gebruik en begaf zich, na volbrachte studiën te Leiden, naar Frankrijk en werd te Orleans tot doctor in de rechtsgeleerdheid verklaard. Hij had een vurige begeerte om ook Italië te zien, doch dit werd hem door zijn oom belet, dewijl deze noch den godsdienst noch de luchtstreek van dat land vertrouwde.

• In het vaderland teruggekeerd, zette hij zich te 's Gravenhage als advocaat neder. Spoedig was zijn roem gevestigd door het vrijpleiten van eene vrouw, welke van tooverij beschuldigd was.

Mijne lezers moeten weten, dat in deze eeuw het bijgeloof algemeen was onder alle standen, onder alle gezinten. Men bleef, niettegenstaande men van zijn dwaasheid overtuigd werd, aan tooverij gelooven, en zij, die van hekserij beschuldigd werden, moesten in de waag te Oudewater gewogen worden. Die weten wilde of de kranke ziek of betooverd was, had slechts de hoofdkussens open te snijden; vond men de veeren in bloemen veranderd, dan was het ongetwijfeld waar, dat de lijder betooverd was. Wilde men de schuldige, die het kwaad bedreven had, kennen, men behoefde slechts een zwarte kip of hen levend in den pot te steken, en die dan voorbij de deur ging, wanneer het dier begon te schreeuwen, was de tooverkol.

Een zoodanige vrouw dan werd door toedoen van Cats vrijgesproken. Een andermaal pleitte hij ook een man vrij, die het leven zijns vaders gered had, ten koste van het leven eens derden persoons.

Door langdurige koortsen ondermijnd, begaf hij zich tot herstel zijner gezondheid op raad der geneesheeren naar Engeland, waar hij te Cambridge en Oxford gelegenheid vond, zijne kundigheden zeer te vermeerderen. Teruggekeerd, hervatte hij zijn praktijk te 's Gravenhage, doch op aanhouden zijner Zeeuwsche vrienden, vooral van den Middelburgschen pensionaris A. Schutte, vestigde hij zich eerlang te Middelburg, waar hij almede grooten roem verwierf in veelvuldige processen.

Hier te Middelburg begaf hij zich in den echt met Elizabet van Valkenburg, (1602) met welke hij gedurende 25 jaren een gewenscht huiselijk geluk mocht smaken. Van negen dochters uit dezen echt geboren, mocht hij slechts twee dochters behouden, welke later aan aanzienlijke geslachten gehuwd zijn.

Gedurende het twaalfjarig bestand leefde hij ambteloos op een buitengoed in de nabijheid van Grijpskerke bij Middelburg, waar hij zich bezig hield met het bedijken van polders, welke door den oorlog onder water gezet waren. In dien tijd vervaardigde hij vele van zijne gedichten. Na het einde van het bestand begaf hij zich naar 's Gravenhage om schadevergoeding, naardien hij veel schade had geleden door het nogmaals onder-water-zetten der polders, waardoor ook zijne buitenplaats vernield werd. Tijdens hij zich daar bevond, droegen curatoren der Leidsche hooge school hem het hoogleeraarsambt in de rechten op. Gelijktijdig werd hem door de regeering van Middelburg het ambt van pensionaris aangeboden, welke betrekking hij aannam, doch om die twee jaren later op sterken aandrang met eene gelijke te Dordrecht te verwisselen.

Toch wenschte de hoogeschool van Leiden hem aan zich te verbinden en benoemde hem daarom tot curator (1625.)

Toen de oorlog tusschen Engeland en Spanje onzen handel bedreigde, werd Cats naar Engeland afgevaardigd (1627) tot het sluiten van een verdrag ter beveiliging van onzen koophandel en de vrije vaart op de Middellandsche Zee.

Cats bereikt zijn doel niet, omdat de staatkunde van Engeland het sluiten van zoodanig verdrag niet gedoogde, maar dit nam evenwel niet weg, dat hij met buitengewone eer en tot ridder der orde van St. Joris benoemd werd

Toen in 1631 de raadpensionaris van Holland, Anth. Dijk, stierf, werd ook Cats op de nominatie gesteld ter vervulling van deze gewichtige betrekking. Toch werd niet hij, maar Adr. Paauw, heer van Heemstede, verkozen. Waarom? Omdat Cats van geboorte een Zeeuw, geen Hollander was en de wet zeide, dat iemand, geen inboorling van Holland zijnde, van deze waardigheid was uitgesloten. In 1636 werd evenwel die wet ten behoeve van Cats opgeheven en hij in dit jaar in de plaats van Paauw tot raadpen-

sionaris benoemd op een jaarwedde van 2000 gulden. Dewijl deze waardigheid slechts voor vijf jaren was, werd zij hem in 1641 andermaal en in 1646 ten derden male voor vijf jaren opgedragen.

In deze hooge en gewichtige betrekking verwelkomde hij, in naam der Staten van Holland, in het jaar 1638, Maria de Medicis, en vier jaren later de koningin van Engeland.

Bij de waardigheid van raadpensionaris van Holland werd hem ook in 1645 de gewichtige betrekking van groot-zegel-bewaarder van dat gewest en stadhouder van de leenen opgedragen, welke posten door den dood van Van Duivenvoorde opengevallen waren.

Inderdaad, moeilijk was de toestand van Cats, tijdens de beroerten in het land, onder den Stadhouder Willem II. 1) Cats kon zich niet vereenigen met de handelwijze van den prins en bij het vernemen, dat deze zes voorname Hollandsche regenten inhechtenis had genomen en een aanslag tegen Amsterdam beraamde, was hij dermate ontsteld, dat hij zich niet in staat bevond, de namen der gevangen genomen staatsleden op te schrijven.

Toen prins Willem spoedig daarop was overleden (1650), werd in het volgende jaar de groote vergadering der Staten van Holland, welke de eerste stadhouderlooze regeering instelde, onder zijne voorzitting gehouden. Hij opende die met een plechtige redevoeering en sloot haar met een treffende aanspraak. Kort hierop legde hij zijn ambt als raadpensionaris neder. In het midden der vergadering van Holland's Staten dankte hij God, die hem gedurende vijftien jaren in zijne gewichtige en moeilijke betrekking was nabij geweest. De overige ambten, welke hij bekleedde, bleef hij behouden.

In 1652 brak de oorlog met Engeland uit. Een buitengewoon gezantschap werd afgevaardigd om de oneenigheden tusschen ons

1) Zie blz. 80.

en dat rijk zooveel mogelijk uit den weg te ruimen. Niettegenstaande Cats toen een 75jarige grijsaard was, liet hij zich vinden om met de heeren Schaap en van der Perre de reis te ondernemen. Door warme vaderlandsliefde gedreven, kweet hij zich met nog jeugdigen moed van den last, hem opgelegd.

Na zijne terugkomst nam hij rust. Hij mocht die inderdaad op zulk een ouderdom en na een werkzaam leven wel hebben. Nu van alle staatszorgen ontheven, hield hij zich bezig met het verfraaien van zijn verblijf Zorgvliet aan den weg van 's Gravenhage naar Scheveningen, waar hij zijn woonplaats gevestigd had, en met het samenstellen van verscheidene schoone dichtwerken.

Op den 12 September 1660 overleed hij. Zijn lijk werd naar 's Gravenhage gevoerd en in de Kloosterkerk begraven.

Zijne werken zijn op verschillende tijden en in verschillende formaten gedrukt. Onder die werken tellen wij zijn: Emblemata; Maagdenplicht en Herdersklacht; Zelfstrijd; Mannelijke Achtbaarheid en Huwelijk; Trouwring; Ouderdom en Buitenleven; Hofgedachten; Mengedichten; Tachtigjarig leven; Gedachten op slapelooze nachten, (waarin de herbergzaamheid en mededeelzaamheid uit bijbelsche voorbeelden worden aangewezen). Op 82jarigen ouderdom voleindigde hij de beschrijving van zijn eigen leven, welke eerst in 1700 door zijne nakomelingen door den druk werd bekend gemaakt.

Wij kunnen niet nalaten een enkele proeve van zijn dichttalent af te schrijven en geven onzen lezers daartoe zijn:

REIS LES.

waarin hij in een verdicht verhaal de belangrijkheid voorstelt, om met nadenken en bezadigdheid door het leven te reizen, dewijl de tijd ongevoelig voortgaat, wij met den tijd ouder worden en nader komen tot den dood.

»Terwijl een rap gezel, met onvermoeide gangen,
 Zich op een verren weg tot reizen had gesteld,
 Zoo wordt hij van den slaap in zeker woud bevangen,
 Vermits de zwarte nacht omving het gansche veld;
 Des zoekt hij daaromtrent waar zich tot rust te geven,
 Om door een zoeten slaap te krijgen nieuwe kracht;
 Hij vindt benevens zich een plaatsje wat verheven
 Hier kies ik (zegt de vriend) mijn bed voor dezen nacht.
 Hij meende, dat hij zag een heuvel op den velde,
 En zie een schildpad 1) zat gedoken in het zand;
 Hierop was 't, dat de man zich om te rusten stelde,
 Vermits hij daaromtrent geen beter plaats en vand 2);
 De vriend, zoö haast hij zat, begon terstond te slapen,
 Gelijk men in 't gemeen met moede leden placht;
 Het beest rijst onder dies om zijnen kost te rapen,
 En gaat een stägen tred bijna den ganschen nacht.
 Als nu de gulden zon kwam weder aangereeden 3),
 En dat meteen de slaap den jongeling verliet,
 Zoo stelt hij zijnen gang om verder aan te treden,
 Maar hij en kent het land, hij kent de wegen niet.
 Hoe! zegt hij, droom ik dan? of ben ik buiten zinnen?
 Of is op éénen nacht dit gansche woud verdraaid?
 Wat vreemdigheid is dit? wat zal ik gaan beginnen?
 Waar dat ik henen keer, mij dunkt ik sta bekaaid 4)!
 Waar is de groote rots, die aan den wege paalde?
 Waar is het schoon gebouw, dat lag ter rechterhand?
 Waar is het altemaal? Dus stond hij vast en maalde 5),
 Totdat hij op het laatst de rechte gronden vand 2);

1) Cats heldert dit op, wanneer hij het volgende zegt: »Let op, dat in de heete landen schildpadden zijn, die meer dan één mensch kunnen dragen, en daarmede voortkruipen, gelijk geloofwaardige lieden, die zulks zeggen gezien te hebben, kunnen getuigen.

2) vond.

3) Cats dacht hier aan de romeinsche dichters, die van een zonnwagen spreken welke door een God langs den hemel gemend wordt.

4) verlegen.

5) overdacht.

Totdat hij kent het beest , waarop hij kwam gereden ,
 En al den handel 1) ziet door klaarheid van den dag ;
 Toen wist de jongeling , toen wist hij eerst de reden ,
 Waarom hij niet en vindt , wat hij te voren zag .
 Let , vriend ! wat dit beduidt , het zal u mogen sterken :
 De man is ieder mensch ; de schildpad is de tijd ;
 De slaap ons dom verstand , dat niet en kan bemerken ,
 Hoe vaardig even staâg ons leven henen glijdt ;
 Dit heb ik eens geproefd 2) , al overlang geleden ,
 Ik kwam toen metter haast te Leiden in de stad ;
 Daar ging ik langen tijd door al de straten treden ,
 En waar ik andermaal 3) eens goede vrienden had ;
 Maar wat ik zoeken mocht , het einde was verloren 4) ,
 Een ieder was verhuisd of in des doods gebied :
 Mij dacht , de gansche stad en was niet als te voren ,
 Want binnen Leiden zelfs en vond ik Leiden niet .
 Helaas ! terwijl de mensch gaat hier en ginder woelen ,
 Ontslipt hem even staâg , ontglipt hem menig jaar ;
 Wij worden oud (och arm !) 5) , ook zonder ons gevoelen ,
 En veeltijds als men 't is , dan wordt men 't eerst gewaar .
 De uurwijzer gaat gestaâg , men ziet hem niet bewegen ;
 De boom , weleer een rijs , wordt ongevoelig groot :
 't Is even met den mensch , 't is even zoo gelegen !
 Een slaap , een diepe slaap die leidt hem naar den dood .
 Mijn ziel ! wilt gij verstaan , hoe na wij zijn ten ende ,
 Hoe na wij zijn vervoerd tot in des doods gevaar ,
 Keer u eens om en om , en tel al uw bekenden ,
 Al die gij niet en vindt , die roepen u tot haar 6) .”

Dat Cats ook mannentaal kon voeren , zien wij in het volgende lied , waarin hij de zeelieden oproept en flink aanspreekt de Spanjaarden te bevechten .

OPWEKKING VAN NEËRLANDS ZEEVOLK .

„Zeehelden ! wakker volk ! pekbroeken ! rappe gasten !
 Op ! rukt nu wederom de vlaggen van de masten ,

1) de toedracht van de zaak . 2) ondervonden . 3) vroeger , voorheen . 4) ik bereikte mijn doel niet . 5) helaas . 6) den dood .

Gaat, jaagt eens op een nieuw den Spanjaard over boord,
 En haalt eens wederom, dat gij ter zee verloort:
 't Is lang genoegd gegeeuwd, 't is al te lang geslapen;
 Komt, wordt eens, dat gij waart en als gij zijt geschapen,
 De zee en haar gevolg, daar zijt gij toe gewend,
 Daar is uw eigen huis, uw eigen element;
 Al wat op aarde leeft, al wat er is geschapen,
 Dat kent zijn eigen kracht en weet zijn eigen wapen;
 Ja weet wat hem gemak, of eigen voordeel doet,
 En hoe het naar den eisch zijn vijand krenken moet.
 De leeuw vecht met den klauw, de stier gebruikt den horen,
 Het paard slaat met den voet, een haan met felle sporen,
 De zee is uw geweer, gebruikt daar uw geweld,
 Daar is geen twijfel aan, de Spanjaard moet geveld:
 De zee, die heeft u eerst den vrijen hals gegeven,
 De godsdienst ingevoerd, den Spanjaard uitgedreven;
 De zee, die heeft u eerst den vijand leeren slaan;
 De zee maakt u gevreesd ook bij den Indiaan;
 De zee brengt voordeel in en bouwt hier groote steden;
 De zee verrijkt het land, en dat in verre leden 1);
 De zee maakt dat het land den vijand overwint,
 Gij daarom bouwt de zee, zoo gij het land bemint;
 En valt dan aan het werk met onversaagde zinnen,
 Gij zult gewissen buit, groot lof en eere winnen.
 Want als naar rechten eisch, de leeuw 2) de bende leidt,
 Daar is geen twijfel aan, de zege is bereid."

Van Kampen zegt van Cats: »Hij bedient zich bijna overal van de taal des gemeenen levens en ontleent beelden en uitdrukkingen daaruit, ter verfraaiing en opheldering zijner gedichten. Natuurlijk komen hierdoor wel eens eenvoudige, ja, platte uitdrukkingen voor: de dichter weidt wel eens al te zeer uit, waar hij met één fikschen trek kon schilderen; zijne rijmen worden, om verstaanbaar te zijn, wel eens langwijlig en eentonig; doch dit alles

1) alle standen der maatschappij. 2) Cats meent met den leeuw: M. H. Tromp.

wordt vergoed door eene scheppende verbeeldingskracht, een onuitputtelijk vernuft, die hem een zeldzamen rijkdom van beelden verschaffen, niet uit de oudheid, niet uit verre landen, maar uit de natuur of het dagelijksche leven genomen.”

In Cats zien wij ongeveerinsde godsvrucht. Hij bezat een vreedzame en beminnelijke inborst en groote menschenkennis. Hij kende de grieksche, latijnsche, fransche, italiaansche, engelsche en hoogduitsche taal.

Petrus Paulus Rubbens.

Petrus Paulus Rubbens of Rubens werd in 1577 te Keulen uit aanzienlijke ouders geboren. Zijn vader was doctor in de rechten te Antwerpen, doch moest die stad wegens de heerschende beroeringen verlaten en in Keulen een veilige schuilplaats vinden. Aan middelen, om zijn zoon een goede opvoeding te geven, ontbrak het hem niet. Reeds vroeg gaf de knaap blijken van grooten aanleg. Binnen korten tijd was hij de latijnsche taal machtig en wist die in al hare zuiverheid te bezigen, terwijl hij tevens in andere wetenschappen niet achter stond.

Intusschen was Antwerpen door den hertog van Parma weder aan de Spaansche zijde gebracht, waarop Rubbens besloot met zijn huisgezin naar zijne geboorteplaats terug te keeren. Daar gekomen, werd den jongen Rubbens een voordeelige betrekking aangeboden en trad hij als page in dienst van de gravin de Lalaing. Toch liet hij die betrekking weldra weêr varen, omdat twee zaken hem niet bevielen. Voorceerst vond hij te weinig bezigheid voor zijn werkzamen aard en ten tweede, de verzocking, waarin hij door de andere pages gebracht werd, om zich aan eene ongebonden levenswijze over te geven, stond hem niet aan.

Gaarne had de oude Rubbens gezien, dat zijn zoon hem in zijn aanzienlijk ambt ware opgevolgd en liet hem daarom in de rechten studeeren. Dit was echter het verlangen des zoons niet, want reeds vroegtijdig was bij hem eene zucht voor de teekenkunst ontwaakt, waaraan hij echter eerst voldoen kon, toen zijn vader was overleden, dewijl zijne moeder hem toen vergunde aan zijne geliefkoosde bezigheid zich toe te wijden. Zij bestelde hem daarom bij Adam van Noort, die in het vak van schilderen niet onbedreven was. Zijn onge-regelde levenswijze echter was aanleiding, dat Rubbens afkeerig van hem werd, hem verliet en een anderen leermeester opzocht. Deze was Octavianus van Veen, een man, die èn door penseel èn door zijne goede hoedanigheden in algemeene achting stond. Bij dezen meester leerde Rubbens de goede gronden leggen van eene kunst, waarin hij zelf later een groot meester werd. Aanmerkelijk waren de vorderingen, die hij bij zijnen voortreffelijken onderwijzer maakte, zoodat hij in het jaar 1600 besloot, om naar Italië te reizen, ten einde zich daar in zijn vak te volmaken.

De goede opvoeding, welke hij genoten had, maakte het hem gemakkelijk zich in de groote wereld gemakkelijk te bewegen, waarom hij bij vorsten en aanzienlijken vrijen toegang had. Bovenal werd hij gunstig ontvangen door Vincent de Gonzague, hertog van Mantua Montferrat, hetwelk hem deed besluiten, om zich aan den dienst van dezen vorst te verbinden, die hem dan ook zooveel achting en genegenheid toedroeg, dat hij zich van Rubbens bediende om den koning van Spanje een aanzienlijk geschenk aan te bieden, van welken last de kunstenaar zich zoo goed kweet, dat hij voor altijd de hoogachting van Filips III won.

Van zijne reis teruggekeerd, ging hij op aanzoek van den hertog naar Rome, waar hij vele kunststukken naschilderde en ook verscheidene stukken van eigene vinding vervaardigde. Van hier ging hij naar Venetië en bezocht er de leerschool van Titiaan, destijds de eerste meester in de schilderkunst. Ook de kunstpro-

ducten van Paul Veroneze boeiden zijne aandacht niet alleen, maar hij deed er voordeel voor zich zelve mede. Na eenigen tijd keerde hij naar Rome terug, waar hij gelegenheid vond om eenige schilderijen te maken voor de St. Pieters-kerk.

Van Rome begaf hij zich naar Genua, koos hier voor geruimen tijd zijn verblijf en hield zich bezig voor kerken en voor bijzondere personen te schilderen. Hij maakte ook zijn werk van portretten en stukken voor de bouwkunst.

Het verlies zijner moeder, die hij niet levend wederzag, hooft spoedig hij ook op het bericht harer ziekte huiswaarts snelde, schokte hem zoodanig, dat hij zich eenigen tijd van de wereld afscheidde, om in de abdij van St. Michiel troost te zoeken.

Tot zijn gewone kalmte teruggekeerd, wilde hij zich andermaal naar Mantua begeven, ten einde weder als schilder in dienst van den hertog te treden, maar hij werd in dat voornemen verhinderd, zowel door den aartshertog Albert van Oostenrijk en de infante Isabella, als door andere personen van hoog aanzien, die aanleiding gaven, dat Rubbens in zijn vaderland werkzaam bleef. Kort daarop begaf hij zich in het huwelijk met Elisabet Brant, de dochter van een doctor in de rechten en griffier der stad Antwerpen. Het huis, dat Rubbens toen bewoonde, versierde hij met italiaansche, fransche en nederduitsche kunststukken, welk gebouw sedert dien tijd, om zijn smaakvolle inrichting, de aandacht van velen tot zich trok.

Om gedurig nieuwe denkbeelden bij zich opgewekt te zien, liet hij zich onder het teekenen of schilderen eenig historisch, filosofisch of dichtwerk voorlezen.

De plaatsen, waar hij zich het meest met schilderen bezig hield waren Brussel en Antwerpen, en van hier breidde zich zijn roem over geheel Europa uit. Prachtig is bovenal zijn schilderstuk, waarmede een der parochie-kerken te Antwerpen prijkt. Het stelt den gekruisten Zaligmaker voor.

In 1620 werd hij door Maria de Medicis naar Parijs ontboden, om eene van de galerijen van haar nieuw paleis te beschilderen, welken arbeid hij zoodanig verrichtte, dat het de bewondering van elk tot zich trok.

Maar niet alleen als uitstekend schilder was Rubbens bekend. Onvermoeid werkzaam, hadden zijne kundigheden zich verder uitgebreid. Hij mag ook gerekend worden onder de groote meesters in het historische vak der schilderkunst, terwijl hij mede als staatsman groote verdiensten had. Zijn lust strekte zich uit tot onderzoek om met den inhoud van wetenschappelijke werken bekend te worden en daartoe was hij in staat, dewijl hij zeven talen sprak. Het kon dan ook aan de voornaamste hoven van Europa niet onopgemerkt blijven, dat hij groote bekwaamheden in het behandelen van staatszaken bezat. Hoezeer hij in aanzien stond bij den aartshertog Albertus en diens gemalin, blijkt, toen hij door hen verkozen werd, om den koning van Spanje verslag te brengen van alles wat er in Vlaanderen voorviel. De koning zag dan ook spoedig, wat hij met Rubbens kon uitvoeren, zoodat deze hem met geheime commissiën in zijn dienst belastte; de hertog Alvarez hem in naam des konings een diamant van groote waarde vereerde en hem de bediening van secretaris in den geheimen raad opdroeg, welke waardigheid zelfs op zijn zoon zou overgaan.

Toen hij in Vlaanderen teruggekeerd was, werd terstond weder van zijne bekwaamheden gebruik gemaakt, om een bestand tusschen den koning van Spanje en de Nederlanden tot stand te brengen. Door zijne voorzichtige en verstandige maatregelen zou hij voorzeker gelukkig geslaagd zijn, indien de dood van prins Maurits niet tusschenbeide gekomen ware.

Zijne bekwaamheid in het staatkundige toonde hij ook, toen hij naar Engeland werd gezonden, om een vredesonderhandeling te bewerken tusschen dat rijk en Spanje, en werkelijk was hij ook zoo gelukkig, dat gedurende de maanden November en December van

1630 een vrede tusschen beide rijken gesloten werd. Karel I van Engeland was zoo met Rubbens ingenomen, dat hij hem tot Ridder sloeg en hem tevens een geschenk, bestaande uit een diamanten ring en een zilveren servies, aanbood. Ook de koning van Spanje toonde hem zijn hooge tevredenheid.

Zoo voor allen ook voor Rubbens kwam de tijd, dat zijn loopbaan ten einde spoedde. Aanhoudende inspanning deed zijn lichaam in kracht en sterkte afnemen. Weinige jaren vóór zijn dood, werd hij door een beving aangetast, die eenigszins het karakter van een beroerte had, waardoor hij buiten staat was groote schilderstukken te vervaardigen en hij zich tot eenige kleine stukken, meest landschappen, moest bepalen.

Deze groote man stierf in den ouderdom van 64 jaren op den 30 Mei 1640 te Antwerpen, waar hij in de St. Janskerk begraven en zijne graftombe nog aanwezig is.

P. C. Hooft.

Pieter Cornelisz. Hooft — een beroemd Nederlandsch dichter en geschiedschrijver. Hij werd geboren te Amsterdam den 16 Maart 1581. Reeds als knaap onderscheidde hij zich door een gunstigen aanleg en nadat hij in zijne geboortestad eene zorgvuldige opvoeding genoten had, vertrok hij naar Leiden, waar hij onder de leiding van uitstekende hoogleraren, zooals Scaliger, Franciscus Junius, Pynacker enz. zich aan de letteren en aan de rechtsgeleerdheid wijdde. Na volbrachte studiën begaf hij zich op reis naar Frankrijk en Italië, vooral bekoord door de italiaansche dichtkunst. Immers reeds op 16jarigen leeftijd had hij een treurspel geschreven: »Achilles en Polyxena,» — op 18jarigen ouderdom behoorde hij tot de leden der amsterdamsche kamer »In liefde bloeiende,»

en toen hij zich te Florence bevond, schreef hij haar een merkwaardigen dichtertlijken brief.

Over Duitschland keerde hij naar het vaderland terug, legde zich vervolgens toe op de geschiedenis en schreef zijn tooneelspel »Ariadne en Theseus,» dat weldra door »Granida» werd gevolgd. Tevens bleef hij een werkzaam lid der kamer »In liefde bloeiende.» In 1609 werd hij door prins Maurits tot drost van Muiden en hoofd-officier van Weesp en Weesper Kerspel benoemd, zoodat hij 's zomers zijn verblijf te Muiden hield en 's winters zijne woning te Amsterdam betrok.

Hij hield zich steeds verwijderd van alle kerkelijke geschillen, ook toen de kerkleer-strijd tusschen Arminius en Gomarus losbrak. Hij hield zich op een onzijdig standpunt en verklaarde zich noch voor den een noch voor den ander. Hij volgde het voetspoor van zijn vader, door zich niet bij eenig kerkgenootschap aan te sluiten.

Gastvrij als hij was, zag hij zich te Muiden omringd door de uitstekendste mannen en vrouwen van zijn tijd, die den beroemden »Muiderkring» vormden. Dáár kwamen Vossius, Barlaeus, Vondel, Huyghens, Reaal, Zweling, Anna en Maria Tesselschade Visscher en anderen. Dáár, te Muiden, hield men zich bezig met letterkundige oefeningen, met zang en muziek. Te Muiden dichtte Hooft treur- en blijspelen, zederijmen, heldendichten, minnezinnebeelden, bruiloftszangen, maar aan een ernstiger zaak sloeg hij in 1618 de handen, toen hij het leven van Hendrik IV, koning van Frankrijk, beschreef. Dit werk, waarin men de beroemde beschrijving van den St. Bartholomeus-nacht aantreft, bezorgde hem grooten lof en de koning van Frankrijk schonk hem brieven van adeldom en de orde van St. Michiel. In 1628 maakte Hooft een aanvang met zijn uitgebreid en voortreffelijk werk, de »Nederlandse Historiën,» waaraan hij nagenoeg 20 jaren, bijkans tot aan zijn dood, gearbeid heeft. In 1641 werden de eerste 20 boeken

gedrukt, loopende tot aan den dood van Willem I. Hij droeg ze op aan Frederik Hendrik, en toen zij het volgende jaar in het licht verschenen, ontving hij een zilveren lampet en schotel van dien vorst. Eerst na zijn dood is het tweede gedeelte uitgegeven, hetwelk zich uitstrekt tot bijna aan het einde der regeering van Leicester. Dit werk heeft den maker grooten roem bezorgd.

Toen prins Frederik Hendrik in 1647 overleden was, wenschte Hooft, hoewel zich ongesteld gevoelende, de begrafenis van dien vorst bij te wonen. Hij begaf zich dan ook naar 's Hage, doch werd er door een ernstige ziekte aangetast, die hem den 21 Mei van genoemd jaar uit het leven wegrukte. Zijn stoffelijk overschot werd naar Amsterdam gebracht en 6 dagen later in het koor der Nieuwe kerk aldaar begraven. Hij was tweemaal gehuwd geweest, eerst met Christina van Erp, die in 1623 overleed en in 1627 met Leonora Hellemans.

Hugo de Groot.

Hugo de Groot was een der beroemdste mannen, welke in Nederland het levenslicht aanschouwden. Hij werd te Delft geboren op den 10 April 1583. Hij ontving een voortreffelijke opvoeding van zijn vader, die curator aan de leidsche hoogeschool was. Reeds op zijn 8ste jaar vervaardigde de jonge Hugo latijnsche treurdichten, werd voorts gevormd door den vermaarden Uyttenboogaert en vertrok nog vóór zijn 12^e jaar naar de leidsche hoogeschool onder het opzicht van Franciscus Junius. Na 3 jaren daar vertoefd te hebben, op den ouderdom van 15 jaren alzo, verdedigde hij verscheidene wiskundige, wijsgeerige en rechtsgeleerde stellingen. Groote mannen als een Heinsius, Douza, Pontanus

enz. gaven hem de grootste lofuitingen en noemden hem het buitengewone vernuft. Weldra werd hij ook het »Hollandsch wonder" en het »Delftsch orakel" genoemd.

In 1598 vergezelde hij Johan van Oldenbarneveld, advocaat van Holland, naar Frankrijk, waar hij aan Hendrik IV werd voorgesteld, die hem met zijne aan een gouden keten bevestigde beeltenis begiftigde. Nadat hij in Orleans tot doctor in de rechten bevorderd was, keerde hij naar het vaderland terug, waar hij zich aan de rechtspractijk wijdde. Reeds in 1599 bezorgde hij eene nieuwe uitgave van Martianus Capella, die door alle geleerden geroemd werd en zag zich door de staten tot 's lands historieschrijver benoemd, alsmede tot advocaat-fiscaal van den Hove van Holland. In 1613 werd hij pensionaris van Rotterdam en in het volgende jaar ging hij naar Engeland, om eenige geschillen, met dat rijk over den indischen handel ontstaan, uit den weg te ruimen. Na zijn terugkeer werd hij betrokken in de kerkelijke twisten, die toen het vaderland beroerden. Als aanhanger van Arminius en de partij van Oldenbarneveld toegedaan, werd hij met dezen en Rombout Hoogerbeets inhechtenis genomen. Wij weten, dat de oude staatsman op het schavot het hoofd verloor, waarvan de tijding de Groot bedroefde en verbaasde, niet anders verwachtende of ditzelfde lot zou ook zijn deel wezen. Zijne vrouw, Maria van Reigersbergen, gaf hen, die haar tot het vragen om vergiffenis wilden bewegen, ten antwoord: »Heeft hij 't verdiend, men sla hem 't hoofd af." De Groot, die niet anders dan een doodvonnis verwachtte, werd met Hoogerbeets tot een levenslange gevangenis verwezen met verbeurdverklaring hunner goederen. Onder geleide van 25 soldaten werden beiden naar Loevestein vervoerd. Hier werden ze elk in een afzonderlijk hok geplaatst, en hunne huisvrouwen, die zich bij hare mannen mochten vervoegen, hadden de vrijheid hunne spijs toe te bereiden en op zekere dagen naar Woudrichem of Gorinchem te gaan tot het inkoop van behoeften.

Zoo dikwijls zij te Gorcum kwamen, namen zij haar intrek bij zekeren Daatselaar, een koopman in garen en lint, wiens vrouw, Johanna van Erp, de zuster was van professor Erpenius te Leiden, een boezemvriend van de Groot.

Spoedig overleed de huisvrouw van Hoogerbeets. De vrouw van de Groot onderhield de vriendschap met de familie Daatselaar, wordende alles, wat hun van Holland toegezonden, of door hen derwaarts afgevaardigd werd, ten huize van Daatselaar besteld, die het voorts verder bezorgde. Op die wijze was een koffer met boeken dikwijls heen en weêr gezonden, welken de Groot uit Leiden ontving, dewijl hij die boeken noodig had, tot het samenstellen zijner geleerde werken. Zoo dikwijls een koffer afging of aankwam, werd die door den gouverneur van 't slot, Jakob Prounink, gezegd Deventer, onderzocht, doch naardien hij nimmer iets anders dan boeken inhield, werd de gewoonte van nazien achterwege gelaten. Dit bleef voor het oog van Maria van Reigersbergen niet onopgemerkt. Hare schrandrheid zei, dat zij van deze omstandigheid partij moest trekken. Zij deed haren man den voorslag zich in den koffer uit het slot te laten dragen. Hij nam het voorstel aan en ging eenige malen in den koffer liggen, om te zien, hoe lang hij het daarin kon uithouden. Een dag, dat Prounink van huis was, werd waargenomen en het verzoek gedaan, om een koffer met boeken te verzenden, welk verzoek gereedelijk werd ingewilligd. Met het aanbreken van den dag ging de Groot, na zich aan Gods bescherming te hebben aanbevolen, in de kist liggen, alleen gekleed in een lichte onderkleding.

Voorwaar, hier kwam tegenwoordigheid van geest tepas. In 't afdragen toch klaagden de soldaten over de zwaarte van den koffer en vroegen elkander af: »Zou de Arminiaan er ook in zitten?» welke vraag terstond door de vrouw van de Groot zonder eenige verlegenheid beantwoord werd met: »'t zijn arminiaansche boeken.»

Gelukkig kwam de koffer sloop, om naar Gorcum gevoerd te worden. Elsje van Houwening, dienstmaagd van Mevrouw de Groot, die in 't geheim verbond was opgenomen, werd belast den koffer te vergezellen en er de vereischte zorg voor te dragen. Goed en wel kwam men aan. De koffer werd met zijn inhoud door den schipper en diens zoon in de woning van Daatselaar bezorgd. Niet weinig was de vrouw van Daatselaar verwonderd van Elsje te vernemen, dat niet boeken maar haar heer zelve in de kist bevond. Bij de opening was de Groot eenigermate flauw, maar ook geen wonder. Bijna twee uren toch had hij in zijn benauwde cel moeten doorbrengen, slechts lucht door 't sleutelgat kunnende ontvangen.

Niet lang kon de Groot hier vertoeven. Elk oogenblik toch kon zijne vlucht ontdekt worden en dus — er moest spoedig raad verschaft worden. Weldra was dan ook onze vluchteling in een metselaarskleed vermomd en met een maatstok in de hand trad hij onder 't geleide van Jan Lambertsz., mr. metselaar, over een volle markt, dewijl 't juist kermis was, naar 't Veer. Overgevaren zijnde ging hij met zijn geleider naar Waalwijk, waar beiden met het vallen van den avond aankwamen. Een wagen, hier gehuurd, bracht hen naar Antwerpen, waar de Groot, nu buiten gevaar zijnde, brieven aan de prinsen Maurits en Frederik Hendrik en aan de Algemeene Staten schreef. In die brieven verontschuldigde hij zich over zijne vlucht, er bijvoegende dat de zucht tot vrijheid elk aangeboren is en hij die zonder iemand om te koopen, verkregen had. Ook verzocht hij de vrijheid zijner vrouw en kinderen.

Hendrik Dupuis, vernemende, dat de Groot zich te Antwerpen bevond, zond hem een uitnoodiging naar Leuven te komen, hem huis en dienst aanbiedende, doch de Groot, mede naar Frankrijk uitgenoodigd, verkoos liever naar Parijs te gaan, waar hij, onder andere ballingen, ook zijn ouden vriend en leermeester Uitenbogaard aantrof.

't Spreekt van zelf, dat op Loevestein alles in rep en roer was, toen Prounink 's avonds thuis kwam en deze geen licht in 't schrijfvertrek van de Groot bespeurde. Spoedig kwam hij tot de ontdekking, dat deze hem ontsnapt was en ook de wijze van zijn ontsnapping. Zonder verwijl begaf hij zich met een genoegzame macht naar Gorcum om het huis van Daatselaar te bezetten en te doorzoeken, maar onverrichter zake kon hij naar Loevestein terugkeeren.

Nog eenigen tijd werd Mevrouw de Groot op het slot gehouden, doch werd daarna ontslagen, waarop zij zich naar haren man begaf.

Te Parijs zijnde, deed de Nederlandsche gezant alle moeite de Groot uit de stad te verwijderen, doch hij zag zijne pogingen mislukken. Ook andere onaangenaamheden bejegenden den vluchteling, doch hij werd hiervoor schadeloos gesteld door de deelnemende vriendschap van vele beroemde mannen.

Intusschen verkeerde hij in zeer benarde omstandigheden. Hij vond echter steun in den prins van Condé en den kanselier de Vic, die bij Lodewijk XIII wisten te bewerken, dat hem een pensioen van 3000 livres werd toegekend. Nu schreef hij ter zijner verdediging een »Apologie», wier verspreiding door de staten zooveel mogelijk verhinderd werd. Zij noemden haar eerroovend, bedreigden de bezitters er van met de doodstraf en verklaarden den schrijver vogelvrij.

Niettegenstaande dat verbod hebben de staten niet kunnen belletten, dat de Apologie meermalen herdrukt en dus veel gelezen werd.

De Groot sleet nu zijne dagen op Balagni, een kasteel van den president de Mème nabij Senlis en hield zich daar bezig met het schrijven van onderscheidene werken. Nu en dan vertoefde hij te Parijs, doch het viel hem moeielijk, zijn huisgezin, 't welk zich inmiddels derwaarts begeven had, te onderhouden, daar zijn

pensioen wegens den ongunstigen toestand van Frankrijks financiën niet stipt werd uitbetaald. Dit sterkte zijn verlangen, om naar het vaderland terug te keeren. Trouwens, de zaken waren hier zeer veranderd en de Groot meende in zijn voordeel. Prins Maurits toch was in 1625 overleden en vervangen door den verdraagzamen Frederik Hendrik; Hoogerbeets bevond zich in vrijheid; zijn zwager van Reigersberg was lid van den Hoogen Raad geworden en hij had in 1630 als burger van Delft zich hersteld gezien in het bezit zijner goederen. De Groot besloot alzoo naar Holland terug te keeren (1631) en hoewel hij door sommigen met eenigen schroom ontvangen werd, sprongen de drossaard Hooft en de hoogleeraar Vossius voor hem in de bres. De meerderheid der staten was echter afkeerig van hem en een som van 2000 gulden werd door hen uitgeloofd voor elk, die de Groot in handen der justitie zou leveren. Deze verliet daarop zijn geboortegrond, begaf zich naar Hamburg, vestigde zich te Dochinshuda aan de Elbe en vertoefde 2 jaar in Duitschland, waarna hij volgens den wensch van Gustaaf Adolf, koning van Zweden, door den kanselier Oxenstierna benoemd werd tot zweedsch gezant aan het fransche hof (1635). — Tien jaren lang was hij hier werkzaam onder talrijke onaangenaamheden, die hij zoowel van zijne landgenooten als van aanzienlijke Franschen te verduren had. Toen verzocht hij zijne terugroeping, welke hem door koningin Christina verleend werd, waarschijnlijk onder voorwaarde, dat hij aan haar hof een andere betrekking zou aanvaarden. Hij begaf zich naar Holland, waar hij inzonderheid te Amsterdam en te Rotterdam op een eervolle wijze ontvangen werd, voorts over Hamburg, Lubeck en Wismar naar Stockholm. Wel werd hij hier met onderscheiding bejegend, doch het bleek niet, welke betrekking voor hem bestemd was, terwijl het hem ook daar niet aan benijders en vijanden ontbrak.

Het noordsch klimaat was echter niet bevorderlijk voor zijne gezondheid, waarom hij besloot zijn ontslag te vragen. Ofschoon

de koningin hem gaarne als staatsraad wilde behouden, scheepte hij zich in naar Lubeck, doch een storm wierp hem op de kust van Pommeren, waar hij zijne reis in een open rijtuig moest voortzetten. Na eenige dagen kwam hij ziek te Rostock en overleed aldaar den 28 Augustus 1645. Zijn lijk werd gebalsemd en te Delft in de Nieuwe Kerk bijgezet. Zijne nakomelingen hebben er in 1781 een eenvoudig en schoon praalgraf doen verrijzen.

Zouden wij nog een woord tot lof van den man moeten zeggen, die als rechtsgeleerde, als godgeleerde, als wijsgeer, als taal- en letterkundige, als latijnsch en nederlandsch dichter, als staatsman en als burger aller achting waardig is? Talrijk zijn de geschriften door hem geschreven.

Frans Hals.

Moeten wij van dezen man getuigen: hij was een bekwaam kunstschilder; van den anderen kant moeten wij zeggen; hij was een zedeloos man, wiens grootste genoegen was, het bezoeken van herbergen en kroegen. Trouwens geen ongewoon verschijnsel onder de schilders in die tijden.

Frans Hals zag in 1584 te Mechelen het levenslicht, het jaar, waarin Willem van Oranje door de hand eens moordenaars het leven verloor.

Van zijne eerste jeugd en onder welke meesters hij zich in de schilderkunst geoefend heeft, kunnen wij niets zeggen, ook niet, om welke oorzaak hij zijne geboorteplaats verliet en naar Haarlem vertrok, maar zeker is het, dat hij daar zijne kunst uitgeoefend heeft en gestorven is. Ook is het zeker, dat de voortbrengselen van zijn penseel een groote vermaardheid kregen en hij als kunstschilder onder de groote geniën gerekend wordt. Het vol-

gende strekke· daarvan ten bewijs, waaruit men ook licht 's mans karakter zal leeren kennen.

Op zekeren tijd dat de vermaarde Antonie van Dijk 1) van Antwerpen op verzoek van Karel I, koning van Engeland, naar dat rijk zou oversteken, bezocht hij ook Holland en wel bepaaldelijk Haarlem, om kennis te maken met den grooten man, van wien hij veel gehoord had. Aan zijn woning gekomen, vond hij Hals niet tehuis, hetgeen ook zeer zeldzaam was, naardien hij zijn gewone verblijfplaats in de eene of andere bierkroeg hield. Na veel zoeken gelukte het eindelijk hem te vinden, maar nu hield het nog wat in, hem mede naar huis te krijgen; het vroolijke drinkgezelschap te verlaten, ging zoo gemakkelijk niet. Ten laatste stond hij op en waggelde naar huis. Hij wilde toch ook dien vreemden heer wel eens zien. In al dien tijd had van Dijk geduldig op hem gewacht.

Beide kunstenaars ontmoetten elkander, doch van Dijk hield zorgvuldig verborgen wie hij was, en gaf alleen zijne begeerte te kennen, dat zijn portret vervaardigd zou worden, doch onder voorwaarde, dat dit in twee uren gereed moest wezen, aangezien hij over niet meer tijd beschikken kon.

Hals nam de voorwaarde aan, spande het doek, nam de palet in de hand en ging aan 't werk. Om zich niet te ontdekken, sprak van Dijk onder het zitten weinig. De ruwe omtrekken gemaakt zijnde en het portret al meer en meer een gedaante krijgende, verzocht onze schilder den vreemdeling eens op te staan, om te zien, of er al eenige gelijkenis in begon te komen. Van Dijk stond op, bezag het stuk en betuigde voldaan te wezen over de gelijkenis, begon voorts een vriendelijk praatje met onzen schilder, zonder zich echter van eenige kunsttermen te bedienen, zoodat hij niet liet blijken, wie hij was. Spoedig was het portret nu geheel gereed en van Dijk verlangde er toen naar meer als kunstbroeder met Hals in kennis te komen. Om daartoe te geraken,

1) Een der voornaamste schilders van de 16e eeuw.

zeide hij : »Eilieve, gaat het schilderen zoo gauw en gemakkelijk, dan moet ik ook eens beproeven, wat ik kan." Hierop een stuk doek en de palet met het penseel grijpende, verzocht hij onzen Frans nu in zijne plaats te gaan zitten. Deze had echter reeds aan het stellen van den ezel en het aangrijpen van de palet gezien, dat hij met geen nieuweling in het vak te doen had, zonder evenwel aan van Dijk te denken. Na eenigen tijd het penseel gevoerd te hebben, verzocht deze nu op zijne beurt zijn werk te bezichtigen, maar niet zoodra had Hals het meesterstuk aanschouwd, of hij stond opgetogen van verrukking en riep of liever schreeuwde uit : »Gij zijt van Dijk, mijnheer! want niemand kan u zulks na-doen, laat staan verbeteren!" hem tevens om den hals vallende en hem met een gemeenzaamheid kussende als alleen een dronkeman doen kan.

Van Dijk liet het portret naar zijn logement brengen en stopte den kinderen van Hals eenige engelsche guinjes ter hand, waarvan zij evenwel niet lang meester waren, want de vader wist zijne kinderen met wat koek en halletjes te paaien, om het overige geld naar de herberg te brengen en daar op de gezondheid en de behoudene reis van zijn kunstbroeder te drinken.

Veel moeite heeft van Dijk gedaan onzen Hals mede naar Engeland te krijgen, maar daarvan wilde deze volstrekt niet hooren, wel wetende, dat ook hij dan de geregelde levenswijze van van Dijk in acht te nemen had, wat volstrekt zijne begeerte niet was. Liever, tot bederf voor ziel en lichaam, hield hij zijne dagelijksche slordige levenswijze, een slecht voorbeeld aan kinderen en leerlingen gevende. Zelden verliep er ook een avond, waarop Hals zich niet met drank overladen had. Meestal moesten zijne leerlingen hem in den laten avond in deze of gene herberg opzoeken, hem naar huis geleiden, hem van zijne kleederen ontdoen en hem te bed brengen.

Hals heeft een hoogen ouderdom bereikt; hij stierf op den 29

Augustus 1666, in den ouderdom alzoo van 82 jaren. Hij ligt begraven in het koor van de Grootte kerk te Haarlem.

Op de lijst van het St. Lucas gildeboek staan verscheidene zonen van hem aangeteekend, die allen de schilderkunst beoefend hebben.

Frans Hals had een broeder, Dirk geheeten, mede een fraai schilder en die inzonderheid zijn werk maakte van het schilderen van kleine gezelschapjes van menschen en dieren. Van de twee broeders vindt men gewag gemaakt in de beschrijving van Haarlem door Ampzing, in deze regels:

»Hoe wakker schildert Frans de luiden naar het leven.

Wat zuivre beeldekens weet Dirk ons niet te geven.»

De voortbrengselen, welke Frans geleverd heeft, zijn inderdaad schoon; o. a. een schilderij, voorstellende eenige hoofden of bevelhebbers der schutterij, levensgroot. Zij zijn zoo krachtig en natuurlijk geschilderd, dat het toeschijnt of zij de beschouwers willen aanspreken.

T. Erpenius.

Thomas Erpenius of van Erpe hebben wij reeds genoemd als een vriend van Hugo de Groot, wiens zuster gehuwd was met Daatselaar te Gorinchem.

Deze nederlandsche geleerde werd geboren in de stad zoo even genoemd op den 11 September 1584. Reeds vroeg begaf hij zich naar Leiden en werd er in 1608 bevorderd tot doctor in de wijsbegeerte en tot meester in de vrije kunsten. Hij had zich vooral toegelegd op de oostersche letterkunde en bezocht nu de hooogeschole te Londen, Cambridge, Oxford, Parijs, Saumur, Hei-

delberg , Genève , Milaan en Venetië , waar hij de boekerijen doorsnuffelde en betrekking aanknoopte met geleerde mannen , zoals Bedwell te Londen, Causabonius te Parijs, enz. Te Venetië deed hij zich door Turken onderwijs geven in het Turksch, Perzisch en Ethiopisch , en keerde na eene afwezigheid van 4 jaren in 1612 te Leiden terug. Aanstonds werd hij er benoemd tot buitengewoon hoogleeraar in de oostersche talen, behalve in het Hebreeuwsch, en hij heeft er door het uitgeven van geschriften en door het vormen van bekwame mannen voor de oostersche letterkunde veel gedaan. Zelfs stichtte hij voor eigene rekening een drukkerij met arabische letters, 't geen hem door curatoren uit erkentelijkheid ten deele werd vergoed. In 1618 zag hij zich benoemd tot gewoon hoogleeraar, en een jaar later viel de tweede leerstoel in het Hebreeuwsch hem ten deel. Hoewel hij zich niet mengde in de kerkelijke twisten , toonde hij zich een vriend der Remonstranten.

Erpenius stond steeds in hoog aanzien bij de staten, aan wie hij als tolk bij onderhandelingen met aziatische en afrikaansche vorsten groote diensten bewees. Zelfs zonden zij hem naar Frankrijk, om er Pierre Dumoulin en André Rivet tot het aanvaarden van een academischen leerstoel te Leiden te bewegen.

In den bloei des levens werd Erpenius door een besmettelijke ziekte weggerukt (Nov. 1624). In de St. Pieterskerk te Leiden verrees een gedenkteeke ter zijner eer en door den invloed van prins Frederik Hendrik werd aan zijne weduwe een jaargeld toegelegd van 400 gulden.

Diep was deze geleerde doorgedrongen in de kennis der oostersche talen , en zelfs de koning van Marokko roemde zijne brieven als voorbeelden van een zuiveren arabischen stijl.

Talrijk zijn de geschriften door hem nagelaten.

D. R. Camphuizen.

Dirk Rafaëlsz. Camphuizen, een nederlandsch dichter en godgeleerde, wiens vader den marteldood om het geloof had ondergaan, werd in 1586 te Gorinchem geboren. Reeds vroeg werd hij leerling bij een kunstschilder en maakte groote vorderingen; daarna legde hij zich toe op de Oude talen, studeerde te Leiden en woonde er vooral de lessen bij van Jakobus Arminius, waarna hij onderwijzer werd der kinderen van den heer Langerak. Na dien tijd gaf hij onderricht in de talen te Gorinchem en werd toen praecceptor aan de latijnsche school te Utrecht, doch legde deze betrekking neder, om zich voor het ambt van godsdienstleeraar te bekwamen. Hij preekte voor zijn vriend Taurinus nu en dan in de Domkerk met veel bijval en zag zich in 1615 te Vleuten be-roepen en 3 jaar later te Amersfoort. Om zijne remonstrantsche gevoelens werd hem het prediken verboden, doch niettegenstaande dit verbod, trad hij menigmaal voor zijne gemeente op en toen dit optreden onveilig werd, leerde hij dikwijls in het open veld, somtijds wel voor duizend toehoorders.

Eenige personen van Amsterdam wenschten hem ook daar te hooren en richtten het verzoek tot hem naar die stad te willen komen, aan welk verzoek hij voldeed. Met eenige personen op reis gegaan zijnde, werd het gezelschap onder weg door eenige soldaten overvallen en gevangelijk naar Heusden gevoerd, alwaar Camphuizen veertien dagen lang in den kerker zat. Uit de gevangenis ontslagen zijnde, predikte hij dan hier, dan daar, zoodat zijne vrouw meestal onkundig was van de plaats zijns verblijfs.

Op zekeren tijd predikte hij te Rotterdam, staande op eenige ledige vaten. Niet lang had zijne prediking geduurd, of de burgemeester liet zich zien, die hem eenige dreigende woorden toeriep. Eenige vrouwen, bevreesd dat hij zou gevangen genomen worden,

gaven hem den raad zich in visschersgewaad te vermommen en heen te reizen, aan welken raad hij gehoor gaf en zich naar zijne vrouw spoedde.

Hij vond zich echter niet veilig en kwam daarom met zijne vrouw overeen naar hare moeder te Dordrecht te gaan. Deze durfde evenwel beide vluchtelingen niet langer dan één nacht herbergen, wat zij nog onder grooten angst deed. Camphuizen trok daarop naar Waalwijk, om met de gevluchte broeders, die zich daar ophielden, te spreken, wat in dezen stand van zaken te doen ware. Van hier keerde hij naar zijne oude standplaats Vleuten terug, om van daar naar Kampen en elders af te reizen. Eindelijk nam hij het besluit Amsterdam tot zijn verblijf te kiezen. Hij trok derwaarts en om zoo mogelijk verholten te blijven, huurde hij eene woning in een afgelegen gedeelte der stad, waar zijne vrouw, na het verkoopen van het overtollige huisraad, zich bij hem voegde. Toch achtte Camphuizen zich in zijn huis niet veilig, waarom hij zich in de woning van een kistenmaker verschool. Maar ook dit duurde niet lang, want toen de dienstmaagd hem dreigde te verraden, moest hij weder een andere schuilplaats opzoeken. Hij vond die bij zekeren Frans Welfers van den Berg, bij wien hij omtrent drie maanden zijn verblijf hield en wel onder de grootste geheimhouding, zoodat zijne vrouw hem al dien tijd slechts twee of driemaal zag. Hij hield zich toen bezig met vlijtig studeeren en het vertalen van latijnsche werken.

Er scheen een flikkering van hoop op een geruster leven voor hem op te dagen, toen hij de compagnon werd van Peter Arentsz. boekdrukker en boekverkooper te Norden in Oost-Friesland, waar ook Johannes Geesteranus, een verdreven predikant der Remonstranten, zich ophield.

Het werk slaagde naar wensch en Camphuizen genoot er eeningens voorspoed. Lang zou die echter niet duren.

Terwijl hij te Norden woonde, begon er de pest zoo fel te wo-

den, dat duizenden naar het graf gedragen werden. Als om strijd ijverde hij met zijn vriend Geesteranus om in dien hachelijken toestand hunnen medemenschen hulp aan te bieden en met raad en daad te ondersteunen. Menigmaal haalden beiden in den nacht de lijken uit de huizen, om die te helpen begraven. Een gevoelig verlies was het voor Camphuizen, toen ook zijn vriend Geesteranus, door de besmettelijke ziekte aangetast, het leven verloor. Hij zelf en de zijnen bleven bevrijd.

Nauwelijks was de pest geweken, of andermaal vertoonden zich donkere wolken aan den gezichteinder. Zij waren de voorboden van nieuwen tegenspoed. Een bericht, dat de graaf van Mansfeldt binnen tien dagen met een leger werd verwacht, om alles te verwoesten, liet hem geen andere keus over dan met vrouw en kinderen de stad te verlaten en elders een veilig verblijf te zoeken. Hij trok naar Harlingen, waar hij door een zijner vrienden van een woning voorzien werd. Hier voltooide hij het grootste gedeelte zijner stichtelijke rijmen, die bij velen zoo gretig ontvangen werden. Terwijl hij zich in deze stad ophield, gaf hij een blijk zijner liefde tot zijne medemenschen. Het was niet de eerste maal. 't Was vroeger al meer gezien. Zijne dienstmaagd n. l. berichtte hem, dat zij een arm man, van alles ontbloot, te bed had zien liggen. Camphuizen onderzocht de zaak en van de waarheid overtuigd, zond hij den zieken man de beste van zijne twee nachtrokken, benevens een rijksdaalder aan geld, ofschoon hij zelf in bekrompen omstandigheden verkeerde.

Camphuizen mocht het devies van Marnix van St. Aldegonde wel tot het zijne gemaakt hebben. Ook voor hem was hier beneden geen rust weggelegd. Hier te Harlingen werd hij door straks gemelde dienstmaagd herkend. Zij was met een soldaat gehuwd en het niet te ruim hebbende, wilde zij gaarne de belooning van 500 gulden ontvangen, welke op het hoofd van Camphuizen gesteld waren.

Zij sprak hierover met haren man en beiden kwamen overeen den banneling bij de bevoegde macht aan te geven. Gelukkig voor Camphuizen was de soldaat nog al wat snapachtig van aard, zoodat hij nog bijtijds werd onderricht van het gevaar, 't welk hem boven het hoofd zweefde. Op raad van een vriend koos hij het eiland Ameland tot zijn schuilplaats, waar hij 9 maanden bleef en eenige fransche werken vertaalde. De lucht alhier werkte nadeelig op zijn zwak gestel, waarom hij van tijd tot tijd van huis trok, om een voor hem gezonder verblijf op te zoeken. Hij vond dit te Dockum en liet daarom zijne vrouw en kinderen tot zich komen. Op aanraden van eenige goede vrienden zou hij aldaar eenigen koophandel beginnen, maar reeds dadelijk ontmoette hij zwaarigheden. De overheden der stad wilden hem als arminiaansch prediker in hunne woonplaats niet toelaten, weshalve hij ter stede uittrok, zijne vrouw en kinderen achterlatende. Heimelijk echter kwam hij terug, maar dit bleef voor de overheid niet verborgen. Zij liet hem voor zich komen en beloofde hem vrije inwoning, mits hij zich bij handteekening verbond, het openbaar en heimelijk prediken te zullen nalaten. Aan die voorwaarde wilde hij evenwel niet voldoen, zeggende, dat zijn geweten hem zulks verbood. Zonder uitspraak te doen, liet men hem tot nader bescheid vertrekken. De magistraat nam daarop het besluit, dat Camphuizen binnen 24 uren de stad moest verlaten. Door tusschenkomst van eenige aanzienlijke mannen werd dit besluit veranderd en hem de vrije inwoning in de stad vergund.

De nood van zijn huisgezin noodzaakte hem eenig bedrijf te zoeken. Met overleg zijner vrienden kwam hij tot het besluit den vlashandel bij de hand te nemen, die hem en den zijnen een eerlijk onderhoud verschafte. Intusschen verzuimde hij niet, onder andere bezigheden, ook de dichtkunde te beoefenen. In dezen tijd toch voltooide hij de twee eerste deelen zijner stichtelijke rijmen, en liet die te Hoorn drukken.

Op verzoek van zijn vriend, den schilder Miereveld, vertoefde hij eenigen tijd te Delft. Na zijn terugkeer vervaardigde hij een uitbreiding der Psalmen. Dit werk verrichtte hij in zijne morgen- en avonduren, alzoo zijn winkelnering hem over dag daartoe den tijd niet gunde. Zijn Psalmberijming was de laatste letterarbeid, welken hij verrichtte. Kort na hare voltooiing verviel hij in eene zware ziekte, waaraan hij op den 9 Juli 1627 overleed.

Camphuizen was een oprecht christen, die te midden van de grootste rampspoeden een volkomen vertrouwen op God bewaarde. Aan anderen gaf hij het voorbeeld van geduld, lijdzaamheid en verdraagzaamheid, welke hij in zijne geschriften aanpreeft. Zijne gedichten onderscheiden zich door een rijkdom van stichtelijke denkbeelden en door een kernachtige taal, zoodat sommige gedeelten daarvan het eigendom des volks geworden zijn. Men oordeele over nevensgaand gedicht:

MEISCHE MORGENSTOND.

Wat is de Meester wijs en goed,
 Die alles heeft gebouwd ¹⁾,
 En nog in wezen blijven doet,
 Wat 's menschen oog aanschouwt.
 Die 's werelds wijden ommering, ²⁾,
 Nooit uitgewaakt ³⁾, bewaakt,
 En door gepaste wisseling
 Het zoet nog zoeter maakt!
 Nu is de winter dor en schraal,
 Met al zijn onlust heen,
 En de aarde heeft voor deze maal
 Haar lijden afgeleên ⁴⁾;

¹⁾ C. denkt hier aan den Bouwmeester des heelals. ²⁾ omtrek. ³⁾ God, die altijd waakt. ⁴⁾ De aarde is van haar winterboeien bevrijd.

Dies is de tijd weêr omgekeerd ,
 Waarin Natuur verjonkt ,
 Haars milden Scheppers goedheid eert ,
 En met zijn gaven pronkt .

De Mei , wiens zoetheid zoo ver strekt ,
 Dat zijn gedachtenis
 In 's menschen geest al vreugd verwekt ,
 Eer hij voorhanden is .

De Mei , het schoonste van het jaar ,
 Daar alles is verfraaid ,
 De lucht is zoet , de zon schijnt klaar ,
 't Gewenschte windje waait .

Het dauwtjen in de koele nacht
 Wordt over 't veld verspreid ,
 Waardoor de heel Nature lacht ,
 En is vol dankbaarheid .

De aarde is met gebloemt' gesierd ,
 Het bijken gaart zijn was ,
 Het leeuwerikje tiereliert ,
 En daalt op 't nieuwe gras .

Het bloempje dringt ten knoppen uit ,
 't Geboomte ruig van lof ¹⁾ ,
 Het veetjen scheert het klaverkruid
 Graag van het veldjen of .

Elk diertje heeft zijn vollen wensch ,
 En kwelbegeert' ²⁾ leit stil ,
 Behalven in den dwazen mensch ,
 Door zijn verkeerden wil .

¹⁾ loof. ²⁾ kwellende begeerte.

De mensch , van ware deugden leeg
 En vol van zotten lust ,
 Hem zelf' en andren in den weeg ,
 Vermoordt zijn eigen rust.

Dit leven , 't welk alleen niet endt,
 Maar kort ook is van duur ,
 En ligt van zelf slaat tot ellend ,
 Maakt hij zich dobbel ¹⁾ zuur.

't Vee wordt ontzield , zijn einde is snel ,
 En zijns doods pijn niet groot :
 De mensch , door menig zielsgekwel ,
 Sterft meer dan ééne dood.

Ach ! had de mensch (zoo waar zijn stand
 Vol hart- en zinnereugd) ²⁾ ,
 Of zonder deugde , misverstand ,
 Of bij 't verstand , meer deugd.

Ach ! waren alle menschen wijs ,
 En wilden daarbij wel !
 Deze aard' waar' hun een Paradijs ,
 Nu is ze meest een hel.

De stichtelijke rijmen van Camphuizen zijn niet minder dan 30 maal uitgegeven en zijne theologische werken bij herhaling herdrukt.

De schedel van den dichter wordt op het stadhuis te Dockum bewaard , en op zijne rustplaats is in 1823 een nieuwe zerk met toepasselijk opschrift gelegd.

1) dubbel. 2) dan zou zijn toestand gelukkig zijn.

Joost van den Vondel.

Joost van den Vondel, Neêrlands grootste dichter, de prins der dichters genoemd.

Hij werd op den 17 November 1587 te Keulen geboren. Een Duitscher van geboorte alzo? Ja, ofschoon zijne ouders Nederlanders waren en ook hij nog jong zijnde in Nederland kwam.

Zijn vader was hoedenstoffeerder te Antwerpen en behoorde tot de gemeente der Doopsgezinden. Bij de vervolgingen der hervormden te Antwerpen vluchtte hij naar Keulen. Dit was ook met de familie Kranen het geval. Van den Vondel leerde te Keulen deze familie kennen en verbond zich met Sara Kranen, wier moeder nauwelijks den marteldood ontkomen was, in den echt. Uit dit huwelijk sproten verscheidene kinderen onder welke onze Joost zich bij tijdgenoot en nakomelingschap beroemd heeft gemaakt. Hij bracht zijne kindsche jaren te Keulen door, totdat zijn vader, zich ook daar niet veilig achtende, het raadzaam vond, om met vrouw en kinderen naar ons vaderland te vertrekken, waar de Doopsgezinden evenals de andere Hervormden vrijheid van godsdienst genoten.

Het bleef niet bij een opgevat denkbeeld; het werd verwezenlijkt, want de oude van den Vondel begaf zich met zijn huisgezin naar Nederland. Eerst zette men zich te Utrecht en vervolgens te Amsterdam neder, waar de vader een kousenhandel begon, die, naar het schijnt, een ruim bestaan opleverde. De oudste zoon althans studeerde in de rechtsgeleerdheid en zijn vader was in staat hem de middelen te verschaffen tot het doen van een reis naar Italië.

De jonge Joost ontving evenwel geen geletterde opvoeding, naardien zijn vader hem voor zijn bedrijf bestemde. Wel werd hij eenigen tijd te Utrecht ter schole gezonden, maar het onderwijs,

P. C. HOOFT.

J. CATS.

H. DE GROOT.

JOOST VAN DEN VONDEL.

A. TESSELSCHADE VISSER.

M. TESSELSCHADE VISSER.

C. HUIJGENS.

daar ontvangen, ging niet verder dan tot de noodzakelijkste beginselen.

Vroeg reeds gaf hij blijken van den dichtertlijken geest, die in hem woonde. Zijne opvoeding in aanmerking genomen, dan kan het ons niet verwonderen, dat zijne eerste gedichten nog zeer gebrekkig geweest zijn. Weinig gelegenheid was er dan ook voor hem geweest, door het bestudeeren van andere voortreffelijke dichters of door den omgang met kundige mannen zich te oefenen. En toch bleek het spoedig, dat bij behoorlijke leiding en ontwikkeling Vondel in staat zou wezen de schoonste dichtwerken voort te brengen. De voortreffelijke Hooft merkte dit op en zei dan ook van hem, toen hij nog jong was: »Vondel toont, wat hij eenmaal zijn zal.»

Vondel gevoelde het spoedig, dat hij behoefte had aan vermeerdering van kennis. Hij ontzag ook geene moeielijke inspanning, om zich daarvan meester te maken. Geen vak van oefening heeft hij versmaad. Zijn arbeid en vlijt zijn bijna ongelooflijk, vooral als wij het oog slaan op de gebrekkige hulpmiddelen van zijn tijd en op zijn maatschappelijke positie. Wij zien in zijne gedichten, dat hij zich in algemeene natuurkennis op de hoogte van zijn tijd had gebracht en dat hij gansch geen vreemdeling was in wijsbegeerte en redeneerkunde. Bleef zijne kennis langen tijd bepaald tot die zijner moedertaal alleen, hij werd levendig doordrongen van het belang, hetwelk de kennis der Oude talen voor hem moest hebben, zou hij de meesterstukken der oudheid kunnen lezen en bestudeeren. Op het voetspoor van Coornhert zette hij zich op lateren leeftijd aan de studie der Oude talen. Het was een ware heldenmoed op 26jarigen ouderdom met het Latijn aan te vangen, om daarna zich op het Grieksch toe te leggen. Ook de fransche taal werd door hem beoefend.

Wanneer wij den leeftijd van Vondel nagaan, dan liggen er tuschen de twee jaartallen, van zijn geboorte en sterven (1679), groo-

te gebeurtenissen; gebeurtenissen van oorlog en vrede, van kerken en burgerwist, die de schitterendste maar ook bloedige bladzijden in de geschiedenis van Nederland bevatten. Zij zijn: De slag van Nieuwpoort; het twaalfjarig bestand; het einde van den 80jarigen oorlog; de onzalige twisten tusschen Remonstranten en Contra-Remonstranten; de rechtspleging van Oldenbarneveld; de schitterende loopbaan van Maurits en Frederik Hendrik; de aanslag op Amsterdam; de zeetriomfen van Tromp en de Ruiters; Jan de Witt in zijn grootheid en vreeselijken dood; het optreden van Willem III; het jaar 1672, toen de regenten radeloos, het volk redeloos, het land reddeloos was, doch gered werd. En zien wij naar het Buitenland, dan: de dertigjarige oorlog; Hendrik IV vermoord; Karel I onthoofd; Engeland onder Cromwell en Jacobus II; Frankrijk onder Lodewijk XIV. Voorwaar stoffe in overvloed, maar die ook door een Vondel gevoeld en begrepen kon worden.

In het jaar 1610, in den ouderdom van 23 jaren alzoo, begon Vondel zijne eigene zaken. Hij trad in het huwelijk met Maria de Wolf, de dochter van een gegoed koopman in passementen en linten. Hij bepaalde zich tot zijns vaders bedrijf, den kousenhandel.

Gelukkig was hij in de keuze zijner echtgenootte geweest. Zij was eene verstandige huisvrouw, die door hare opvoeding in het ouderlijk huis bij uitnemendheid geschikt was, om de belangen van winkel en nering te bevorderen en den begonnen handel te besturen. Dit was inderdaad voor Vondel een groot geluk. Zijne neiging toch tot de dichtkunst en de daaraan verwante wetenschappen verleidden hem al te zeer, zoodat hij weldra de zorg voor den winkel geheel aan zijne vrouw overliet en hij zich alleen met zijn lievelingsstudie bezig hield.

Omstreeks het jaar 1620 verviel Vondel in een langdurige en kwijnende ziekte, die hem allen lust benam, ja, die voor zijn leven deed vreezen. Gelukkig voor de vaderlandsche letterkunde

werd dit onheil afgewend en in den loop van het volgende jaar herstelde Vondel langzamerhand weder in zooverre, dat hij zijne geliefkoosde oefeningen kon hervatten. Van dezen tijd af ontwikkelden zijne dichtelijke talenten op schitterende wijze, terwijl taal en stijl gedurig in zuiverheid toenamen. Veel had hij in dit opzicht te danken aan het geestig gezelschap op het Muiderslot: Hooft, Roemer Visscher en zijne bevallige dochters; aan Constantijn Huygens, Casper van Baerle, Gerard Vossius, Huig de Groot. Deze mannen namen hem in hunnen kring op, hielden briefwisseling met hem over zijne werken en onthaalden hem op de rijke vruchten van hunnen geest.

De onthoofding van Oldenbarneveld vervulde Vondel met verontwaardiging en hij vond er behoefte aan om te openbaren, wat in zijn binnenste omging. 't Was echter te gevaarlijk om te dier tijde met ronde woorden voor den dag te komen; machtige personen zouden daardoor aangetast worden. Dit deed hem omzien naar een voorval in de Oude Geschiedenis, dat met hetgebeurde met 's lands advocaat overeenkwam en waarmede hij zijne eigenlijke bedoelingen kon omkleeden. Hij vond dit voorval in de geschiedenis van Palamedes, een Griek, die, door zijne benijders onrechtvaardig werd beschuldigd, als hadde hij met den vijand onderhandeld en van dien een somme gelds als het loon zijns ver-raads ontvangen, waarom hij op last van koning Agamemnon werd ter dood gebracht. Van deze gebeurtenis stelde hij een treurspel te zamen, rijk aan toespelingen op Oldenbarneveld en zijne vijanden, welke hij aldus onder verdichte namen opvoerde. Was het eerst zijn plan het stuk onder zich te houden tot de tijdsomstandigheden de uitgave veroorloofden, de dood van prins Maurits deed hem den arbeid verhaasten, voltooien en in 't licht geven. Dat stuk maakte den naam van Vondel wijd en zijd beroemd, niet alleen om de bloemrijk voorgestelde zaak, maar ook om de zuiverheid van taal, zoetvloeiendheid van verzen, kracht en rijkdom van gedachten.

Toch kreeg de Palamedes vijanden. 't Kon niet anders in dien tijd van levendige partijschappen. 't Ging zoo ver, dat de regeering van Amsterdam bevel ontving den dichter aan het Hof van 's Gravenhage uit te leveren. Vondel, onzeker wat de regeering doen zou, achtte zich in zijne woning niet langer veilig en nam de wijk bij zijn schoonbroeder Hans de Wolf en diens vrouw. Wel namen deze hem gereedelijk op, doch gedurig moest hij bitse aanmerkingen en verwijtingen hooren over de onvoorzichtigheid door hem begaan. Dit deed hem een andere schuilplaats zoeken bij zijn vriend Baake. Gewillig, ja, met groote bereidvaardigheid nam Baake onzen dichter in zijn huis op, ofschoon deze zich spoedig weder op de straat durfde vertoonen, naardien de regeering van Amsterdam weigerde aan den eisch uit 's Hage te voldoen. Toch belette dit niet, dat Vondel ter schouts-rolle gedaagd werd, doch toen aldaar geene beslissing was gevallen, hij door de vergadering der schepenen tot eene geldboete van 300 gulden werd veroordeeld.

Wat moest echter het gevolg van die vervolging wezen? Dat de nieuwsgierigheid gaandeweg grooter werd om de Palamedes te lezen. Ieder wilde het dichtstuk kennen, dat aan de Hooge regeering mishaaide. De eerste druk was spoedig uitverkocht, een tweede, een derde volgde, ja, men verzekert, dat dit treurspel in weinige jaren omtrent 30 malen werd herdrukt.

Vondel was door de gevolgen van zijn Palamedes nog niet afschrikt, maar ging voort met het vervaardigen van verschillende hekeldichten, die door scherphheid en geestigheid uitmunten. Hij kastijdt daarin personen en zaken die in zijn vaderland op het gebied van kerk en staat zijne verontwaardiging opwekken, soms met den hoogsten ernst, soms met een uittartende bespotting. Wilt ge een bewijs mijn lezer? Lees dan zijn zesregelig steekdicht:

OP DEN LASTERAAR VAN WIJLEN HUIG DE GROOT.

»O Farizeesche grijns, met schijngeloof vernist,
 Die 't groote lijk vervolgt ook in zijn tweede kist;
 Gij Helhond, past het u dien Herkles aan te bassen,
 Te steunen op 't outaar den Fenix in zijn asschen,
 Den mond van 't hollandsch recht bij Themis zelf beweend:
 Zoo knaag uw tanden stomp aan 't heilige gebeent.»

of zijn:

OP HET STOKJE VAN JOHAN VAN OLDENBARNEVELD,
 VADER DES VADERLANDS.

»Mijn wensch behoeft u onverrot,
 o Stok en stut, die geen verrader,
 Maar 's vrijdoms stut 1) en Hollands vader
 Gestut hebt op dat weerd schavot,
 Toen hij voor 't bloedig zwaard moest knielen,
 Veroordeeld als een Seneca 2),
 Door Nero's haat en ongenaë
 Tot droefenis der braafste zielen.
 Gij zult nog jaren achtereen
 Den uitgang van dien held getuigen,
 En hoe geweld het recht dorst buigen,
 Tot smaad der onderdrukte steën.
 Hoe dikwijls strektet gij in 't stappen
 Naar 't Hof der Staten stadig 3) aan
 Hem voor een derden voet in 't gaan
 En klimmen op de hooge trappen,
 Als hij belast van ouderdom
 Papier en schriften overleende
 En onder 't lastig landpak steende.
 Wie ging, zoo krom gebukt, nooit krom?
 Gij rusttet van uw trouwe plichten»

1) Steun. 2) Seneca was de leermeester van keizer Nero en werd door dezen vermoord. 3) gedurig.

Na 't rusten van dien ouden stok,
 Geknot door 's Bloedraads bittren wrok;
 Nu stut en stijft gij nog mijn dichten."

Maar Vondel was niet alleen hekeldichter, hij was ook lierdichter, heldendichter enz. Wie onzer kent niet of heeft ten minste niet gehoord van zijn »Huwelijkstrouw" in zijn treurspel: Gijsbrecht van Amstel?" Zou er ooit een gedicht vervaardigd zijn, waarin de liefde en trouw van minnende echtgenooten inniger en krachtiger is bezongen, dan in deze schoone regels, wanneer hij zingt:

»Waar werd oprechter trouw
 Dan tusschen man en vrouw
 Ter wereld ooit gevonden?
 Twee zielen, gloënde aaneengesmeed
 Of vastgeschakeld en verbonden
 In lief en leed.

De band, die 't harte bindt
 Der moeder aan het kind,
 Gebaad met wee en smarte,
 Aan hare borst met melk gevoed,
 Zoolang gedragen onder 't harte,
 Verbindt het bloed.

Nog sterker bindt de band
 Van 't paar, door hand aan hand
 Verknocht om niet te scheiden,
 Nadat ze jaren lang gepaard,
 Een kuisch en vreedzaam leven leidden,
 Gelijk van aard.

Daar zoo de liefde viel,
 Smolt liefde ziel met ziel
 En hart met hart te gader.

Die liefde is sterker dan de dood,
 Geen liefde komt Gods liefde nader,
 Of is zoo groot.

Geen water bluscht dit vuur,
 Het edelst, dat Natuur
 Ter wereld heeft ontsteken;
 Dit is het krachtigste cement,
 Dat harten bindt, als muren breken
 Tot puin in 't end.

Door deze liefde treurt
 De tortelduif, gescheurd
 Van haar beminden tortel;
 Zij jammert op de dorre rank
 Van eenen boom, verdroogd van wortel,
 Haar leven lank."

En om daarvan het practisch bewijs te geven, gaat hij voort:

Gij s b r e c h t.

»Zult gij dan de oorzaak zijn dat beide uw kindren sneven?

B a d e l o c h.

Ik zou om éénen man wel bei mijn kinderen geven.

G i j s b r e c h t.

Beweegt u kroost u niet, dit jongskén klein en teêr?

B a d e l o c h.

Niet luttel, maar mijn man beweegt me nog al meer.

V e n e r i k.

Wat schreit ge, moederlief? Zijt gij bedroefd om vader?

B a d e l o c h.

Om vader schrei ik, kind! om u en ons te gader.

G i j s b r e c h t.

Uw moeder keert zich niet van u en uwe smart.

B a d e l o c h.

Met smarte baarde ik 't kind, en droeg het onder 't hart

Mijn man is zelf het hart. 'k Heb zonder hem geen leven.

'k Zal u om lief noch leed bezwijken noch begeben.

'k Beloofde u hou en trouw te blijven tot de dood.

Gij s brecht.

't Is ook getrouwigheid, wanneer men scheidt uit nood.

Peter.

Men scheidt om beters wil, om weder te verzamten.

Badeloch.

Indien ik van hem schei, wij komen nimmer 't zamen.

Peter.

Gij scheidde menigmaal en zaagt hem weër gezond.

Badeloch.

Ik scheidde nooit daar 't zoo bedroefd geschapen stond.

Peter.

De weërhaan van de kans kan lichtelijk verkeeren.

Badeloch.

't Verkeerde nooit zoo snel, of 't was om mij te deeren.

Peter.

't Was 't best de kindren dan in veiligheid gebrocht.

Badeloch.

't Was best, en hield me niet de band der echt verknocht.

Peter.

Een vrouw gedijt tot last; zij weet niet uit te rechten.

Badeloch.

Bestel me slechts een zwaard, ik ben bereid te vechten,

Te sterven aan de zij van mijnen braven man.

Peter.

Gij hebt een vrouwenhart.

Badeloch.

Neem eens de proef daarvan."

Aandoenlijk is in zijn treurspel: »Jozef in Dothan" de smee-
king van Jozef tot den Ismaëliet, die hem als slaaf gekocht heeft:

»Och Ismaëller, nu mijn lot

Mij onder 't lastig juk leert zuchten,

Om troost en hulp tot Abrams God —
 Gedenk hoe Ismaël moest vluchten
 Met Hagar, dwars door 't gloeiend zand,
 Zoo wijd als aller menschen oogen,
 Daar kind en moeder waar door brand
 Versmacht, indien het mededoogen
 Des Engels, in die zwoele zon
 Haar bei niet had te recht gewezen,
 En met een koele en versche bron
 Het moedershart en 't kind genezen
 Van dorst, veel feller dan de dood;
 Wees zoo een Engel en behoeder
 Van mij, die op mijn moeders schoot,
 En aan de borst der lieve moeder
 Verstrekte een lieve waarde vrucht,
 Niet min als Ismaël de zijne,
 Toen zij vermoeid en afgezucht,
 In dorre dorstige woestijne,
 Hem leid' in schaduw van de blaân,
 En riep, een boogschut afgeweken,
 God, zelf al heesch, om bijstand aan,
 En kreet: »wie kan dat hart zien breken?"
 Waarop een trooster neêrge daald,
 Beloofde hare spruit te zegenen,
 Die nu zoo breed den adem haalt.
 En zoo moet u heil op weg bejegenen,
 Zoo zegen God uw langen tocht,
 Als gij voortaan een vrijgeboren,
 Onschuldiglijk voor slaaf verkocht,
 Zult handlen zonder wraak of toren.
 Och Ismaëller! druk mij zacht
 Gelijk een telg van uw geslacht."

Zijn »Lof der godheid," een gedicht, dat door engelen in het treurspel »Lucifer" gezongen wordt, is een onovertroffen Hymne

of Heilige lofzang op het Opperwezen, waarin de grootheid en heerlijkheid van God bezongen worden. Het bestaat uit drie gedeelten. In den »zang,» of het eerste gedeelte van het gedicht, wordt door de engelen gevraagd, wie het is, die in een grondeloos licht gezeten, de oorzaak moet genoemd worden van al wat bestaat. In den »Tegenzang» beantwoorden andere Engelen die vraag, terwijl zij nog verder over Gods onbegrijpelijke grootheid uitweiden. Door den »Toezang» of het derde gedeelte eindelijk, wordt het gedicht met een algemeene lofverheffing van het Opperwezen gesloten. Het is als volgt :

ZANG.

Wie is het, die zoo hoog gezeten,
 Zoo diep in 't grondelooze licht,
 Van tijd noch eeuwigheid gemeten,
 Noch ronden 1) zonder tegenwicht,
 Bij zich bestaat, geen steun van buiten
 Ontleent, maar op zichzelf rust
 En in zijn wezen kan besluiten 2)
 Wat om en in Hem, onbewust
 Van wanken 3), draait en wordt gedreven,
 Om 't een en eeuwig middelpunt,
 Der zonnen zon, de geest, het leven,
 De ziel van alles, wat gij kunt
 Bevroên of nimmer meer bevroeden,
 Het hart, de bronaf, de oceaan
 En oorsprong van zoovele goeden
 Als uit Hem vloeien, en bestaan
 Bij zijn genade en Alvermogen
 En wijsheid, die hun 't wezen schonk
 Uit niet, eer dit in top voltogen 4)

1) kringen van tijd en ruimte. 2) omvatten. 3) Die niet weet van wankelen.
 4) volmaakt.

Paleis , der Heemlen Hemel blonk ,
 Daar wij met vleuglen de ooggen dekken ,
 Van aller glansen Majesteit ,
 Terwijl we 's Hemels lofgalm wekken
 En vallen uit eerbiedigheid,
 Uit vreeze in zwijm op 't aanzicht neder?
 Wie is het? noemt, beschrijft ons Hem
 Met eene serafijnenveder 1)
 Of schort het aan begrip en stem?

TEGENZANG.

Dat's God. — Oneindig, eeuwig Wezen
 Van alle ding, dat wezen heeft,
 Vergeef het ons, o nooit volprezen
 Van al wat leeft of niet en leeft,
 Nooit uitgesproken, noch te spreken;
 Vergeef het ons, en scheld ons kwijt,
 Dat geen verbeelding, tong noch teeken
 U melden kan. Gij waart, Gij zijt,
 Gij blijft dezelfde; alle Englenkennis
 En uitspraak, zwak en onbekwaam,
 Is maar ontheiliging en schennis;
 Want ieder draagt zijn eigen naam,
 Behalve gij. Wie kan u noemen
 Bij uwen Naam? wie wordt gewijd
 Tot uw orakel? wie durft roemen?
 Gij zijt alleen dan die Gij zijt,
 U zelv' bekend en niemand nader.
 U zulks 2) te kennen, als Gij waart
 Der eeuwigheden glans en ader 3);
 Wien is dat licht geopenbaard?
 Wien is der glansen glans verschenen?

1) engelen-pen. 2) zoodanig. 3) licht en oorsprong.

Dat zien is nog een hooger heil
 Dan wij van Uw Genade ontleenen ;
 Dat overschrijdt het perk en peil
 Van ons vermogen. Wij verouden
 In onzen duur ; Gij nimmermeer.
 Uw wezen moet ons onderhouden ,
 Verheft de Godheid : zingt Haar eer !

TOEZANG.

Heilig , heilig nog eens heilig ,
 Driemaal heilig : eer zij God !
 Buiten God is 't nergens veilig
 Heilig is het hoog gebod.

Met moeite weerhouden wij ons nog meer schoone producten van Vondels scheppend genie af te schrijven en moeten wij onze lezers verwijzen naar de met zooveel zorg en smaak bewerkte uitgave van al de werken van Vondel door van Lennep.

In 1639 schreef Vondel een treurspel getiteld : »Maagden ,» waarin hij een onderwerp uit de overleveringen der roomsche kerk behandelde. In dit treurspel was het blijkbaar , dat hij naar de gevoelens der roomsche kerk begon over te hellen en inderdaad het was ook niet lang daarna , dat hij van de doopsgezinden tot de roomschen overging. Van dien tijd af stond hij der roomsche kerk ijverig met zijn pen ten dienste , gelijk dit blijkt uit zijne »Altaer-geheimenissen» en »Brieven der heilige Maeghden.» Die overgang bracht mede verlies van oude vrienden als een Hooft, Brandt, Westerbaen enz., niet alleen daarom, maar ook omdat hij in zijn bekeeringsijver het gevoel van andersdenkenden begon te bespotten.

Toen hij in 1646 zijn treurspel »Maria Stuart» het licht deed zien , waarin hij deze ongelukkige koningin van alle schuld vrijpleitte en als een Heilige verhief , doch daarentegen koningin Elisabeth van Engeland vergeleek met Herodias en haar met de hatelijkste trek-

ken afschilderde , toen werd hij voor de rechtbank geroepen en tot een boete van 180 gulden verwezen , welke echter door den uitgever betaald werden.

Beurtelings , soms ook tegelijkertijd , vielen hem lof en smaad , hooge vereering en diepe vernedering ten deel. Waren zijne omstandigheden meestal van dien aard geweest , dat hij zich , bij een onafhankelijk bestaan , onbekommerd aan zijn lievelingsarbeid kon overgeven , in zijn ouderdom evenwel zag hij zich uit dien toestand van welvaart in een staat van bekrompenheid en gebrek gebracht. Zijne vrouw , die hem in de kracht zijns levens ontvalen was , had hem twee kinderen nagelaten , eene dochter en een zoon. De dochter , de steun en de troost haars vaders , wijdde zich aan den geestelijken stand. Zijn zoon Willem , voor den koophandel bestemd , was iemand van losse zeden , die , toen hij voor de tweede maal gehuwd was met eene vrouw van gelijken aard als hij zelf , zijne zaak verwaarloosde en zijne bezittingen verkwistte. Het liep zoover , dat hij , zonder de tusschenkomst van zijn vader , een schandelijk bankroet zou gemaakt hebben. De oude Vondel , om de eer van zijns zoons naam te redden , offerde het grootste gedeelte van zijn vermogen op en betaalde de schulden van zijn losbandigen zoon , die daarop naar de Oost werd gezonden , doch onderweg stierf. Zulke ondervindingen konden hem in »Jozef in Dothan" doen zeggen :

»Ach, de ouders teelen 't kind en maken 't groot met smart :

Het kleine treedt op 't kleed , de groote treên op 't hart."

En in zijn »Koning David in ballingschap :"

»Tusschen bloed en bloedverwanten

Is een band

Van natuur , niet licht te breken.

Van een boom scheurt nimmer tak ,

Zonder krak ,

Zonder zucht en jammerteeken.

Tusschen vader en zijn kind
 Dat hij mint,
 Is de taaiste band van magen,
 Daar natuur geraakt in strijd,
 Machtig lijdt
 Wat ze kan en niet kan dragen."

Door de handelingen des zoons bevond de vader zich in zeer bekrompene omstandigheden en had hij in zijn hoogen ouderdom het treurige vooruitzicht gebrek te moeten lijden. Zijn handel was reeds lang verlopen en op zijne jaren nieuwe zaken te beginnen, was ondenkbaar. Maar zou men dan den man, die zijne gaven den lande ten beste gegeven had, broodeloos, in zorgen en kommer laten? Voorzeker niet. Hij werd »begenadigd" met een postje aan de bank van leening van 650 gulden 's jaars. Hij behoefde dan toch geen honger te lijden. Tien jaren bracht hij in die betrekking door, toen hij met behoud van salaris ontslagen werd. Of-schoon hij zijn dichtvuur niet had laten uitdooven gedurende zijne werkzaamheden aan de bank, was hij toch verheugd nog eenmaal meester van zijn tijd te wezen om met vernieuwden ijver zijne dichtoefeningen voort te zetten. Het laatst wat hij vervaardigde was in den leeftijd van 87 jaar, maar toen ook moest hij op raad der geneesheeren den arbeid staken. Zijn laatste levensjaren bracht hij in stille rust, tevreden met het weinige dat hij bezat en in opgeruimdheid, door. Tot op korten tijd vóór zijn dood genoot hij een vaste gezondheid. Hij stierf op den 3 Februari 1679, meer dan 91 jaren oud zijnde. Zijn lijk werd door veertien zijner kunstbroeders grafwaarts gedragen en in de Nieuwe kerk te Amsterdam bijgezet. Drie jaar na zijn dood liet de Heer Joan Six, oudschepen van Amsterdam, een latijnsch tijdvers op zijn grafsteen uithouwen, waarvan G. Brandt in zijn levensbeschrijving van Vondel deze vertaling geeft :

»Hier rVst Van VonDeL, hoog beIaard,
ApoLLo en zIn zangberg VVaard.»

In 1772 werd hem door het kunstgenootschap: »Diligentia omnia'' (alles door vlijt) een gedenkteekeu opgericht. Het bestaat in een zwart marmeren urne met wit loofwerk, geplaatst in een nis, welke men in een pilaar nabij zijn graf heeft uitgehouwen. Op den middelsteen staat niet meer dan

VONDEL

maar dit is ook genoeg. Onder aan den voet staat het jaartal van zijn dood en op het voorstuk van den voet: »Door 't kunstgenootschap, onder de zinspreuk: Diligentia omnia, 1772.»

Constantijn Huijgens.

Constantijn Huijgens, heer van Zuylichem, Zeelhem en Monnikenland, was een uitstekend Nederlandsch dichter en staatsman. Hij werd den 4 Sept. 1596 te 's Hage geboren, ontving eene uitmuntende opvoeding, zoodat hij reeds vroeg zich oefende in het Latijn, Grieksch, Engelsch, Italiaansch en Spaansch, voorts in de wis- en natuurkunde, wijsbegeerte en muziek, in den wapenhandel, de schermkunst, het paardrijden, dansen, worstelen, springen, schaatsrijden, zwemmen enz. Daarna onderwees zijn oom Zuerius hem in de rechtsgeleerdheid, welke studie hij voortzette aan de hoogeschool te Leiden. Toen hij zich vervolgens te 's Hage als advocaat liet inschrijven, had hij den ouderdom van nog geen 18 jaren bereikt. De engelsche gezant Dudley Carleton nam hem mede naar Engeland, waar hij kennis maakte met de geleerdste mannen, aan den koning werd voorgesteld en Oxford en Cambridge bezocht, waarna hij met de engelsche godgeleerden, die zich naar

de Synode te Dordrecht begaven, naar het vaderland terugkeerde. In 1619 vergezelde hij als secretaris Aerssens van Sommelsdijk naar Venetië, waar het bewind der republiek hem een gouden halssieraad schonk. Op last zijner ouders moest hij — tot zijn grootte spijt — weldra terugkeeren, zonder Rome, Napels of Florence te hebben gezien. Bij zijne komst in de Nederlanden (1620) vervaardigde hij een opschrift voor het praalgraf van Willem I te Delft, en ging daarna tot tweemaal toe als gezantschapssecretaris naar Engeland. Bij het eerste gezantschap werden de gezanten tot ridder verheven en bij het tweede sloeg koning Jacobus hem tot ridder en schonk hem den degen, voor die plechtigheid gebezigd. Na den dood van prins Maurits werd hij, hoogst waarschijnlijk op aanraden van Louise de Coligny, weduwe van Willem I, eerst raad- en rekenmeester, daarna geheimschrijver van prins Frederik Hendrik. Hij bekleedde die betrekking — ook onder de beide volgende stadhouders — gedurende 62 jaren en bewees bij verschillende gelegenheden hoogst belangrijke diensten. Na den dood der kroonprinses van Engeland, weduwe van Willem II, zond Amalia van Solms hem meermalen als gezant naar onderscheidene hoven, zooals naar den aartshertog Leopold van Oostenrijk en zijn opvolger Johan van Oostenrijk te Brussel, naar Lodewijk XIV te Parijs, waar hij 4 jaar vertoefde, om over de teruggave van het prinsdom Oranje te onderhandelen waar hij benoemd werd tot ridder van St. Michiel en tot tweemaal toe naar Karel II, koning van Groot-Brittanje.

Huijgens onderhield voorts betrekkingen met de beroemdste dichters en geleerden, inzonderheid met de leden van den Muiderkring, terwijl hij tevens op zijn buitenverblijf Hofwijk bij Voorburg gaarne geletterde gasten onthaalde. In geen enkele wetenschap was hij een vreemdeling. Zijne verzen, in verschillende talen opgesteld, werden in 1625 tot één bundel vereenigd. Zijne gedichten onderscheiden zich niet zoozeer door duidelijkheid en zoetvloei-

endheid als wel door geestigheid en puntigheid. Dit is, om van zijne andere niet te spreken, vooral op te merken in zijn »Oogen-troost," in zijne »Zedeprenten," in zijne »Sneldichten" en in zijn »Spaensche wijsheit."

Een enkel voorbeeld van zijne dichtproeven mogen wij u niet onthouden en kiezen daartoe zijn :

SCHEEPSPRAAT,

OP HET OVERLIJDEN VAN PRINS MAURITS VAN ORANJE.

In deze dichtregelen vergelijkt Huijgens onzen staat bij een schip, dat zijn stuurman *Mouring* (d.i. Prins Maurits) verloren, maar een anderen *Mooi Heintje* (Prins Frederik Hendrik) in diens plaats bekomen heeft.

»Mouring, die de vrije schepen
 Van de zeven-landsche buurt 1),
 Veertig jaren, onbegrepen 2),
 Onbekropen 3) heeft gestuurd ;
 Mouring, die ze door de baren
 Van zoo menig tegentij
 Voor den wind heeft leeren varen,
 Al en was 't maar wind op zij.
 Mouring, schipper zonder weërگا,
 Die zijn onverwinlijkheid,
 Waar de zon op, waar zij neërگا,
 Te aller ooren heeft gespreid 4) ;
 Mouring, die de zee te nauw hiel
 Voor zijn zeilen en zijn want,
 Die de vogelen te gauw viel,
 Al bezeilde hij maar 't zand 5).

1) De 7 vereenigde provinciën. 2) Onberispelijk. 3) Zonder zich te laten misleiden. 4) Dat het overal vernomen werd. 5) Al kwam hij ook niet altijd in de gewenschte haven, d. i. al bereikte hij niet altijd zijn doel.

Mouring was te kooi ekropen 1),

En de eindelooze slaap

Had zijn wakker oog beslopen,

En hem, leeuw, gemaakt tot schaaap.

Reeërs en matrozen 2) riepen :

»Och, de groote schipper! och!

»Wat zou 't schaân, of wij all' sliepen,

»Waakte schipper Mouring nog!

»Schipper Mouring! maar je legt er,

»Maar je legt er plat eveld 3);

»Stout verweerder, trotsch bevechter

»Bei te zeewort en te veld 4)!

»Kijk, de takels en de touwen,

»En de vlaggen en het schut,

»Staan en pruilen in den rouw en

»Altemalen in den dut 5)."

»Dutten?" sprak Mooi Heintje, »dutten?

»Stille maats! een toontje min!

»Dutten? — wacht! — dat most ik schutten 6),

»Bin ik anders die ik bin.

»'k Heb te lang om Noord en Zuijen

»Bij de baas 7) te roer estaan 8),

»'k Heb te veel gesnor van buijen

»Over deuze muts zien gaan.

»'k Zel hun ligtelik zoo klaren 9),

»Dat ik vlaggen, schut 10) en touw

»En de maats, die met me varen,

»Vrijen 11) zel van dut en rouw;

»Reeërs 12) (jouwerliefde mien ik,

»Die van vers op 't kusse vicht) 13)!

1) Te kooi gekropen, d. i. gestorven. 2) De staten en het volk. 3) Door den dood neêrgeveld. 4) Beide ter zee en te land. 5) Het geheele schip n. l. de staat is bedroefd. 6) Daar zal ik voor waken. 7) Prins Maurits. 8) Aan het roer gestaan. 9) 'k zal het wel schikken. 10) geschut. 11) Bevrijden. 12) en 13) De staten, die van verre op 't kussen vechten.

»t Wiljer an? 1) Kedaar 2), jou dien ik,

»Jou alleenig bij dit licht 3).''

»Weéran 4),'' riepen de Matrozen,

»t Is een man oft Mouring waar,''

En de reeërs, die hem kozen,

»Weéran 't is de jonge vaár 5).''

Heintje peurde strak aan 't stuur 6), en

Haalde 't anker uit de grond,

't Scheepje ging door 't zee-sop schuren,

Offer Mouring nog aan stond.

Wij zien in dit stuk dat de dichter zich van een oud-hollandsch volksdialect bediend en zijne beelden goed volgehouden heeft.

Van zijne puntdichten ook een voorbeeld.

AAN ANDRIES.

»Zijt ge een uitnemend man, Andries! gelijk ik hoor

Veeltijds van u gewagen;

Blijf wat van mijn comptoir 7):

'k Mag geen uitnemend volk omtrent mijn kas verdragen.''

Constantijn Huygens overleed te 'sHage den 28 Maart 1687, in den ouderdom aldus van ruim 90 jaren. Zijn stoffelijk overschot werd met groote pracht ter aarde besteld. Talrijk zijn zijne geschriften.

1) Wilt ge? 2) Welaan. 3) Bij het licht des hemels. 4) Top. 5) Vader. 6) Vatte met vaste hand het roer van den staat. 7) Kantoor.

M. H. Tromp.

De 80jarige worstelstrijd met Spanje was voor ons vaderland vruchtbaar in het voortbrengen van helden. De grootste mannen, op welke onze geschiedenis kan wijzen en zich beroemen, werden in dezen tijd van krachtsontwikkeling en moedbetoon geboren en de geheele geest der hollandsche natie was destijds geschikt om uitmuntende hoedanigheden bij iedereen aan te kweeken en te bevorderen. Vooral in den oorlog ter zee leverde ons vaderland een tal van helden, die den kamp met de grootste rijken van Europa konden volhouden, en zelfs menigmaal de overwinning wisten te behalen. Onder deze helden munt, na den onsterfelijken de Ruiters, het meest uit de luitenant-admiraal Maarten Harpertzoon Tromp, of zooals hij door anderen genoemd wordt, Maarten Herbertzoon Tromp.

Hij werd den 3 Januari 1597 uit geringe ouders in den Briel geboren. Zijn vader Herbert Martenszoon was zeekapitein in 's lands dienst.

Zeer weinig is ons van Tromp's vroege jeugd bekend. Daar hij vlug van vermogens, schrander van oordeel en zeer oplettend was en daarbij veel geneigdheid tot de zeevaart betoonde, nam de oude Tromp zijn zoon reeds op den ouderdom van 9 jaren bij zich op het schip en onderwees hem gedurende twee jaren in den scheepsdienst. Op het schip zijns vaders woonde de jonge Tromp dan ook in het jaar 1607 den slag van Gibraltar bij en gaf toen reeds blijken van moed. Toen kort daarop zijn vader in een gevecht met een zeeroover bij de kust van Guinea doodgeschoten en het schip genomen werd, toonde Tromp reeds zijn karakter, door het scheepsvolk toe te roepen: »Mannen! zult gij mijns vaders dood niet wreken?» Alle wederstand was echter zonder gevolg, zoodat de elfjarige Tromp tot slaaf gemaakt werd. Met mannelijke standvastigheid verdroeg hij zijn leed, en diende gedurende twee jaren den rooverkapitein als kajuitwachter, toen hij wist

te ontsnappen en zich als scheepskok in 's lands dienst begaf. Weldra onderscheidde hij zich boven zijne makkers en verwierf hij zich de achting en de genegenheid zijner meerderen, zoodat hij in 27 jaren tot de hoogste waardigheid ter zee opklom.

In het jaar 1622 werd Tromp luitenant, en twee jaren daarna benoemde prins Maurits hem tot bevelhebber over een oorlogsfregat. In deze betrekking onderscheidde hij zich onder den admiraal Piet Hein in de zeegevechten van de jaren 1628 en 1629, in welk laatste gevecht deze admiraal op het schip van Tromp sneuvelde. Uit misverstand of door afgunst werd Tromp kort daarna in den ouderdom van 32 jaren van zijn post ontslagen en hem zijn schip ontnomen. Tromp was natuurlijk hierover zeer gevoelig en onthield zich eenige jaren van openlijke bedrijven. Midelerwijl trad hij in het huwelijk met Dina de Haas, bij welke hij twee kinderen verwekte, eene dochter Elizabeth en een zoon Kornelis, die evenals zijn vader, luitenant-admiraal werd en ook grooten roem behaalde. Na een zevenjarig ambteloos leven werd Tromp in 1637 door prins Frederik Hendrik in zijne eer hersteld. De luitenant-admiraal Filips van Dorp ontving zijn ontslag en Tromp werd in zijne plaats benoemd. Van zijn moed, zijne kunde en bekwaamheid kon men ook terstond partij trekken. De Duinkerkers toch roofden omstreeks dezen tijd onophoudelijk en veel. Zij namen alle schepen weg, die zij in handen konden krijgen. Daarbij rustte de Spaansche koning in 1639 een machtige vloot uit. Met het eene deel daarvan wilde hij ons geheele land veroveren, terwijl het andere onze koloniën zou wegnemen, maar wie, in Gods hand dat voornemen moest verijdelen, was Tromp.

Om oorlogstuig af te halen vertrokken 13 oorlogschepen, 3 fregatten en 7 koopvaarders uit Spanje naar Duinkerken. Tromp, die in de Noordzee en het Kanaal kruiste, verneemt dit, gaat met 11 schepen naar Duinkerken, tast daar de Spaansche vloot aan, en verovert twee schepen, waarop de andere in de haven teruggejaagd

werden. 't Was een stoutmoedige daad, die van 's admiraals wakkerheid getuigde. Zij wekte ook zulk een algemeene bewondering, dat de Staten met Frederik Hendrik aan het hoofd hem bij zijne terugkomst een gouden keten vereerden, en Lodewijk XIII, koning van Frankrijk, hem tot ridder van de St. Michiels-orde verhief.

Door de Engelschen begunstigd, ging Spanje intusschen voort met de uitrusting zijner vloot, terwijl Tromp op de Noordzee bleef kruisen om een wakend oog op hunne pogingen te houden. Zoo veroverde hij in Juli van hetzelfde jaar 1639 drie engelsche schepen, welke 1070 soldaten naar Duinkerken wilden voeren. De staten, ziende, dat Engeland aldus met Spanje samenspande, versterkten de vloot van Tromp, zoodat hij den geheelen zomer zee kon houden en omtrent de Hoofden kruisen, ten einde de Spaansche vloot af te wachten, die dagelijks te verwachten was. Eindelijk stak deze uit Corunha in zee en kreeg den last geen slag te leveren, maar om in Duins binnen te loopen, waar de Engelschen haar ontvangen zouden. Het opperbevel over de vloot, die uit 33 groote galjoenen en 34 zware oorlogschepen met 25000 man bestond, was opgedragen aan den admiraal don Antonio d'Oquendo, die den hem gegeven last getrouw nakwam.

Tromp, wiens geheele vloot vooralsnog slechts uit 12 schepen bestond, zeilde echter moedig op den vijand aan en hield zoolang schutgevaarte met hem, totdat hij versterking ontving. Met 17 nieuwe schepen wendde hij nu den steven naar Duins om d'Oquendo ingesloten te houden of hem bij het eerste uitkomen der haven slag te leveren. De Engelschen zaten hem echter gedurig in den weg. Zoo liet koning Karel I vijftien zware schepen tusschen de nederlandsche en spaansche vloten post vatten, bezorgde den laatsten 50 ton buskruit en nam hun goud en zilver in bewaring. Ook zond hij den admiraal Pennington naar Tromp met de boodschap, dat hij zich van alle vijandelijkheden op de engelsche kust

had te onthouden , waarop Tromp dit manmoedig antwoord gaf : »Ik weet welke bevelen mijne heeren en meesters , de staten , mij gegeven hebben , en zal mij naar die bevelen gedragen.» Inderdaad hield ook zijn last in, dat hij, wanneer de kans tot aanvallen schoon stond, zich aan niemand had te storen. Het bestuur der Vereenigde gewesten ontwikkelde nu in korten tijd zooveel veerkracht , dat Tromp binnen weinige weken zijne macht vermeerderd zag met 70 wel toegeruste schepen , zoodat dit getal over de 90 beliep. Na vergeefs alles beproefd te hebben, om de Spanjaarden uit Duins te lokken , besloot Tromp hen toch, schoon in een vreemde haven liggende, aan te tasten. Terwijl hij zijn onder-admiraal Witte Korneliszoon de With met een gedeelte der vloot afzondert , om op de Engelschen te passen, nadert hij zelf onder bedekking van een dikken mist den vijand , dien hij zoo hevig aantast , dat na een bloedig gevecht de spaansche admiraal de ankers laat kappen en vlucht. Vele schepen werden op het strand gejaagd of tegen de engelsche kust verpletterd, andere vluchten zeer gehavend naar Douvres. Vooral had men het gemunt op het prachtige schip van den portugeeschen admiraal, dat door Tromp en zijn vice-admiraal Jan Evertszoon hevig aangetast en geënterd werd. Daarop stuurde hij er 5 branders op af, die het in de lucht deden vliegen. De overwinning was zoo volkomen dat de spaansche zeemacht geheel den bodem was ingeslagen en zij zich naderhand nooit weder boven dezen slag heeft kunnen verheffen. Tromp had 2 schepen en 100 man en de Spaanschen meer dan 40 schepen en 14000 man verloren. In het gezicht der Engelschen dreef Tromp 13 galjoenen en 9 oorlogschepen voor zich uit en bracht ze op. Deze glansrijke overwinning had plaats op 21 October 1639.

GEDURIG bleef Tromp nu op de vlaamsche kust kruisen en ontnam den vijand alles, wat hij slechts krijgen kon. Ook beschermde hij de haringvisscherij.

In het jaar 1641 werd Tromp de vereerende last opgedragen, om den jongen prins Willem, die met Maria, de oudste dochter van Englands koning, in het huwelijk zou treden, met 20 oorlogschepen in statie naar Engeland over te brengen, waar hij met alle eerbewijzen ontvangen werd.

Kort daarna ontving Tromp opnieuw den last om zee te kiezen, de haven van Duinkerken te blokkeeren en op 4 rijke Westindie-vaarders uit Brazilië jacht te maken. Hij had het geluk, om van 5 duinkerker kapers er een te veroveren en nog twee andere schepen te nemen, die juist de haven wilden binnegaan. Van daar naar den Atlantischen Oceaan gestevend, ontnam hij den Spanjaarden een schat van 5 miljoen gulden, benevens 10 van de 11 met zilver en kostbaarheden beladen en naar Duinkerken bestemde schepen, welken buit hij naar de zeeuwsche havens zond.

Zoo bewaakte en beschermde Tromp voortdurend de nederlandsche zeemacht, totdat in het jaar 1652 de eerste engelsche oorlog uitbrak, welke hem tot gewichtiger en meer omvattende werkzaamheden riep.

Nauwelijks was de oorlog verklaard, of de Engelschen namen, volgens hunne gewoonte, verscheidene onzer weerlooze koopvaardijschepen weg. Om hiertegen te waken, werd aan Tromp, als luitenant-admiraal, het bevel over 150 schepen toevertrouwd, welke hij te Scheveningen verzamelde en waarvan hij er 42 afzonderde om tusschen Duinkerken en Nieuwpoort te kruisen. Tromp zelf werd gelast onze handelsschepen te beschermen en te zorgen, dat zij door de Engelschen niet onderzocht of genomen werden. Om trent het gewone strijken der vlag, waarover reeds meermalen getwist maar ten laatste door de onzen veel toegegeven was, werd hem overgelaten naar bevind van zaken en bescheidenheid te handelen. Kort na Tromp zeilde de engelsche admiraal Robert Blake uit met 50 schepen. Wind en stroom dreven Tromp naar de engelsche kust, hoezeer hij Blake ook poogde te vermijden en

daarom koers naar Calais zette. Hier verneemt hij, dat zeven straatvaarders met eene lading van meer dan 5 miljoen op het punt staan om door 12 engelsche schepen onderzocht en genomen te worden. Dadelijk zeilt hij er heen en ontmoet de engelsche vloot bij Douvres. Blake begon tot tweemaal het schip van Tromp te beschieten. Bij het derde schieten gaf Tromp hem de volle laag, waarvan een kogel midden door de vlag van het engelsche admiraalschip vloog. Terstond keerde Blake nu stuurboordzijde naar het schip van Tromp en gaf hem ook de volle laag, waardoor veel volks gekwetst werd. Nu werd het gevecht algemeen en zoo hevig, dat het vier uren achtereen aanhield en slechts de invallende nacht een einde aan den strijd maakte. Van dit gevecht gaven beide vlootvoogden elkander de schuld; Blake over het niet groeten der engelsche vlag — nu, Tromp had daarmede ook geen haast gemaakt — en over het schieten door die vlag, wat een beleediging voor Engeland was; Tromp daarentegen klaagde over het eerst schieten van Blake, waarvan al zijne scheepskapiteinen getuigden.

In Juni kreeg Tromp onbeperkten last tot het aanvallen van de Engelschen, waaraan hij zooveel mogelijk voldeed. Daar de engelsche koophandel echter toenmaals bij lang na niet zooveel van beteekenis als die der Nederlanders was, zoo kon Tromp weinig meer van hen wegnemen dan eenige ellendige visschers- en kolenscheepjes, terwijl Blake daarentegen een groot getal haringbuisen en 13 groote schepen kon wegnemen. Toen Tromp daarop de Engelschen wilde opzoeken, maar door een zwaren storm, die meer dan de helft der vloot deed afdwalen en 18 schepen vergaan, daarin verhinderd werd, herzamelde hij wel zijne schepen om Blake af te wachten en het geroofde te ontnemen, maar tegenwind verhinderde dit en deed hem den 5 Augustus besluiten naar de kust terug te keeren, om zijne zwaar beschadigde schepen te herstellen. Dit werd hem echter door de staten zeer kwalijk ge-

nomen, zoodat hij in ongenade viel en het opperbevel voor den volgenden tocht aan de Ruiter werd opgedragen, die den 26 Aug. bij Plymouth op den engelschen vice-admiraal George Askue de overwinning behaalde. Ook streed de With dapper tegen Blake.

Al deze overwinningen konden echter het gemis van Tromp niet vergoeden. Dit zagen de staten ook wel in, en herstelden daarom spoedig hunnen misslag, door hem weder tot het opperbevel aan te zoeken, hetwelk hij ook volgaarne en tot groote blijdschap van het zeevolk op zich nam. Onder hem stonden de vice-admiraals Jan Evertsen, Witte de With, de Ruiter en Pieter Floriszoon.

De geheele vloot, uit 70 schepen bestaande, stak in November in zee om 300 koopvaardij-schepen tot voorbij kaap Lezard en Landsend te geleiden. Den 10 Dec. kreeg zij de engelsche onder Blake in 't gezicht, die tusschen Douvres en Falston bij de Singels lag. Hier begon nu een gevecht, waarin van beide zijden met de uiterste hardnekkigheid gestreden werd. Ongelukkig bleef het meerendeel der schepen van onze vloot werkeloos. Tromp wierp zich te midden van het felste vuur, klampte een schip van 44 stukken aan boord en veroverde het, drong daarop voorwaarts en bracht overal de grootste schade teweeg. Volgens ooggetuigen zou Tromp, hadde hij nog maar 12 schepen tegen den vijand kunnen aanvoeren, een volkomen overwinning behaald hebben. De Engelschen werden zoo verbitterd op Tromp, dat zij hem met zooveel geweld aanvielen, dat hij zijn galjoen en zijn boegspriet verloor. Zijne verdediging was echter zoo stoutmoedig, dat Blake, ook wjl hij gewond was, naar den Theems week, waar Tromp hem niet volgen kon, hoewel hij zee bleef houden. Den dag na het gevecht nam Tromp een engelsch oorlogschip benevens eenige koopvaarders, bracht zijne koopvaarders naar het eiland Rhee en keerde van daar met een groot aantal straatvaarders en andere schepen naar het vaderland terug.

In het volgende jaar 1653 zetten de Engelschen den oorlog met woede voort. Tromp zeilde den 26 Jan. met 63 schepen naar het eiland Rhee, om eene vloot van 150 koopvaardij-schepen af te halen, en ontving, na gelukkige volbrenging hiervan, last den Theems te sluiten, om den Engelschen het uitloopen te beletten. Voor hij dit volbrengen kon, ontmoette hij den 28 Febr. op de hoogte van Portland de engelsche vloot onder Blake, welke 70 schepen sterk was. Tromp, hoewel belemmerd door zijn konvooi en de mindere sterkte en bemanning zijner schepen, wachtte hem evenwel moedig af. Reeds van verre begon Blake op Tromp te vuren, die echter toefde met schieten, tot hij op een musketschot genaderd was, gaf toen de volle laag, daarop in eens omkeerende de tweede laag aan dezelfde zijde, en omloopende de derde laag aan de andere zijde. Een algemeene jammerkreet op het schip van Blake was hiervan het gevolg, waarop het gevecht zeer ernstig begon te worden en drie geheele dagen voortduurde. In dezen driedaagschen zeeslag werd van wederzijde met heldenmoed gestreden. Reeds den eersten dag zonken verscheidene schepen, werden andere genomen of vlogen in de lucht, terwijl 26 onzer kapiteins zich van den wind bedienden, om een afwenning te maken. Den volgenden dag hadden de Engelschen het voordeel van den wind, doch niettemin werden zij zoo hevig bestookt, dat Blake blijde was, toen de avond een einde aan het gevecht maakte. Vele schepen hadden op den derden dag gebrek aan kruit en lood, en konden daarom aan het gevecht geen deel nemen. Tromp spreekt den zijnen moed in, wekt hen op, zich nevens de koopvaardijvloot te voegen, eene rustige houding aan te nemen en hunne reis naar het vaderland te vervolgen. Bij Bevezier gekomen, ziet hij de Engelschen weder op zich afkomen, zoodat het gevecht onvermijdelijk is. Tromp richt den eersten aanval tegen den engelschen vice-admiraal der blauwe vlag, die zoo gehavend werd, dat hij het gevecht ontwijken moest. Ongelukkig verlieten weder eeni-

ge kapiteins het gevecht uit gebrek aan kruit, zoodat met den dag de strijd onbeslist eindigde. Daar Tromp zijn tocht wilde voortzetten, nam Blake nog wel opnieuw een aanvallende houding aan, doch toen Tromp hem met klein zeil inwachtte, deinsde hij af en wendde het naar de engelsche kust, waardoor onze vloot haren weg vervolgde en gelukkig binnen kwam. In dezen slag hadden de onzen 9, de Engelschen 10 schepen benevens veel volks verloren. Tromp had de 66 kanonnen van zijn schip meer dan 70 malen gelost. De staten erkenden ook zijne dapperheid en straften de lafaards.

Niet lang daarna werd er weder zee gekozen, doch Tromp, die wel bemerkte had, welke krachten tegen de Engelschen vereischt werden, huiverde terecht met het kleine aantal schepen, waaruit de vloot bestond en die daarenboven nog slecht toegerust waren, te vertrekken, en verklaarde de gevolgen niet voor zijne rekening te nemen. Zijn last had nu in, 200 schepen, om Engeland en Ierland heen, naar Frankrijk en Spanje te geleiden en eene daar verwachtte vloot terug te voeren. De Engelschen hadden thans tot bevelhebbers den generaal George Monk en den admiraal Richard Deane op eene van volk en krijgsbehoeften wel voorziene vloot van 100 schepen. In het begin van Mei was zij naar de zeeuwsche kusten gezeild, zonder Tromp te ontdekken, die onderwijl zijne schepen op de plaats hunner bestemming brengen kon. Naar Texel teruggekeerd, kreeg hij daar een versterking van 17 oorlogschepen en 1 brander, zeilde hiermede naar het Kanaal, nam 3 engelsche schepen, en vernam, weder te Walcheren gekomen, dat de vijand 10 mijlen noordwestwaarts van hem was. Den 12 Juni ontmoette hij hem op de hoogte van Nieuwpoort en leverde hem slag met 98 schepen en 6 branders. Het gevecht was allerhevigst; in het begin reeds sneuvelde Deane, waarna de Engelschen begonnen te wijken, toen de wind keerde en de aanval hernieuwd werd. Het woeden nam eerst met den avond een einde, nadat vele

schepen reddeloos geschoten waren en andere gebrek aan kruut en lood hadden; zelfs de dappere Tromp betuigde het tegen den vijand niet langer te kunnen volhouden. Den volgenden dag werd de strijd bij Duinkerken hervat. In het midden van het gevecht ontstond er wanorde op de vloot door de onvoorzichtigheid of onkunde der officieren, hetwelk eene aanmerkelijke schade veroorzaakte. Een uur na het ondergaan der zon nam het bloedig gevecht een einde en Tromp begaf zich binnen de Wielingen. Het schip Brederode van Tromp was aan alle zijden doorschoten en had vele gaten onder water, zoodat het bijna zonk. Na zijne terugkomst vereenigde Tromp zich met de Ruiter, de With, Evertsen en anderen en stelde den staten den rampzaligen toestand der vloot voor, aandringende op het nemen van krachtige maatregelen. Dit bleef niet zonder gevolg. Binnen twee maanden waren 80 à 90 schepen in gereedheid. Hiermede stak Tromp in zee. Eene poging, om zijne vloot met die van den vice-admiraal de With, welke op de reede van Texel lag, te vereenigen, mislukte in 't eerst. In den namiddag van 8 Aug. begon het gevecht door in de verte elkander te beschieten, maar Tromp vormde eene linie en wachtte den vijand af. Op de hoogte van Katwijk raakten de vloten aan elkander. De Ruiter en Evertsen werden hevig aangetast, doch leden echter weinig nadeel, toen Tromp tegen den avond hen te hulp kwam en een gedeelte der engelsche vloot in verwarring bracht. Toen na zonsondergang het gevecht een einde nam, was de uitslag nog onbeslist. Den volgenden dag werden de vloten door een sterken wind van elkander verwijderd. Al vechtende zakte Tromp naar de Maas af, daar hij door den fellen wind de Engelschen niet kon naderen. Tegen den middag van 9 Aug. zag Tromp de With met 27 oorlogschepen en 4 branders naderen, die zich met hem vereenigden. Hij had nu 106 schepen en wendde op den vijand aan, die de vlucht nam, terwijl Tromp hem den geheelen nacht vervolgde. Des anderen daags 's morgens

(10 Aug. 1653) hield de vijand bij ter Heide en Scheveningen stand, en nu begon een buitengewoon scherp gevecht, dat het laatste zou zijn, hetwelk Tromp mocht beleven. Hij zelf voerde den rechtervleugel aan en de Ruiters den linker; Jan Evertsen gebod het midden, terwijl Pieter Floriszoon en de With over de achterhoede gesteld waren. Tromp brak dwars door de Engelschen heen; toen omkeerende doorboorde hij ten tweede male de vijandelijke linie en plaatste zich weder in de vorige stelling. Op dit oogenblik werd onze held, terwijl hij wilde heengaan om orde op het geschut te stellen, door een musketkogel in de linkerborst getroffen, zoodat hij dadelijk nederzeeg en binnen weinige minuten den geest gaf. Tromp had zich in dit gevecht te zeer bloot gegeven, waardoor de engelsche admiraal Monk hem zag en aan zijne musketiers bevel geven kon, om op hem los te branden. Onder het nedervallen had Tromp nog nauwelijks kracht deze woorden te uiten: »Ik heb gedaan, houdt goeden moed; o Heer! wees mij en dit arme volk genadig!» Het waren zijne laatste woorden. Hij stierf in den ouderdom van 56 jaren. De strijd bleef na den dood van Tromp nog twee uren voortduren, waarop de beide vloten terugkeerden en elk zich de overwinning toekende, hoewel de Engelschen erkennen moesten, die duur gekocht te hebben. Zij hadden in dezen slag 8 oorlogschepen verloren en telden 400 dooden en 700 gekwetsten.

De droefheid over het verlies van Tromp was groot en algemeen. Door de Algemeene staten en die van Holland werd aan zijne weduwe de rouw beklaagd, met belofte 's vaders verdiensten aan zijne kinderen te zullen erkennen, wat ook later geschied is.

Zijn lijk werd naar Delft gevoerd en aldaar met krijgsmans-eer in de Oude kerk begraven, waar de staten op 's lands kosten voor hem eene prachtige marmere graftombe lieten stichten, welke 's mans geharnaste beeltenis vertoon, rustende met het hoofd op een stuk geschut en het lichaam op het roer van een schip. Achter

het beeld ziet men een vierkanten witten marmersteen, waarop de daden van Tromp met toepasselijke bijschriften vertoond worden. Ook werd zijne gedachtenis door het slaan van een fraaien gedenkpenning vereeuwigd.

Piet Hein, die langen tijd onder Tromp gediend heeft, geeft de volgende loffelijke getuigenis van hem: »Ik heb vele wakkere kapiteinen gekend maar altijd eenigen misslag in hen gevonden, doch in Tromp was geen misslag; hij bezat alle deugden en hoedanigheden, die in een zeeoverste vereischt worden.»

In hem verloor het vaderland een held, even dapper en kundig als gelukkig. Hij was gemeenzaam en vriendelijk in den omgang en zeer bemind bij de matrozen, welke hij zijne kinderen heette en die hem gewoonlijk bestevaâr noemden. Als het er op aankwam, streed hij even goed mede als de geringste matroos. Te midden van het gevecht gaf hij zijne bevelen met de grootste koelbloedigheid. Nooit was hij geheel overwonnen. Zijn aftocht na den driedaagschen zeeslag wordt, evenals de bekende aftocht van de Ruiter, voor een meesterstuk gehouden.

De Engelschen, zijne vijanden, gaven hem den roem van in vele dingen hun leermeester te zijn geweest en plaatsten zijne beeltenis onder die der grootste zeehelden.

Onder aan de graftombe leest men ter eere van Tromp:

»Hier rust de zeeheld Tromp, de dappere beschermer
Der zeevaart en der zee, ten dienst van 't vrije land,
Dat 's mans gedachtenis bewaart in 't kunstig marmer
Zoo levendig gelijk hij stierf voor Hollandts strand;
Beluid met moordgeschreij, en dondren van kartouwen,
Daar Groot-Brittanje, in brand, al 't water viel te kleen:
Hij heeft zich selv' in 't hert der burgren uitgehouden:
Dat beeld verduurt de pracht van graf en marmersteen.»

Anthonie van Dijk.

's Mans naam hebben wij reeds genoemd bij zijn ontmoeting met Frans Hals. Deze uitmuntende nederlandsche portretschilder werd den 22 Maart 1599 te Antwerpen geboren en overleed den 9 December 1641 te Londen. Zijn eerste onderricht genoot hij van den historieschilder Hendrik van Balen, daarna van Rubbens en begaf zich vervolgens naar Venetië, waar hij de werken van Titiaan en Paolo Veroneze bestudeerde, toen naar Genua en eindelijk naar Rome. In 1625 vestigde hij zich te Antwerpen en verwierf door zijne portretten zoo grooten roem, dat Karel I, koning van Engeland, hem deed overkomen. Hij vervaardigde er portretten van de leden van het koninklijk Huis, werd in den adelstand opgenomen, met den titel van hofschilder en met een jaargeld van 200 pond sterling begiftigd. Hij huwde daar met Maria Ruthoven, de dochter van een onbemiddeld schotsch edelman, bezocht Antwerpen, deed een uitstap naar Parijs, doch mocht zijn 43ste jaar niet bereiken. Men noemt hem, na Titiaan, den grootsten portretschilder, die ooit het penseel behandeld heeft. Men zegt van hem:

»In het schilderen van handen zoekt men zijns gelijke te vergeefs; zijne afbeeldingen brengen hulde aan de natuur en aan de kunst: zij zijn beziel door den adem van zijn talent.»

Portretten door hem geschilderd vindt men in de musea te 's Hage, te Amsterdam en vooral te Antwerpen.

Zacharias Jansen.

Hij is de uitvinder der verrekijkers. Hij was vermoedelijk leerling bij zijn vader, slijper van brillenglazen, toen hij door het plaats

van twee verschillende glazen in een buis, namelijk een hol- en een bolgeslepen glas, tot de uitvinding kwam, die zijn naam beroemd heeft gemaakt. Anderen evenwel hebben de eer der uitvinding toegekend aan Jacobus Metius en Hans Lipperhey, welke laatste, ofschoon te Wezel geboortig, te Middelburg — woonplaats van Jansen — woonde. Nasporingen van den hoogleeraar Harting hebben echter bewezen, dat Z. Jansen de uitvinder is, doch dat Jacobus Metius den eersten langeren en Hans Lipperhey den eersten korteren verrekijker vervaardigd heeft, terwijl eindelijk Zacharias Jansen met zijn zoon Jan Zachariasz. in 1618 den eersten sterrekundigen verrekijker hebben geleverd. Het huis, door Zacharias Jansen tijdens de uitvinding (1590) te Middelburg bewoond en grenzende aan de Nieuwe kerk, is in 1846 afgebroken, maar tegen de kerk tevens een gedenksteen geplaatst met het opschrift: »Tegen dezen muur stond het huis van Zacharias Jansen, uitvinder der verrekijkers in den jare MDXC.»

Rembrand van Rijn.

Rembrand van Rijn, geboren in 1606 bij Leiden, tusschen Leiderdorp en Koudekerk, was de zoon van een korenmolenaar. Aan middelen schijnt het den vader niet ontbroken te hebben, althans hij zond zijn zoon naar de latijnsche school te Leiden, om verder tot de beoefening van hoogere wetenschappen te worden opgeleid. De hoofdneiging van den zoon bepaalde zich echter tot de schilderkunst en de vader was verstandig genoeg, zich tegen die neiging niet te verzetten. De eerste gronden der schilderkunst leerde Rembrand bij Pieter Lastman te Amsterdam. Vervolgens ontving hij onderwijs ook van andere meesters. Op 24jarigen leeftijd was hij in staat voor zichzelf te arbeiden. Men moet Rembrand aan-

JAN STEEN.

M.H. TROMP.

N.A. DE RUYTER.

REMBRANDT VAN RIJN.

A. VAN DIJK.

P.P. RUBBENS.

A. VAN LEEUWENHOEK.

houdende werkzaamheid toekennen. Ook verstond hij een bijzondere manier van etsen. Van Rijn was zeer rijk van verbeelding en wist de hartstochten zeer krachtig uit te drukken, maar men heeft het wel eens in hem berispt, dat hij het leven te nauwkeurig schetste, dit met al zijn gebreken uitdrukte en zich aan geene regelen hield. Met het oog hierop zegt Pels :

»Den grooten Rembrand, die 't bij Titiaan, van Dijk,
Noch Michiel Angelo, noch Rafel zag te halen,
En daarom liever koos doorluchtiglijk te dwalen,
Om de eerste ketter in de schilderkunst te zijn.»

Maar welk groot man heeft niet zijne bestrijders en welk dwaas niet zijne lofredenaars?

Jan Lievens.

Ook Jan Lievens behoort tot de verdienstelijke nederlandsche kunstschilders. Hij werd den 24 October 1607 te Leiden geboren en ontving onderwijs in de kunst van Joris Verschoten en Pieter Lastman, leermeester van Rembrand. Lievens trachtte ook de manier van Rembrand zich eigen te maken en vervaardigde fraaie portretten. Hij schilderde in Engeland die van den koning, van de koningin en van vele aanzienlijken. Na verloop van 3 jaren keerde hij terug en vestigde zich te Antwerpen, waar hij een aantal stukken leverde aan kerken, kloosters en particulieren. In 1640 werd hem door den prins van Oranje en vervolgens door de regeering der stad Leiden het vervaardigen van eenige schilderijen opgedragen. Voor laatstgenoemde leverde hij: »De zelfbeheersching van Scipio Africanus.» In dienzelfden tijd schilderde hij een schoorsteenstuk voor de burgemeesterskamer van het stadhuis (thans het paleis) te Amsterdam, voorstellende: »Fabius Maximus als afgezant van den

senaat van Rome tot zijn zoon, den consul, in het leger gezonden." Tot zijne beste portretten behooren die van de Ruiter, Tromp en Vondel. Ook in buitenlandsche musea vindt men vele stukken van zijne hand. Eindelijk heeft hij een groot aantal etsen nagelaten, bewerkt in den trant van Rembrand.

Michiel Adriaanszoon de Ruiter.

In Vlissingen, stad op het eiland Walcheren in Zeeland, zag Michiel Adriaanszoon, d. i. zoon van Adriaan, op den 24 Maart 1607 het levenslicht. Hij had niet minder dan elf broers en zusters. De grootvader van onzen Michiel had jaren lang het land trouw gediend, maar een tegenzin in het ruwe krijgsmansleven krijgende, betrok hij een kleine boerenhoeve niet ver van Bergen-op-Zoom, ten einde hier in stilte zijne dagen met zijne vrouw en zijn jeugdigen zoon Adriaan door te brengen. Dit zou echter niet zoo zijn. Op zekeren tijd overviel een woeste krijgsbende zijne woning en roofde onder andere zaken ook zijne beide paarden weg, die zijn grootsten rijkdom uitmaakten. Nauwelijks had de jonge Adriaan dit vernomen en wist hij waar zijns vaders paarden zich bevonden, of hij begaf zich op weg en door zijne schranderheid bracht hij de beesten in den stal terug. De soldaten, verbitterd over het wegvoeren van hun buit, lieten zich weder zien om nogmaals de paarden te rooven en indien hun dit niet gelukte, de geheele hoeve in de asch te leggen. Tegen middernacht bereikten zij de woning en toen zij daarin geene paarden vonden, staken zij haar in hunne woede in brand. Binnen weinige oogenblikken stond de woning in lichterlaaie vlam. Met groote moeite redde de moeder haar kind, dat boven gerust lag te slapen, door het naar beneden te laten vallen in een

deken , die Michiel met behulp zijner dienstmaagd ophield, terwijl zij zelve uit een venster sprong. Gelukkig kwam zij met den schrik vrij. Van alles beroofd , waren zij genoodzaakt een goed heenkomen te zoeken. Eerst vertoefden zij eenigen tijd te Bergen-op-Zoom en daarna trokken zij naar Vlissingen, waar Michiel een karig stuk brood met bierbrouwen vond. Ook Adriaan koos dit ambacht en was nog bierbrouwersknecht toen hij zijn vierde kind, onzen Michiel, kreeg. De moeder van onzen held was ook eene soldaten-dochter. Haar vader had als ruiter het land gediend ; vandaar namen zij den bijnaam »de Ruiter'' aan.

Onze jonge de Ruiter onderscheidde zich reeds vroeg door vlugheid en kloekmoedigheid. In den zomer van 1617 waagde de tienjarige knaap het, de stellage van den hoogen kerktoren te beklimmen , die men daar aan de spits onder den dikken bal had opgericht , om het vermolmde en verrotte houtwerk weg te nemen en te vernieuwen. Van hier klom hij langs de sporten van de zich daar bevindende ladder nog hooger , zette zich op zijn gemak op den bal neder om rustig den omtrek te overzien. De handwerkslieden , hun werk verricht hebbende , haalden de ladders weg, dewijl zij den jongen waaghals niet bemerkten hadden , maar wat zij niet zagen , bemerkten de voetgangers over de straat. Menig hart klopte van angst , elk oogenblik vreezende , den klimmer naar beneden te zien storten en den hals breken. Michiel dacht er echter anders over. Het wegnemen van de ladders had hem geen oogenblik het hoofd doen verliezen. Nadat hij lang genoeg naar zijn zin, met de grootste bedaardheid , om zich heen had gezien , besloot hij af te klimmen. Hij sloeg nu met de met ijzer beslagen hakken zijner schoenen de leien dakpannen stuk om een steunpunt te hebben , terwijl hij zich vast hield aan de ijzeren haken , waaraan de leidekkers hunne ladders hingen. Dit deed hij met zooveel omzichtigheid en vlugheid , dat eer iemand het wist hij den vasten grond bereikt had.

Het kon niet anders of zulk een stoutmoedigheid gaf hem een zeker overwicht bij de knapen van zijn leeftijd, maar was het oordeel zijner makkers gunstig voor hem, niet zoo was dit bij zijne onderwijzers. Er was heel wat te doen om den onrustigen, woelzieken knaap op de leerbanken te houden. Tusschen de enge en dompige muren der school gevoelde hij zich nooit op zijn gemak. Alleen dan wanneer hij de hooge masten met hunne wapperende wimpels en zwellende zeilen in de haven van zijn vaderstad zag, dan ging hem het hart open. Ook dan, wanneer er ondeugende en stoute jongensstreken moesten uitgevoerd worden, dan werd Michiel niet gemist. Het liep zoo ver, dat de onderwijzer genoodzaakt werd, den lastigen knaap de school te ontzeggen.

Zoo iemand, dan heeft de Ruiters berouw gevoeld, over het verzuimen van den tijd zijner jeugd. Gelukkig dat hij dit nog bij tijds inzag en met dubbele inspanning zijn slecht gebruikten schooltijd inhaalde.

Zijne ouders zonden nu den elfjarigen knaap naar de lijnbaan van de heeren Lampsens, om een kleinigheid daags te verdienen. Maar dat werktuigelijk draaien van een rad, dat slaperige en geestdoodende werk beviel hem nog veel minder. De zee, en de zee alleen was zijn element, op de zee alleen meende hij gelukkig te kunnen zijn. Zijne moeder, welke zich lang tegen zijne keuze verzet had, gaf eindelijk toe en Michiel ging zeewaarts. Nauwelijks had hij de planken van het schip onder de voeten, of hij veranderde zichtbaar van karakter, hij werd stil, ernstig en gehoorzaam en iedereen kreeg genegenheid voor hem.

Op den leeftijd van 15 jaren werd Michiel tot matroos bevorderd. Niet lang daarna trok hij als buksschieter naar het land van Kleef, waar Maurits den spaanschen veldheer Spinola alle

mogelijke afbreuk deed. Dewijl hem evenwel het ruitersleven meer behaagde, kocht hij een paard, werd als ruiter aangesteld en behaalde in verscheidene uitvallen rijken buit op de Spanjaarden.

De landdienst beviel hem echter op den duur niet, waarom hij zich weder naar zee begaf. Weldra geraakte het schip, waarop hij diende, met een Spanjaard slaags, waarbij hij een der eersten was, die het vijandelijk dek bereikte. In dit gevecht ontving hij een wond. Niet lang na zijne herstelling werd het schip door een spaansch vaartuig genomen en het scheepsvolk gevangen aan land gebracht. Met twee zijner lotgenooten wist Michiel echter te ontsnappen. Onder veel gevaar en na het uitstaan van vele angsten en smarten kwam hij in het vaderland terug, maar juist moest dit lijden dienen om zijn oog naar boven te doen slaan.

De heeren Lampsens te Vlissingen kregen genegenheid voor den jongen zeeman, die zooveel in de toekomst beloofde en stelden hem op een hunner schepen aan. De Ruiter oefende zich toen met buitengewone vlijt in de stuurmanskunst, legde zich toe op de verschillende metingen van lengte en breedte en nam met de meeste nauwkeurigheid de afwijkingen van de magneetnaald waar.

Toen hij 24 jaren oud was, huwde hij met Maria Velters, welke vrouw hij reeds het volgende jaar verloor.

In zijne ledige uren bestudeerde de Ruiter alles, wat hem in zijn zeemansberoep van dienst kon zijn. Daarop werd hij stuurman op een Groenlandsvaarder, die zoowel naar het noorden als naar het zuiden vertrok. In de straat van Magellaan gekomen, werd zijn schip door woedende stormwinden van de ankertouwen losgerukt en in de hooggaande zee heen en weder geslingerd, waar de drijvende ijsschotsen het met vernieling dreigden. Veel gevaar was er voor hem het leven te verliezen, maar de Heer bewaarde hem.

Na zijn tweede huwelijk met Cornelia Engels (1636) vertrouwden de heeren Lampsens hem het bevel toe over een kruiser tegen

de Duinkerker-kapers, die alom de zee onveilig maakten. Nog een ander kruiser zeilde met hem uit. Toen beiden een paar schepen genomen hadden, brak er onder de manschappen een hevige twist uit, die zoo hoog liep, dat de Ruiters genoodzaakt was, terug te keeren. Weldra was hij weder als bevelhebber op een ander schip, dat naar Fernambuco voer, na welken tocht hij nog vele reizen naar West-Indië deed.

In het jaar 1640 trad de Ruiters voor het eerst in dienst van het land. Koning Johan van Portugal riep de hulp der Nederlanders tegen de Spanjaarden in. De Nederlanden rustten dadelijk vijftien zware oorlogschepen en vijf fregatten uit. Over een dezer bodems, »de Haas" geheeten, verkreeg de Ruiters het bevel en over de gansche vloot werd hij bovendien tot schout-bij-nacht aangesteld.

Vóór hij uitzeilde schreef hij, dat hij zich als een eerlijk kapitein zou gedragen, hopende dat God het werk, waartoe hij uitgezonden werd, zou zegenen ter eere van het lieve vaderland. Het was alzoo in kinderlijk vertrouwen op God, dat hij zich tot den strijd aangordde.

Vóór de golf van Cadix gekomen, werd hem door zijn admiraal Gyzelsz. een lichte sloep verschaft, met den last de spaansche armada te verkennen en te zien hoe sterk zij was. Een gevaarlijke last inderdaad, doch de Heer bewaarde hem, want zonder dat men eenig vijandelijk schot op hem loste, kwam hij tot de zekerheid dat de spaansche vloot uit 27 schepen bestond. Die macht was voor de Nederlanders te groot om zonder hulp der Portugeezen op de overwinning te kunnen hopen. De portugeesche vloot vertoefde echter aan den ingang van de Middellandsche zee,

en toen men zich vereenigen zoude, wilde het ongeval, dat zij elkander voorbijzeilden.

Het was in den morgen van den 3 November, dat de nederlandsche met de spaansche vloot slaags raakte. Deerlijk werd het schip van de Ruiter beschoten; het stond op het punt van te zinken, want de lekken waren zoo groot, dat 40 pompen niet genoeg waren, om het schip vlot te houden. En toch werd het fel geteisterde schip bewaard met zijn kommandant, die wonderen van dapperheid verricht had.

Niettegenstaande de geringe strijdkrachten der Nederlanders viel het gevecht voor hen ten gunste uit. De vijand heesch de zeilen en verdween.

Gedurende de elf volgende jaren deed de Ruiter weder verscheidene tochten en reizen op last van de kooplieden zijner geboortestad. Slechts enkele bijzonderheden van deze tochten zijn vermeld. Zoo gebeurde het, dat de Ruiter, met een kleinen doch gewapenden koopvaarder naar West-Indië zeilende, in de verte een groot spaansch schip ontwaarde. Hij meende het zaak dezen vijand te moeten ontwijken. De Spanjaard dacht er echter anders over en wilde zich niet gaarne zijne prooi zien ontglippen. Hij naderde het vaartuig van de Ruiter met voornemen het in den grond te schieten en — een laag kogels werd op het schip afgezonden. De Ruiter verdedigde zich zoodanig, dat weldra het water bij stroomen door luiken en gaten van het groote spaansche schip vloeide. Een oogenblik later zonk het in de diepte weg. Een gedeelte van de bemanning benevens de kapitein werden door de Ruiter in eene boot gered en bij hem aan boord gebracht. Edelmoedig als hij was, duldde hij niet, dat deze weêrlooze menschen zouden verdrinken.

Daar stond de vijandelijke kapitein met al zijn spaanschen trots voor zijn overwinnaar.

»Zoudt gij mij en mijn volk ook barmhartigheid bewezen heb-

ben, als het u gelukt was, mijn schip te overrompelen?" vroeg de Ruiters.

»Mijn voornemen was geweest, u allen te laten verdrinken," was het antwoord.

Toen werd de Ruiters toornig en gaf bevel allen over boord te werpen. De Spanjaard ziende, dat dit bevel ernst was, veranderde toen spoedig van houding en toon en wist zich met zijne lotgenooten op de knieën te werpen en om genade te smeeken. Hij verkreeg die dan ook.

Op een anderen tijd bevond zich de Ruiters niet ver van Salee in Barbarije. Hij waagde het toen met zijn schip »de Salamander" vijf algerijnsche roofschepen aan te vallen, met dit gelukkig gevolg, dat deze schielijk den aftocht bliezen en hij in veiligheid de reede der genoemde stad bereikte. Daar had men het geheele gevecht kunnen overzien, dat niet weinig den roem der Hollanders, die zich zoo heldhaftig gedragen hadden, vergrootte. Toen de Ruiters aan land stapte, ontvingen hem de Mooren met de zichtbaarste bewijzen van hoogachting en de bevelhebber van de plaats liet hem verzoeken, de stad te paard binnen te rijden. Dit geschiedde, terwijl de bevelhebbers der roofschepen te voet volgden en vele smaadreuenen hooren moesten.

Wat wij in alles bij de Ruiters opmerken? Bij zijne kloekmoedigheid ook rustigheid en bedachtzaamheid.

Op zekeren tijd geraakte hij in de nabijheid van eenige fransche schepen, wier bevelhebbers als zeeroovers te boek stonden. Ook de Ruiters kende hen. Ziende, dat zijne macht tegen die der fransche te gering was, liet hij zich onmiddellijk en zonder eenige vrees aan boord van een dezer schepen brengen. Met verwaandheid werd hij door den Franschman ontvangen, die met elk zijner woorden spotte en hem te kennen gaf, dat zijn schip voor goeden prijs verklaard zou worden. Eindelijk vroeg de zeeroover hem, of hij geen dorst had, waarop de Ruiters antwoordde: »Den ge-

vangene past het water en den vrijen man wijn te drinken. Ben ik uw gevangene, geef water; ben ik vrij man en gast op uw schip, geef mij dan wijn." Deze tegenwoordigheid van geest behaagde den roover. Hij liet wijn brengen, dronk met de Ruiters een glas en wenschte hem een behouden reis.

Aan slim overleg ontbrak het de Ruiters ook niet. Eens lag hij met een schip ten anker in eene engelsche haven van het eiland Wight. Hij wenschte voor den winter binnen Vlissingen te zijn, maar wist ook, dat het uitloopen zeer gevaarlijk was, naardien vele Duinkerker kapers op hem loerden. Toch wilde hij zijn voornemen volvoeren. Om zich de kapers van 't lijf te houden, liet hij zijn schip zoo van buiten als op het verdek met bedorven boter besmeren. Nauwelijks was hij in zee of eenige Duinkerkers kwamen op hem af en enterden zijn vaartuig. Op het spiegelgladde verdek gesprongen, tuimelden zij echter over boord of werden door de matrozen er over heen geworpen. Het roofschip had nog even den tijd om te ontsnappen, en de Ruiters bracht zijn schip veilig in de haven van Vlissingen.

Nu een staaltje van zijn standvastig karakter.

Op zijne reizen bezocht hij meermalen Barbarije op de Noordkust van Afrika. Daar toch vond hij een goede gelegenheid de hem toevertrouwde koopwaren voordelig van de hand te zetten. Eens bracht hij daar een stuk zeer fijn kastanjebruin engelsch laken, waarin de turksche bevelhebber veel zin had. Hij vroeg naar den prijs.

Tusschen koper en verkooper ontstond weldra verschil. De turksche bevelhebber bood eene som voor het laken, waarvoor de Ruiters het niet wilde afstaan, zeggende: »Ik heb geen recht, het eigendom van mijn lastgever onder de waarde te verkoopen." Met deze verklaring stelde de bevelhebber zich echter niet tevreden, maar eischte het goed voor den geboden prijs. Niet zonder

bitterheid en hevigheid ging het er toe. Eindelijk zei de Ruiter : »Laat mij met rust ; ik mag het voor zulk een kleinen prijs niet geven ; maar ik wil het u ten geschenke aanbieden.» Dit aanbod maakte de boosheid van den Turk nog grooter , maar de Ruiter gaf hem ten antwoord : »Als ik het laken onder de waarde verkoop , dan bederf ik de markt , maar het staat mij vrij , tot vermindering van kwade gevolgen het laken weg te geven !» Toen volgden dreigingen. »Weet gij niet ,» zoo sprak de Turk in de gramschap van zijn hart , »dat ik meester van uw schip en van uwe lading ben ?»

»Dat weet ik ,» was het antwoord , »maar ik weet ook , dat de geheele wereld zal zeggen , dat bij u trouw noch eerlijkheid te vinden zijn. Als ik evenwel uw gevangene moet zijn , bepaal dan mijn losgeld en ik zal zorg dragen , dat het u uitbetaald worde.» Nog liet de Turk niet af , maar herhaalde zijne bedreigingen. De Ruiter liet zich evenwel niet uit het veld slaan , maar zei op besluiten toon : »Als ik op mijn schip was , zoudt gij uwe dreigingen wel laten.» Toen verliet hem de Turk , maar vol bitterheid. Toch sprak hij bij zich zelve : »Jammer , dat die man geen Turk is.»

Intusschen kwamen de broeder van den vertoornden Turk en andere voorname heeren bij den jeugdigen koopman , welken hij de onaangename bejegening , hem aangedaan , verhaalde , er bijvoegende , niet te weten of hij een vrij man of een gevangene zou zijn.

De Turk kwam echter terug. Zijn woede was bedaard. Op vriendelijken toon vroeg hij nu : »Zal ik het laken voor den geboden prijs ontvangen?» Even vriendelijk was het antwoord : »Ik mag niet , maar blijf er bij , ik wil het u ten geschenke geven.»

En wat was het gevolg van de Ruiter's standvastigheid ? De Turk wendde zich tot zijn gevolg zeggende : »Ziet hier allen , hoe trouw die christen is , voor hen die hem uitgezonden hebben ! Mocht

gij bij dergelijke gelegenheden ook mij zulk een trouw bewijzen!" Daarop naderde hij de Ruiter, ontblootte diens borst en de zijne, en terwijl hij zijne hand op de borst van den Hollander en diens hand op de zijne legde, beloofde hij hem met een eed zijne bescherming en vriendschap, bevelende den Mooren de Ruiter en diens manschappen vriendelijk te bejegenen.

Nog een ander gevolg hadden deze standvastigheid en trouw. De achting jegens de Ruiter was bij de inwoners der stad zoo hoog geklommen, dat zij voortaan de Europeesche waren van hem wilden koopen, ja, bleven zelfs op zijne komst wachten, ofschoon er andere schepen in de haven lagen. Door die achting, hem toegedragen, kon de Ruiter zonder enig gevaar reizen dieper landwaarts in doen, waarbij hij menigmaal gelegenheid vond, christenslaven los te koopen.

Op een zijner reizen — 't was eenige jaren later — had hij, niet ver van Salee, het ongeluk zijn schip te verliezen. Zijn bemanning werd echter gelukkig gered. In dezen nood kocht hij een wrak en zette zich met behulp van eenige matrozen, die iets van het scheepstimmeren kenden, aan het werk, om het vaartuig voor de terugreis geschikt te maken. En hoe behandelden hem de Mooren in dit ongeval? Trokken zij partij van zijn onheil, om daarmede hun voordeel te doen? Zij borgen de gestrande goederen, om ze later, wanneer het schip gereed was, daarin over te brengen. Zulk een edele daad deed de Ruiter uitroepen: »Waarlijk, zulke trouw en bereidwilligheid heb ik in een christenland nooit aangetroffen!"

Meermalen is de Ruiter wonderlijk door God bewaard. In West-Indië o. a. had hij tot driemaal toe met de vreeselijkste stormen te kampen. Bij den eersten keer gingen er zes, bij den tweeden

zeventien en bij den derden zes en twintig schepen ten gronde. Hij mocht bewaard blijven. Hij gaf er ook God de eere van en durfde wel voor diens Naam uitkomen.

Geen wonder evenwel, dat hij na het doorstaan van zooveel gevaren, zijn leven in rust en vrede aan land wenschte door te brengen. Dit was ook de begeerte van zijne derde echtgenoot, die hij twee jaren na den dood zijner tweede vrouw gehuwd had. Hij besloot derhalve het zeeleven vaarwel te zeggen, maar dit was het besluit van God niet. Hij had hem bewaard, want hij moest het vaderland zijn arm wijden.

En dit deed hij. Onverschrokken, godvruchtig zeeheld als hij was, die van rang tot rang opklom, stond hij te midden der grootste gevaren rustig en bedaard zijne bevelen uit te deelen. Klonk de naam van Tromp, ook die van de Ruiters werd van zee tot zee, van land tot land gehoord. Zouden wij al zijne daden beschrijven, wij zouden voorwaar een boekdeel kunnen vullen en moeten ons daarom slechts bij eenige zijner verrichtingen bepalen.

In den eersten engelschen zeeoorlog streed de Ruiters als bevelhebber tegen Ayscue. Op den morgen van 26 Aug. 1652 was het helder weder, doch de natuur bladstil. Dit vrijdelde de herhaalde pogingen der Nederlanders, om de Engelschen te naderen. Onze vloot telde ongeveer dertig schepen en had nog de verplichting op zich, zestig koopvaarders te beschermen. Toen 's middags de wind opstak, verdeelde men zich in drie liniën. Het middelste smaldeel stond onder de Ruiters aan boord van de Neptunus. Nu zeilden de Hollanders op de engelsche vloot aan, die, in het gevoel van haar overwicht, zich niet bewoog. Zij was 40 schepen en 5 branders sterk. Niettegenstaande zijne geringere macht tastte de Ruiters den vijand toch zonder bedenkingen aan. Weldra ontstond er een heete strijd en waren de strijdenden door een dikken kruitdamp omgeven. Tot tweemaal toe brak de Rui-

ter door de vijandelijke vloot heen en toen de avond daalde, was de overwinning zoo volkomen behaald, dat de Engelschen ijlings de vlucht kozen.

Het was inderdaad een treffend voorbeeld van christelijke nederigheid, toen de kapiteins op de Neptunus, tot het houden van een krijgsraad bijeengeroepen en hem met den uitroep van »Leve de overwinnaar van Plymouth” begroetten, door de Ruiters werd geantwoord: »Niet aan mij noch aan u heeft het vaderland deze overwinning te danken.” Met gevouwen handen naar omhoog ziende, vervolgde hij: »Wij hebben tegen eene groote overmacht gestreden. God de Heer is zichtbaar met ons geweest! Hem komt de eere toe. Wien de Almachtige moed verleent, die behaalt de overwinning!” Op zijn voorbeeld knielden officieren, soldaten en matrozen op het verdek neder, terwijl de scheepsprediker een gebed van innige dankbaarheid uitsprak en de gewonden den Heer aanbeval. Daarna hieven, mede op het voorbeeld van de Ruiters, al de zeelieden een lofzang aan.

Met welk een geestdrift de Ruiters na deze zegepraal hier te lande ontvangen werd, is te begrijpen.

In 1655 vertrouwden de Staten hem acht oorlogschepen met 400 man toe, om door een beslissenden stap een einde te maken aan de rooverijen der Barbariische zeeroovers. Hij ontving den last, al de schepen dezer kaperstaten aan te vallen, mede te nemen of te vernielen. Bij Malaga kreeg hij den eersten zeeroover in het gezicht. De bevelhebber van dit roofschip was de welbekende Arnando Dias, een der beruchtste zeeroovers. Meer dan 2000 menschen had hij van de spaansche kust geroofd en in slavernij gesleept. De Ruiters vervolgde en achterhaalde hem. Door den krijgsraad ter dood veroordeeld, werd hij opgehangen. Kort daarop vielen hem ook verscheidene andere kapers in handen en hij had het genoegen in drie malen ruim 80 christen-slaven de vrijheid weêr te geven.

Verdienstelijke mannen, wij hebben 't al meermalen opgemerkt, hebben hunne benijders. Ook de Ruiter had ze. Ofschoon men hem te Amsterdam — waar hij in 1655 zijn woonplaatsgevestigd had — het grootburgerrecht verleende, dat hem in staat stelde, de voornaamste eereposten der stad te bekleeden, werd zijn roem nogtans benijd door den kommandant en de regeering der stad. Door hen ter maaltijd genoodigd, meende men hem na afloop daarvan een poets te spelen en hem zijn lage geboorte in herinnering te brengen. Men behoefde zich echter die moeite niet gegeven te hebben, want zoo iemand, dan was de Ruiter ver van hoogmoed en schaamde hij zich volstrekt den stand niet waarin hij geboren was.

Na den maaltijd zou men een rijtoertje maken en de Ruiter, die niet anders meende, dan dat zulks per rijtuig geschieden zou, keek niet weinig vreemd op, toen gezadelde paarden werden voorgebracht. Zonder echter iets te zeggen, besteeg hij het zijne, maar de man, geen paardrijden gewoon, lag weldra in 't zand. Spoedig begreep hij, waarom men zich vroolijk maakte, doch niet de minste aanmerking kwam uit zijn mond, alleen verzocht hij hen op een tegenbezoek op zijn schip, een uitnoodiging, welke aangenomen werd. Op den bestemden tijd liet hij de gasten met opgesierde booten van den wal halen en naar het admiraalschip roeien. Op het verdek had hij onder een tent een tafel laten plaatsen voorzien met de heerlijkste gerechten en de fijnste wijnen. Tegen het einde van het gastmaal wenschte de Ruiter een toast in te stellen. Alle glazen werden gevuld en elk stond op. »Op het welzijn van het vaderland,” sprak hij en nauwelijks had hij dit gezegd of al de kanonnen van het groote schip brandden te gelijk los en te gelijktijd lagen al de heeren met de beenen omhoog. »Dat is nu mijn paard,” sprak de zeeheld. Beschaamd keken de heeren voor zich. Zij hadden een gevoelige les ontvangen.

In 1658 ontbrandde er een oorlog tusschen Denemarken en Zweden. Koning Karel Gustaaf van Zweden n. 1. wilde Denemarken met zijn rijk vereenigen, waarom de Denen de hulp inriepen der Hollanders. In Mei 1659 zeilde de Ruiters vloot uit Texel om de vloot van den opperbevelhebber van Wassenaar Opdam te versterken. Deze werd evenwel om zijne ziekte teruggeroepen en nu nam de Ruiters vloot het opperbevel over de gansche vloot op zich. Hij had het geluk zoowel de stad Kartemunde als Nyborg te bedwingen, voor welke daad de Deensche koning hem met een zware gouden keten beloonde, waaraan de koningin met eigene hand een gedenkpenning had toegevoegd, die met 42 diamanten omzet was en een parel van groote waarde droeg.

Toen Karel Gustaaf gestorven was, gelukte het de Ruiters vloot een vrede te sluiten, die voor Nederland zeer voordeelig was en waardoor wij zeer in aanzien toenamen. Ook de koning van Denemarken was recht verheugd en wilde den zeeheld niet laten vertrekken alvorens hij hem nieuwe bewijzen van dankbaarheid geschonken had. De achting en de eerbied jegens de Ruiters vloot waren zoo groot, dat hij hem tot den adelstand verhief met een jaarwedde van tweeduizend gulden.

Dit geschiedde onder de volgende omstandigheden.

Op den dag tot de plechtigheid bestemd, trad de Ruiters vloot met zijn staf Frederiksburg binnen en werd door den maarschalk Schack ontvangen. Aan bijtende en spottende aanmerkingen van de kamerjonkers des konings ontbrak het niet. Zij waren immers van hooge, van adellijke geboorte en wie was de Ruiters vloot in vergelijking bij hen. Onder die hooggevoelende personen was graaf Oscar Banner wel een der eerste. Hij vond het schandelijk aan een hollandschen boer zooveel eer te bewijzen, tot ergernis van den ganschen deenschen adel en dat aan iemand die loopjongen was geweest in een lijnbaan, wiens hooggeboren vader bier moest tappen voor de knechts van de sloopstimmerwerf.

Anderen maakten zich vroolijk met de houding, welke de Ruiter wel zou aannemen, als hij aan het koninklijk hof verscheen en in de tegenwoordigheid zou zijn van zooveel adellijke heeren als zij.

En meer zulke staaltjes van dwazen adellijken hoogmoed werden er uitgekraamd.

Toch niet door allen. Ook waren er onder hen, die de Ruiter een merkwaardig man noemden; een man, die onbetaalbare diensten aan Denemarken bewezen had. Op hunne beurt veroorloofden zij zich ook bijtende scherts, graaf Banner toevoegende: »Als zijne majesteit den admiraal ter tafel noodigt en gij hebt den dienst, dan moet gij hem den beker vullen en gij hebt niets te zeggen.»

De kanselier leidde den admiraal binnen, terwijl de koning van den anderen kant de zaal binnentrad. Hoe verbaasd zag deze op, een man zóó groot en tevens zóó eenvoudig voor zich te zien, die daar stond als kwame hij dank brengen in plaats van te ontvangen. De koning greep de hand van den waardigen zeeman en drukte hem in de armen.

Door deze beweging ontviel de hoed aan de Ruiter's handen. Met moeite konden de hoovaardige hovelingen hun lach- en spotlust inhouden. Het was hun aan te zien, dat zij er schik van hadden, maar wie verontwaardigd was over hunne houding, was de koning. Hij greep den rechten man aan, door te zeggen: »Graaf Banner! raap den hoed van den admiraal op!» Maar zulk een bevel was te veel voor den hooghartigen graaf; dat bevel op te volgen, zou een laagheid zijn en daarom waagde hij te zeggen: »Ik ben aan uwe koninklijke majesteit en uw koninklijk huis alle diensten verplicht, maar de tak van een boom, die eeuwen lang in deenschen grond groeit, is te taai om naar den hoed van een matroos te bukken.»

Niet weinig schrikten de deensche heeren om zulk een stout antwoord. En de hollandsche officieren? Zij waren verontwaardigd

om den smaad hun geliefden en hooggeachten admiraal aangedaan. De Ruiters zelf verbleekte.

En de koning? »Heer admiraal!» sprak hij op luide toon, »deze plechtigheid herinnert mij aan mijnen plicht. Van vergelding kan tusschen ons geen sprake zijn; maar ik wensch u heden te toonen, dat Denemarken u op hoogen prijs stelt.»

Op een gegeven teeken ontrolde de kanselier een perkament en las onder diep stilzwijgen der aanwezigen het koninklijk decreet voor, waarbij de Ruiters in den adelstand verheven was geworden. Daarop bracht de veldmaarschalk het rijkszwaard. Terwijl de admiraal knielde, raakte de koning daarmede den schouder van den held aan en sprak: »Ontvang dezen ridderslag, heer de Ruiters, en omhels mij als uw vriend!»

Wat de Ruiters in het hart omging, kon hij slechts door enkele woorden te kennen geven.

De hoogmoedige edellieden stonden bij deze handeling des konings als van den donder getroffen. Met een van toorn bleek geelaat voegde hij graaf Oscar Banner op strengen toon toe: »Geef den hoed!» — Bevend en met ter neêrgeslagen oogen, ging Banner naar de plaats waar de hoed lag, nam dien op en overhandigde dien den admiraal. »Gij zijt wel vriendelijk, waarde graaf!» sprak deze, »en ik zal mij hoogst gelukkig gevoelen, als mij de gelegenheid gegeven wordt, u van de trouw mijner gezindheid te overtuigen. Hebt gij in Holland een vriend noodig, wend u dan vol vertrouwen tot mij!»

Deze toespraak werd door den trotschen graaf niet beantwoord, wat de verbolgenheid des konings niet weinig vermeerderde. Hij voegde den graaf toe: »Als gij eene reis naar het buitenland maken wilt, dan hebt gij daartoe onbepaald verlof! Hoort gij? Onbepaald! Ik zeg onbepaald!» waaruit de graaf kon opmaken, dat hij wel voor goed zijn afscheid kon nemen.

Tot de Ruiters sprak de koning echter met een bewogen stem:

»Geef mij uwe hand, heer de Ruiter!» Daarop geleidde hij den eenvoudigen zeeheld voorbij de verschrikte kamerheeren en bracht den nieuwen ridder zelf aan het gastmaal.

Maar het was de koning van Denemarken niet alleen, die onzen held vereerde. Ook koning Lodewijk van Frankrijk zond hem een jaar of wat later de orde van den heiligen Michaël, benevens zijne met goud en diamanten omzette beeltenis, en eenige dagen daarna nog een zware gouden keten.

Gedurig hadden wij het met de Engelschen te kwaad. Zij hadden eenige koopvaarders in het Vlie weggenomen, het dorp West-ter-Schelling in brand gestoken en de weêrlooze inwoners aldaar zeer mishandeld. Die handeling had dus veel het karakter van een roover- en moordenaars-bedrijf, niet van een eerlijken oorlog.

Zulk een schandelijke daad moest ook gestraft worden. Een geduchte vloot werd onder het bevel van de Ruiter uitgerust, aan welke Kornelis de Witt, broeder van den raadpensionaris Johan de Witt, een man ervaren in zeezaken en met veel moed, als gevolmachtigde der staten van Holland werd toegevoegd.

In Juni 1667 stak men in zee. Onverschrokken zeilde de Ruiter de Teems op, om den vijand in zijn eigen stroomen aan te tasten. De engelsche schepen waren echter te ver de rivier opgezeild, om ze te kunnen bereiken. Onze vloot sloeg nu een bijrivier in, de Medway, die zich in de Teems ontlast en ook wel de rivier van Chattam genoemd wordt. Het fort Sheerness, aan den mond dier rivier, werd zonder moeite veroverd en geslecht. Aan het verder opzeilen was echter eene groote zwaarigheid verbonden, dewijl de Engelschen twee groote schepen en eenige branders hadden laten zinken, om den doortocht te beletten. Sommige kapiteins deden in deze omstandigheid den voorslag de

matrozen aan wal te zetten en het land te verwoesten; doch de Witt verbood dit ten strengste, ja, stelde er de doodstraf op, omdat hij duidelijk de gevaren inzag, hieraan verbonden. Aan zijn verbod stoorde zich echter de kapitein Jan van Brakel niet en hij liet eenige matrozen aan land gaan. Terstond zat hij in hechtenis.

Niettegenstaande de doortocht belet was, zeilde kapitein Tobias met vier schepen, drie jachten en twee branders de rivier op, om een doorvaart te maken. Dit gelukte hem, doch nu deed zich een nieuwe hinderpaal op. Een ijzeren ketting lag over de rivier gespannen, die aan de beide oevers en op eenigen afstand van elkander was vastgehecht, terwijl voor die ketting lag het fregat de Unity, onmiddellijk daarachter de Carolus Quintus en de Matthias en iets verder de Monmouth. Batterijen op de beide oevers alsmede van het kasteel van Upnor moesten die schepen beschermen en het verder opzeilen beletten. De doortocht scheen onmogelijk, en men begon te wanhopen aan 't volvoeren van het hoofdoel der onderneming, toen een schijnbaar toevallige omstandigheid alle beletselen wegnam.

Kapitein van Brakel, begrijpende dat het weldra zijn hoofd zou kosten, bood voor zijne invrijheidstelling aan, met zijn licht bemand en oud fregat de andere schepen vooruit te zeilen en de Unity aan boord te klampen. Zijn aanbod werd aangenomen. Ondanks het hevige kruisvuur zeilde hij onverschrokken door, zonder zelf een schot te doen. Op een kleinen afstand van de Unity gekomen, brandde hij los, klampte het aan boord en veroverde het in een oogenblik. Eén hinderpaal was alzoo uit den weg geruimd. Maar nu de ketting. Op een van de twee branders, die Brakel volgden, bevond zich de kommandeur van Rijn. Deze zeilde de ketting aan stukken, ging op het tweede schip, de Matthias, los en stak het in brand 1). De overige branders

1) Anderen willen dat de ketting door eenige matrozen losgemaakt werd en dat een der ijzeren bouten aan welke zij vast was, nog te Enkhuizen als een gedachtenis bewaard wordt.

kwamen nu opzeilen en drongen door de gemaakte opening. Twee ondernamen het, de Carolus Quintus aan boord te leggen, doch werden in den grond geboord, hoewel de laatste het vijandelijk schip in brand stak. Van Brakel, met een paar sloepen derwaarts gevaren, beklom het schip, nam een deel der manschappen gevangen en liet voorts het schip aan de vlammen over.

De vijandelijke soldaten, op den oever geplaatst, waren ook spoedig verdwenen, want het hollandsche kruit en lood deden hen uit elkander stuiven, alsmede de batterijen tot zwijgen brengen. Op de »Royal Charles" of »koninklijke Karel," een der beste en grootste engelsche schepen, waarmede de koning zijn tocht naar Engeland gemaakt had, heerschte schrik en ontsteltenis; het werd daarom door zijn volk verlaten en zonder tegenstand door de boot van den vice-admiraal de Liefde en de sloep van den kapitein Tobias veroverd. De Witt, door van Gent vergezeld, besteeg dit schip en schreef daar aan de staten de behaalde zege. Nog een ander schip, de Mary, in de rivier vastgeraakt, werd mede vermeesterd, doch bij vergissing in brand gestoken.

Den volgenden dag waren weêr en wind gunstig, om het zoo gelukkig aangevangen werk voort te zetten en de schepen, die hoogerop lagen, te vernielen. Dit was niet gemakkelijk, want men moest het kasteel Upnor, waaruit onophoudelijk met zwaar geschut werd geschoten, voorbij en de rivier te dier plaatse was nauw. De branders en schepen zeilden met een gunstige gelegenheid de rivier op, voorbij het kasteel, dat hevig door de schepen beschoten werd. De Ruitersprong sprong daarop ook in eene sloep, en op de vraag van de Witt, waar hij heen wilde, was het antwoord: »Ik ga zien, hoe ons volk het daar maakt." »Dan ga ik met u," zei de Witt en beiden gingen de rivier op. Bij de branders gekomen, voerde de Ruitersprong een daarvan aan en gaf bevel hoe men het zou aanleggen. Drie der grootste schepen, elk 80 stuks ge-

schut voerende, brandden tot het water af; het vierde ontsnapte ternauwernood het gevaar. De Engelsche zeevoogden York en Albemarle zagen de glorie hunner zeemacht, onlangs nog zoo geducht, in rook en asch vervliegen. Zij zagen weêrwraak nemen op hunne goddelooze handelingen. Even gemakkelijk zou het den onzen geweest zijn, weêrlooze menschen te mishandelen en eilanden in vuur te leggen, maar verre was het van hen, zich tot moordenaars en brandstichters te verlagen.

Niet alleen te Londen maar zelfs door geheel Engeland was de schrik groot. Het gerucht ging, dat de landingstroepen reeds op weg waren, om te rooven en te verbranden. Het was ook hier: zooals de waard is, vertrouwt hij zijne gasten. In de verte werd echter hieraan niet gedacht; er waren zelfs geene landingstroepen aan boord. Het gerucht deed nogtans vele rijke burgers en kooplieden hunne goederen bergen en vluchten; alles was in rep en roer. Onze schepen, met het behaalde voordeel tevreden, ondernamen den terugtocht. Van Brakel genoot de eer de beide door hem veroverde schepen, de Unity en de Royal Charles, naar het vaderland te voeren.

Nog een tijdlang bleef de Ruiter met de hoofdvloot de Teems gesloten houden, terwijl hij smaldeelen afzond, om langs de kusten van Engeland te kruisen.

Zulk een stoute onderneming werd beloond. De Witt ontving een gouden beker, waarop de onderneming was afgebeeld, benevens een rentebrief van *f* 30.000; de Ruiter en van Gent elk een dergelijken beker en van Brakel *f* 12000 benevens een gouden ketting en een gedenkpenning. Ook de andere bevelhebbers werden niet vergeten. Naarmate hunne verrichtingen naar die mate was hunne belooning.

Treurig was het jaar 1672 voor ons vaderland. Treurig niet alleen, omdat het door een macht van vijanden werd aangevallen,

maar ook dat een blinde volkshoop het edel broederpaar Jan en Cornelis de Witt op een gruwzame wijze vermoordde.

Was er iemand, die luider en openlijker zijne stem tegen dezen moord uitbracht, dan was het de rondborstige de Ruiters. »Het gebeurde is verschrikkelijk,» zeide hij. »Zijn die heeren schuldig, zooals men zegt, aan verraad en omkoopning, dan moest men hen door wettige rechters hebben ter dood verwezen; dat zou tot eer en luister van den staat geweest zijn.»

Ook de volkswoede keerde zich tot hem en zijn gezin. Men scheen vergeten, wat deze hoogst verdienstelijke man voor het vaderland gedaan had en nog deed. Op den 6 September schoolde te Amsterdam eene menigte woestelingen voor zijn huis te zamen, voornemens de woning te plunderen en de huisgenooten van het leven te berooven. Niemand dan mevrouw de Ruiters en hare vrouwelijke dienstboden bevonden zich daar binnen, doch gelukkig voor haar, dat slechts een paar huizen van hare woning verwijderd de burgerhopman Smit woonde, wiens dochter met haar voorzien gehuwd was. Smit gaf haar den raad een gelaat te toonen, dat niet de minste ontsteltenis verried, de deur en vensters open te zetten, als ware er niets te vreezen, en de muitende menigte met goede woorden te paaien.

Intusschen zond Smit zijne dienstboden naar de schutters van zijn vendel met bevel zoo spoedig mogelijk in de wapenen te zijn. Terwijl deze aan dien last voldeden, schreeuwde, tierde en vloekte men op den admiraal, die, zooals zij riepen, het loon eens verraders ontvangen had en in boeien geklonken in den Haag zat. Over dezen uitroep verwonderde mevrouw de Ruiters zich grootelijks, dewijl zij nog den vorigen dag een brief van haren man ontvangen had 1), waarin hij meldde, dat hij hoopte weldra weder met den vijand slaags te raken. Op raad van Smit toonde zij

1) De Ruiters was tijdens dit voorviel op zee, om de eer des lands te handhaven.

dien brief aan de menigte. Sommigen, niet onbekend met de hand van de Ruiters, begonnen nu een anderen toon aan te slaan en te gelooven, dat al wat men van de Ruiters vertelde, niets dan valsche praatjes waren.

Maar welke waren dan deze praatjes? Er was een gerucht door kwaadwilligen verbreid, als zou hij de vloot aan den vijand hebben willen overleveren en nu in den Haag gevangen zat, en dat alles omdat hij een vriend der de Witten was.

De muitende menigte begon nu met elkander te twisten. Dit gaf voor mevrouw de Ruiters afleiding en — tijd. De schutters van Smit, in 't geweer geroepen, dreven het grauw uiteen, waartoe ook niet weinig de kapitein van een tjalk bijdroeg. Daar voorbij varende en hoorende wat er gaande was, bood hij Smit zijne hulp aan, laadde zijne zes stukken met schroot, maar toen wist men zich uit de voeten te maken en was de rust spoedig hersteld.

In November van hetzelfde jaar kwam de Ruiters in Amsterdam, alwaar hij door zijn gezin met geen geringe blijdschap ontvangen werd.

Dat er in sommige harten nog wraak leefde, blijkt uit het volgende. Op zekeren morgen verzocht een man onzen ouden held te spreken. 's Mans woest voorkomen mishagde echter aan de dienstbode en deze weigerde hem daarom aan te dienen. De woordenwisseling, hieruit ontstaan, maakte de Ruiters nieuwsgierig wat er gaande was, hij liep zijn kamer uit en de trap af. Nauwelijks zag de onverlaat den edelen zeeman of hij haalde een groot mes te voorschijn en snelde op de Ruiters toe, die zeker een kind des doods geweest zou zijn, indien niet de dienstbode den man een ladder op het lijf geworpen had. In een oogenblik was de misdadiger verdwenen en alle nasporingen tot ontdekking bleven vruchteloos.

Tusschen Frankrijk en Spanje brak een oorlog uit. De fransche koning was er in geslaagd, de stad Messina op Sicilië tot een opstand tegen Spanje te bewegen en had een vloot derwaarts gezonden, om die omwenteling krachtig te ondersteunen. Spanje, dat zich op ons bondgenootschap beriep, verzocht aan de staten-generaal om hulp. Die hulp werd verleend, ofschoon met weinig zin.

Niemand werd beter geschikt geacht om met een vloot naar de Siciliaansche wateren te gaan, dan de Ruiter, om daar in vereeniging met de spaansche schepen den vijand te verdrijven. De hollandsche hulpvloot zou uit 18 bodems bestaan. De Ruiter beklagde zich zeer over deze geringe macht en zeide: »dat men met een groot getal beter gewapende nederlandsche schepen meer zou uitrichten dan met de samengevoegde machten.»

De algemeene staten waren echter ongezind een grootere zee-macht uit te rusten.

Een lid van de admiraliteit duwde de Ruiter toe: »Hoe, laat gij op uw ouden dag den moed zakken?»

»Neen,» was het antwoord van den grijzen zeeheld, »ik laat den moed niet zakken; ik heb nog altijd mijn leven veil voor den staat; maar het is mij leed, dat de heeren de vlag van den staat dus veil hebben en wagen.»

»Vindt gij het niet beneden u, met zulk een macht in zee te steken?» vroegen weêr andere heeren.

»De heeren hebben mij niet te verzoeken, maar te gebieden, en al wordt mij bevolen 's lands vlag op één enkel schip te voeren, ik zal gehoorzamen; en waar de heeren hun vlag wagen, waag ik mijn leven,» was het kloekmoedig antwoord.

Het scheen echter of hij dien tocht niet mocht ondernemen, want eene hevige ziekte, die met kiespijn begon en door koliek en gra- veel gevolgd werd, bracht hem aan den rand van het graf.

Ofschoon hij een voorgevoel had van zijn naderend einde, was hij echter van zijn eenmaal genomen besluit niet af te brengen.

Voor hij vertrok, zeide hij tot een zijner vertrouwde vrienden: »Ik zeg u voor eeuwig vaarwel, want ik voel, dat deze tocht mijn laatste zal zijn.»

Roerend was het afscheid van vrouw en kinderen, voor welke hij echter zorgvuldig verborg wat er in zijne ziel omging.

In Augustus 1675 stevende hij naar zee en liet tegen het einde van dat jaar zijn anker voor Milazzo op Sicilië vallen. Na eenig kruisen om fransche koopvaarders op te zoeken, besloot hij op de fransche vloot, die 29 gewapende zeekasteelen sterk was, af te gaan. Niettegenstaande zijne vloot tweemaal minder sterk en de wind hem tegen was, begon onze admiraal den strijd (8 Jan. 1676). Van weêrszijden werden er wonderen van dapperheid verricht, en toen de avond inviel en de strijd een einde nam, was de zege onbeslist. De fransche bevelhebber had echter weinig lust den volgenden dag het gevecht te hervatten.

Volgens het bevel van de staten-generaal moest de Ruiters zes maanden lang in de Siciliaansche wateren vertoeven. Die tijd was nu om en daarom besloot onze admiraal huiswaarts te keeren, niettegenstaande de aanbiedingen, zoo in goud als geschenken, die hem door den onderkoning van Napels gedaan werden, wanneer hij bleef. Alleen beloofde hij den vorst, op zijn terugreis Napels aan te doen, om te hooren of er ook brieven uit het vaderland aangekomen waren. Toen hij daar echter geen bericht ontving, vervolgde hij zijn tocht en ontmoette eindelijk bij Livorno vijf hollandsche schepen, die hem een brief van den prins overbrachten, waarin hij gelast werd, nog zes maanden te blijven.

Terstond keerde de Ruiters naar Napels terug, waar de onderkoning hem namens den spaanschen koning een gouden keten omhing met 's vorsten beeltenis versierd. Vele blijken van tegenegenheid en hoogachting ontving hij hier.

Met de spaansche schepen naar Sicilië gezeild, kreeg hij op den 22 April 1676 de fransche vloot in het gezicht, niet ver van den berg Etna. Eerst omstreeks 4 uren in den namiddag raakten de vijandelijke vloten slaags, met dat gevolg, dat de fransche vloot nog voor donker de wijk nam en de overwinning aan onze zijde was. Duur was echter deze zegepraal gekocht, want de Ruiters was doodelijk gekwetst. Niet lang nog had het gevecht geduurd of een kogel verbrijzelde hem den linkervoet en het rechterbeen. In elkander zijgende, viel hij van het zonnedeck op het schip neder.

Tot zijn bewustzijn teruggekeerd, bad hij: »Genadige God, ik dank U van ganscher harte, dat Gij mij in de vele gevaren mijns levens zoo genadig bewaard hebt en mij nu zoo vaderlijk bezoekt. Laat deze kastijding strekken tot zaligheid mijner ziel. Heer! bewaar 's lands vloot, spaar onze officieren, matrozen en soldaten, die voor een klein loon zooveel gevaar en ongemak uitstaan. Geef om Uws grooten naams wille nu de overwinning; toon nu de Machtige te zijn!»

Spoedig was de droevige gebeurtenis op de geheele vloot bekend, en behoeven wij nog te zeggen, dat het volk, 't welk de Ruiters als een vader eerde, dat hem ook »beste vaêr» noemde, smartelijk aangedaan was? Ja, met verdubbelden ijver viel men op den vijand aan, als wilde men zich wreken over het lijden den geliefden admiraal aangedaan.

Op den volgenden dag zeilde de vloot met den dierbaren lijder naar Syracuse. Vijf dagen gingen tusschen hoop en vrees voorbij, maar toen ook was alle hoop verloren. Zijne krachten namen af en de teekenen des doods lieten zich zien. Hij zelf gevoelde, dat zijn einde naderde. Hij liet zijne vrienden roepen, benoemde den vice-admiraal de Haan tot zijn opvolger en verzocht den prins van Oranje en den Staten-generaal zijn dood mede te deelen. Hij bedankte al de officieren voor hunne trouw en liefde, liet den zeelieden

vrede en heil toewenschen en vergiffenis vragen aan hen , die hij op de eene of andere wijze beleedigd had. Daarna sprak hij: »Nu bereid ik mij om te sterven.» Omringd door officieren , die als kinderen weenden , gaf de Ruiters den geest ; de groote admiraal , weleer touwslagersjongen , een kind der s m a l l e gemeente alzoo , doch voor wien zoo velen uit de b r e e d e gemeente den hoed mochten lichten , was niet meer.”

Het was juist in deze oogenblikken , dat de onderkoning van Sicilië in een sierlijk jacht kwam aanroeien. Het admiraalschip bestegen hebbende , vernam hij de treurige gebeurtenis. Diep geschokt , zeide hij : »Ik kom in naam des konings van Spanje , den admiraal hooge eer en waardigheid brengen. Mijn koning heeft dezen grooten held op prijs weten te stellen. Wij zullen den doode welverdiende eer aandoen , hoewel hij haar niet meer noodig heeft.” Met deze woorden legde hij den hertogelijken hoed , die voor de Ruiters bestemd was , naast het lijk op een stoel en breidde den hertogelijken mantel over zijn lichaam uit. Behalve den titel van hertog had de spaansche koning hem nog een aanzienlijke jaarwedde toegedacht.

Welk een algemeene verslagenheid in de harten van de Nederlanders toen de dood van de Ruiters bekend werd.

Op den 18 Maart (1677) werd het gebalsemd lijk , dat in het vaderland zijn laatste rustplaats moest vinden , met groote staatsie ter aarde besteld.

In de Nieuwe kerk te Amsterdam vindt men een groote marmeren graftombe , opgericht door de staten der Vereenigde Nederlanden. Zij heeft eene hoogte van 30 , eene breedte van 40 voet en stelt de Ruiters voor met den bevelhebersstaf in de rechterhand ; de linkerhand ligt op de borst en het hoofd rust op een kanon. Op den achtergrond is een zeegevecht in basrelief aangebracht. Onder de beeltenis van den admiraal leest men in de latijnsche taal het in gouden letteren gegraveerde opschrift :

»AAN DEN ALGOEDEN EN ALLERHOOGSTEN GOD ZIJ DIT
GEDENKTEEKEN TOEGEWIJD ,

Alsmede aan de eeuwige nagedachtenis van MICHEL DE RUITER, admiraal van Holland en West-Friesland , die door drie koningen van Europa met adellijke wapens , ridderlijke waardigheid en een hertogdom in het koninkrijk Napels begiftigd is. Hij was een man, die , niet uit beroemde voorvaderen gesproten , alles alleen aan God en zijne dapperheid te danken had. Door eene ondervinding van 58 jaren was hij in zeezaken de kundigste van zijn tijd. Hij heeft in zeven oorlogen op den ganschen Oceaan en in de Middellandsche zee de roemrijkste daden verricht , eilanden en vestingen in het noorden en zuiden veroverd , aan de Hollanders de uitgestrekte kust van de Atlantische zee onderworpen , de zeeroovers bedwongen en als aanvoerder in 15 gevechten de overwinning behaald. Bovendien heeft hij den merkwaardigen vierdaagschen zeeslag geleverd en viermalen de overmacht der vereenigde vloten gelukkig van de republiek afgewend. In macht stond hij beneden zijne vijanden , in dapperheid met hen gelijk , in beleid en geluk boven hen. Eindelijk is hij , na het vaderland uit het grootste gevaar gered te hebben , in den tweeden slag bij Sicilië gewond en op den 29 April 1676 in de haven van Syracuse kloekmoedig gestorven. Hij was op den 24 Maart 1607 te Vlissingen geboren. De staten der Vereenigde Nederlanden hebben voor dezen hoogst verdienstlijken zeeoverste dit gedenkteeken op 's lands kosten doen oprichten. Hij heeft 69 jaren , ééne maand en 5 dagen geleefd. Hij was de schrik des onmetelijken Oceaans."

Aldus was de getuigenis zijner vrienden , maar ook de vijand bleef niet achterwege in het vermelden van zijn lof. Een engelsch schrijver zegt : »Admiraal de Ruiters was zulk een braaf burger , zulk een oprecht en geloovig christen , zulk een moedig soldaat , zulk een wijs , ervaren en gelukkig bevelhebber , zulk een trouw

en waar liefhebber zijns vaderlands, dat hij met recht door de nakomelingschap verdient te worden geprezen als een sieraad zijner, eeuw als de beheerscher der zee, als de trots en de eere zijns vaderlands."

»Een oprecht en geloovig christen," noemt hem de Engelschman en dit is naar waarheid gezegd, want godsdienst was bij hem niet een vorm maar een behoefte des harten. Slaat hem in zijn huiselijk leven, te midden van zijn gezin, waar hij zich het liefst bevond, gade, en gij ziet er den grooten doch eenvoudigen admiraal uit den Bijbel voorlezen, terwijl de vrouwen zich met huiselijken arbeid oniedig houden, of gij hoort hem een christelijk lied zingen. Van weelde was in zijn huisgezin geen sprake. Zijn tafel was gelijk aan die van een nederig burger. Als een gewoon scheepskapitein ging hij gekleed, had slechts één knecht en zeer zeldzaam was het, wanneer hij in een koets reed. Van lofspraak mocht hij ongaarne hooren, en indien hij het niet beletten kon, werd hij beschaamd en zeide menigmaal van zijne daden sprekende: »Ik heb niets en God alles gedaan."

Ziet hem op de zee. Voor, in en na den strijd was God zijne toevlucht. Hij streed zoowel met het gebed als met het zwaard. Als Willem I had ook hij een verbond gemaakt met den Vorst aller vorsten. Van drank en spel had hij grooten afkeer en be-tuigde steeds zijn ongenoegen, wanneer men daarin behagen schiep. Het misbruiken van Gods naam aan boord kon hij niet dulden.

Op zijn lijdenssponde vroeg hij den predikant Westhovius: »Geloofst gij, dat God mij genadig zal zijn?"

»Voorzeker," was het antwoord, »gij kent immers een Zalig-maker voor uw hart?"

Daarop sprak hij, na het gebruik van het Heilig Avondmaal: »Wat buigt gij u neder, o mijne ziel en wat zijt gij onrustig in mij? hoop op God, want ik zal Hem nog loven voor de verlossing zijns aangezichts. Al uwe baren en uwe golven zijn over mij heen-gegaan. Maar de Heer zal des daags zijne goedertierenheid gebie-

den en des nachts zal zijn lied bij mij zijn ; het gebed tot den God mijns levens."

In de Ruiters zien wij het woord der Schrift bevestigd: »De godzaligheid is tot alle dingen nut, hebbende de beloften des tegenwoordigen en des toekomstigen levens."

A. M. Schuurman.

Anna Maria Schuurman — een der beroemdste vrouwen van de 17^e eeuw. Haar grootvader, Frederik Schuurman, was gehuwd in de familie der graven van Lumey, en diens zoon, mede Frederik geheeten, huwde in 1602 de dochter van den edelman de Harf. Door zijne vrouw, die in de protestantsche leer was opgevoed, ging ook hij tot de hervormde kerk over. Uit dit huwelijk nu van Frederik Schuurman en Eva van Harf werd Anna Maria den 5 November 1607 geboren. Reeds vroeg gaf zij blijken van een buitengewoon verstand en van ongemeene talenten, die met de jaren ontwikkelden, zoodat zij als een der grootste lichten schitterde en men haar het wonder harer eeuw noemde. Drie jaren oud zijnde, kon zij verstaanbaar en verstandelijk lezen zonder dat men zich veel moeite gegeven had, haar het lezen te leeren. Op haar zesde jaar sneed zij met de schaar en het pennemes allerlei voorwerpen, zelfs teekenstukjes. Zoo groeide zij op en naarmate haar lichaam ontwikkelde, ook naar die mate ontwikkelde haar geest. Spoedig was het zichtbaar, dat zij neiging bezat om alles te leeren en ook in alles, wat zij aangreep, was zij gelukkig. Bij een vaardig begrip stond haar een vast en getrouw geheugen ter zijde, zoodat, na eenmaal iets gehoord, gelezen of geleerd te hebben, dit haar eigendom was geworden.

In hare jeugd reeds had zij zekere vaardigheid in het schilderen

verkregen, zoodat zij allerlei soorten van bloemen en dieren schilderde. Het schilderen hield zij voor eene uitspanning en greep dan het penseel aan, wanneer zij oordeelde, dat haar geest door letterkundige studiën eenige rust noodig had.

Met het mes was zij niet minder handig. Zonder het gebruik van eenig beeldhouwersgereedschap sneed zij enkel met een mes portretten van palmhout, die een volmaakte gelijkheid met de origineelen hadden. Zoo heeft zij de portretten van hare moeder, broeders en haar eigen portret zóó kunstig gesneden, dat men op het eerste gezicht den persoon daarin herkennen kon.

Men zegt, dat de kunstschilder Honthorst het portret van haren broeder op 1000 gulden waarde geschat heeft.

Ook heeft zij haar eigen beeltenis in was geboetseerd en dat met zulk een nauwkeurigheid, dat daaraan niets dan het leven ontbrak. Dat wassen hoofd hing zij paalen in de ooren, mede van was vervaardigd, zóó natuurlijk, dat de beschouwers die voor echte paalen hielden en niet eer van het tegendeel overtuigd werden, dan toen zij door het prikken van eene speld hun hunne dwaling deed zien.

Op den leeftijd van zeven jaren leerde zij het borduren binnen den tijd van drie uren. Ook de zang- en toonkunst werd door haar beoefend. Ja, wat beoefende zij niet? Munster verhaalt, dat zij met de punt van een diamant verscheidene portretten zeer nauwkeurig op glas gesneden heeft.

Op haar elfde jaar fluisterde zij haren broeders in, wanneer deze in de latijnsche les haperden, ofschoon zij van die taal nog geen bijzondere studie gemaakt en blootelijk onthouden had, wat zij als in 't voorbijgaan van hare broeders bij het leeren hunner lessen gehoord had. Een meer opzettelijke studie bracht haar zoo verre, dat zij niet alleen de latijnsche, grieksche, hebreeuwsche, syrische, chaldeeuwsche, arabische en ethiopische talen verstond, maar ook de drie eerste, benevens de fransche, engelsche en italiaansche volkomen kon spreken.

Haar schrift in die allerlei talen was zoo fraai, dat het bij velen als kunststukken of als zeldzaamheden in de kabinetten opgehangen en bewaard werd.

In land- en volkenkunde, sterrekunde, natuurkunde en andere wetenschappen was zij mede zoo bedreven, dat zij daarin met de grootste vernuften briefwisseling hield.

Ook met de pers is zij in aanraking geweest. Het eerste dat zij liet drukken, was een gedicht op de stichting der hoogeschool te Utrecht in 1636. Op uitgeschreven geleerde prijsvragen zond zij mede hare antwoorden in.

Wat ons bovenal in Anna Maria Schuurman bevalt? Hare groote zedigheid. Hoe menigeen, harer gelijk, zou zich veel hebben laten voorstaan, doch dit was bij haar niet te vinden. Nauwelijks scheen zij zelve te weten, dat zij in zoovele kunsten en wetenschappen uitblonk. En in den kring harer vriendinnen, dan was zij de geleerde vrouw tegen welke men opzag? In de verte niet. Gaarne was men met haar in gezelschap. Door hare zedigheid en hare weinige zucht tot onderscheiding zou men weinig van hare wetenschap en hare verdiensten geweten hebben, ware het niet, dat de vermaardste mannen van haren tijd, als een Vossius, een Salmasius, een Huigens enz. haar niet, haars ondanks, wereldkundig gemaakt hadden, zoodat haar naam allerwege bekend en beroemd gemaakt werd en personen van den hoogsten rang haar begeerden te zien en te spreken. Zoo ontving zij bezoeken van de prinses Maria Gonzaga en de hertogin van Longeville. Toen Christina, koningin van Zweden, haar op zekeren tijd een bezoek bracht, vervaardigde zij, staande dit bezoek, haar portret en wel zoo nauwkeurig, dat deze niet kon nalaten hare verwondering uit te drukken. Tegelijkertijd redetwistte zij over godsdienstige punten met eenige mannen, die zich in het gevolg der koningin bevonden. Hare redeneeringen waren zeer fijn en bondig en niettegenstaande zij met het vervaardigen

van 's koningins portret bezig was , sprak zij met eene gemakkelijheid en zoo oordeelkundig , dat men zeide : »Zij gaat met den duivel om , anders zou zij geene twee zaken tegelijk op zulk een degelijke wijze kunnen behandelen.»

Anna Maria Schuurman is nooit gehuwd geweest. Toen zij veertien jaren oud was , werd zij ten huwelijk aangezocht door Jacob Cats , raadpensionaris van Holland. De huwelijks-onderhandeling is echter afgebroken en na dien tijd heeft zij nimmer kunnen besluiten een huwelijk aan te gaan.

In 1653 begaf zij zich met twee harer vrouwelijke bloedverwanten naar Keulen. Na twee jaren daar vertoefd te hebben , ging zij weder naar hare woonplaats Utrecht , waar haar vader , toen zij nog een kind was , zijn verblijf had gekozen. Weldra echter vertrok zij naar Leksmond bij Vianen. Reeds sedert eenigen tijd had zij den openbaren godsdienst nagelaten en hare godsdienstoefeningen buiten de kerk in huis waargenomen. Door haren broeder , die op zijne reize naar Zwitserland , de Labadie had leeren kennen , kwam ook zij met dezen prediker in kennis , tijdens hij zich te Middelburg bevond en niet lang daarna behoorde zij tot zijne aanhangers.

Ter meerdere duidelijkheid willen wij onzen lezers dezen de Labadie nader leeren kennen.

Jean de Labadie was in 1610 te Bourg in Guyenne geboren. Door de Jezuïten opgevoed , behoorde hij tot in 1639 tot hunne orde. Hij verliet haar echter , omdat zij geen waarborg opleverde voor een onberispelijken wandel en zijne neiging tot vrome bespiegelingen niet bevredigde. Dewijl zijne gevoelens afweken van die der kerk , werd hij voor het parlement gedaagd. De Labadie nam daarom de wijk naar Genève , keerde echter later naar Frankrijk terug en vestigde zich te Amiens , waar de bisschop hem met het bezoeken der kloosters belastte. Ook de aartsbisschop van Toulouse was hem zeer genegen. Intusschen haalde zijn

heftig uitvaren tegen de roomsch-katholieke geestelijkheid hem nieuwe vervolgingen op den hals, waaraan hij zich onttrok door in 1650 tot de hervormde kerk over te gaan. Ook hier vond hij echter geene voldoening, zoodat hij zich geroepen gevoelde om de apostolische kerk te herstellen. Eerst werd hij predikant te Montauban en, nadat hij van daar verdreven was, later te Genève (1660), voorts te Middelburg (1666) en eindelijk te Amsterdam (1669), waar hij zijne aanhangers onder den naam van Labadisten tot een afzonderlijke gemeente vereenigde. Toen men hem ook hier niet langer duldde, begaf hij zich in 1670 naar Herford, waar hij de bescherming genoot van de paltsgravin Elisabeth. Vanhier in 1672 verbannen door een keizerlijk edict, begaf hij zich naar Bremen en eindelijk naar Altona, waar hij godsdienstige bijeenkomsten hield en in 1674 overleed.

In de gemeente, door de Labadie gesticht, werd een onbepaalde gemeenschap van goederen gehuldigd en het huwelijk van alle burgerlijke vormen ontdaan. Daarentegen zorgde zij voor een strenge tucht voor de zuiverheid van zeden. Uit haar belijden-schriften weten wij, dat de Labadie de gemeente in hare oorspronkelijke zuiverheid heeft getracht te herstellen, door haar te doen bestaan uit wedergeborenen. Omdat de toenmalige kerk bedorven was, vond hij het noodig dat de vromen zich daarvan afscheidden. Hij en zijne navolgers wilden het avondmaal op een waardige wijze vieren en den doop alleen aan bekeerden toedienen. Zij hechtten niet zooveel gewicht aan de letter des Bijbels als aan de inwendige openbaring in 's menschen gemoed; tegelijk waren zij zeer gesteld op het nauwkeurig navolgen van de levenswijs der eerste christenen. Dat zij zich in het geheim aan velerlei losbandigheid overgaven is een ongegrond en onverdiend verwijt, dat alleen door ketterhaat in mond en pen gegeven is.

Anna Maria Schuurman was reeds vrij oud, toen zij zich tot de Labadie te Amsterdam begaf. Zij werd een van zijne ijverigste

leerlingen, die zijne denkbeelden in een geschrift ontwikkeld heeft. Zij volgde hem ook naar Herfort en Altona. Na zijn dood aldaar trokken de Labadisten naar Friesland, waar zij zich onder de leiding van Anna Maria Schuurman te Wieuwerd vestigden.

De vermaarde William Penn bericht ons, wat hij, in haar gezelschap zijnde, uit haar mond gehoord heeft. Hij zegt: »Zij sprak ons van haar voorgaande leven; van hare zucht voor de studiën; van hare verknochtheid aan den godsdienst waarin zij opgevoed was, erkennende, dat zij al den vorigen tijd God of Jezus Christus niet recht gekend had; dat, schoon God zich aan haar, van hare jeugd af, op velerhande wijze had ontdekt, zij echter zijne genade nooit zoo krachtig had gevoeld dan door den dienst van de Labadie; dat zij, sinds dien tijd, had bemerkt, dat al hare wetenschap slechts ijdelheid was en dat haar godsdienst slechts gelijk was aan een dood lichaam; dat zij besloten had de schande te verachten, af te staan van hare oude levenswijze en alle andere verbintenissen te verbreken, om zich te voegen bij dat kleine hoopje, 't welk de wereld verlaten had, en waarin zij wenschte een levende offerhande te zijn, geheel toegewijd aan den dienst des Heeren. Zij sprak met eene houding en toon, die niet slechts ernstig waren, maar waaruit ook bleek, dat zij ten uiterste getroffen was, zoodat zij onder het spreken eenigszins beefde.»

Anna Maria Schuurman stierf in het jaar 1678 in het 72ste jaar haars levens.

Palamedes Stevers.

Deze vermaarde nederlandsche kunstschilder werd in Engeland, doch van hollandsche ouders in 1607 geboren. Zijn vader, een Vlaming van geboorte, had zich te Delft nedergezet,

alwaar hij met het maken van kroezen, koppen en vazen van porfier, jaspis, agaat en andere gesteenten den kost won. Hij verkreeg met dezen arbeid een zoodanigen naam, dat zijne vermaardheid ter oore kwam van Jakobus van Schotland. Deze noodigde hem ten zijnen hove en terwijl hij aldaar vertoefde, werd hem zijn zoon Palamedes geboren. Niet lang daarna vertrok Stevers met zijn huisgezin weder naar Delft.

De jonge Palamedes gaf al vroeg blijken van zijn lust voor de schilderkunst. Genoegzaam zonder meester, door eigen studie van de beroemde stukken van den vermaarden van der Velde, maakte hij ongemeene vorderingen en werd hij in zijne soort een meester in de kunst, bovenal in het schilderen van veldslagen en van staande legers.

Palamedes Stevers is niet oud geworden. Reeds op 31jarigen leeftijd rukte de dood hem weg uit het leven.

Reinier de Klerk.

Evenals de Ruiters werd Reinier de Klerk in nederigen stand geboren, maar ook evenals de Ruiters heeft hij zich door moed, door volharding, door verdiensten tot de hoogste rangen verheven.

Hij werd in 1610 te Middelburg geboren en koos den zeedienst tot middel van bestaan. Na drie reizen als gemeen matroos naar de Indiën gedaan te hebben, werd hij aldaar tot eersten stuurman bevorderd en deed als zoodanig zeven reizen naar Sadang, op de westkust van Sumatra, alwaar hij de koningen van Baros en Sorkam tegen den koning van Atchin, die hen aangevallen had, met de grootste dapperheid ondersteunde en dien tot den vrede dwong. Het verblijf op deze kusten was hem echter zeer na-deelig, dewijl de ongezondheid dier streken hem een hevige

ziekte veroorzaakte, die bijna een verlamming ten gevolge had.

In 1737 verliet hij den zeedienst en vestigde zich op de westkust van Sumatra als opperkoopman. Gedurende dit verblijf ontstonden er oneenigheden tusschen den koning van Bantam, die ook bezittingen op Sumatra had, en dien van Palembang. De Klerk werd tot scheidsman tusschen beide partijen benoemd, en om hen te beletten, handgemeen te worden, plaatste hij zich met een hollandsch vaartuig tusschen beider vloten in, die slechts uit kleine vaartuigen bestonden. Hierdoor belette hij wel het voortzetten der vijandelijkheden, doch de vrede werd er niet door bevorderd, dewijl geen van beiden iets van toegeven wilden hooren. De onderhandelingen hadden al 14 maanden geduurd en nog was men geen stap verder. Zoude men tot een einde komen, dit zag de Klerk zeer goed, dan moest er iets anders gebeuren. Hij vond een middel. Hij verkreeg — ofschoon met moeite — de vrijheid om een huis van bamboes te bouwen, en toen dit voltooid was, liet hij zijn geschut aan wal brengen en vuurde op beide partijen, die zich daarop aan zijne beslissing onderwierpen. Zij moesten het zich laten welgevalven, dat hij het bamboezen huis in een fort veranderde, dat naar den gouverneur Valkenier den naam van »Valkenoog" bewam.

In 1742 was de Klerk secretaris bij de hollandsche legermacht op Java. Een ontzettende gebeurtenis was er voorgevallen. De gouverneur Valkenier had een grooten moord onder de Chineezen gepleegd en deze hadden ondersteuning bij de Javanen gezocht. Het kruut en lood, dat de Oost-Indische Compagnie den bevelhebber van den javaanschen vorst had toevertrouwd, schonk deze aan den vijand, terwijl hij bij diens ontmoeting zijne soldaten in de lucht liet schieten. Dit bleef natuurlijk niet bedekt. Maar hoe den bevelhebber in handen te krijgen? Dit was voorwaar geen gemakkelijke zaak. De Klerk bood zich hiertoe aan, ofschoon er veel gevaar aan verbonden was. Met geweld, dit wist

hij , kon hij niets uitvoeren en daarom nam hij list te baat. Met eenige geschenken , waaronder twee kisten van het bij de Javanen zoo geliefde opium , wendt hij zich naar het javaansche leger. Tusschen ontbloote krissen en dolken nadert hij den bevelhebber en biedt hem zijne geschenken aan in naam van den commissaris Verijssel , als een bewijs van dankbaarheid voor de trouw en hulp, hem tevens verzoekende zich tot dezen te begeven om nader met hem te spreken , onder aanbod van zelf met de zijnen in het leger achter te blijven. De bevelhebber , ofschoon verheugd dat zijne trouweloosheid , zoo hij meent , onbekend is gebleven , verontschuldigt zich nogtans en wijst op het onvoegzame , dat een veldheer het leger verlaat. De Klerk verzekert hem evenwel, dat dit niet langer dan eenige uren het geval kan zijn en — de bevelhebber gaat. Met alle pracht wordt hij door Verijssel te Samarang ontvangen en tot een spoedige wederkomst uitgenoodigd. Aangemoedigd door zulk een uitkomst belooft hij dit , keert naar zijn leger terug en zendt de Klerk met eenige tegengeschenken weder tot Verijssel.

De list was gelukt , want het vertrouwen des bevelhebbers was gewonnen. Deze dacht ook niet anders of zijn verraad was onbekend gebleven en begaf zich dan ook weldra weder naar Verijssel , maar nauwelijks was hij aangekomen , of hij werd gevangen genomen , naar Batavia en verder naar Ceilon gevoerd , waar hij zijn leven eindigde.

In 1747 werd de Klerk tweede bestuurder van Java's noordoostkust en in 1748 landvoogd van Banda. In deze betrekking gaf hij een schoon bewijs van edele vergevensgezindheid. De kommandeur van Java's noordoostkust, Sterrenberg n. l. , die hem vroeger den voet dwars gezet had , was bij den gouverneur-generaal Imhoff in ongenade vervallen en naar Banda verbannen , en misschien werd de Klerk juist daarom tot dien post verheven. Sterrenberg sidderde en schreef den nieuwen landvoogd een ootmoedigen brief.

Deze antwoordde hem , dat hij geene ongelukkigen mishandelen zou, maar dat hij, als hij hem noodig had, op zijne ondersteuning kon rekenen. Dit waren geen ijdele klanken , maar de Klerk hield woord. Hij behandelde den man, die hem vroeger gedwasboomd en benadeeld had , als een vriend , bewoonde met hem dezelfde plaats en won zoozeer zijne genegenheid dat , toen na den dood van Imhoff, de ballingschap van Sterrenberg werd opgeheven, deze nog een geruime poos bij zijn vriend op Banda bleef.

Het bestuur van de Klerk op Banda was uitmuntend. Hij bevorderde den bloei en de welvaart der kolonie , ook door het aankweken der muskaatnoten, evenzeer als het voordeel der compagnie en belette aan de ambtenaren het opdrijven van de prijzen der levensmiddelen uit vuige winzucht. Zijn vertrek in 1753 werd daarom algemeen betreurd. Tot raad van Indië verheven zijnde , werd hem Ceilon tot provincie aangewezen. Aan den oorlog , aldaar uitgebarsten, nam hij geen dadelijk aandeel, uithoofde van zijn verzwakt lichaamsgestel.

Vervolgens klom hij op tot directeur-generaal en werd in 1777 en dus op 67jarigen leeftijd , waarvan hij er 50 in de Indiën had doorgebracht, tot de hoogste waardigheid, tot gouverneur-generaal, verheven.

Ofschoon reeds tot zulk een ouderdom geklommen , betoonde hij zich zijner betrekking ten volle waardig. Zijn bestuur was voorzichtig en gematigd , voordeelig voor zijn vaderland en hoogst weldadig voor de gewesten , die hem waren toevertrouwd.

In 1770 had een Arabier , Seid-Abdul-Rachman, het rijk Pontianak op Borneo gesticht, hetwelk zich weldra zoo ver uitbreidde, dat de andere vorsten , voor hun gezag beducht , bij hunnen opperheer , den koning van Bantam op Java, ondersteuning zochten. Deze vorst vond zich echter te zwak om hulp te bieden , waarom hij zijne rechten aan de O. I. Comp. afstond. De Klerk nam dit aanbod gretig aan en maakte van zijne verkregen rechten dadelijk gebruik,

niet door den machtigen sultan van Pontianak te bestrijden, maar dezen in zijne rechten te bevestigen, doch als leenman van de maatschappij, terwijl hij tevens te Pontianak eene factorie stichtte, voorzien met 6 stukken geschut, een gewapende brik en 100 man. Dit gaf den Arabier ontzag en reeds in 1779 erkende hij de maatschappij plechtig als zijn opperheer.

Ook te Landak werd eene dergelijke factorie, doch kleiner, opgericht.

Een zekere Sankilang had zich op Celebes als bevelhebber opgeworpen, en zelfs de stad Goa Macassar ingenomen. Daar nu op dit eiland geene veranderingen in de regeeringen mochten plaats hebben zonder toestemming der maatschappij, begreep de Klerk dat hij hier zijn gezag moest handhaven. Hij zond den majoor Seidlers in 1778 met eenige troepen uit Java derwaarts, en weldra was Macassar heroverd; het gezag der maatschappij hersteld en Sankilang onschadelijk gemaakt, ofschoon deze nog 12 jaren in de binnenlanden bleef voortwoelen.

Ook in de Molukken liet de Klerk zich gelden, en op de eilanden Tidor en Bachian de koningen om hunne kwaadwilligheid afzetten en andere aanstellen, die geheel van de maatschappij afhingen.

Om den landbouw te bevorderen, verkocht de Klerk eene menigte onbebouwde landerijen en deed de voordeelen daarvan, tot nu toe door de inlandsche regenten genoten, ten voordeele der maatschappij komen, terwijl hij den inlandschen regenten vrijheid gaf, om hunne betalingen van tijd tot tijd in producten te doen. Maar met de bevordering van de stoffelijke belangen vergat hij de zedelijke behoeften niet. Vooreerst besteedde hij zijne zorgen om betere godsdienstleeraars en goede scholen te verkrijgen, en het was hem niet te wijten, dat het enkel bij voorstellen bleef. Ook was het onder zijn bestuur dat het Bataviasche genootschap der wetenschappen, dat zooveel tot de

rechte kennis van de Oost-Indiën heeft bijgedragen in 1778 werd opgericht.

Het was met de Klerk evenals met de Ruiter. Ofschoon van geringe afkomst, hij bleef nederig en zedig. Hij weigerde de plechtige hulding van de inlandsche vorsten van het noord-oostelijk deel van Java; evenmin wilde hij, dat men in de kerken zou opstaan wanneer hij binnentrad, terwijl hij ook het gebruik afschafte, om bij zijn nadering de koetsen voor hem stil te doen staan.

Niet langer dan 3 jaren mocht zijn bestuur duren. Toen werd hij door een hevige ziekte aangetast, welke hem zoodanig verzwakte, dat hij zich onbekwaam achtte, zijn gewichtig ambt naar behooren te vervullen; hij verzocht daarom zijn ontslag, dat hij in Maart 1780 ontving. Lang echter had hij geen genot van zijn rustig leven, naardien hij in September van datzelfde jaar overleed.

Jeremias de Decker.

Deze nederlandsche dichter werd in 1609 of 1610 te Dordrecht geboren. Reeds vroeg maakte hij zich bekend met oude en nieuwe talen, inzonderheid met de nederlandsche taal. De voortbrengselen van zijnen geest getuigen van zijne dichterlijke gaven, zooals blijkt uit zijn »Goede Vrijdag», zijn »Baptistes of Dooper» en het eerste deel zijner »Puntdichten» zagen afzonderlijk het licht, en zijn »Lof der geldzucht» verscheen eerst na zijn dood. De eerste uitgave van zijne »Rijmoefeningen» had plaats in 1656 en de vijfde is ons door Witsen Geijsbeek bezorgd. Daarenboven vervaardigde hij eene vertaling der »Historie» van Aelius Sejanus.

Van zijne puntdichten nemen wij:

VRIJHEID.

't Oprecht gemoed is vrij, is zalig en verheven;
 Het onoprecht is slaaf, ook midden in 't bevel.
 De deugd alleen, de deugd doet vrijen vroolijk leven:
 Hij leeft gelijk hij wil, die niet en wil als wel.

Onder zijne zedekundige gedichten noemen wij:

TE VROEG ONTLUIKENDE BLOEME,

een bevallig en geestig stukje, dat voor een van de beste voortbrengselen in deze soort van gedichten geroemd is. Natuurlijk en ongedwongen leidt de dichter nuttige lessen en onderrichtingen af uit het te vroeg ontluiken van een teedere bloem.

»Teêr bloemeke! zie wat gij doet,
 Gij durft het al te ontijdig wagen;
 April heeft ook zijn wintervlagen,
 En geeft nog wel een witten hoed 1);
 Gij geeft u al te vaardig bloot,
 Daar kan nog wat ontstaan van 't noorden
 't Welk kwetsen kan, ja gansch vermoorden,
 Uw geestig 2) wit en aardig rood.
 Beklagen zult gij nog misschien,
 Dat gij op de eerste lenteliefde
 Of lauwte uw zwanger knopje kliefde,
 En ons uw bos zoo vroeg deedt zien.
 Een maartsche lach dient niet vertrouwd;
 Laat, zoo 't u veilig lust te pralen,
 Apol den Stier eerst achterhalen 3)
 Gij slacht 4) den zeeman, die te stout
 Op eenen schoonen dag of twee
 Zijn anker licht en valt aan 't varen,

1) Sneeuw. 2) Schoon. 3) Als de zon in 't teeken van den Stier komt, n. l. op het einde van April of in 't begin van Mei. 4) Gelijkt.

Maar nauw gekomen in de baren,
 Weêr roept om zijn verlaten reê,
 Wanneer hij al bestorven 1) ziet,
 Hoe fel van de onverwachte vlagen
 Zijn vlot gebeukt wordt en geslagen
 En heensolt daar 't de wind gebiedt;
 Wanneer hij in verzuipens 2) nood,
 Van zand, van zout en schuim bedolven,
 Meent zooveel doôn te zien als golven,
 En telkens wacht den jongsten stoot.
 Gij slacht den hoveling, die prat
 Op 't eerste gunstig oog zijns Heeren
 Fluks valt aan 't pochen en braveeren 3);
 Maar Duren is een schoone stad 4).
 't Gaat in het Hof als in den hof;
 De hovelingen en de bloemen
 Te haast ontloken of geklommen,
 Die vallen dik 5) weêr haast in 't stof.
 Kortom gij slacht ons allegaar,
 Die ons als slechthoofden en schapen 6)
 Aan 't tegenwoordige vergapen,
 Hetzij dan welvaart en gevaar.
 Die zich van ramp gegeeseld vindt,
 En durft zich gansch geen heil verbeelden,
 En die gestreeld wordt van de weelden,
 Droomt niet als mooi weêr en voorwind.
 Maar alle lief sleept ook zijn leed,
 En alle leed ook zijn vermaken.
 God heeft de wereldlijke zaken
 Met honigsap en gal doorkneed.
 Zoo volgen bitter winterweêr

- 1) Geheel ontsteld. 2) In den tijd van den dichter een gebruikelijk woord.
 3) Snoeven. 4) Een spreekwoord, 't welk beteekent: volhouden is de groote zaak.
 5) Dikwijls. 6) Dwazen, onverstandigen.

En zoete zomer op malkander ;
 Zoo volgen dag en nacht de een d' ander',
 Zoo gaat het al , nu op , nu neêr.
 Dus bloemken of u 't innig lot ,
 Waarvoor ik duchtte , kwam te krenken ,
 Zoo hebt gij 't spreekwoord te gedenken :
 Vroeg groen vroeg grijs , vroeg rijp vroeg rot."

Jeremias de Decker overleed in 1666 te Amsterdam.

Adriaan van Ostade.

Deze kunstschilder werd in het jaar 1610 te Lubeck geboren. Ofschoon dus Duitscher van geboorte , moet hij echter onder de schilders van de nederlandsche school gerekend worden. In Vlaanderen toch legde hij de eerste gronden van de schilderkunst en werd vervolgens leerling van Frans Hals te Haarlem. In deze stad kwam hij in nauwe kennis en vriendschap met een zijner medeleerlingen , den niet minder beroemden A. Brouwer.

Nadat Ostade zijn leertijd bij Hals volbracht had , zette hij zich te Haarlem neder , tot zoo lang de benden van Lodewijk XIV ons land binnendrongen. Om de oorlogsrampen te ontwijken , vatte hij het voornemen op naar zijne geboortestad terug te keeren , doch te Amsterdam zijnde , ontmoette hem aldaar een rijk en aanzienlijk ingezetene dier stad , met wien hij in kennis geraakte en wien het gelukte hem in Amsterdam te houden. Ostade zette zich alzoo met zijn huisgezin daar neder en maakte opnieuw een grooten opgang. Hij volgde het voetspoor van zijn leermeester Hals niet. Gaf deze zich aan een ongebonden levenswijze over , Ostade daarentegen was zeer geregeld van leven. Daardoor en door een aanhoudende vlijt bracht hij een aanzienlijk vermogen bijeen.

Hij stierf te Amsterdam , nalatende eene weduwe met welke hij in een genoeglijken echt jaren lang geleefd en bij welke hij acht kinderen verwekt heeft.

Men zegt, dat in het museum te Parijs een uitmuntend schilder-stuk hangt , waarop hij zich zelven met zijne vrouw , welke hij bij de hand houdt , van zijn acht kinderen omringd , afgebeeld heeft.

Ook zou er , naar men verhaalt , in het kunstkabinet van een der voornaamste liefhebbers te Rotterdam een schilderstuk van Ostade aanwezig zijn , verbeeldende een kerkje , waarin een boeren-schoolmeester met zes of zeven kleine jongens aanwezig is, en zouden de portretten zoo karakteristiek geschilderd zijn, dat men om de ernstige troniën van den schoolmeester met zijne leerlingen lachen moet.

De stukken, waarin zijn kunst en goede smaak het meest doorstralen , zijn : boeren-hutten, stallen en binnenhuizen ; allerlei huisraad , potten , kannen , kruiken enz. ; ook herbergen en bierkroegen , waarin hij doorgaans sterke boeren , dronken tabaksrookers en boerinnen heeft geschetst.

Hoezeer de stukken van oude meesters gewaardeerd worden , blijkt o. a. dat schilderijen op het raadhuis te Haarlem , waar er vele van Frans Hals en andere schilders te zien zijn , voor 50000 gulden tegen brandschade verzekerd zijn.

Wij willen ook eenige oogenblikken stilstaan bij den zoo even genoemden Brouwer.

Dat Brouwer eene bijzondere geschiktheid toonde , om ranken , bloemen enz. op linnen te teekenen , waarvan zijne moeder borstlappen stikte , trok de opmerkzaamheid van Frans Hals en de knaap werd zijn leerling. Spoedig was hij gevormd tot een bekwaam schilder , die vooral uitmuntte in het schetsen van koddige tafereelen. Hals deed hem werken op een zolderkamertje en maakte veel geld van zijne stukken , maar hij zelf leed gebrek aan kleding en voedsel door de gierigheid der vrouw van Hals.

Na verloop van eenigen tijd ontsnapte hij naar Amsterdam. Hier kwam hij in aanraking met van Zomeren, een liefhebber der kunst, die hem aan 't werk zette, zoodat Brouwer weldra een keurig stuk, een gevecht tusschen boeren en soldaten, aan zekeren heer Vermandois afleverde voor de som van 100 ducatonen. Zooveel geld had onze schilder nog nooit in handen gehad. Hij was er ook zoo mede in zijn schik, dat hij de geldstukken in zijn bed uitstortte en er zich eenige malen overheen rolde. Ze weer bijeen vergaderd hebbende, ging hij de deur uit en kwam niet terug voordat zij verbrast waren.

Op zekeren tijd kreeg hij in den zin om zijne kunstbroeders te Antwerpen te bezoeken. Hij verzuimde om zich van een pas te voorzien en weldra werd hij voor een spion aangezien, opgepakt en als gevangen man naar het kasteel gebracht. Op zijne verzekering aan den hertog van Aremburg, dat hij een schilder was, bezorgde deze hem het noodige, om een schilderstuk in gereedheid te brengen. Hij schilderde toen eenige spaansche krijgsknechten, bezig met kaartspelen. Dit stuk, bij Aremburg opgehangen, trok ieders aandacht. Ook Rubbens zag het, maar nauwelijks had deze het gezien of hij riep uit: »Dit is van Brouwer!» Hij bood er den hertog 600 gulden voor, doch deze wilde van het meesterstuk geen afstand doen. Aanstonds zorgde de beroemde Rubbens, dat zijn haarlemsche kunstbroeder in vrijheid werd gesteld en bracht hem in de aanzienlijkste gezelschappen. Dit was evenwel voor Brouwer nog erger dan de gevangenis; in die gezelschappen gevoelde hij zich volstrekt niet tehuis, zoodat hij Rubbens zooveel mogelijk ontweek, om in de geringste kroegen zijn vermaak te zoeken.

Genegenheid voor de vrouw van den bakker Joost van Graasbeek gekregen hebbende, wist hij van dezen huisvesting te verkrijgen onder voorwaarde, dat hij hem in de schilderkunst onderwees. Dit geschiedde en wel met gunstig gevolg. Beide vroolijke kunst-

broeders voerden toen velerlei snakerijen uit en wel zoo erg , dat Brouwer, bevreesd voor de policie, de wijk naar Parijs nam. Daar verwoestte hij ziel en lichaam Naar Antwerpen teruggekeerd, werd hij in het gasthuis opgenomen , doch overleed reeds na 2 dagen in den ouderdom van 32 jaren.

Op het Trippenhuys te Amsterdam vindt men van hem »twee vroolijke , drinkende en vechtende boerengezelschappen.»

M. Z. Boxhorn.

Het jaartal der geboorte van Marcus Zuérius Boxhorn of Boxhornius wordt van den een in 1602 van den ander in 1612 gesteld. Bergen op Zoom was zijn geboorteplaats. Na den dood van zijn vader kwam hij bij zijn grootvader , een bekwaam godgeleerde , en trok met dezen in 1615 naar Leiden, waar hij uitmuntende vorderingen maakte. Nadat hij eenige belangrijke werken had uitgegeven, ontving hij in 1632 van curatoren der hoogeschool verlof , om openbare voorlezingen te houden over dicht- en redekunst. Hij deed dit met zulk gevolg, dat hij een jaar later tot buitengewoon hoogleeraar in de welsprekendheid aldaar benoemd werd. Koningin Christina, die den geleerden man gaarne in Zweden zag, liet hem door haren kanselier Oxenstierna een aanzienlijk ambt aanbieden, eene eer , waarvoor Boxhorn evenwel bedankte.

In 1636 werd hem het bestuur opgedragen van het collegium oratorium te Leiden; in 1640 ontving hij zijne benoeming tot gewoon hoogleeraar en in 1648 zag hij zich belast met het onderwijs in de geschiedenis.

Boxhorn was inderdaad een ijverig en uitstekend geleerde. Hij heeft uitgaven bezorgd van onderscheidene latijnsche schrijvers en meer dan 60 verschillende werken het licht doen zien. Die wer-

ken zijn vooral van geschiedkundigen inhoud en inzonderheid de geschiedenis en de oudheden van ons vaderland vonden in hem eene ijverige beoefenaar. Daarvan getuigen zijne: »Nederlandsche Historiën (1544)», zijne uitgave van de »Chroniik van Zeeland (1644)», van de »Chroniik van Holland, Seland en Westfriesland door Veldenaar (1650)» enz.

Boxhorn overleed in November 1653.

Gerard Dou.

Gerard Dou, een beroemd schilder der hollandsche school, werd den 17 April 1613 te Leiden geboren. Aanvankelijk oefende hij zich in de graveerkunst en in het glasschilderen, om vervolgens zijn vader in het glazen maken behulpzaam te wezen. Deze was echter bevreesd dat zijn zoon den een of anderen tijd zich een ongeluk op den hals zou halen, wegens diens roekeloosheid in het beklimmen van steigers en stellages en deed hem daarom op zijn 15de jaar in de leer bij Rembrand, om zich op het schilderen in olieverf toe te leggen. Bij dezen bleef hij 3 jaar, schilderde vervolgens naar de natuur en verwierf weldra grooten roem. Vooral muntte hij uit in het schilderen van binnenhuizen en zijne beste stukken werden met groote sommen betaald. Onder die voortreffelijke schilderstukken noemen wij: »De waterzuchtige vrouw», te zien in het museum te Parijs; »De nieuwsgierige» — »De kluizenaar» — »De avondschoon» 1). — »De portretten van Pieter van der Werf en zijne echtgenote», te vinden in het Trippenhuis te Amsterdam. Voorts »zijn vader en moeder» in het Louvre te Parijs. »Een kwakzalver» in het museum te Munchen. »Een vrouw

1) Vooral dit stuk met zijn verwonderlijk lichteffect is wereldberoemd.

voor een open raam met een kind in de wieg" — »Een rijk gemeubileerde binnenkamer, waar een kostbaar gekleede vrouw de borst aan een kind geeft" — »Een meisje met een lamp" — en »Een oud-hollandsch binnenvertrek", alle in het Mauritshuis te 's Hage.

Het grootste gedeelte van zijn leven bracht Dou in Leiden door, waar hij ook overleed (1675).

Pieter van Laar.

Mede een verdienstelijk nederlandsch schilder. Hij werd omstreeks 1613 te Haarlem geboren en ontving van zijne welgezeten ouders eene zorgvuldige opvoeding. Hij werd onderwezen in de muziek en in de teekenkunst en nadat hij in deze laatste, onder de leiding van Jan van Kampen, goede vorderingen gemaakt had, vertrok hij eerst naar Frankrijk en vervolgens naar Italië. Zestien jaren lang bleef hij te Rome en verwierf er grooten roem door zijne transparanten, jachten, strooptochten, kermissen, hoefsmederijen enz.

Hij was zeer geestig in den omgang en daarom zeer gezien bij zijne kunstbroeders. Zijne mismaaktheid, gevoegd bij zijne kwinkslagen, bezorgde hem den bijnaam: Il Bamboccio d. i. de Malle. Nu, mismaakt was hij, want zijn onderlijf was driemaal zoo lang als zijn bovenlijf en zijn hoofd stond tusschen de schouders. In 1639 keerde hij naar Haarlem terug en nam er zijn intrek bij zijn broeder, een uitstekend onderwijzer der jeugd. Toch keerde hij weder naar Italië terug en overleed aldaar omstreeks het jaar 1674. In het Louvre te Parijs, te Berlijn, Dresden en Weenen bevinden zich stukken van dezen meester. Hij heeft ook een aantal etsen geleverd.

M. Schoockius.

Martinus Schoockius, in 1618 geboren, was een geleerde. De eerste gronden van taalkennis en wetenschap deed hij op bij Antonius van Voorst. Aan de hoogeschool te Franeker bracht hij zijne gemaakte vorderingen tot meerdere ontwikkeling. Weldra was hij om zijne taalkennis en geleerdheid beroemd. Dewijl het gymnasium te Utrecht — geboortestad van Schoockius — in een hoogeschool overging, viel de keuze als hoogleeraar op hem. Hij was de eerste, die aan de nieuwe stichting den trap van meester in de vrije kunsten en leeraar in de wijsbegeerte heeft beklommen. In zijn tijd was de school te Deventer zeer vermaard door zijne voortreffelijke hoogleeraars en het getal van leerlingen. Schoockius werd daar beroepen, om les te geven in de geschiedenis en welsprekendheid. Twee jaren bekleedde hij dien post, toen hij dien verwisselde met het hoogleeraarambt in de redekunde en natuurlijke wijsbegeerte aan de hoogeschool te Groningen. Van hier beriep hem de keurvorst van Brandenburg naar Frankfort a/d. Oder met den titel van hoogleeraar, doch zonder dat op hem de verplichting rustte tot het geven van openbare lessen. Daarenboven werd hij tot keurvorstelijken raad en historieschrijver aangesteld. Hij overleed in 1669 te Frankfort.

W. IJ. Bontekoe.

Willem Ijsbrandsz. Bontekoe is bij velen bekend, bij naam althans, als een beroemd nederlandsch reiziger. Wij rekenen nu niet zoozeer met het jaar zijner geboorte (1587) als wel met het jaar-

tal 1618, toen hij eene reis ondernomen heeft, die zooveel opzien heeft verwekt. In December van dat jaar stak hij als kapitein van het schip »Nieuw-Hoorn" van Texel in zee. Dat schip, groot 550 last, was wèl toegerust, rijk bevracht en bemand met 206 koppen. Door twee kleine vaartuigen werd hij vergezeld. De reis was naar Indië. Slechts 8 dagen was hij in zee, of hij werd door een geweldigen storm beloopt, die 15 dagen aanhield en met al zijn kracht woedde. Eindelijk bereikte hij de Kaap de Goede Hoop. Tot hiertoe was het scheepsvolk gezond gebleven, maar nu werden vele matrozen door ongesteldheid aangetast, zoodat hij 3 weken op het eiland Bourbon en vervolgens nog eenigen tijd op St. Maria bij Madagascar moest vertoeven. Eindelijk kon hij weder uitzeylen, doch vele zwarigheden en moeielijkheden had hij weder te overwinnen. Eindelijk kwam hij in straat Sunda. 't Was al bijna een jaar na zijn vertrek van Texel. Hier in straat Sunda stond hem een andere ramp te wachten. Door onvoorzichtigheid van den bottelier ontvlamde de brandewijn; het brandend vocht liep tusschen de steenkolen en gaf zulk een geweldigen damp, dat velen, die het waagden tot blussching derwaarts te gaan, verstikten. Sommigen maakten zich van de sloep en van de boot meester en lieten den gezagvoerder en de overigen in een reddeloozen toestand achter. De felle vlammen bereikten eerst de olievaten, toen het buskruit en het schip vloog met 119 menschen in de lucht.

Bontekoe, gewond en bedwelmd in zee geworpen, kwam spoedig tot zich zelve, redde zich op den mast met één zijner lotgenooten, Harm von Kniphausen, en werd weldra met dezen in boec en sloep opgenomen. Niet minder dan 72 personen bevonden zich in de ranke vaartuigen nagenoeg zonder levensmiddelen, kompas en zeilen, die men van hemden vervaardigde. Het gemis van een kompas werd eenigermate vergoed door de kunde van den kapitein, die ongeveer de plaats bepaalde, waar zij zich bevonden en welken koers zij te houden hadden. Maar, hoe in het gebrek

aan levensvoorraad te voorzien, te meer daar de honger zich in al zijn grimmigheid liet gevoelen? Sommigen begonnen er van te spreken, om het lot te werpen, wie tot voedsel zouden strekken, een middel, waartegen Bontekoe zich met alle kracht verzette. Op zijn dringend verlangen werd de zaak uitgesteld. Weldra bereikte men dan ook een onbewoond eiland op Sumatra en van hier kwamen zij op Sumatra zelve. Na een tal van wederwaardigheden zagen zij in straat Sunda de hollandsche vloot onder bevel van Frederik Houtman. Deze nam hen gewillig op zijn schip en bracht hen te Batavia, waar Bontekoe door den gouverneur-generaal welwillend ontvangen en met het bevel over een proviandschip belast werd.

Na eenige kleine reizen volbracht Bontekoe in 1621 een merkwaardigen tocht naar China, om er Macao te belegeren of er de Visscherseilanden (tusschen China en Formosa, in bezit te nemen. Schoon de uitkomst niet in alle opzichten aan de verwachtingen voldeed, werd toch door hem het eiland Formosa in bezit genomen en hierop het fort Zeelandia gebouwd.

In 1624 keerde Bontekoe naar Batavia terug en kreeg verlof om, als bevelhebber over de schepen Hollandia, Gouda en Middelburg, naar het vaderland terug te keeren. Onderweg werd hij door storm overvallen en geraakte met zijn schip »Hollandia» verwijderd van de twee andere, die nimmer in het vaderland zijn aangekomen. Bontekoe boorde bij St. Helena een groot spaansch vaartuig in den grond. Op den 15 Nov. 1625 kwam hij ter reede van Texel terug.

Rijklof van Goens.

Met roem is deze man in de geschiedenis van Neêrlands Indië bekend. Hij was de zoon van aanzienlijke friesche ouders met wel-

ke hij in zijne vroege jeugd in 1628 — hij was toen 9 jaren oud — naar de Indiën vertrok, Niet lang was hij hier of hij was vaderloos, en ook in het volgend jaar (1630) stierf zijne moeder, zoodat hij op 11jarigen leeftijd als wees stond in een vreemd werelddeel, zonder vrienden, zonder vermogen. Toch lieten zijne ouders hem een schoone erfenis na: het aandenken aan hun godzaligen wandel en hoe zij hem steeds gewezen hadden op de erfenis, die nooit vergaat.

Aanvankelijk koos de jeugdige wees het zeeleven, want in het jaar 1631 voer hij naar de kust van Coromandel.

God liet het hem aan vrienden niet ontbreken. Anth. van Diemen, toen directeur-generaal, trok zich zijner aan. Deze bezorgde hem in 1634 een kleine betrekking aan de pakhuizen te Batavia. Door eerlijkheid, orde en vlijt zich onderscheiding waardig gemaakt hebbende, zag hij zich op 20jarigen leeftijd tot onderkoopman benoemd; zes jaren later werd hij tot opperkoopman aangesteld. Hij klom steeds hooger en hooger, werd weldra bestuurder der geldmiddelen van de O. Indische maatschappij in die gewesten, vervolgens resident van Palembang en door den gouverneur-generaal van der Lijn afgezonden naar den keizer van Java om vredesonderhandelingen met dezen en den koning van Candi op Ceylon aan te knoopen. In beide deze zendingen slaagde hij naar wensch; doch daar de Javaansche despoot zich zeer weinig bekreunde in het nakomen van de vredesvoorwaarden, bood van Goens zich vrijwillig aan (1632), zich andermaal tot hem te begeven. Hij nam inderdaad een gevaarlijke zending op zich, waarvan dood of gevangenschap het gevolg kon wezen, want wat gaf de Javaansche keizer om een menschenleven en wat stoorde hij zich aan gemaakte overeenkomsten. Toch had deze gevaarvolle onderneming voor hem en de O. Indische maatschappij een gewenschte uitkomst, die hem nog hooger verhief en zijne benoeming tot buitengewoon raad van Indië, tot voorzitter van de weeskamer

en tot bevelhebber van Guzurate ten gevolge had. In deze laatste betrekking behaalde hij in 1654 in ééne week twee belangrijke overwinningen op de Portugeezen; in de eerste veroverde of vernielde hij 40 kleine galjoenen en in de andere ondergingen vijf groote schepen van deze natie hetzelfde lot.

Toen ontstond in van Goens het verlangen zijn vaderland weder te zien en gereedelijk werd hem die begeerte ingewilligd. Toch was zijn verblijf in Europa van korten duur. Men kon hem in Indië niet missen en riep hem daarom terug. Een gevoel van dankbaarheid jegens de Compagnie, aan welke hij alles verschuldigd was, noopte hem aan de roepstem gehoor te geven en zich verder aan hare belangen te wijden. Alzoo ging hij naar Indië terug. Van toen af (1657) begon een reeks van overwinningen, waardoor hij zich bij het vaderland en de O. Ind. maatschappij zoo verdienstelijk gemaakt heeft. Nauwelijks in Indië aangekomen, of hij zag zich benoemd tot den eervollen post van gouverneur van Ceylon. In die betrekking maakte hij zich beroemd door de verovering van Mannaar, Toetoecorijn, Jaffanapatnam op Ceylon en van Neganapatnam op de kust van Coromandel. Tot loon dier daden werd hij benoemd tot raad van Neêrlands Indië.

In 1661 zeilde van Goens naar de westkust van Indostan, veroverde in het laatst van dat jaar de stad Coulang op de westkust van Malabar, versloeg een- en andermaal de Nairos (krijgskundige hoofden) van die streek, en maakte zich in Januari van het volgende jaar stormenderhand meester van de stad Cranganor, welke portugeesche bezetting hij, na het sneuvelen van hun veldheer Terreira, zeer gunstige voorwaarden toestond. Gedurende dit geheele jaar zette hij den oorlog tegen de Nairos voort, nam sommigen hunner gevangen en noodzaakte anderen tot het erkennen der maatschappij als hun opperhoofd. Door eenigen hunner ondersteund, belegerde hij nu de stad Cochin, doch werd evenwel tot het opbreken van het beleg gedwongen. Hij deed

dit met een meesterlijken aftocht. Toch rekende hij het bezit van deze machtige stad van zooveel belang, dat hij haar in 't laatst van 1662 andermaal belegerde en haar zoodanig in de engte bracht, dat zij zich in Januari van 't volgende jaar, toen hij gereed was haar stormenderhand aan te tasten, bij verdrag overgaf. De verovering van Cananoor zette de kroon op dezen veldtocht en maakte de verovering van de kust van Malabar volkomen, waarop hij naar Ceylon terugkeerde, om zich te bepalen bij de werkzaamheden van zijn gouvernement. Zijn bestuur was nog eenige jaren achtereen zeer vreedzaam, waardoor hij dit eiland tot een der belangrijkste van de maatschappij verhief.

Toen in 1672 de oorlog tusschen Frankrijk, in vereeniging met Engeland, Munster, Keulen en de nederlandsche republiek uitbrak, werd de fransche vlootvoogd la Haye met eene aanzienlijke macht naar de Indiën gezonden. Hij had echter in last geene vijandelikheden te beginnen, alvorens hij tijding ontvangen had, dat die in Europa aangevangen waren. Naardien dit bericht wat lang uitbleef, begon la Haye te vermoeden, dat waarschijnlijk de zaken in Europa vereffend waren, waarom hij een koopvaardijvloot vrijelijk liet heen varen.

Van Goens noch het indische bestuur wisten van den oorlog in Europa iets af, daarom moest het van Goens bevreemden, dat in de wateren van Ceylon een fransche vloot kruiste. Dat zij geene goede bedoelingen had, daarvan was hij zeker en daarom ook nam hij zijne maatregelen. Geene oorlogschepen hebbende waarover hij beschikken kon, wapende hij de koopvaardijschepen, welke hij onder zijn bereik had, ging zelf aan boord en begon den vijand atbreuk te doen met het opbrengen van eenige hunner schepen welke van de vloot afgedwaald waren. La Haye zette toen koers naar Coromandel, waar hij zich van St. Thomas meester maakte, welk eiland hij op de Mooren veroverde. Intusschen had eene engelsche vloot zich met de fransche vereenigd en nu viel er (Sept.

1674) een geduchte zeeslag voor tusschen de nederlandsche vloot onder het bevel van van Goens en de vereenigde fransche en engelsche zeemacht, met dit gevolg, dat de Nederlanders, na een allerhardnekkigst gevecht, overwinnaars bleven en de Franschen genoodzaakt waren St. Thomas te ontruimen. In 1675 werd van Goens naar Batavia teruggeroepen, om den eervollen post van directeur-generaal te aanvaarden. Drie jaren later werd hij tot de hoogste waardigheid, die van gouverneur-generaal, beroepen. In deze betrekking handhaafde hij den keizer van Java in zijn bestuur, tegen wien een geduchte samenzwering uitgebroken was en dien de samenzweerders reeds van al zijne bezittingen beroofd hadden. Van Goens zond den resident van Java's oostkust naar Japara om dezen opstand te beteugelen. Dit gelukte. Ook maakte deze zich van het hoofd der opstandelingen en van vele zijner aanhangers meester, waardoor de keizer van Java in zijne rechten hersteld werd, en tegelijk een groot gedeelte van zijne verloren bezittingen terugkreeg.

In 1680 onderwierp hij Ternate aan de maatschappij, doordien hij den verraderlijken en bloeddorstigen koning van dit eiland, Sibori — d. i. koning Amsterdam — geheeten, door diens eigen volk gevangen liet nemen en naar Java voeren.

Voorts bracht hij de opgestane Molukken tot onderwerping, en stelde de maatschappij in het bezit van twee rijke goudmijnen op Sumatra. Door een en ander bevestigde hij de maatschappij in een zeer bloeienden toestand en voorzeker zou hij hare bezittingen nog verder hebben uitgebreid, hadden lichamelijke ongesteldheid benevens zijne hooge jaren hem niet genoopt, om in 1681 zijne hooge waardigheid neder te leggen en tot bevordering zijner gezondheid naar Europa terug te keeren. Hij verzocht en verkreeg zijn ontslag met een loffelijk getuigschrift, waarin bewindhebbers der Compagnie hem hun genoegen te kennen gaven over de verdiensten door hem bewezen.

Den 26 Nov. 1681 verliet hij met zijne echtgenoot de Indiën en kwam, na een zeer voorspoedige en gelukkige reis, in den zomer van het volgende jaar te Texel aan, waarop hij Amsterdam tot zijne woonplaats koos. Niet lang echter heeft hij meer geleefd. Nog in datzelfde jaar overleed hij. Volgens zijne begeerte werd hij te 's Hage begraven.

J. Goedaart.

Johannes Goedaart, een nederlandsch kunstenaar, werd in 1620 geboren te Middelburg, waar hij ook in 1668 overleed. Hij schilderde op een uitmuntende wijze in waterverf allerlei soort van vogels en insecten en schreef het merkwaardig boek: »Historische beschrijvinghe van den oirspronk, aard, eygenschappen en vreemde veranderinghen der wormen, rupsen, maeden, vliegen, witjes, bijen, mollen en dierghelijcke dierkens meer; niet uit eenighe boecken, maar alleenelyck door eygen ervarentheyd uytgevonden, beschreven en na de konst afgeteekent.»

Maria Heijns.

Zij werd geboren omstreeks het jaar 1620, hield haar verblijf te Schoonhoven, vormde haren stijl door het lezen van Vondel, was bekend met de oude talen, dichtte ook zelve en schreef: »Bloemhof der doorluchtige voorbeelden daerin, door ware, vreemde en deftige geschiedenissen, leeringen en eigenschappen, alles dat

den mensch tot nut en vermaak strekken kan , te bemerken is , uit de schriften van Philippus Camerarius , Michel de Montaigne en andere schrijvers getrokken en vertaald (1647).”

R. de Carpentier.

Roeland de Carpentier was een nederlandsch letterkundige. Hij werd in 1620 te Dordrecht geboren en zag zich na het voleindigen zijner rechtsgeleerde studiën benoemd tot raad der stad en tot opziener der scholen en der boekerij , alsmede tot eersten deken der broederschap van St. Pieter en tot bewindhebber van de West-Indische compagnie. Meermalen was hij gedeputeerde bij de staten van Holland en West-Friesland. Behalve een aantal latijnsche gedichten heeft hij ook een vertaling geschreven van de »Verhaalboeken van de Vereenigde landschappen van Nederland door den kardinaal Bentivoglio (1648).” Ook meent men , dat de »Historie van het leven en sterven van den heer Joan van Oldenbarneveldt , waerachtelijk beschreven door een liefhebber der waarheid (1648)” van hem afkomstig is.

C. de Bruin.

Cornelis de Bruin of de Bruyn , een nederlandsch schilder en schrijver werd omstreeks 1624 te 's Hage geboren. Reeds in zijne jeugd toonde hij grooten lust vreemde landen te bezoeken. Nadat hij zich vooral in de teekenkunst met ijver geoefend had , stelde Nicolaas Witsen , burgemeester van Amsterdam , hem in de ge-

legenheid aan zijn lust te voldoen. Hij vertrok in 1674 over Duitschland naar Rome, waar hij onder den naam van Adonis in de schildersbent werd opgenomen. In den tijd van anderhalf jaar dat hij zich hier ophield, vervaardigde hij een aantal schetsen. Hij deed eene reis naar Napels, ging naar Rome terug, ging vervolgens naar Livorno, zocht Klein-Azië, Egypte en de eilanden van den griekschen archipel op, niet verzuimende de schat zijner aantekeningen te vermeerderen. Daarna vertoefde hij vele jaren in Venetië, waar hij zich op de schilderkunst toelegde. In 1693 keerde hij naar zijne geboortestad terug, waar hij 5 jaar met het opstellen zijner reisbeschrijving doorbracht. Nogmaals stelde de amsterdamsche burgemeester hem tot het houden van een tocht in staat, een tocht niet minder merkwaardig. Hij vertrok in Juli 1701 en reisde door Rusland en Perzië naar Indië, alwaar hij de kusten van Malabar, Ceylon en Java bezocht. Te Petersburg schilderde hij het portret van Czaar Peter I, te Batavia dat van de gouverneurs-generaal Willem van Outshoorn en Johan van Hoorn. Den 24 October 1708 keerde hij naar het Vaderland terug en hield er zich bezig met het uitgeven van zijne werken. Zijne voornaamste zijn: »Reizen door de vermaardste deelen van Klein-Azië, de eilanden Rhodus, Cyprus, Metilino, Stanchio enz., mitsgaders de voornaamste steden van Egypte, Syrië, Palestina enz. met meer dan 200 koperen platen," en »Reizen over Moskovië, door Persië en Indië, verrijkt met 300 kunstplaten, vertoonende de beroemdste landschappen en steden, ook de bijzondere drachten, beesten, gewassen enz. Die fraai uitgevoerde werken zijn ook in het Fransch, Engelsch en Duitsch vertaald.

De Bruin overleed in 1719 te Utrecht.

Nicolaus Berghem.

In 1624 werd deze beroemde nederlandsche schilder geboren. Haarlem was zijne geboorteplaats. Zijn vader was maar een matig schilder, wiens naam was: Pieter Klaaszen. Hoe? De vader heette Klaaszen en de zoon Berghem! Hoe is dat te verklaren? Men verhaalt, dat Nicolaus als jongen naar zee wilde gaan en zich reeds aan boord bevond, maar dat het zien van de zee hem deed huiveren. Hij zou daarom den stuurman overreed hebben, hem aan land te zetten, die hem in de boot liet stappen onder de woorden: »Berg hem!» Anderen geven aan die naamsverandering een andere uitlegging en zeggen: »Op zekerden tijd werd de jonge Nicolaus door zijn vader vervolgd. Zijne medeleerlingen vrezende dat het niet goed met hem zou afloopen, schreeuwden uit alle macht: »Berg hem!» en vandaar heeft hij den naam van Berghem ontvangen.»

Berghem had uitstekende leermeesters. Immers Jan van Goyen, Klaas Moyaert, Pieter Fransz de Grebber, Jan Wils, met wiens dochter hij huwde, en Jan Baptist Weeninx waren mannen van beteekenis. Niet minder beroemd zijn sommige van zijne leerlingen geworden, zooals Justus van Huizum, Karel Dujardin, Abraham Begijns enz.

Berghem was een voorbeeld van vlijt, matigheid en spaarzaamheid, maar toch had hij zijn geld niet zoo lief of hij durfde er fraaie kunstwerken voor te koopen, wat hem wel eens in moeilijkheid bracht met zijne vrouw, die overdreven zuinig was.

Veel heeft Berghem geschilderd. Zijne stukken werden met goud betaald en waren doorgaans reeds verkocht nog voor zij afgewerkt waren. Hij heeft in zeer verschillende genres meesterstukken geleverd, maar zijn grootsten roem heeft hij behaald door zijne landschappen met groot stoffaadje. Maar niet alleen het

penseel ook de etsnaald voerde hij met evenveel roem. Er bestaan van hem 53 prenten met verschillende dieren, waarvan sommige zeer zeldzaam zijn.

In het Trippenhuis te Amsterdam vindt men van hem: Drie italiaansche landschappen; een landschap met Ruth zich nederbuigende voor Boas; een paar wintergezichten en een landschap met stoffaadje.

In het koninklijk kabinet te 's Gravenhage: Een italiaansch landschap; een zwijnenjacht en een ruitergevecht.

Te Weenen: Den dood van Dido.

In het museum te Munchen: Laban.

In dat te Dusseldorf: Een landschap met de bouwvallen van een amphitheater enz.

Voorts heeft men er te Dresden, te Neurenberg, te Petersburg, in Engeland enz.; op het Louvre zijn er 12, en een van deze werd in 1782 aangekocht voor 24.000 francs.

Van zijne stukken wordt gezegd: »Men bewondert zijn gelukkige vinding, zijn smaakvolle groepeering, zijn keurige uitvoering, zijn getrouwe navolging der natuur, zijn krachtig koloriet, zijn meesterlijke verdeling van licht en schaduw en zijn ongemeene correctheid van teekening. Geen wonder, dat men zijne stukken tegen goud opweegt.»

Berghem overleed op den 18 Februari 1683 te Haarlem.

N. Blankaart.

Nikolaas Blankaart of Nicolaas Blancardus, een nederlandsch geleerde, werd in December 1624 te Leiden uit een aanzienlijk geslacht geboren.

Hij genoot aan de universiteit aldaar het onderwijs in de arabische

en perzische talen van Jacobus Golius en in de geschiedenis van Marcus Zuerius van Boxhorn. Weldra klonk de roem van zijne geleerdheid wijd en zijd. In 1650 werd hij tot hoogleeraar in de geschiedenis en oudheidkunde benoemd aan het gymnasium te Middelburg, promoveerde te Harderwijk in de geneeskunde en vestigde zich als geneesheer te Heereveen. Daarna werd hij gouverneur van Hendrik Casimir, den zoon van wijlen den Frieschen stadhouder Willem Frederik, en in 1669 hoogleeraar in de grieksche taal en in de geschiedenis aan de hoogeschool te Franeker. Hij nam in 1690 zijn ontslag en overleed in Mei 1703. Een reeks van werken in de latijnsche taal zijn door hem uitgegeven.

Samuël van Hoogstraten.

Hij was een verdienstelijk nederlandsch schilder en schrijver. Hij werd in Augustus 1624 te Dordrecht geboren. Reeds vroeg ontving hij van zijn vader onderwijs in de schilderkunst en beoefende deze vervolgens onder de leiding van den beroemden Rembrandt te Amsterdam. Hij werd buitengewoon ervaren om dagelijksche voorwerpen op het doek te brengen. Een appel, een pantoffel op het doek te brengen, deed hij met zooveel getrouwheid, dat zelfs ingewijden in de kunst er door misleid werden. Nog meer ontwikkelde zijn genie toen hij, zich in zijne geboorteplaats vestigende, in betrekking kwam met Nicolaus Maas, de Bisschoppen, Izaäk van Hasselt, Cornelis Tegelberg en anderen. Ook sloot hij zich aan een dichterlijken kring, waartoe de van Nispens, Godewijcks, van Somerens, van Brachts, van Groeningen, Dullaert, Blyenberg enz. behoorden.

Van Hoogstraten bezocht ook Italië. Dien tocht derwaarts heeft hij in vloeierende verzen bezongen.

Te Weenen zijnde, stelde hij een schilderstuk »het stilleven» ten toon, dat aan keizer Frederik III zoo beviel, dat hij het voor eene groote som gelds aankocht en tevens den schilder een gouden keten met een eerepenning schonk.

In Dordrecht teruggekeerd, werd hij onder de St. Pieters-Heeren opgenomen.

In 1666 bezocht hij Londen, waar hij met groote onderscheiding bejegend werd. Hij ging evenwel naar Dordrecht terug.

Ofschoon zijne betrekking als provoost der munt hem veel bezigheid gaf, wijdde hij toch de meeste uren van den dag aan de kunst. Hij schilderde gebouwen, landschappen, woelende en stille wateren, dieren, bloemen, fruiten, historiën, portretten enz. Zijne portretten geleken sprekend. Hij heeft die van Willem II, Willem III, van Jacob Cats en diens echtgenootte enz. geschilderd. In het museum te Weenen vindt men van hem: »Een grijsaard met een muts op het hoofd door een venster starende,» benevens »Een gezicht van het inwendige van een der voornaamste zalen van het keizerlijk hof te Weenen.»

Ook in het Mauritshuis te 's Gravenhage heeft men van hem een stilleven, zijnde: »Een voorportaal met eene kolonnade, waar eene dame gezeten is met een hondje.»

Ook komen teekeningen en etsen van hem voor.

Een aantal dichtwerken zijn mede door hem vervaardigd, als: »Salomons Hoogliet;» »Vrijheyt der Vereenighde Nederlanden;» »Herstelde zeegetriumph van koning Karel II' enz.

Hij overleed te Dordrecht den 10 October 1678.

Paulus Potter.

Van overgrootmoeders zijde stamde deze vermaarde schilder af van het oud adellijk geslacht van Egmond. Hij werd in 1625 te Enkhuizen geboren. Zijn vader oefende hem eenigszins in het schilderen, doch vertrok vervolgens met hem naar Amsterdam en 's Hage.

Paulus trouwde met de dochter van zekeren Balkenende, die een man van eenig aanzien moet geweest zijn, aangezien hij zijn schoonzoon in vele voorname Haagsche kringen bekend maakte. Dikwijls werd hij ook in zijn atelier met een bezoek vereerd, om zijne kunstproducten te zien en te bewonderen.

Voor de oude prinses van Solms schilderde hij een stuk, dat dienen moest voor den schoorsteen op het Oude hof. Men fluis-terde echter de vorstin in het oor, dat het stuk onstichtelijk was en daarom werd het afgezegd. En waarin bestond nu het onstichtelijke? Op het stuk kwam een koe voor, die zich van haar overtollige water ontlastte. Kunstkenners zeiden echter, dat het stuk juist daarom groote waarde bezat. Het kwam nu in andere handen en werd sedert tot hoogen prijs verkocht. Nog heden betreuren de kunstenaars het verlies van dit schoone schilder-stuk, 't welk eertijds berustte in de verzameling van wijlen den heer Braamkamp en sedert door de keizerin van Rusland werd aangekocht, doch zijne bestemming niet bereikte, daar het schip op de reis verongelukte en het alzoo voor altijd is verloren geraakt.

Potter is niet oud geworden. Hij bereikte slechts den leeftijd van 29 jaren.

Johannes Lingelbach.

Hij was mede een zeer verdienstelijk schilder. Hij werd geboren in 1625 te Frankfort a/d Main, doch vestigde zich reeds vroeg in Nederland. In 1642 verliet hij Amsterdam om Frankrijk en Italië te bezoeken, vertoefde 8 jaren te Rome en keerde toen over Duitschland naar Amsterdam terug, waar hij in 1687, volgens anderen in 1711, overleed.

Immerzeel getuigt van hem: »Hij bezat een zeer vruchtbaren en dichterlijken geest. In al zijne tafereelen heerscht een opmerkelijke verscheidenheid; doch in al die verscheidenheid hervindt men altijd bij hem denzelfden zachten, aangename en zilverachtigen toon, dezelfde nauwkeurigheid van teekening, dezelfde kunstige groepeeringswijze, denzelfden rijkdom van bouw- en beeldhouwwerken, hetzelfde breed en behagelijk penseel.»

Een zijner meest beroemde schilderijen is: »Een gezicht te Amsterdam, ziende op de Nieuwe kerk en het Ellendige kerkhof.» In het Mauritshuis te 's Hage vindt men van hem: »Een italiaansche zeehaven» — »Het vertrek van Karel II uit Scheveningen naar Engeland» — »Een landschap met een hooiwagen» — en »Een paardenmarkt.» Op het Trippenhuis: »Twee italiaansche zeehavens» en »Een rijsschool.»

Behalve onderscheidene andere schilderijen heeft hij ook eenige etsen nagelaten.

Geraert Brandt.

Een nederlandsch dichter en geschiedschrijver Hij werd in

1626 te Amsterdam geboren. In zijne jeugd legde hij zich toe op het bedrijf van zijn vader, die in zijn vak van horlogemaker zeer kunstig was. De jonge Brandt toonde tevens grooten lust voor de beoefening der teeken- en dichtkunst, Op 17jarigen leeftijd vervaardigde hij het treurspel »De veinzende Torquatus,» dat met veel bijval werd opgevoerd en reeds in 1664 een vijfde uitgave beleefde. Vervolgens gaf hij nog andere gedichten uit. Hij was nog geen 20 jaren oud toen hij door zijn schoone lijkrede op P. C. Hooft de oogen van Vondel, Constantijn Huijgens, Anslo en van Baerle op hem deed vestigen. In het daarop volgende jaar dichtte hij een treurzang op het afsterven van Kaspar van Baerle. Genegenheid voor diens dochter hebbende opgevat, deed hij aanzoek om hare hand, welke ook niet geweigerd werd, doch onder voorwaarde, dat hij het horloge-maken liet varen. Hij oefende zich daarop 3 jaar in de godgeleerdheid aan de kweekschool der remonstranten te Amsterdam en werd in 1652 als leer-aar te Nieuwkoop, in 1660 te Hoorn en 7 jaren later te Amsterdam beroepen.

Brandt heeft onderscheidene zeer belangrijke werken geschreven, o. a. »Historie der Reformatie» — »Historie van de rechtspleging gehouden in den jaere 1618 en 1619 omtrent de dry gevangene Heeren Mr. Johan van Oldenbarneveldt, Mr. Rombout Hoogerbeets, Mr. Hugo de Groot» — »Het leven en bedrijf van den Heere Michiel de Ruiters» enz. Ook bezorgde hij nieuwe uitgaven van »P. C. Hoofts Nederlandsche Historie,» en van »Vondels Poëzij,» aan welke twee laatste hij levensbeschrijvingen van die beroemde mannen toevoegde.

Hij overleed den 12 October 1685 te Rotterdam, werwaarts hij zich begeven had, om een bezoek te brengen aan zijne kinderen.

C. J. Drebbel.

Ofschoon Cornelis Jacobsz. Drebbel in 1572 geboren is, willen wij echter rekening houden met het jaar 1627, in welk jaar hij de thermometer heeft uitgevonden.

Drebbel was een uitstekend nederlandsch wis- en natuurkundige. Onder de leiding van Hubert Goltzius oefende hij zich in het plaatsnijden en legde zich voorts toe op de wiskunde. Aanvankelijk vestigde hij zich in zijne geboorteplaats Alkmaar, doch vertrok in 1604 naar het hof van den engelschen koning Jacobus I, die hem met een jaargeld begiftigde. De roem van zijn natuur- en wiskundige kennis klonk ver. Ook keizer Rudolf II hoorde er van. Deze noodigde Drebbel naar Praag, aan welke uitnoodiging hij voldeed, doch om daar weldra in de gevangenis te zitten. Om welke reden is niet duidelijk. Sommigen zeggen, om ketterij; anderen, omdat hij niet aan de verwachtingen beantwoordde, welke men van hem gekoesterd had. Nadat hij op vrije voeten gesteld was, begaf hij zich weder naar Engeland, waar hij in 1619 gemeenzamen omgang had met Willem Boreel en Constantijn Huyghens.

De gevangenis te Praag had hem toch niet afgeschrikt, want nogmaals ging hij derwaarts, toen deze stad door Frederik V, keurvorst van de Palts en koning van Bohemen, was ingenomen. Wederom werd hem de gevangenis ontsloten, en hem al zijne bezittingen ontnomen. Door tusschenkomst der staten van Holland en den koning van Engeland herkreeg hij echter weder zijne vrijheid en begaf zich vervolgens naar Londen, waar hij in 1634 overleed.

Laat ons nu zien, wat hij ten nutte der maatschappij verricht heeft.

In de eerste plaats behoort tot zijne uitvindingen een werktuig

voor zoogenaamde eeuwigdurende beweging, dat den naam draagt van »perpetuum mobile.” Hij geeft daarvan een beschrijving in zijn boek: »Een kort tractaat van de natuere der elementen ende hoe sy veroorzaaken den wind, regen, blixem, donder ende waeromme dienstig zijn.” Een andere uitvinding van Drebbel is die van een schip, waarmede men onder water door van Westminster naar Greenwich kon varen. Hij heeft ook de microscoop aanmerkelijk verbeterd. Onder zijne verdere uitvindingen vinden wij vermeld een muziekinstrument; brillen waardoor men bij nacht kon zien; een methode om in den zomer een vertrek ijskoud te maken; eene om des winters hoender- en eenden-eieren uit te broeden; een uurwerk, dat slechts om de 150 uren behoefde opgewonden te worden. Hij beoefende ook de graveerkunst. De platen, die thans nog van hem bestaan, zijn: De zeven vrije kunsten; Salomons eerste recht; Esther bij Ahasverus en een platte grond der stad Alkmaar. Drebbel behoorde tot de beroemdste mannen van zijn tijd en stond vooral bij Huyghens hoog aangeschreven.

Philip Wouwerman.

Hij wordt door een vermaard geschiedschrijver »een blinkende diamant aan de kroon der schilderkunst” genoemd. Haarlem was zijne geboorteplaats (1627). Zijn vader was een gewoon historieschilder, bij wien hij de eerste beginselen der teeken- en schilderkunst leerde. Vervolgens dreef hij op eigen wieken, d. w. z. hij bekwaamde zich verder zonder het onderwijs van anderen. Hij slaagde goed en had het geluk, dat kunstkenneren en liefhebbers zijne stukken naar behooren waardeerden en met een hoogen prijs betaalden, waardoor zijn ijver werd geprikkeld en aangemoedigd.

Zijne stukken zijn dan ook inderdaad bewonderenswaardig; zelfs kunstenaars geven hunne bewondering te kennen. Hij bezat ook de kunst om de tafereelen, die hij schetste, b. v. plunderingen, strooptochten, paardenmarkten, valkenjachten enz. zoo natuurlijk voor te stellen, dat het leven er slechts aan ontbrak. Zoo stelde hij in een zijner stukken »strooperijen en plunderingen" den moordzieken moedwil in het oog der soldaten, den doodelijken angst in dat der landlieden, en wat daarmee verder in betrekking stond, zoo natuurlijk voor, dat de beschouwer meent in de werkelijkheid te zijn en vergeet, dat hij slechts een schilderstuk voor zich heeft.

Geen wonder dan ook, dat zijne stukken zeer gezocht en vooral na zijn dood op hooge waarde geschat werden. Door de meeste kunstkabinetten van Europa, als in Duitschland, Engeland, Frankrijk, maar inzonderheid ook in Nederland, zijn zijne werken gezocht en aangekocht geworden.

Wouwerman stierf in zijn 48ste jaar. Volgens sommigen zou hij op zijn sterfbed begeerd hebben, dat zijne verzameling van schetsen en teekeningen na zijn dood zouden verbrand worden, opdat zijn zoon niet tot luiheid vervallen zou, wanneer hij meester van zulk een schat zou zijn; volgens anderen, omdat hij met zijne broeders, ook kunstschilders, in onmin leefde. Hiervan is echter met zekerheid niets bekend.

Christiaan Huygens.

Christiaan Huygens werd op den 14 April 1629 in 's Gravenhage geboren. Hij was een zoon van Constantijn Huygens, heer van Zuilichem, die secretaris van drie achtereenvolgende prinsen geweest is en het Huis van Oranje niet minder dan 62 jaren lang

gediend heeft. Zijne moeder heette Suzanna Baerle. Al vroeg openbaarde zich zijne zucht voor de wiskunde en wiskundige wetenschappen, en een ongemeenen aanleg tot het maken van velerlei modellen van werktuigen, van een draaibank enz. Dit verhinderde hem echter niet de latijnsche en grieksche talen te beoefenen, alsmede op den leeftijd van 9 jaren groote vorderingen in de muziek-, reken- en aardrijkskunde gemaakt te hebben. In 1644 — op 15jarigen leeftijd alzoo — begon hij onder goede leiding zich te oefenen in de wiskunde en maakte daarin groote vorderingen, waarna hij in 1646 de hoogeschool te Leiden bezocht, om in de rechten te studeeren. Na een jaar aan deze school te hebben doorgebracht, zette hij zijne studiën voort aan de doorluchtige school te Breda, welke er vooral door den invloed van zijn vader was tot stand gekomen. In 1649 vergezelde hij graaf Hendrik van Nassau naar Denemarken en had gaarne tevens Zweden bezocht, om den beroemden Descartes, die zich aan 't hof van koningin Christina bevond, te zien, doch dit liet de tijd hem niet toe, naardien graaf Hendrik te spoedig afreisde.

In 1655 deed hij eene reis naar Frankrijk, waar hij zich vooral met het slijpen van vergrootglazen bezig hield. Tevens vestigde hij zijne aandacht op de leer der combinatiën en variatiën, waarvan de vrucht was zijne verhandeling over de kansen van 't spelen.

Nadat hij te Angers tot doctor in de rechtsgeleerdheid bevorderd was, deed hij eene reis naar Engeland, doch Colbert, die hem gaarne te Parijs gevestigd zag, bood hem een aanzienlijke jaarwedde aan. Hij gaf aan de uitnoodiging gehoor, betrok eene woning in de koninklijke bibliotheek en werd lid van de academie van wetenschappen.

Hij legde zich nu bovenal toe op de gezichtkunde en het gevolg daarvan was, dat hij de verrekijkers aanmerkelijk verbeterde. Hij vervaardigde werktuigen van verbazende grootte en schonk er

twee aan de koninklijke academie te Londen. Voorts schreef hij een verhandeling over het licht. Als sterrekundige verwierf hij grooten roem door de ontdekking van één der wachters en van den ring van Saturnus.

Als werktuigkundige schittert hij door de uitvinding der slingeruurwerken. De abt du Pluche zegt van hem: »Aan den beroemden hollandschen wiskunstenaar, den heer Huijgens, lid van de académie des Sciences, zijn wij goede uurwerken verschuldigd; hij is de eerste geweest, die er nette slingers aan gehangen heeft, in plaats van de weifelende onrusten.»

Hij volbracht de meeste zijner ontdekkingen in Frankrijk, waar hij bijna zonder tusschenpoozing van 1666 tot 1681 gevestigd bleef. Reeds in 1663 was hij benoemd tot lid van het koninklijk genootschap te Londen. De aanhoudende inspanning werkte echter nadeelig op zijne gezondheid, zoodat hij in 1670 en in 1675 eene reis moest ondernemen tot herstel zijner krachten. In 1681 echter keerde hij voor goed naar Holland terug, deed in 1689 nog eene reis naar Engeland en overleed in Juni 1695 te 's Hage. In 1857 is op zijn graf en op dat van zijn vader een vierkante zwarte gedenksteen geplaatst, waarop met gouden letters te lezen staat: »Grafplaats van Constantijn en Christiaan Huijgens.

Talrijk zijn zijne handschriften en werken.

A. van Leeuwenhoek.

Anthoni van Leeuwenhoek, een uitstekend nederlandsch natuurkundige, werd in 1632 te Delft geboren. Hij was de afstammeling van een aanzienlijk geslacht. Reeds vroeg verloor hij zijn vader, werd toen opgevoed aan eene school te Warmond en vertrok vervolgens naar een oom te Benthuizen, om zich aldaar

in de rechtsgeleerdheid te oefenen. Daarna kwam hij op een handelskantoor te Amsterdam en werd er op zijn 16^e jaar boekhouder en kassier. Hij had echter meer lust in de studie der natuur, zoodat hij naar zijn geboorteplaats terugkeerde, om zich bezig te houden met ontleedkunde en microscopie. Dit kon hij doen, naardien hij bezitter was van een groot vermogen. Later werd hij kamerbewaarder der heeren schepenen te Delft en bekleedde die betrekking langen tijd, waarna hij zich uitsluitend aan de studie wijdde.

Een geleerde opvoeding had Leeuwenhoek niet ontvangen; immers hij kende geen enkele vreemde taal en ofschoon hij weinig wist van de ontleedkunde, bracht hij het verbazend ver in de microscopische anatomie. Hij sleep zelf zijne lenzen en vervaardigde zelf de toestellen, waarin die lenzen werden geplaatst. Vele van zijne microscopen waren van zilver, sommige van goud. Hij bezat er niet minder dan een honderdtal, waaronder die 160 maal vergrootten. Natuurlijk, dat hij hiermede veel nieuws ontdekte. Het kon niet anders of hij moest veel roem verwerven, zoodat geleerden en vorsten hem kwamen bezoeken.

Na het schrijven van zijn eerste werk ontstond er tusschen hem en het Royale collège of Physicians te Londen briefwisseling, dat hem ook tot lid benoemde. Zijne brieven, in de moedertaal geschreven, werden vervolgens in het Latijn overgezet. Zij zijn te veel om alle op te noemen. Alleen een paar: »Ondervindingen en beschouwingen der onsigtbare geschapene waerheden"; »Ontdekkingen en ontleding van soutfiguren van verscheijden soorten"; »Ontleding en ontdekking van het begin der planten in de zaden van boomen"; »Ontleding en ontdekking van levende dierkens in de teeldeelen van verscheyde dieren, vogelen en vischen"; enz.

Leeuwenhoek overleed in Augustus 1723.

Joannes Camphuijs.

Joannes Camphuijs, gouverneur-generaal van Neêrlands-Indië, werd in 1634 te Haarlem geboren. Door zijne ouders bij een zilversmid te Amsterdam in de leer gedaan, kwam hij later als assistent in dienst bij de Oost-Indische-Compagnie. Hij vertrok met het schip »Lastdrager», dat spoedig schipbreuk leed, zoodat hij in het vaderland terugkwam. Nogmaals scheidde hij met »De Draak» (1654), was deze reis gelukkiger en kwam hij goed en wel in Indië aan. Door den gouverneur-generaal Joan Maatsuyker op de secretarie geplaatst, klom hij spoedig op en zag zich in 1671 benoemd tot opperhoofd van Japan, welken post hij daarna nog tweemaal bekleedde, werd voorts geheimschrijver van de Hooge Indische regeering, in 1673 buitengewoon en daarna gewoon raad van Indië, terwijl hij in Maart 1684 zeer toevallig tot gouverneur-generaal gekozen werd. Het was waarlijk de schuld der heeren niet, dat hij die betrekking erlangde; vooreerst was hij de jongste der gewone raden en daarbij niet zeer bemind bij zijne ambtgenooten, omdat hij zijn vrïjen tijd liever aan de wetenschap dan aan hun gezelschap wijdde, waarin het meestal zeer ongebonden kon toegaan. Zonder van elkander iets te weten, stemde elk der raden op Camphuijs, denkende, dat geen der overigen op hem zou stemmen om dan zelf de meeste kans te hebben, en zoo kreeg Camphuijs al de stemmen.

In zijne betrekking van gouverneur-generaal verkreeg hij de vrijheid der Nederlanders, die bij het verlies van het eiland Formosa in chineesche slavernij waren geraakt. Met niet weinig moeielijkheden had Camphuijs te kampen. Vooreerst de onderlinge oorlogen der inlandsche vorsten; 2°. de aanslagen der Engelschen; 3°. de tegenstand zijner voormalige ambtgenooten, vooral wegens de benoeming van een baljuw te Batavia. De kamer der Zeventien

hield hem echter de hand boven het hoofd en keurde zijne handelingen goed.

Gedurende zijn bewind ontving hij een gezantschap van den keizer van Abessinië met rijke geschenken.

Zwakke gezondheid was oorzaak, dat Camphuijs in 1680 zijn ontslag vroeg. Hij verkreeg dit ook op een eervolle wijze en men liet hem de keus, om naar Europa terug te keeren of op Java te blijven. In het laatste geval zou hem een lijfwacht worden toegerekend van een vaandrig, sergeant en 12 man, alles ten koste der compagnie.

Camphuijs bleef in Indië. Hij betrok een landhuis, dat hij op Java aan den weg van Batavia naar Jacatra had doen bouwen. In zijn tuin kweekte hij er de zeldzaamste gewassen, en op het eilandje Edam, zijn eigendom, had hij een huis in japanschen trant doen verrijzen, waar hij allerlei dieren bijeenbracht; een dieren tuin alzoo. Ook was hij een ijverig verzamelaar van japansche kunstwerken.

Camphuijs was een man, die veel liefde voor de wetenschap had. Op zijn last reisde Engelbert Kämpfer naar Japan en stelde dezen in staat zijne merkwaardige beschrijving van dat land uit te geven, doordien hij hem alles schonk, wat hij daarover in den tijd van 20 jaar verzameld had. Aan den predikant Valentijn leverde hij het verhaal van de stichting van Batavia. Aan Camphuijs is het ook te danken, dat het »Kruidboek" van George Everard Rumphius behouden gebleven en in 't licht gekomen is. Hij had n. l. een afschrift van het werk en copieën van de platen doen vervaardigen, alvorens deze geleerde sloop ging naar Europa. Met het schip, dat door de franschen in den grond geboord werd, zou ook het werk verloren zijn geraakt, indien Camphuijs niet voor een afschrift gezorgd had.

Hij overleed in zijn buitenplaats in Juni 1695. Hij onderscheidde zich door eerlijkheid, rechtvaardigheid en voorzichtigheid.

F. van Mieris.

Frans van Mieris zag het levenslicht op den 16 April 1635. Zijn vader was goudsmid en juwelier en had het plan zijn zoon in zijn beroep te doen opvolgen. En werkelijk, hij kwam als leerling in de werkplaats zijns vaders, maar het duurde niet lang of de wanden dier plaats prijkten met de afbeeldsels van allerlei dieren. Dit moest de opmerkzaamheid trekken van den beroemden glasschrijver Willem van Heemskerk, bij gelegenheid van een bezoek in de werkplaats, en nu kon hij niet anders dan den ouden van Mieris tot andere gedachten brengen omtrent het beroep zijns zoons. Het was Heemskerk immers duidelijk gebleken, dat er een schilder in den jongen zat, geen goudsmid. Vader van Mieris droeg dan ook aan Abraham Torenvliet, glasschilder en teekenaar, het onderwijs van zijn zoon op. Vervolgens werd hij in de leer gedaan bij Gerrit Dou. Toen deed hij reuzenschreden, zoodat de meester weldra van Mieris den prins zijner leerlingen noemde. Nadat hij zich genoegzaam in het teekenen geoeffend had, ging hij naar de school van Adriaan van den Tempel. Toch keerde hij weder tot zijn vorigen meester terug, om bij hem de nauwkeurige nabootsing van levende en levenlooze voorwerpen te zien en zich eigen te maken.

Op den raad zijner vrienden verliet hij zijn meester, om zijn eigen zaken te beginnen. Spoedig klonk de naam van van Mieris als een voortreffelijk schilder; vooral toen de aartshertog Leopold van Oostenrijk voor een zijner stukjes 1000 gulden betaalde en onzen schilder naar Weenen noodigde onder toezegging van een jaargeld van 1000 rijksdaalders, welke uitnoodiging evenwel van de hand werd gewezen.

De kunstgewrochten, welke van Mieris leverde, werden door de landgenooten op hoogen prijs gesteld. Daarvan gaf Kornelis Paats, burgemeester van Leiden, het bewijs, toen van Mieris elk

uur een ducaat verdiende voor een stuk , dat eene jonge juffrouw voorstelt , welke in een flauwte was gevallen , benevens een geneesheer en een schreiende oude vrouw. Later bood de groothertog van Toskane den heer Paats het dubbele der door dezen betaalde som. Dat van Mieris bij dien hertog in groot aanzien stond, zien wij , wanneer deze het atelier van den schilder betreed , om diens kunststukken te bewonderen en hem duizend rijksdaalders toetelt voor een schilderij, voorstellende een gezelschap van heeren en dames.

Jammer was het dat van Mieris een vriend was van Jan van Steen en evenals deze zich schuldig maakte aan het misbruik van sterken drank.

J. en G. Berkheijden.

Job en Gerard Berkheijden , twee nederlandsche schilders, waren broeders, die steeds bij elkander bleven , waarom ook wij niet beter kunnen doen, dan beiden tegelijkertijd te behandelen. Haarlem was hunne geboorteplaats. In 1637 werd Job en in 1645 Gerard geboren.

Job zou het boekbinden leeren, maar zijne liefde tot de kunst deed hem van besluit veranderen. Toen legde hij zich toe op het schilderen en wel bepaaldelijk op het schilderen van landschappen en vervolgens van boerengezelschappen. Om zijne voorstellingen aan de natuur te kunnen ontleenen, vestigde hij zich aan den Rijn tusschen Utrecht en Leiden.

Gerard volgde het voorbeeld van zijn broeder , maar bepaalde zich vooral tot het schilderen van stadsgezichten. Hij heeft er verscheidene van Amsterdam's grachten geleverd.

Beide broeders deden ook een kunstreis naar Duitschland. Te Keulen verkochten zij eenige stukken en maakten voor een geestelijke zuster het portret van haren overleden broeder. Zij deden dit volgens de persoonsbeschrijving des overledenen, hun door de zuster gegeven en het portret had volgens het oordeel der begijn een sprekende gelijkenis. Van Keulen begaven zij zich naar Heidelberg, waar de keurvorst van de Palts zijn hofhouding hield. Hier schilderden zij de portretten van den keurvorst en van eenige aanzienlijke hovelingen op twee doeken en deden ze plaatsen in eene gaanderij, die de keurvorst dagelijks bezocht. Zij moesten hem dus in het oog vallen. Terstond was hij er hoog mede ingenomen. Hij liet beide schilders bij zich komen, betuigde zijn tevredenheid, betaalde hen rijkelijk en vereerde hen met een gouden medaille.

Dit gaf grooten roem en voordeel, maar toch verlangden beide kunstenaars weder naar het vaderland. Ja, dat verlangen was zeer sterk.

Weldra bevonden zij zich ook weder te Haarlem, waar zij vele kleine stukken vervaardigden, om die te Amsterdam te verkoopen en dan met eenige kunstbroeders een vroolijken avond door te brengen. Dit was vooral met Job het geval, wijl van hem gezegd wordt, dat hij een groot grappenmaker en ook een groot leugenaar was, dikwijls tot ergernis van zijn broeder, die meer bezaaid was.

Gerard overleed in November 1693. Job vond zijn dood in het water (1698).

Jan van der Heijden

was een beroemd nederlandsch schilder en werktuigkundige. Hij werd in 1637 te Gorinchem geboren. Hij oefende zich in zijne jeugd in het glasschilderen en vertrok vervolgens naar Amsterdam, om zich in de teeken- en schilderkunst te bekwamen. Te Amsterdam zijnde, zag hij welk een groote behoefte hier aan straatverlichting en brandblusmiddelen bestond, waarom hij zich tot het stedelijk bestuur wendde om het zijne voorstellen te doen. Hij vond bijval en reeds in 1669 werden de straten onder zijne leiding behoorlijk verlicht; drie jaar later vond hij de slangbrandspuiten uit, welke later algemeen in zwang zijn gekomen. In 1672 benoemde de regeering hem tot opperbrandmeester en begiftigde hem met een octrooi tot het vervaardigen van slangbrandspuiten. In 1690 gaf hij met zijn zoon Jan van der Heijden de Jonge een werkje in het licht, getiteld: »Beschrijving der slangbrandspuiten en hare wijze van brandblussching.»

Intusschen had hij het penseel niet vergeten. Onvermoeid had hij zich bezig gehouden met het schilderen van stadsgezichten. Daarin bereikte hij een ongemeene hoogte. Zijne stukken werden ook duur gekocht. Zoowel in buitenlandsche als in binnenlandsche muséa zijn prachtige schilderstukken van hem te zien.

Op 74jarigen leeftijd had hij nog zulk een vaste hand en zulk een scherp gezicht, dat hij eene boekerij schilderde met een open-geslagen boek, waarvan hij den letterdruk met de grootste nauwkeurigheid nabootste.

Frederik Ruisch.

Frederik Ruisch, op den 23 Maart 1638 te 's Gravenhage geboren, was een beroemd ontleedkundige. Na de gronden zijner kennis in zijne geboorteplaats gelegd te hebben, begaf hij zich naar Leiden, om er zich in de ontleed-, genees- en kruidkunde te oefenen. Van Leiden vertrok hij naar Franeker, waar hij den graad van dokter in de geneeskunde bekwam. Op 28jarigen leeftijd werd Ruisch bevorderd tot hoogleeraar in de ontleed- en heelkunde te Amsterdam en na den aanleg van den Hortus Medicus werd hem ook het onderwijs in de kruidkunde opgedragen. Over deze wetenschap gaf hij in den zomer openbare lessen.

De ontleedkunde bleef echter zijne meest geliefde studie. Hij had dan ook te Amsterdam ruimschoots gelegenheid zich daarin verder te bekwamen. De lijken van misdadigers, die met den dood gestraft waren, en van allerlei soort van zieken, in het gasthuis overleden, werden, wanneer hij die verlangde, aan zijn huis bezorgd. Om zijn kennis van het dierlijk lichaam nog verder uit te breiden, ontleedde hij van tijd tot tijd honden, kalveren, koeien, ossen, paarden, schapen en andere dieren. Den dag besteedde hij tot het bezoeken van zieken, den morgenstond en een gedeelte van den nacht tot het openen en onderzoeken van lijken. Door zijn onvermoeid ontleden van menschelijke lichamen kwam hij tot ontdekkingen, die vroeger of geheel onbekend waren, of waarvan men slechts oppervlakkige denkbeelden had.

Het leed, dat Ruisch om het ongeregeld gedrag van zijn zoon te dragen had, werd aanmerkelijk verzacht door zijn jongste dochter. Dezelfde smaak voor de ontleedkunde hebbende — wel iets ongewoons in eene vrouw — was zij haren vader in diens klimmenden ouderdom van grooten dienst. Zij kende volmaakt alle deelen van het menschelijk lichaam en verstond bovendien de van

haren vader geleerde kunst, om niet alleen de onderscheidene plantgewassen maar ook de menschelijke lijken voor bederf te bewaren.

Ruisch heeft vele ontleedkundige werken nagelaten, die in hooge achting staan.

Hij overleed in Februari 1731, in den ouderdom alzoo van bijna 93 jaren.

Menno Baron van Coehoorn.

Menno, baron van Coehoorn, was een uitstekend nederlandsch vestingbouwkundige. Vermoedelijk is hij gesproten uit een zweedsch geslacht, 't welk met koning Christiaan II naar Nederland was gekomen.

Coehoorn werd geboren in 1641 op Lettinga-state onder Britsum. Toen zijn vader vervolgens verhuisde naar Bergumer-Bosch, bood de heide dezen een schoone gelegenheid aan, zijn zoon Menno onderricht te geven in den vestingbouw, in het opwerpen van wallen, het maken van loopgraven, het aanleggen van mijnen enz. Spoedig gaf de leerling blijken van groote bedrevenheid. Hij oefende zich voorts in de wiskunde aan de hoogeschool te Franeker. Nog op jeugdigen leeftijd werd hij door Hendrik Kasimir, stadhouder van Friesland, tot kapitein benoemd. Als zoodanig nam hij deel in den veldtocht van 1667 en onderscheidde zich vervolgens bij het beleg van Maastricht en in de veldslagen bij Senef, Kassel en St. Denis, zoodat hij bevorderd werd tot kolonel van twee bataljons voetvolk. Bij het beleg van Grave toonde hij zijne schranderheid, naardien hij de belegeraars over biesbruggen over de gracht naar het glacis 1) voerde en hier gebruik maakte

1) Veldborstwering der buiten-vestingwerken.

van de door hem uitgevondene draagbare Coehoorn-mortieren of Kattekoppen. Zij zijn kleine mortieren, die door twee man gedragen kunnen worden en tot het werpen van granaten bestemd zijn. Zij kunnen bijna overal opgesteld worden en hebben bij een afstand van 200 of 300 el een uitmuntende werking. Bij den aanval of de verdediging van vestingen, wanneer de vijand dicht genaderd is, treffen zij goed het doel. Coehoorn maakte er veel gebruik van.

In 1609 werd Keizersweert door Frederik, keurvorst van Brandenburg, belegerd. Door het volgen van Coehoorn's raad zag hij na twee dagen die stad in zijne handen. Ook Bonn was door zijn beleid in korten tijd in de macht van den keurvorst. Niet weinig roem oogstte Coehoorn toen in, zóó groot dat de keurvorst hem het aanbod deed als generaal-majoor in zijn dienst over te gaan, doch dit aanbod, hoe vereerend ook, werd door Coehoorn niet aangenomen, dewijl hij zijn vaderland getrouw wilde blijven.

In 1690 woonde hij als brigadier den slag van Fleurus bij en weinig had het gescheeld of hij was door den vijand gevangen genomen.

Onze opmerking reeds vroeger gemaakt, »Verdienstelijke mannen hebben hunne benijders,» zien wij ook in Coehoorn bewaarheid, want afgunst berokkende hem miskennis. Nauwelijks had Willem III dit vernomen, of hij plaatste den bekwamen vestingbouwer aan het hoofd van een regiment en zond hem naar Namen, om deze stad te versterken. Nog was hij niet gereed met het bouwen van het kasteel, toen de Franschen zich voor Namen lieten zien, en toen die stad in hunne macht was gekomen, werd de aanval gericht tegen het fort William. Het fort had eene bezetting van 1500 man en werd door Coehoorn zelf bestuurd. Bij die belegering bleken het vernuft en de bekwaamheden van Coehoorn in het aanleggen van vestingwerken. Niet minder toch dan zevenmaal was de ingenieur Vauban — de eenige met wien Coehoorn zich kon

meten — verplicht zijne batterijen te veranderen. Vauban slaagde er eindelijk in alle zwarigheden, welke hij niet verwacht had, te overwinnen. Zijne schranderheid en de macht, waarover hij te beschikken had, gaven hem de middelen aan de hand, eerlang het fort in zijne handen te zien, doch niet nadat Coehoorn gewond en alle verdere tegenstand vruchteloos waren. Toen werd het fort bij verdrag overgegeven. Vauban, door Coehoorn rondgeleid om de verdedigingswerken te bezichtigen, was onuitputtelijk in diens lof, bewijs van de voortreffelijkheid dier werken en van het vernuft van onzen Coehoorn. Deze werd daarop bevorderd tot sergeant-majoor-generaal der infanterie.

Namen, nu in fransche macht, werd uitermate door Vauban versterkt. Dat deed het opschrift zien, 't welk hij op een der stadspoorten had laten beitelen. De ondervinding zou evenwel doen zien, dat dit opschrift: »Zij kan wel overgegeven maar niet overmeesterd worden,» grootspraak was. Om dit tot onwaarheid te maken, trok Coehoorn over de Sambre en maakte zich meester van een klooster, van waar hij de zoogenaamde »linie van Vauban» in den rug kon aanvallen.

»Dat zal den aanvaller 6000 man kosten,» sprak Vauban, maar zijne berekening was onjuist, want Coehoorn overmeesterde haar met een verlies van slechts 200 dooden. Toen beschoot bij het kasteel met 166 kanonnen en 55 mortieren, zoodat de talrijke bezetting zich weldra moest overgeven. 't Was inderdaad een heldenfeit en als zoodanig werd dit ook erkend. De keurvorst van Beieren schonk den overwinnaar 5 stukken geschut en Willem III benoemde hem tot luitenant-generaal der infanterie en tot ingenieur-generaal der fortificatiën, hem tevens vereerende met een aanzienlijk regiment Hollanders. Het vroeger door hem aangevoerde regiment werd aan zijn zoon toegewezen, doch Coehoorn sloeg dit aanbod af, naardien, volgens zijn oordeel, zijn zoon voor zulk een betrekking nog te jong was.

Na den vrede van Rijswijk (1697) werd Coehoorn grootmeester der artillerie en verbeterde op last van de staten en van den koning de vestingwerken te Groningen door den aanleg van een nieuw werk naar de zijde van Helpen, voorts die van Zwolle, Nijmegen, Breda en Bergen-op-Zoom.

In 1702 deed Coehoorn een inval in Vlaanderen en vernielde er met 10000 man de fransche liniën tusschen St. Donaas en Isabelle, waarna hij zich voor de overmacht zeer voorzichtig tot onder het vuur van Sluis begaf. Daarop ging hij naar het leger van den hertog van Marlborough voor Venlo, om de aanvallen op die vesting en op het fort St. Michiel aan de overzijde van de Maas te besturen. Na 5 dagen werd dit laatste stormenderhand ingenomen. Vervolgens nam hij deel aan de verovering van het kasteel te Luik. Nieuwen roem verwierf hij zich door de doelmatige besturing van het beleg van Bonn, die deze stad weldra in handen bracht van den hertog van Marlborough. Daarop gaf deze aan Coehoorn en Sparre den last, om de fransche liniën in het land van Waas te overmeesteren. Coehoorn deed dit op een uitstekende wijze door des avonds met een uitgelezen bende bij Lillo over de Schelde te trekken en den volgenden dag de werken van Calloo te bestormen.

Kort daarna werd Coehoorn door een beroerte aangetast, die zich herhaalde en een einde maakte aan zijn leven (17 Maart 1704). Hij werd begraven te Wyckel, een dorp bij Sloten in Friesland. Men vindt aldaar in de kerk een prachtig wit marmeren gedenkteeken ter zijner eer, vervaardigd door Jan Baptist Xavery 1), waaraan de staten van Friesland 10000 gulden geschonken hebben.

Karel II van Engeland had Coehoorn tot ridder-baronet verheven. Lodewijk XIV poogde hem, doch tevergeefs, door schitterende

1) Hij heeft mede de prachtige beelden in de Grootte kerk te Haarlem vervaardigd.

aanbiedingen aan zijnen dienst te verbinden. Door Willem III werd hij met gunstbewijzen overladen.

Coehoorn heeft ook werken over vestingbouwkunde geschreven.

Rotgans.

Lukas Rotgans, een vermaard dichter, zag in October van het jaar 1648 te Amsterdam het levenslicht. Hij was van aanzienlijke afkomst, doch reeds vroeg vader- en moederloos, waardoor hij onder de leiding kwam van zijn grootmoeder, die zich beijverde hem een goede opvoeding te geven.

Rotgans oefende zich vroeg in de fraaie letteren en maakte daarin zeer groote vorderingen. Vooral leidde hij zich toe op het lezen van de latijnsche dichters en met het opstellen van kleine nederlandsche dichtstukken. Zijne grootmoeder had een hofstede aan de Vecht, tusschen de dorpen Breukelen en Maarssen, Kromwijk genaamd. Hier sleet de jonge Rotgans den meesten tijd zijns levens. Zijn opmerkzame geest had hier gelegenheid de zeden en gewoonten der landlieden te leeren kennen, waarvan de vrucht was zijn bekend boertig stukje »Boerenkermis.»

De nood van 1672 deed velen te wapen snellen. Ook Rotgans. Hij verzocht en kreeg een vaandel en gedroeg zich twee jaren als een goed krijgsman, doch dewijl anderen hem gedurig in bevordering voorgingen, nam hij zijn ontslag en keerde naar Kromwijk terug, dat wel door de Franschen in de asch gelegd doch schooner verrezen was.

In het huwelijk getreden, was hij echter spoedig weduwnaar en gaf zich toen geheel aan de dichtkunst over, ja, zijn naam stond weldra onder de beste nederlandsche dichters vermeld. Slechts een enkele proeve in zijn :

SLAG AAN DE BOYNE.

De moord, ontkerkerd, holt langs 't vechterperk heen en weêr. 1)
 Daar stort de voetknecht bij zijn spies of vuurbus neêr,
 Gerabraakt door den slag der barstende granaten.
 De kogels boren door de gladgeschuurde platen 2)
 In 't drabbig ingewand; (o doodelijk gezicht!)
 De ruiter kust den grond, ten zadel uitgelicht.
 Omarmt het purper veld 3) en braakt zijn bloed en leven
 Door de open wonden uit. Drogeda's 4) muren beven.
 De paardshoef draaft in 't stof, of glipt op 't bloedig spoor.
 Men houdt, men stoot, men lost pistolen en karbijnen.
 Men ziet den dag door damp en buskruitmook verdwijnen;
 Een wolk van stof bekleedt het wezen 5) van de zon,
 Hoe loeit de donder van 't vernielende kanon!
 De wereld slingert van haar losgeborsten assen,
 En zwelgt het lauwe bloed in 't lijf bij gansche plassen.
 Het weerlicht reis op reis; de bliksem van 't metaal
 Verdort de groene spruit en zengt de velden kaal.
 De bodem ligt bedekt met trommen en trompetten,
 Met pieken, klingen, met pistolen en musketten,
 In 't vlieden over 't veld geslingerd of door 't lood
 Geklonken uit de vuist 6). Hier spookt de nare dood.
 De lijken groeien door de sabels op de velden.
 Hoe rolt de doodkreet uit den bleeken mond der helden!

Rotgans overleed in 1710.

-
- 1) De woede, losgelaten, rent met bloeddorst over 't slagveld.
 2) harnassen. 3) De met bloed geveerde grond. 4) Drogeda, een stad aan de Boyne, niet ver van 't slagveld. 5) Het gelaat. 6) Die door de kogels den krijgsknechten uit de hand zijn gerukt.
-

Petrus Plancius.

Was een nederlandsch letterkundige in 1645 te Amsterdam geboren. Hij genoot aldaar op de latijnsche school het onderwijs van den geleerden Hadrianus Junius, studeerde te Leiden, bezocht Engeland, Frankrijk en Italië en werd te Angers bevorderd tot doctor in de beide rechten. Met de meest beroemde geleerden knoopte hij in die vreemde landen betrekkingen aan. In zijn geboorteplaats teruggekomen, werd hij benoemd tot hoogleeraar in de geschiedenis en welsprekendheid aan het athenaeum illustre aldaar (1674). In 1686 werd hij belast met het onderwijs in de grieksche taal, bedankte in 1692 voor een beroep naar Leiden en overleed op zijn verjaardag 1704.

Plancius wordt door vele geleerden geroemd als een uitstekend redenaar, een keurig dichter in de latijnsche, grieksche en nederlandsche talen en een man van groote geleerdheid. Onderscheidene vorsten begiftigden hem wegens zijne groote talenten met gouden ketens, eerepenningen enz.

J. van Hugtenburg.

Johan van Hugtenburg werd in 1646 te Haarlem geboren. Hij maakte snelle vorderingen in de teeken- en schilderkunst en begaf zich in 1667 naar Rome, waar zijn broeder zich met het schilderen van landschappen bezig hield. Na den dood van dezen ging hij naar Parijs, waar hij in het atelier van den beroemden bataille-schilder van der Meulen werkzaam was. In 1670 keerde hij naar het vaderland terug, waarna hij onderscheidene vorstelijke hoven met zijne kunststukken versierde. In 1708 kwam hij in dienst van prins Eugenius en de keurvorst van de Palts vereerde hem met een gou-

den medaille gehecht aan een gouden keten. De mededeelingen, welke prins Eugenius hem deed, stelden hem in staat, diens krijgsbedrijven te schilderen en daarvan gravures te leveren in het werk: »Beschrijving der veldslagen van prins Eugenius van Savoie, den prins van Oranje en den hertog van Marlborough.»

Op het haagsch museum vindt men van hem twee ruitergevechten en een portret van prins Eugenius te paard, en te Amsterdam den »Slag aan de Boyne.»

Ook heeft men van hem nog een 50tal prenten, die zeer zeldzaam zijn. Hij woonde te 's Hage, waar zijn handel in schilderijen hem groote voordeelen opleverde. Hij stierf in 1733.

Jan Luyken.

Jan Luyken of Luiken een uitstekend nederlandsch graveur en dichter werd in April 1649 te Amsterdam geboren. Reeds vroeg oefende hij zich onder de leiding van Maarten Zaagmolen in de schilderkunst, doch zijne schilderijen zijn hoogst zeldzaam. Eerlang toch greep hij naar de graveernaald. Immerzeel zegt van hem: »In de teeken- en etskunst bereikte hij eene hoogte en vermaardheid, die alleen het deel wordt van genieën, welke, evenals hij, een eigen, oorspronkelijken weg bewandelen. Ontelbaar, letterlijk ontelbaar, mag men het getal platen heeten, dat hij naar zijne eigene teekeningen geëst heeft. Want welk eene aanmerkelijke menigte men van deze verzameld hebbe, telkens komt ons weder een boekje in handen, dat ons nog onbekend was en waarin men één of meer prentjes van Luyken aantreft.»

De kunstliefhebber Bagelaar had meer dan 4000 prenten van hem en zijn zoon opgespoord. Van der Kellen te Utrecht heeft aan

dit getal nog 500 bijgevoegd en een derde verzameling werd door Geisweit van der Netten bijeengebracht. Niettegenstaande dit overgroot aantal zijn toch al de prenten van Luyken met de meeste zorg bewerkt. Zijne groote Bijbelprenten en vooral de »Plagen van Egypte'' worden tot de meesterstukken gerekend. Voor zijne oorspronkelijke teekeningen worden hooge prijzen betaald.

Van zijne dichtstukken is de »Duitsche lier'' het bevalligste.

Hij stierf in 1712.

Joan Blaeu.

Joan Blaeu, ook wel Johannes Willemsz. Blaeu genoemd, was 's vaders opvolger in den boekhandel en tevens een bekwaam rechtsgeleerde. In 1651 werd hij schepen en raad van Amsterdam. Hij behaalde grooten roem door eene nieuwe uitgave van den »Atlas'' zijns vaders, een werk van 14 folio deelen. Voorts gaf hij een groot stedeboek der Vereenigde Nederlanden (oorspronkelijk in 't Latijn) in het licht, benevens een aantal andere belangrijke werken. Hij verwierf zich zoo grooten roem, dat Gustaaf Adolf van Zweden hem tot zijn drukker benoemde. Zijne drukkerij telde ook 7 personen. Zij werd door een noodlottigen brand (Febr. 1672) verwoest, waarbij een groot gedeelte van den »Atlas'' en van de »Stedeboeken,'' alsmede van de koperen platen verloren ging.

Blaeu overleed op den 28 December 1673.

Nicolaas Hartsoeker.

Nicolaas Hartsoeker werd den 26 Maart 1656 te Gouda geboren. Zijn vader, een kundig remonstrantsch godgeleerde, had het plan den zoon tot zijn ambt op te leiden, doch weldra liet de jonge Hartsoeker zien, dat hij een anderen weg op wilde. Het doorbladeren van alle almanakken, welke hij in handen kon krijgen, gaf de overtuiging, dat hij zich op de sterrekundige wetenschappen wilde toeleggen. Vernomen hebbende, dat de wiskunde door hem bestudeerd moest worden, wilde hij zich in de astronomie oefenen, nam hij het besluit, om zijn zakgeld te bewaren en dit bij zijne bespaarde penningen te voegen, ten einde eenigen tijd les in de wiskunde te nemen. De jonge Hartsoeker — hij was toen nog slechts 12 à 13 jaren oud — beroofde zich van elke uitspanning met zijne makkers, om de weinige penningen, welke hij bezat, te besteden tot het geliefde doel. Vreezende, dat zijn vader het licht zou ontdekken, dat hij 's nachts in zijne kamer ontstak ten einde te kunnen studeeren, spande hij zijne beddedekens voor zijn venster.

Tegen het einde van 1674 zond zijn vader hem naar Leiden, om hem in de wijsbegeerte en de ontleedkunde te laten studeeren. Drie jaren later vertrok hij naar Amsterdam, waar hij zich met microscopische onderzoekingen bezig hield. Hier leerde hij den beroemden Christiaan Huyghens kennen, met wien hij in 1678 naar Parijs vertrok. Onze geleerde Nederlander liet zich spoedig in het observatorium, in de gasthuizen en bij de geleerde mannen zien. De naam van Huyghens toch verschaftte hem overal toegang.

Hartsoeker bleef te Parijs tot op het einde van 1679, doch keerde toen naar Nederland terug, om in het huwelijk te treden. Toch ging hij weder naar Parijs en verheugde er zich een reeks van jaren in het vriendschappelijk verkeer met Cassini, Malebranche en den markies de l' Hôpital.

In het observatorium vond hij geene andere telescopen dan van Campani, die, hoe voortreffelijk ook in hunne soort, hem niet groot genoeg waren. Door Cassini aangemoedigd, maakte hij glazen van allerhande grootte en eindelijk een van 600 voeten brandpunt, waarvan hij, om zijne zeldzaamheid, zich nooit heeft willen ontdoen.

In 1694 liet hij te Parijs zijn eerste werk: »Proeve van doorzichtigheid» drukken, waarin hij niet slechts alles verhandelt, wat de verrekijkers, microscopen, brillen enz. betreft, maar 't welk zelfs als eene proef van algemeene natuurkunde kan beschouwd worden. Dat werk verwierf hem de achting en vriendschap van vele geleerde mannen.

Het gebrekkig betalen zijner jaarwedden en de ongemeene duurté der levensmiddelen noodzaakte hem Parijs te verlaten (1696) en zich te Rotterdam te vestigen.

Toen zwaar Peter de Groote zich te Amsterdam bevond, verzocht hij aan de regeering dier stad, hem iemand te bezorgen, die hem onderwijs in de wis- en sterrekunde kon geven. De regeering wist hiertoe niemand beter dan Hartsoeker en droeg hem het onderwijs aan den hoogen leerling op. Deze was ook spoedig met zijn onderwijzer zoodanig ingenomen, dat hij hem mede naar Rusland wilde nemen. Hierin had evenwel onze geleerde geen lust.

Voorts ontving hij een bezoek van den keurvorst van de Palts, die hem de meest gunstige aanbiedingen deed. Zonderling, de geleerde Hartsoeker weigerde en nog zonderlinger, dat hij die weigering drie jaren lang volhield. Eindelijk aanvaardde hij de betrekking van honorair hoogleeraar met den titel van eersten wiskunstenaar aan de hoogeschool te Dusseldorf. Hier bleef hij tot aan den dood van den keurvorst en vestigde zich toen te Utrecht. Wel had de landgraaf van Hessen zijn vroeger reeds gedaan aanzoek herhaald en hem aan zijn hof genoodigd, doch Hartsoeker

achtte zijne jaren te ver gevorderd, om nieuwe verbintenissen aan te gaan. Hij stierf te Utrecht den 10 Dec. 1725.

Hartsoeker was een schrander en geleerd man, die veel gedaan heeft tot verbetering der microscopen en telescopen. Hij zag zich benoemd tot buitenlandsch lid der academie van wetenschappen te Parijs en van de koninklijke sociëteit te Berlijn. Buiten zijne bovenaangehaalde geschriften, heeft hij nog verscheidene andere geschreven.

Inderdaad, ons vaderland kan op vele voortreffelijke mannen bogen. Onder hen noemen wij ook een **Jakob van Kampen** (geb. 1658). Wilt gij een bewijs, mijn lezer, dat hij een voortreffelijk bouwmeester was, bezie dan het paleis — vroeger stadhuis — te Amsterdam. Zijn grafsteen prijkt met de volgende regelen:

»d' Aerts bouwheer uit den stam
Van Kampen, rust hier onder;
Die 't raadhuis te Amsterdam
Gebouwd heeft. — 't Achtste wonder.»

Maar het is niet alleen het raadhuis, ook vele andere aanzienlijke gebouwen heeft van Kampen daargesteld, als de amsterdamsche schouwburg op de Keizersgracht bij de Huidestraat, doch later afgebrand, alsmede het eerste gedeelte van het Maurits-huis te 's Hage, mede afgebrand; het huis van den heer van Zuilichem bij Voorburg enz.

David van Hoogstraten (geb. 1658) een verdienstelijk nederlandsch dichter, die met den meester ijver werkzaam voor de nederlandsche taal en door zijn »Nieuw woordenboek der nederduitsche en latijnsche taal'' grooten roem verworven heeft.

Arnold Houbraken (geb. 1660) een verdienstelijk nederlandsch teekenaar, graveur en schilder, die ons ook een uitgave bezorgd heeft van een werk getiteld: »De groote schouborgh der

nederlandsche kunstschilders en schilderessen." Reeds op 19jarigen leeftijd hanteerde hij meesterlijk de graveernaald en vervaardigde nog als 82jarig grijsaard de portretten van Frans Banning, Kok en Roelof Bikker. Men getuigt van hem, dat hij vleesch en haar kunstiger en natuurlijker dan iemand wist na te bootsen.

Elisabeth Hoofman (geb. 1664) een verdienstelijke nederlandsche dichteres, wier levenstoestand verre van benijdenswaardig geweest is. Gehuwd met den rijken koopman Pieter Koolaart zag zij zich weldra tot armoede vervallen, toen haar man door zijn losbandige levenswijze alles verkwist had. Namen hare ongunstige omstandigheden een beteren keer toen haar man door Karel I, landgraaf van Hessen-Kassel, tot directeur van koophandel benoemd werd, zijn overlijden bracht haar reeds in gevorderden ouderdom nogmaals tot behoeftige omstandigheden. Hare nagelatene gedichten, waaronder ook latijnsche, zijn in 1774 door W. Kops in het licht gegeven.

Hermannus Boerhaave.

Deze beroemde nederlandsche geneeskundige en hoogleeraar te Leiden werd op den laatsten December 1668 te Voorhout geboren. Zijn vader, predikant aldaar, gaf hem reeds vroeg onderwijs in de Oude talen, maar zorgde tegelijkertijd dat hij, bij de geestes-ontwikkeling zijns zoons, de ontwikkeling van zijn lichaam niet vergat. Daarom liet hij hem een gedeelte van den dag op het land werken. Aan andere lichamelijke oefeningen, waaraan geldelijke opofferingen verbonden waren, kon hij niet denken, dewijl dit de toestand der beurs niet lijden kon. Hij toch was met een talrijk gezin, 13 kinderen, maar met geringe inkomsten, bedeed. Het

gemis van aardsche goederen werd echter bij den vader ruim opgewogen door een schat van algemeene kundigheden en levenswijsheid.

Reeds in zijn vroegste jeugd gaf de jonge Boerhaave blijken van een voortreffelijken aanleg, welke door zijn vader behoorlijk aangemoedigd en opgewekt werd. Dewijl deze het plan had, zijn zoon tot het predikambt op te leiden, onderwees hij hem, nog jong zijnde, in de oude talen en geschiedenis en wel met zulk een gevolg, dat hij reeds op 11jarigen leeftijd vaardig en naar taal- en spraakkunstige regelen uit het hollandsch in 't latijn en omgekeerd kon vertalen. Op zijn 13^e jaar werd hij naar de latijnsche school te Leiden gezonden, alwaar hij onder den geleerden rector W. van Wijnschoten groote vorderingen maakte, altijd de eerste prijzen behaalde, en zich tot het academisch onderwijs voorbereidde. Maar zijn vader stierf (1683). Wat nu te beginnen, want twijfelachtig was het, of hij zijn aangevangen loopbaan zou kunnen voortzetten. Op zijn verzoek werd daartoe echter door zijne voogden besloten en in het volgende jaar nam de hoogeschool hem onder hare studenten op.

De geleerde vriend van zijn vader, de eerwaardige Jac. Trigland, droeg zijne vriendschap van vader op zoon over, en bracht hem ook tevens in de achting van den leidschen burgemeester Dan. van Alphen, welke beide zijne beschermers en raadslieden werden.

Eerst oefende Boerhaave zich in de fraaie letteren en wijsbegeerte, doch ziende, dat de wiskunst onontbeerlijk was, om in de wijsbegeerte diep door te dringen, begon hij zich ook tot deze wetenschap te bepalen.

In 1690 verkreeg hij de waardigheid van doctor in de wijsbegeerte met een verhandeling over »het onderscheid tusschen ziel en lichaam," en nu begon hij zich met allen ijver op de godgeleerde wetenschappen toe te leggen, bij welker beoefening hij steeds het

Oude- en Nieuwe Testament en de oorspronkelijke talen raadpleegde en eene gezette lezing der kerkvaders voegde.

Om zelf iets tot zijn onderhoud bij te dragen, gaf hij les in de wiskunst, waardoor hij in gunst geraakte van curatoren der academie, wier secretaris J. van den Berg, hem aanraadde om ook de geneeskunde te beoefenen, ten einde in het vervolg een tweede middel van bestaan te hebben.

Aan niemand kon zulk een raad beter gegeven worden dan aan Boerhaave. Op zijn twaalfde jaar toch had hij een hardnekkige verzwering aan de dij gekregen, waaraan hij niet minder dan vier jaren sukkelde, zonder dat de bekwaamste geneesheeren hem hadden kunnen helpen. Toen had hij zelf de genezing beproefd en alleen door zijn wonde zuiver te houden, was hij er in een jaar tijds van verlost. Met eigene krachten begon hij zich nu ook op deze wetenschap toe te leggen. Hiertoe las hij met onvermoeide vlijt de werken der vermaardste ontleedkundigen en woonde getrouw de lessen bij in de ontleedkunde. Tusschentijds beoefende hij met ernst de scheikunde, terwijl zijne wandelingen strekten om zich met de kruidkunde gemeenzaam te maken.

Den 14 Juli 1693 tot med. doctor te Harderwijk bevorderd zijnde, besloot hij ook toegang tot den predikstoel te krijgen en naar een kerkelijke bediening te staan, om alzoo als lijf- en zielarts op te treden. In de schuit zittende werd onder de passagiers over de leerstellingen van Spinoza gesproken. Zijne vraag: »Hebt gij de werken van Spinoza gelezen?» deed hem aanzien voor een volgeling van dien wijsgeer en nu was alle uitzicht op een predikantsplaats voor hem verloren, waarop hij zich geheel aan de geneeskunde wijdde en als med. doctor zich te Leiden vestigde. Daar hij in den aanvang niet veel praktijk had, zette hij zijne studiën onvermoeid voort.

Toen in 1701 de hoogleeraar Drelincourt overleden was, werd aan Boerhaave het lectoraat in de theorie der geneeskunst opge-

dragen, welken post hij, na veel aarzelens aanvaardde. In 1703 ontving hij eene benoeming als hoogleeraar in de geneeskunde aan de hoogeschool te Groningen, doch de toezegging van de eerst openvallende betrekking als zoodanig te Leiden, deed hem voor deze aanbieding bedanken. Het was eerst in 1709, dat aan deze belofte gevolg kon gegeven worden door den dood van den hoogleeraar Hotton, dien Boerhaave als hoogleeraar in de genees- en kruidkunde opvolgde, met het houden eener redevoering: »Over de eenvoudigheid der gezuiverde geneeskunde." In 1714 werd hem het onderwijs in het academisch ziekenhuis opgedragen, waarbij in 1718 met den dood van den hoogleeraar le Mort het onderwijs in de scheikunde gevoegd werd. Deze betrekking aanvaardde hij met eene redevoering »over de verbetering der dwalingen in de scheikunde door deze wetenschap zelve." Door zijn uitmuntend onderwijs naar het door hem tot zijn onderricht vervaardigd handboek: »In stitutiones medicae" had hij zich reeds zulk een grooten naam gemaakt, dat uit alle oorden van Europa jongelingen kwamen, om onder zijne leiding hunne studiën te volbrengen. In zijn tijd telde de leidsche academie 3000 studenten, onder welke vele in de geneeskunst. Zijne lessen hadden zulk een toeloop, dat de studenten dikwijls hunne knechts vooruitzonden, om een plaats voor hen te bewaren. Onder hen bevonden zich de naderhand beroemd geworden C. Linnaeus, A. V. Haller en G. v. Swieten. Behalve de vervulling zijner academische betrekkingen, was er altijd een groote toevloed van menschen, die zijne hulp en behandeling inriepen; rijken en armen werd met de meeste bereidvaardigheid hulp bewezen, doch boven allen gingen zijne studenten hem ter harte. Uit onderscheidene deelen van Europa, ja zelfs van andere werelddeelen werden hem brieven toegezonden om zijne raadgevingen in gewichtige zaken te vernemen. Dit was o. a. het geval met prins Eugenius van Savoie, den koning van Pruisen en paus Benedictus XIII. Vorsten en aanzienlijke geleerden,

welke ons land bezochten, verzuimden niet Boerhaave een bezoek te brengen en lieten zich een wachten van eenige uren welgevallen. Czaar Peter van Rusland wachtte geduldig twee uren lang, eer hij hem spreken kon. Zoo groot was zijne vermaardheid, dat er, naar men wil, eenmaal een brief uit Azië hem werd toegezonden onder het eenvoudig opschrift: »Aan Boerhaave in Europa" en rechtstreeks deed de brief de reis naar Leiden.

Zijne kruidkundige waarnemingen haalden hem in 1722 eene ernstige rhumatische ziekte op den hals, waardoor hij 5 maanden lang aan zijne legerstede gekluisterd werd. Toen hij zijne lessen hervatte, was de stad feestelijk verlicht en ieder beijverde zich om zijne blijdschap aan den dag te leggen. In 1727 werd hij andermaal door eene hevige ziekte aangetast, waardoor zijn gezond en sterk lichaamsgestel voor het vervolg zeer ondermijnd was geworden, waarom hij in 1729 zijne betrekking als hoogleeraar in de kruid- en scheikunde nederlegde. Zijne andere menigvuldige betrekkingen bleef hij met den meesten ijver tot kort voor zijn dood voortzetten. Het was in 1738 dat Boerhaave zijn nuttigen en veelomvattenden arbeid moest staken. Eene sterk toenemende moeielijkheid in de ademhaling maakte hem ongeschikt voor zijne verrichtingen. Gedurende deze ziekte, die met hevige pijnen en benauwdheden vergezeld ging, ondervond hij volgens zijn eigen schrijven, de onbegrijpelijke kracht, welke de godsdienst onder allerlei rampen schenkt. Onder veel lijden eindigde hij zijn leven den 23 Sept. van datzelfde jaar.

Boerhaave was groot als geleerde maar ook als mensch. Zijne tijdgenooten roemen zijn edel karakter, zijne oprechtheid, zijne vroomheid, zijne minzaamheid, zijne hulpvaardigheid jegens behoeftige lijders en vooral ook zijne belangstelling in zijne leerlingen, door wie hij als op de handen gedragen werd.

Het is bijna onbegrijpelijk, dat deze uitstekende man, die dagelijks door een tal van lijders geraadpleegd werd en daarenboven

zijne talrijke lessen moest waarnemen , nog tijd kon vinden om een aantal geleerde werken te schrijven , die zijn roem over geheel Europa hebben verspreid. Vele dier werken zijn in de meeste europeesche talen, enkele zelfs in het arabisch vertaald. En daarenboven kon hij nog den tijd vinden, om met de meeste en vermaardste geleerden uit Europa een levendige briefwisseling te onderhouden.

Aan erbewijzen had het hem niet ontbroken. Zoowel het lidmaatschap der academie van wetenschappen in Frankrijk als dat der koninklijke maatschappij te Londen was hem opgedragen.

Bij zijn grooten roem mocht Boerhaave zich verheugen in huiselijk geluk. Eerst op 42jarigen leeftijd was hij in den echt getreden met Maria Drolenveaux, dochter van den leidschen schepen Abr. Drolenveaux. Meestal woonde Boerhaave op een buitenplaats aan de haarlemsche trekvaart, van waar hij elken morgen naar Leiden ging , om zijne academische plichten te vervullen, zijne zieken te bezoeken en tot raad van anderen te zijn. Des namiddags keerde hij naar den huiselijken haard terug , waar zijn tuin zijn uitspanning was , terwijl de avond gewijd werd aan gezellig verkeer en aan de muziek.

Het vermogen , dat Boerhaave door eigen vlijt verworven had , wordt geschat op twee miljoen.

Zijn dood gaf algemeene droefheid. De hoogleeraar Schultens hield eene lijkrede , doch werd door het geween zijner hoorders belet voort te gaan. Te Parijs hield de beroemde Fontenelle in de kon. maats. der wetens. en Quesnay in de maats. der geneeskunde een redevoering tot zijn lof. Algemeen is zijne nagedachtenis gehuldigd. In de St. Pieterskerk te Leiden ziet men een grafzuil , welke door sierlijke en deftige eenvoudigheid uitmunt , met zijn welgelijkend afbeeldsel, en Lodewijk van Beieren richtte voor hem een marmeren borstbeeld op in de beeldengalerij te München. Ook vele gedenkpenningen werden hem ter eere na zijn dood geslagen.

Den naam van **Jan Goeree** mogen wij mede onzen lezers niet verzwijgen. Was hij een bekwaam schilder, zóó zelfs dat de regering van Amsterdam het vervaardigen van ordonnantiën en teekeningen voor een plafond in de groote zaal van het stadhuis aan hem opdroeg, hij was ook tevens een beoefenaar der dichtkunst en der fraaie letteren, die menig geschrift van zijne hand het licht deed zien.

Het geboortjaar van Goeree (1670) was het sterfjaar van onzen beroemden **Barthomeus van der Helst** wiens »Schuttersmaaltijd» op het Trippenhuys te Amsterdam door buitenlandsche kunstkenneren als een kunstjuweel wordt geroemd. Dat wereldberoemde schilderstuk — geschilderd ter gelegenheid van den vrede van Munster in 1648 — telt 25 figuren, wier namen onder aan het doek geplaatst zijn. De stoffen, zooals kleeding, metaal en drinkglazen, munten uit door een natuurlijken toon, terwijl het geheel een treffend tafereel oplevert van het voorkomen en het leven onzer voorvaders. De hoofdfiguren zijn die van den kapitein Jan Witsen en luitenant Johan van Waveren. Eerstgenoemde heeft den drinkhoorn van het St. Joris-gilde in de hand en ontvangt de gelukwenschen van den tweede. In het midden ziet men den vaandrig Banning, terwijl de overige figuren rondom den goed voorziene tafel gezeten zijn.

Buiten dien »Schuttersmaaltijd» zijn nog verscheidene andere stukken en portretten van hem daar en in buitenlandsche musea te zien.

Onder de schilders noemen wij ook: **Jan Teunis Blanckhof**. Te Rome, werwaarts hij zich dikwerf begaf, kreeg hij den naam van »Jan Maat.» Hij schilderde vooral stormen, onweders en strandgezichten. Zijne stukken zijn zeer gezocht. Hij leidde een zeer los leven en was wispelturig van aard.

Margaretha van Godewijk onderscheidde zich reeds vroeg door

buitengewone gaven des geestes , verstond weldra Latijn, Grieksch en Hebreeuwsch en wist zich in de voornaamste nieuwere talen met sierlijkheid uit te drukken. Zij vervaardigde latijnsche , fransche en nederlandsche gedichten , was ongemeen ervaren in de toon- en schilderkunst en verwierf alzoo den eere naam van : »roem van Dordrecht ; feniks der vrouwen ; parel onder de dordsche jonkheid harer eeuw ; flonkerbagge ; lieflijke bloem in het paradijs der consten en wetenschappen aan den Merwestroom." Toch verzuimde zij hare huiselijke plichten niet en onderscheidde zich door zachtmoedigheid en nederigheid.

Jan Steen.

»Dat is een stukje van Jan Steen" is een spreekwoord, voorzeker aan niemand mijner lezers onbekend, evenmin de beteekenis van dat spreekwoord. Gaven de dolle streken van Jan Steen aanleiding tot dit spreekwoord, het is voorzeker te bejammeren, dat de man, de gave Gods hem geschonken, op een grove wijze misbruikte en grootendeels voor walgelijk zingenot leefde. Moeten wij zijne geestigheid bewonderen en dwingt zij ons een glimlach af, wij moeten ons tevens bedroeven, wanneer wij Jan Steen een verwaarloozer van zijn huisgezin, een dronkaard, moeten noemen.

Als leerling van Jan van Goyen liet Jan Steen spoedig zien, dat hij een meester in 't schilderen zou worden. Genoodzaakt om de dochter zijns onderwijzers te huwen, kocht zijn vader hem een bierbrouwerij te Delft, opdat hij een behoorlijk bestaan zou hebben. Toch had hij dit niet en wel door zijne schuld, want hij nam zijne zaken slecht waar en dacht er alleen aan zich in de

herberg te laten zien. En zijne vrouw? Zij had door hare slordigheid en luiheid geen gering aandeel in den achteruitgang van het huishouden. Dat zegt ons zijn schilderstuk, dat een voorstelling geeft van het verwarde gezin. Het vertrek lag overhoop, de hond slobberde uit den pot, de kat liep met het spek voort, de kinderen buitelden haveloos over den grond, terwijl moeder lui en gemakkelijk dit werkje in een leuningstoel aanzag. En Jan zelf? Hij zat met een wijnglas in de hand mede vroolijk en welgemoed te zien, wat er rondom hem voorviel, terwijl een aap op den schoorsteen dat alles begluurde.

Dit stuk reeds zegt ons hoe 's mans karakter was. Lichtzinnig, zonder zorg. Wij zien dit ook in het volgende. Het kan niet anders of de zaken moeten meer en meer achteruitgaan, waar de man zijn geld naar de herberg brengt in plaats van dit tot zijn zaken te besteden. Zoo was het ook bij Jan Steen. Meermalen moest de brouwerij stilstaan, waardoor de nering verliep. Dit deed de vrouw klaagtonen uiten.

»Ach, Jan!» was hare bede, »maak de brouwerij toch levendig,» en het antwoord daarop was: »Zij zal levendig zijn.» Maar hij begreep dit op zijne wijze. Wat deed hij? Nadat hij aan de knechts bevolen had den grooten ketel vol water te pompen, ging hij naar de markt en kocht daar een partij levende eendvogels. Tehuis gekomen, werden de beesten in den ketel gestopt, die onmiddellijk met groot geraas omhoog en door de brouwerij vlogen. Het leven, daardoor veroorzaakt, deed zijne vrouw de brouwerij inkomen en nu was zijne vraag: »Is het nu niet recht levendig?» Zijne vrouw, ofschoon niet zeer vroolijk, kon zich toch om het kluchtige van de zaak niet van lachen onthouden.

Wat wel te voorzien was, Jan Steen kon geen bierbrouwer blijven. Nu werd hij herbergier. Maar ook dit duurde niet lang. Toen weêr 't penseel ter hand genomen. Gelukkig, dat hij nog zulk een toevluchtsoord bezat.

Dat hij een grooten schilder was, zien wij o. a. in een stuk, 't welk de vorst van Wolfenbittel voor veel geld gekocht heeft. Dat stuk stelt ons voor een bruidegom met zijne bruid, twee oude lieden en een notaris. Elk is zoo natuurlijk in zijne verrichtingen geschilderd, alsof die personen waarlijk leven. De oude lieden schijnen hunne meening met grooten ernst aan den notaris kenbaar te maken, deze luistert met heel veel aandacht en heeft zijn pen gereed om op te schrijven, wat hem wordt medegedeeld. Intusschen staat de bruidegom met bedrukt gelaat aan te hooren, wat uit den mond der oudjes komt en hij ziet zijne bruid aan met een gezicht dat zeggen wil: »Ik kan 't niet helpen, dat zij zulke beschikkingen nemen.» En de bruid? Zij gelooft haren bruidegom, doch kan hare tranen niet weerhouden.

Welk schilderstuk men van Jan Steen ook beschouwt, zij zijn alle in volmaakte overeenstemming met zijn vroolijke, geestige, onbezorgde levenswijze.

Eens vervaardigde hij een stukje 't welk hij vrij duur verkocht. Vol blijde verwachting meende zijne vrouw de goudstukken reeds in haren schoot te zien rollen. Maar zij bedroog zich. Het geld ging regelrecht naar het wijnhuis. Toen zij zich beklaagde en hem er op wees hoe noodig dit geld voor het huishouden zou geweest zijn, gaf hij lachend ten antwoord: »Vrouw, gij moogt er wel blijde om zijn, dat ik het kwijt ben. Zij dachten mij te foppen, want het goud was te licht, maar nu heb ik hen gefopt. Wat zullen zij gek kijken, als zij het morgen willen uitgeven.»

't Is licht na te gaan, dat er met zulk een snaak weinig uit te richten viel en dat alle goede vermaningen langs zijn rug afliepen.

Toen zijne vrouw gestorven was, trouwde hij met eene andere, die den kost verdiend had met schaareshoofden, pootjes enz. te verkoopen. Gedurig plaagde zij hem, om in haar zondagspak te worden uitgeschilderd, maar Jan was doof, want hij werkte alleen, wanneer hij geen geld voor wijn had. Een zijner vrienden, Karel

de Moor, die veel omgang met hem had, beloofde der vrouw, dat hij aan haar verlangen zou voldoen. Hij hield woord en weldra zag de vrouw van Jan haar portret voor zich. Wonderwel in haar schik, vertoonde zij het haren man zoodra hij tehuis kwam. »Goed gedaan,” zei Jan, »maar er ontbreekt iets aan, dat zal ik er aanbren- gen dan eerst zullen u de menschen kennen ,” en weldra hing een mand met schaareshoofdjes enz. aan den arm zijner vrouw, die al- lersonderlingst bij haar zondagsgewaad afstak. Ofschoon eerst een weinig boos, kon zij toch niet nalaten te lachen.

Wij zeggen nogmaals : hoe jammer dat een kunstenaar als Jan Steen zulk een slordige levenswijze had. Hij stierf in 1678.

J. Ruisdaal.

Jakob Ruisdaal was volgens plan zijns vaders bestemd , om ge- neesheer te worden , vandaar dat hij hem naar de latijnsche school in zijne geboorteplaats Haarlem zond. Inderdaad de jonge Ruis- daal voldeed ook aan de verwachtingen des vaders , dewijl hij na volbrachte studiën zich als genees- en heilkundige mocht neder- zetten. Hij deed dit ook en koos Amsterdam tot zijn woonplaats waar hij dan ook verscheidene heilkundige operatiën met goed gevolg verricht heeft.

Reeds vroeg echter was bij hem de lust tot schilderen ontwaakt.

In zijne ledige uren was dan ook het schilderen zijne uitspan- ning en hij werd er een meester in. Hij keerde naar zijne ge- boorteplaats terug om zich uitsluitend met deze kunst bezig te houden. Prachtig zijn zijne landgezichten, zoo binnen- als buiten- landsche, met hunne watervallen, die van de eene op de andere

rots nederstorten. Ook zijne onstuimige zeeën klotsende tegen klippen en duinen en hare brandingen. Het oog verlustigt er zich aan.

Ruisdaal is nimmer gehuwd geweest, zoo men wil, om zijn vader te kunnen ondersteunen, wiens omstandigheden niet gunstig waren.

Hij stierf in 1661.

Pieter Langendijk.

Haarlem zag in Juli 1683 deze verdienstelijke nederlandsche dichter geboren worden. Hij was de zoon van Arend Kort, welke dezen geslachtsnaam met dien van Langendijk — het dorp zijner geboorte — verwisselde.

Langendijk ontving te Amsterdam onderwijs in het teekenen, etsen en verven en voorzag met dien arbeid in zijn onderhoud. Later werd hij te Amsterdam als kantoorbediende geplaatst en begon zich toe te leggen op de dichtkunst. Vervolgens hield hij zich te Haarlem bezig met het teekenen van patronen en damast. Gelukkig dat de regeering van Haarlem hem tot historieschrijver benoemde en hem met een plaats in het proveniershuis begiftigde, want het zag er met onzen dichter, wat zijn geldelijken toestand betrof, niet zeer gunstig uit, naardien zijne vrouw en zijne moeder hem naar den bedelstaf voerden. Zijne gedichten zijn vele in getal. Wie onzer kent onder die alle niet zijn »Krelis Louwen als Alexander de Grootte." De »Krelis Louwen" toch is een van Langendijks beste blijspelen. Daarin wordt een boer voorgesteld, die, beschonken in vasten slaap geraakt, door een gezelschap dichters naar een fraai vertrek wordt overgebracht, alwaar hij, bij zijn ontwaken, als Alexander de Grootte wordt aangesproken. Kluch-

tig is het, de verbijstering van den boer als 't ware te aanschouwen, zijn onnoozele en naïeve vragen te hooren, die hij aan zijn vermeende hovelingen doet en eindelijk het genoegen, 't welk hij in zijn nieuwen stand begint te krijgen en de hoogmoed, die zich van hem meester maakt. Wat Langendijk met dit gedicht wil leeren, ligt voor de hand. 't Is om het dwaze en belachelijke te laten zien, zich boven zijn stand te willen verheffen.

Langendijk overleed in Juni 1756.

Veel overeenkomst met Pieter Langendijk heeft **Arnold Hoogvliet**, geboren te Vlaardingen (1687). Reeds vroeg was hij klerk bij een notaris, doch begaf zich weldra naar Dordrecht, om er de betrekking te aanvaarden van schrijver of boekhouder bij de Bank van Leening. Hier kwam hij in aanraking met eenige dichters, en gevoelde zich opgewekt, om ook zijne krachten aan de poëzie te beproeven. Om de werken der latijnsche dichters te lezen, leerde hij Latijn. Toen hij 26 jaar oud was, werd hij te Amsterdam boekhouder in eene suikerraffinaderij. Daarna was hij boekhouder bij de toenmalige windhandelmaatschappijen, bij wier val hij zich van zijne middelen van bestaan beroofd zag. Voorts werd hij de plaatsvervanger van zijn broeder in eene goudsmidszaak te Vlaardingen en tevens tafelhouder van de bank van leening aldaar. Toen vervaardigde hij zijn bekend dichtstuk »Abraham de Aarts-vader'', hetwelk hem zoo grooten lof heeft bezorgd. Al zijne gedichten kunnen wij hier niet opnoemen.

Ook als mensch was Hoogvliet algemeen geacht. Hij overleed in October 1763.

H. C. Poot.

Dat de dichtkunst niet uitsluitend het privilege der geleerden is, hebben wij reeds meermalen kunnen opmerken. Huibert Corneliszoon Poot is daarvan mede een bewijs.

Het was in 1689 dat het stille plekje Abtswoud — buurtschap, behoorende onder het dorp Schipluiden en gelegen aan de Schie tuschen Delft en Schiedam — onzen vermaarden dichter zag geboren worden.

Zijn vader, Cornelis Poot, oefende het boerenbedrijf uit en al vroeg moest de jonge Huibert de behulpzame hand bieden. Hij werd te Schipluiden ter school gezonden, dat hem in 't eerst maar weinig aanstond. De vorderingen, welke hij in den beginne maakte, waren dan ook zuinig, doch weldra veranderde dit en liet hij zijne medeleerlingen achter zich. Het onderwijs op de dorpsschool genoten, bepaalde zich alleen tot lezen, schrijven en rekenen. Meer was ook destijds niet te verwachten. Dit is dan ook al het onderwijs, dat Poot is tebeurt gevallen.

Toen zijne ouders hem van de school namen, wijdde hij zich geheel aan den landbouw toe, maar verzuimde niet zijne vrije uren te besteden om het geleerde in de school nader te beoefenen. Spoedig liet zich ook de lust tot de muziek en het teekenen in hem zien. Zijn levensbeschrijver zegt: »Op deze leste, wel het meeste gevallen, teekende hij, slechts gediend van eenig sap, uit bloemen geperst en andere geringe hulpmiddelen, ook zonder onderwijs, allerhande levendige en levenlooze zaken, op eene geestige en overaardige wijze.»

Nu ontwaakte ook in Poot de dichtgave. Maar bij wien eenig onderricht gezocht? Hij meende niet beter te kunnen doen, dan zich bij de rederijkers aan te sluiten.

De kamers van Rhetorijke dagteekenden van de 14^e eeuw, die

het beoefenen der dichtkunst zich ten doel hadden gesteld. Niet zonder vrucht zijn zij geweest. Thans echter hadden zij grootendeels uitgediend en was nog alleen de naam overgebleven ten zij in een of ander dorp, waar deze of gene herbergier alle moeite deed, om ook bij den naam de zaak in stand te houden, omdat zijne beurs er geen slechte rekening bij maakte. Zoo werd dan ook in de dagen van Poot nog een rederijkerskamer te Schipluiden en eene andere in het naburige Ketel gevonden.

Dat Poot onder de leiding van onbevoegden kwam, heeft hij later doen zien, toen hij met de gebrekkige taal en slordige rijmen van de rederijkers den spot dreef.

Zijne eerste gedichten, die naar den trant van Antonides vervaardigd waren, heeft hij aan de vlammen opgeofferd. Beter wegwijzers vond hij in Hooft en Vondel. Ook leerde hij Spieghele en de Decker waardeeren en hoogschatten.

Poot was 27 jaren oud toen hij met een bundel »Mengelgedichten» optrad. Met groot genoegen werd deze bundel ontvangen. Met taal- en dichtkundigen, met lieden van aanzien en geleerdheid, kwam hij nu in aanraking. Eerst kwamen zij een kijkje naar hem nemen, om te zien of het inderdaad een boer was, die zulke gedichten had voortgebracht. Ja, er was geen twijfel aan, de dichter was een boer. Toen noodigde men hem ter maaltijd; deze begiftigde hem met boekgeschenken; gene droeg hem de vervaardiging van een gedicht op. De zucht voor de dichtkunst doofde die voor het akkerwerk en het landleven. Hij zeide zijne velden vaarwel en ging zich te Delft nederzetten. Niet lang echter heeft zijn verblijf aldaar geduurd, en toch nog te lang, want hij geraakte in gezelschap van lieden, die meer naar de bierkan dan naar de boeken grepen. Gelukkig zag hij spoedig zijne dwaling in. Met schaamte en berouw verliet hij de plaats der verleiding en dat deze welgemeend waren, heeft zijn volgend leven getoond. Met die verandering in levenswijze kwamen ook de oude, getrouwe

vrienden weder op. Tot den landbouw keerde hij evenwel niet terug.

Een tweede bundel zag in 1727 het licht. Het was de laatste, die hij zelf bezorgde, want reeds in 1733 overleed hij op 44jarigen ouderdom en dus nog in de kracht zijns levens. Slechts een groot jaar was hij gehuwd geweest en had een dochtertje verwekt, dat niet meer dan dertien dagen oud geworden is. Wie kent niet zijn aandoenlijk stukje op den dood van dit kind.

Jacoba trad met tegenzin
 Ter snoode wereld in,
 En heeft zich aan het eind' geschreid
 In hare onnoozelheid.
 Zij was hier nauw verschenen,
 Of ging wel graag weër henen.
 De moeder kuste 't lieve wicht
 Voor 't levenloos gezicht,
 En riep het zieltje nog terug;
 Maar dat, te snel en vlug,
 Was nu al opgevaren
 Bij Gods verheven scharen.
 Daar licht en speelt het nu zoo schoon
 Rondom des Hoogsten troon,
 En spreidt de wijkjes luchtig uit,
 Door wee noch smart gestuit.
 o Bloem van dertien dagen!
 Uw heil verbiedt ons 't klagen.

Hoe roerend en teeder!

Huibert Cornelisz. Poot is waardig onder de uitnemendste sierraden der nederlandsche letterkunde geteld te worden 1).

Ongemeen groot was zijne naarstigheit. Toen hij nog aan den landbouw was, besteedde hij elk uur, dat hem overschoot, ja,

1) Beets. Verpoozingen op letterkundig gebied.

somtjds geheele nachten, om de oudheden, geschiedenis, zeden en gewoonten van volken te onderzoeken, om redenaars en dichters te doorbladeren, om geschriften over de nederlandsche taal te bestudeeren. Dit blijkt in de zuiverheid, de klaarheid, de bondigheid van zijn taal; eigenschappen, waarin hij zich door grondige studie volmaakt had.

Van jongs af verzamelde hij alles, wat hij kon bijbrengen, om er boeken voor te koopen. Eens, niet van geld voorzien zijnde, verkocht hij een gouden ring, om zijn weetlust te kunnen voldoen.

Hoezeer hij bij zijne tijdgenooten en onder mannen van geleerdheid in waarde werd gehouden, bewijst de achting waarvan Balthazar Huidecooper blijken geeft in zijne »Proeven over Vondels Ovidius, en Poot den grootsten navolger van den grootsten der dichteren noemt en hem dan weder den naam geeft van »het wonder der nederduitsche dichtkunde, van den netten, den zuiveren, den sierlijken, den voortreffelijken Poot.»

Maar niet alleen zijne tijdgenooten, ook de nakomelingen hebben zijn lof vermeld.

Weinig liet Poot zich op zijne begaafdheden voorstaan en nauwelijks kon hij het begrijpen, hoe het mogelijk ware, dat anderen hem zulk eene achting toedroegen. Zijne nederigheid maakte hem somwijlen bedeesd, wanneer hij met lieden van rang en aanzien spreken moest, vreezende voor een misslag, aangezien hij zich slechts een boer noemde. Zulk eene vrees was evenwel geheel onnoodig. Daarbij was zijne beleefdheid ongemaakt, natuurlijk, niet kunstmatig. Zijne oprechtheid en zuiverheid van zeden maakten hem dan ook geacht en bemind bij hen, die in zulke eigenschappen waarde stelden.

Hoe gaarne zouden wij ons laten verleiden een menigte van Poot's gedichten af te schrijven, maar de ruimte is ons in deze ten vijand. Toch kunnen wij ons niet onthouden een enkel stuk onzen lezers ten beste te geven. Het is zijn :

MORGENZANG.

»De blanke dageraad bemaalt met gulden glansen
 De dagkim , als hij plag.
 Het kriekende oosten pronkt met koele rozenkransen ,
 En gaat in arbeid om den arbeidzamen dag
 Te baren. Middlerwijl verkrijgen alle dingen
 Hun verf en wezen weêr.
 De ontwaakte nanacht wijkt : de stomme wouden zingen ,
 Beluisterd van het veld langs 't vlak gekemde meir.
 Ginds streeft een herderin , die fier op natte struiken
 Haar naakte voeten zet ;
 De ploeger wekt zijn os ; de visscher licht zijn fuiken ;
 De reizer tijgt op weg ; de jager spant zijn net.
 Thans ziet men Melkerbuur den vollen emmer dragen ,
 Hij zingt en kent geen leed.
 Hij prijst zijn jeugdig vee ; hij prijst de jeugd der dagen ;
 Hij prijst de klaverwei die room en boter zweet.
 Hij hoort den nijvren smid het heilig kouter smeden ,
 Dat zijnen akker bouwt.
 Ook toont hem 't nuchtre licht de huiverige steden ,
 Daar hem de noeste markt fijn zilver telt en goud."

J. Houbraken.

Met Jacob Houbraken geboren te Dordrecht (1698) sluiten wij de 17e eeuw. Wat hij was? Een uitstekend graveur. Aanvankelijk ontving hij het onderwijs van zijn vader en vormde zich vermoedelijk naar fransche en vlaamsche meesters. Onder de portretten, die hij voor een boek van zijn vader heeft gegraveerd, vindt men voortreffelijke kunstproducten. Ook graveerde hij de portretten der stadhouders uit het Huis van Oranje in de »Vaderlandsche Historie"

van Wagenaar, alsmede talrijke afbeeldsels van predikanten, hoogleeraren, dichters, geleerden, staatslieden, schilders enz. voor de »Levensbeschrijving der kunstenaars'' van Gool. Ook vindt men in het »Prentwerk'' van Cornelis Troost gravures van zijne hand. Een europeeschen naam heeft hij zich verworven door het graveeren van geschiedkundige voorstellingen en genrestukken.

Houbraken overleed in November 1780 te Amsterdam.

De 18^e eeuw vangen wij aan met

Jean Guepin.

In Januari 1705 werd deze dichter te Vlissingen geboren. Nadat hij het gymnasium in zijne geboorteplaats bezocht had, wijdde hij zich vervolgens aan den koophandel toe, doch besteedde zijn vrijen tijd aan de beoefening der nederlandsche letterkunde. Met eenige zijner vrienden stichtte hij te Vlissingen de rederijderskamer »De klimmende leeuwerik.'' Op de psalmberijming van Petrus Dathenus schreef hij eene satire, waarvan zijne vrienden, die zijn handschrift lazen, buiten zijn weten afschriften maakten, zoodat hij het in 1758 uitgaf onder den titel: »Datheniana of ophelderingen over de vermaarde psalmberijming van Petrus Dathenus.'' Scherp werd dit geschrift beoordeeld, doch door hem op een ironische wijze verdedigd. Dat werkje heeft veel bijgedragen tot de afschaffing der psalmberijming van genoemden Dathenus. Voorts gaf Guepin vele fransche en nederlandsche gedichten uit. Hij overleed in 1766.

Johannes Bouman was een uitstekend nederlandsch bouwkundige. Hij werd in 1706 te Amsterdam geboren en muntte zoodanig in zijn vak uit, dat Frederik Willem, koning van Pruisen, hem benoemde tot bouwmeester te Potsdam. In deze stad bouwde

hij de bekende »hollandsche huizen" en had er het opzicht op het bouwen van de berlijnsche poort, van het raadhuis enz. Maar niet alleen te Potsdam ook te Berlijn zijn vele gebouwen onder zijn opzicht verrezen, zooals: de domkerk, het paleis van prins Hendrik, de nieuwe munt, het invalidenhuis, de nieuwe ridder-academie enz. Hij overleed te Potsdam in 1766.

Dirk Klinkenberg (geb. 1709), een verdienstelijk nederlandsch sterrekundige. Reeds vroeg legde hij zich met ijver op de wiskunde toe en werd in 1755 benoemd tot klerk van Holland, eene betrekking welke door hem 40 jaren vervuld werd, terwijl hij voor en na dien tijd met belangrijke aangelegenheden, den waterstaat betreffende, belast werd. Hij schreef een werkje getiteld: »Memorie en bijzondere consideratiën over de middelen tot voorkoming van den aanwas en ter beteugeling van 't woedend vermogen van het haarlemmer- en leidsche meer" en een ander werkje: »Beschrijving hoe de afstand der zonne van de aarde kan gevonden worden door den schijnbaren weg van Venus en Mercurius over de zon enz." Door dit werkje kwam hij in briefwisseling met de beroemdste sterrekundigen. In 1753 werd hij tot correspondent van de koninklijke academie van wetenschappen benoemd, terwijl de prins erf-stadhouder te 's Gravenhage hem, ten behoeve zijner waarnemingen, vrijen toegang gaf tot de sterrewacht. Prins Willem V benoemde hem zelfs tot zijn astronomist.

Klinkenberg ontdekte een drietal kometen, verkondigde de verschijning van eene groote staartster in 1759, en verklaarde, na de ontdekking van Uranus, vroeger dan elders, dat deze een planeet en geen komeet was. Hij overleed te 's Gravenhage (1799).

In hetzelfde jaar 1709 werd **Jan van der Bildt**, eigenlijk Jan Pietersz., geboren en wel te Lieve-Vrouwe-Parochie in de friesche grietenij Het Bildt. Zijn vader oefende het vak van timmerman uit,

een bedrijf, dat ook door den zoon werd gekozen. Tusschen hem en zijne stiefmoeder kwam het tot oneenigheden, zoodat hij besloot het ouderlijk huis te verlaten en elders werk te zoeken. Toen hij evenwel daarna met de dochter van een landbouwer uit zijne woonplaats huwde, vestigde hij zich daar als timmerman. Toch zou hij geen timmerman blijven.

Kleine oorzaken hebben dikwerf groote gevolgen. Op zekeren tijd was de huisklok van streëk. Een klokkenmaker werd gehaald, maar de klok bleef zooals zij was. Een andere klokkenmaker deed zijn werk, maar de klok wilde niet. En zoo ging het met nog een paar andere uurwerkmakers. Toen onderzocht Jan Pietersz. zelf het uurwerk en hij vond het gebrek, maar dat niet alleen, hij wist ook het gebrek te verhelpen. Nu was hij bij de dorpeligen de beste klokkenmaker. Hij kreeg weldra zooveel gebrek-kige klokken in huis, dat hij zijn timmermansgereedschap moest neerleggen. Na verloop van korten tijd vervaardigde hij nieuwe klokken en bracht daarin vele verbeteringen aan, zoodat hij meer werk kreeg dan hij volbrengen kon.

Hij vestigde nu zijne woonplaats te Leeuwarden, waar hij zich ook op het herstellen van zakuurwerken begon toe te leggen. Hier opende hij een spiegelwinkel en wel met goed gevolg. Hij was daartoe gekomen, omdat hij toevallig in 't bezit was geraakt van werktuigen, die tot eene spiegelmakerij behooren.

Te Leeuwarden bleef hij echter ook niet, maar vertrok met ter woon naar Franeker, waar hij door den invloed van den hoogleeraar Loré aangesteld werd tot bewaarder van de natuurkundige instrumenten der academie. Dewijl een engelsche telescoop hersteld moest worden, kwam hij op het denkbeeld, om zelf zoodanig werktuig te vervaardigen. Aanvankelijk vond hij veel moeielijkheden bij het slijpen van den spiegel, ja, in 't eerst bedierf hij zelfs den engelschen kijker, maar weldra was hij zoover gekomen, dat zijne spiegels veel beter waren dan de engelsche. Loré zond

hem met zijne verrekijkers en een aanbevelingsbrief naar Amsterdam en daar bleek het, dat zijne kijkers de engelsche ver overtroffen. Hij kreeg nu vele bestellingen en wijdde zich toen geheel aan het vervaardigen van telescopen. Ieder stond er verbaasd over, hoe een eenvoudig handwerksman het zoover brengen kon. Weldra moest hij de vaderlandsche hoogeschoolen van zijne werktuigen voorzien.

Deze werkzame en kundige man overleed te Franeker in April 1791.

Willem en Onno Zwier van Haren.

Willem van Haren werd op den 21 Februari 1710 te Leeuwarden geboren. Reeds op 7jarigen leeftijd verloor hij zijn vader, waarom zijn grootvader zich met zijne opvoeding belastte. Op de latijnsche school maakte hij onder de leiding van Isaac Valckenaar uitmuntende vorderingen. Op 14jarigen leeftijd vertrok hij naar de academie te Franeker, waar hij de lessen van Hemsterhuis, Wesseling en Heinneccius bijwoonde. Van Franeker begaf hij zich naar Groningen, waar hij in de woning van den hoogleeraar Jean Barbeyrac en onder diens leiding zijne studiën voortzette. Ook legde hij zich met ijver toe op de toon-, dicht- en teekenkunst. Weldra werd hij grietman van het Bildt en in 1728, na het overlijden van zijn grootvader, betrok hij het kasteel te St. Anna Parochie. Op lof-felijke wijze behartigde hij er de belangen der ingezetenen en werd er tevens benoemd tot ontvanger-generaal.

Maar niet immer beschijnt den sterveling de zon des voorspoeds. Ook Willem van Haren had zijn deel aan het lijden dezes tijds. In korten tijd ontrukte de kinderziekte hem zijne moeder en zus-

ter en deed hem zelven tot aan zijn dood toe lijden aan een zwak gezicht. Nog meer. In 1732 verbrandde zijn kasteel met een aantal zijner handschriften en zeldzaamheden. Toen twee jaren later zijn kasteel weder opgebouwd was, deed hij eene reis naar Engeland, waar hij in het huwelijk trad met eene dame uit het gevolg van prinses Anna. In 1747 en 1748 was hij gedeputeerde te velde en bewees belangrijke diensten bij de belegering van Bergen op Zoom. Tijdens hij verblijf hield in Noord-Brabant kocht hij het kasteel te St. Oedenrode in de Meierij van 's Hertogenbosch en werd kwartierschout en dijkgraaf van Peelland.

Intusschen hadden in zijne grietenij onrustige bewegingen plaats gehad. Sommige boeren waren met kleine geldboeten gestraft en dit had ontevredenheid gewekt. Het kasteel van Haren werd door hen overrompeld en leeg geplunderd, waardoor van Haren in groote geldverlegenheid gebracht en hij genoodzaakt werd zijne grietenij te verkoopen.

Sedert den vrede van 1748 was van Haren afgezant aan het hof van den hertog van Lotharingen en gouverneur-generaal der oostenrijksche Nederlanden te Brussel. Prins Willem IV en zijne gemalin droegen hem groote achting toe, ja, hij mocht zich zelfs in de gunstrijke toegenegenheid van beiden verheugen. Ook toen de prins overleden was, bleef de prinses hem haar vertrouwen schenken. In 1752 benoemde zij hem tot haren commissaris bij de onderhandelingen tusschen onzen Staat en de oostenrijksche Nederlanden.

In 1758 verloor van Haren zijn vrouw. Andermaal wilde hij in den echt treden en wel met Anna Catharina Louisa de Natalis, door anderen ook wel Natalis Pfeffer genaamd. De laster, aan welke hij was blootgesteld, deed hem van dat huwelijk afzien, vooral ook om de gunst der prinses niet te verbeuren, doch zoodra was deze niet overleden, of Anna Catharina Louisa de Natalis werd zijne vrouw.

Benijders had van Haren niet weinig. Gedurig legden zij het er op toe hem ten val te brengen. Aan het hof te Brussel evenwel genoot hij tot zijn dood toe de algemeene achting, waar hij ook steeds de belangen zijner landgenooten met ijver behartigde.

Hij overleed in 1768.

Van Haren was een uitstekend staatsman, die altijd bewijzen heeft gegeven van groote vaderlandsliefde en die immer ijverde voor vrijheid en recht. Maar was hij een groot staatsman, hij was een niet minder voortreffelijk dichter, begaafd met een uitgebreide kennis, een schrander oordeel en eene levendige verbeelding. Beroemd van hem zijn: »Gevallen van Friso, koning der Gangariden en Phrasiaten,» een heldendicht dat in 1742 werd uitgegeven en in 1758 omgewerkt en herdrukt. Voorts, zijn »Leonidas» en »Lierzangen.» De »Friso» is ook in het Fransch vertaald.

Tot een enkele proeve van zijn dichterlijk talent, willen wij afschrijven zijne krachtige bede, voor den vorstelijken telg van Willem IV en prinses Anna.

»Gij, die het aardrijk stiert op uw geduchten wenk,
Bescherm, vereer, verhoog dit dierbaar staatsgeschenk.
Beveel all' aardschen ramp verr' van hem af te drijven,
Scherp gij zijn oorlogs-zwaard, plant gij zijn vrede-olijven,
En geef hem, tot geluk van 't vrijgeworden land,
Uw wijsheid in zijn borst, uw bliksem in zijn hand!»

Onno Zwier van Haren, een broeder van Willem, was mede een uitstekend staatsman en dichter. Hij werd in 1711 te Leeuwarden geboren en na den dood zijns vaders toevertrouwd aan den zwolschen rector Gijsbert Wessel Duker. Reeds in 1727 vertrok hij naar de hoogeschool te Franeker, waar hij de lessen bijwoonde van Jacobus Voorda, dien hij in 1730 naar Utrecht volgde. In Friesland teruggekeerd, zag hij zich, evenals zijn broeder, vereerd met het vertrouwen van Willem IV. Achtereenvolgens werd hij benoemd

tot historieschrijver van Friesland (1734), tot grietman van West-Stellingwerf (1742), tot commissaris-generaal der zwitsersche troepen in dienst van den Staat, tot lid der Staten van Friesland, tot lid van den Raad van State, tot lid der admiraliteit van Amsterdam, tot lid der staten-generaal, tot gedeputeerde te velde, tot gezant bij de protestantsche zwitsersche Cantons, bij den vredehandel te Aken enz.

Zag hij zich door zijne bekwaamheden, zijne belanglooze vaderlandsliefde en zijn gehechtheid aan het Huis van Oranje in de gunst van Willem IV en diens gemalin, na hunnen dood echter deed zijn staatkundige vijand, de hertog van Brunswijk Wolfenbützel, voogd van den minderjarigen Willem V, alle moeite om hem ten val te brengen en daartoe zelfs de laaghartigste middelen te gebruiken. De dochters van Onno Zwier wist hij in zijne belangen over te halen en met hare medewerking den vader te beschuldigen van bloedschande. Dit had een belangrijk en geruchtmakend proces ten gevolge, waarbij zijne vijanden allerlei list en lagen aanwenden, om zijne vrijspraak te verhinderen als schuldig aan het schandelijk feit. Later evenwel is door onpartijdigen dit weefsel van list en bedrog verscheurd en trad Onno Zwier van Haren als rein in deze zaak te voorschijn. In den jongsten tijd heeft hij een ijverig en bekwaam verdediger gevonden in den hoogleeraar van Vloten.

Niet langer wilde van Haren zijn verblijf te 's Hage houden; hij verliet deze plaats en zette zich te Wolvega neder. Maar ook hier rustte de haat zijner vijanden niet. In 1769 zochten zij door middel van inbraak belangrijke papieren meester te worden. Zeven jaren later stond zijne woning plotseling in den brand, die, behalve andere goederen, zijn kostbare boekerij vernietigde. De oorzaak van dien brand is nimmer met zekerheid opgelost. Men heeft dien wel aan den haat zijner vijanden willen toeschrijven, maar het kan ook zijn, dat hij veroorzaakt is door zijn

knecht, die een pot met glimmende kolen in zijn studeerkamer had neêrgezet.

Bij alle grieven, teleurstellingen en rampen bleef van Haren steeds zijn kalmte behouden. Reeds voor zijn kasteel was herbouwd, overleed hij (1779).

Zijn lijkredenaar Simon Nauta zegt van hem: »Als doorkneed staatsman, door Voorda en Fagel gevormd, was hij tegelijk een uitmuntend rechtsgeleerde, wijsgeer, natuurkundige en zelfs godgeleerde. Al deze wetenschappen beoefende hij met eene liefde, eene geestdrift, welke hij door gemeenzaam onderwijs zocht over te gieten bij zijne kinderen. Niettegenstaande de beschuldiging, op hem geworpen, droeg hij den roem wegens zuiverheid van zeden, eerlijkheid van bedoelingen en rechtschapenheid van wandel met zich ten grave.»

Van Haren sprak met vaardigheid onderscheidene talen en nog grooter was het aantal, welke hij verstond zonder ze te spreken. Als dichter heeft hij onvergankelijken roem verworven, bovenal door zijn voortreffelijk dichtstuk »De Geuzen,» waarin hij de heldendaden der vaderen tegen Spanje beschrijft en verheerlijkt.

In zijn twee en twintigsten zang uit dit dichtstuk bezingt de dichter de echte nederlandsche zeemansvrouw, hoe zij met haren echtgenoot de wintermaanden doorbrengt en hem met bekommring volgt, als hij zich weder op de onstuimige zee bevindt. Het stuk is vol schoonheden, te groot om het in zijn geheel op te nemen, maar een paar coupletten moeten hier hare plaats vinden. Het is getiteld:

ROZEMOND.

»'t Geweld der winden, aan het woelen,
 Heeft niet alleen aan Vaandrens kant
 Zijn woeste werking doen gevoelen,

Maar ook langs Walchrens westerstrand,
 Ter Veer, het oostlijkst' van die steden,
 Heeft door het onweer niet geleden,
 Maar hoorde 't buldren van den wind.
 Wie kan gerust in stormen wezen,
 Wanneer men heeft in zee te vreezen,
 Voor 't lot van vader, man of kind?

Maar niemand heeft in deze wallen
 Met meerder angst den avondstond
 In zwarte wolk zien nedervallen,
 Dan gij, deugdrijke Rozemond!
 't Is juist acht jaren thans geleden,
 Dat Rozemond, zoo zacht van zeden,
 Haar trouw, de Lange! aan u verbond.
 Dat gij, gelukkigste aller menschen,
 Genoot het toppunt uwer wenschen,
 In 't blij bezit van Rozemond.

't Is waar, wanneer de lentedagen,
 Met d'eersten milden zonnegloed,
 De felberoerde wintervlagen
 Verdreven van den breedten vloed,
 Dat jaarlijks uwe nijvre zorgen
 U maanden lang voor 't oog verborgen
 Van echtgenoot en huisgezin;
 Maar welk een vreugd in najaarstijden,
 Als vader kroost en gâ verblijden
 En voeden kwam door zijn gewin!

Hoe glijden dan de lieflijke uren
 Van 't weêr vereende jonge paar,
 Wen ze in de kou bij goede vuren

De winst bereeknen van het jaar!
 Als, samen aan den disch gezeten,
 Na vroeg en matig avondeten,
 In 't langzaam nadren van den nacht,
 Zij aanvoert, wat hun kroost al zeide,
 Hoe 't om zijn afzijn dikwijls schreide,
 En wat zij al tot troost bedacht!

. . . . .
 . . . . .

De buien, die zich laten hooren,
 't Gehuil der winden door de lucht
 Komt deze zoete vreugde 1) storen,
 En wekt zoo menig' hangen zucht.
 »Wie weet,» dus zegt ze, in zwaren regen,
 »Wie weet, waar hij nu is gelegen,
 »Of zwerft, verwaaid in woeste zeg!
 »Zij spraken laatst van uit te varen,
 »En nergens Spanjes vloot te sparen,
 »Al waar' het op de Britsche reë.

»o, Dat men tijden mocht beleven,
 »Dat ieder teedre jonge vrouw
 »Niet hoefde voor haar man te beven,
 »Noch wie haar weezen voeden zou!
 »Haar weezen!» Rozemond, bewogen,
 Voelt tranen duisteren hare oogen,
 Haar vinger veegt ze spoedig af;
 Maar de oudste kindren laten 't spelen,
 Om door hun zontjes 't leed te heelen,
 't Geen ieder vreesde, dat hij gaf.

. . . . .
 . . . . .

Maar denkt ze, 't zorgen kan niet helpen!
 Hij is, o God! in uwe hand,

1) De vreugde der moeder met hare kinderen.

't Zij hem de golven overstelpen,
 Hetzij zijn plicht hem vindt aan 't land!
 Ik moet voor deze kindren leven: —
 Nog eens de borst aan 't klein' gegeven!
 En als de lamp is uitgebluscht,
 Keert Rozemond zich in gebeden
 Tot 's Hemels goedertierenheden,
 En hare slaap is ook gerust."

Het fraai geschilderd portret van O. Z. van Haren bevindt zich op 't stadhuis te Aken naast die der overige afgevaardigden naar den vredehandel.

Onder de nederlandsche dichters moet ook gerekend worden **P. Huizinga Bakker**. In 1741 gaf hij een dichtstuk uit, waarin hij de vreeselijke watervloeden van dat en van het voorgaande jaar bezong en later verschenen van hem 3 bundels, waarin fraaie verzen te vinden zijn. Daarenboven heeft hij een aantal dichtstukken vervaardigd, die hier en daar geplaatst of afzonderlijk in 't licht gekomen zijn, alsmede in proza een levensgeschiedenis van J. Wagenaar. Huizinga Bakker werd geb. in 1713 en stierf in 1801.

David de Gorter was een verdienstelijk kruidkundige. Hij werd geboren te Enkhuizen (1717), studeerde te Harderwijk en werd er tot doctor in de geneeskunde en in de wijsbegeerte bevorderd. In 1742 werd hij er lector in de geneeskunde, in 1743 buitengewoon hoogleeraar in de genees- en kruidkunde. Na een paar reizen naar Rusland gedaan te hebben, vestigde hij zich te Wijk bij Duurstede en vervolgens te Zutfen, waar hij ook overleed (1783). Later schonk zijne weduwe de door haren echtgenoot verzamelde, gedroogde en beschrevene planten, ten getale van 2000, aan de

geldersche hoogeschool, waarvoor zij een tegengeschenk, bestaande in een stuk zilver ter waarde van 315 gulden, ontving.

Pieter Barbiers in 1717 te Amsterdam geboren, behoorde tot de beroemde nederlandsche schilders. Zijn vader, Anthony Barbiers, dien hij op 19jarigen leeftijd verloor, was historie-schilder en de zoon maakte van zijn schetsen en teekeningen gebruik, om zich in de kunst te bekwamen. Hij legde zich vooral toe op het schilderen van waaiers, kamerbehangsels en tooneelschermen, die hij voor de voornaamste schouwburgen in ons land geschilderd heeft. Daarenboven was hij bedreven in de muziek en het goochelen. Hij heeft ook een paar boekjes beschreven, waarbij één in verzen. Hij stierf in 1780.

Petrus Camper was een uitstekend nederlandsch geneeskundige, geboren te Leiden (1722). Reeds vroeg gaf hij blijken van een uitstekenden aanleg en zijn vader spaarde geene moeite, om dien te ontwikkelen. Nadat hij in velerlei zaken — zelfs in het draaien en timmeren — onderwijs ontvangen had, oefende hij zich aan de hoogeschool onder de leiding van Musschenbroek en 's Gravenzande in de natuurkunde en vervolgens onder die van Gaubius, van Royen en Albinus in de geneeskunde, zoodat hij op denzelfden dag tot doctor in de wijsbegeerte en in de medicijnen bevorderd werd (1746). Twee jaren later ging hij naar Engeland om er Oxford en Cambridge te bezoeken. Daarna ging hij naar Frankrijk, Duitschland en Zwitserland en werd inmiddels beroepen tot hoogleeraar in de wijsbegeerte, genees- en heilkunde te Franeker. Hij aanvaardde die betrekking in 1750, doch vertrok vijf jaren later naar Amsterdam om eene dergelijke aan het athe-naeum aldaar te vervullen. In 1661 legde hij haar evenwel neder, om zich op zijn buitengoed Klein-Lankum bij Franeker te vestigen, ten einde zich geheel aan de wetenschap te wijden. Toch gaf hij aan de roepstem gehoor, toen hij als hoogleeraar te Groningen beroepen werd, doch na 10 jaren bedankte hij voor zijn

post en vertrok weder naar Friesland. Hier werd hij lid der Staten, doch toen hij in 1787 zitting kreeg in den Raad van State ging hij te 's Hage wonen. Gedurende de burgertwisten in dien tijd behoorde hij tot de stadhouderlijke partij.

Op het gebied der ontleedkunde heeft Camper onderscheidene nieuwe ontdekkingen gedaan, zooals die der gehoorwerktuigen van de visschen, die van den toegang der lucht tot de holle beenderen der vogelen enz. Hij had tevens eene groote vaardigheid in het teekenen met de pen, schilderde met olieverf, boetseerde en was daarenboven zeer bedreven in het schrijven en spreken van verschillende talen. Behalve een aantal oratiën heeft hij meer dan 50 verschillende werken in het licht gegeven, doch hieronder bevinden zich ook vele verhandelingen.

Camper was lid van de hollandsche maatschappij van wetenschappen te Haarlem, van de koninklijke academiën te Edenburg, te Parijs, te Toulouse enz. en van 1772 tot 1781 verwierf hij elk jaar een gouden eerepenning. — Hij overleed in 1789.

Jakobus Buijs, een nederlandsch schilder. Hij werd in November 1724 te Amsterdam geboren, was eerst op een notaris-kantoor en ontving vervolgens onderwijs in het teekenen van Cornelis Pronk en van Cornelis Troost. In 1743 werd hij lid van de teeken-academie te Amsterdam, schilderde in olieverf, vervaardigde tooneel-decoratiën en maakte vooral een groot aantal aanteekeningen voor het »vaderlandsch woordenboek» van Kok, voor de »romeinsche geschiedenis» van Stuart en voor de »Fabelen» van Gellert, benevens een aantal copieën naar de stukken van beroemde meesters. Ook heeft hij redevoeringen uitgegeven, waarbij eene »Over het teekenen naar het naakt.» Hij woonde geruimen tijd te Mijdrecht doch vestigde zich later te Amsterdam, waar hij in 1801 overleed.

Pieter van Damme was een verdienstelijk penningkundige. Door zijne uitgebreide kennis en door zijne rijke verzameling van boeken,

penningen en munten verwierf hij zich grooten roem. Op de vraag : »Welke is de eerste oorsprong der wapenschilden van familiën, vorsten, landen en wanneer zijn die allereerst gebracht op de Europeesche munten?» gaf hij een antwoord, dat door Teyler's genootschap met goud bekroond is. Ook schreef hij een »Bericht van de talrijke verzamelingen van grieksche, romeinsche en andere penningen'' enz. Hij schonk zijne verzameling bij uitersten wil aan de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. Een catalogus, daarvan opgemaakt, telde 340 en die van zijne boekerij 230 bladzijden.

Pieter van Damme werd te Gent geboren (1728) en stierf te Amsterdam (1806), waar hij den boekhandel dreef. Hij was directeur van het zeeuwsche genootschap van wetenschappen, lid van de koninklijke maatschappij te Göttingen enz.

Johannes Lefrancq van Berkhey, een nederlandsch dichter en natuurkenner werd in 1729 te Leiden geboren. Reeds in zijne jeugd hield hij zich bezig met het ontleden en opzetten van dieren en legde zich vervolgens met ijver toe op de natuurkunde in het algemeen en de ontleedkunde in het bijzonder. Na in de geneeskunde gepromoveerd te zijn, vestigde hij zich als arts te Amsterdam, doch bepaalde zich weldra uitsluitend tot de beoefening der natuurlijke historie en begaf zich tot dat oogmerk aanvankelijk naar een buitenverblijf bij Haarlem en vervolgens naar Leervliet bij Leiden. In deze stad aanvaardde hij in 1773 het academisch lectoraat in de natuurlijke historie en hield zich inmiddels ijverig bezig met het schrijven van zijn belangrijk werk »Natuurlijke Historie van Holland,» welk werk gevolgd werd door zijne »Natuurlijke Historie van het rundvee in Holland.» Voorts schreef hij onderscheidene verhandelingen over natuurkunde.

Ook als dichter heeft Berkhey zich laten zien. Niet weinig heeft hij op het gebied der dichtkunst geleverd. Zijn »Kunstliefde spaart geen vlijt'' werd door het haagsch genootschap met goud bekroond.

Voorts vervaardigde hij herderskouten en visscherszangen, benevens »Zeetriomf der bataafsche vrijheid,» een verheerlijking van den slag bij Doggersbank.

Van Berkhey leefde in den tijd der staatkundige woelingen tusschen de Patriotten en Prinsgezinden. Naardien hij de stadhoudelijke partij toegedaan en een warm aanhanger van Willem V was, heeft hij vele onaangenaamheden te verduren gehad. Dewijl hij zich in een kostbaar proces gewikkeld zag, was hij genoodzaakt zijne anatomische praeparaten en voorwerpen uit de natuur, welke door eene 40jarige inspanning waren bijeenverzameld, te verkoopen. Dat de scheiding hiervan hem ter harte ging, behoeft geen betoog.

Zijne overige levensdagen moest hij in kommer doorbrengen. Hij overleed in 1812.

Simon Stijl.

Simon Stijl was de zoon van Jelle Stijl en Ebke Hijklkes Hanekuijk. Kort na zijne geboorte verloor hij zijne moeder. Zijn vader, die als bontwerker te Harlingen een welbemiddeld man was, liet zijn zoon een zorgvuldige opvoeding geven en vertrouwdde zijn eerste opvoeding toe aan den geleerden conrector van Bergen. Dat de jonge Stijl een goed gebruik maakte van zijn lessen, bewijst, dat hij reeds op zijn 13^e jaar genoeg gevorderd was, om naar de hoogeschool te Franeker te vertrekken. Daar vond hij in den beroemden hoogleeraar Valckenaar een man, die door zijn voortreffelijk onderwijs hem meer en meer smaak in de studie der oude letteren deed krijgen. Ook de dichtkunst werd door hem beoefend, waarin genoemde Valckenaar en Schrader zijn leidslieden waren. De wiskunde beoefende hij onder den beroemden Ypeij.

Reeds had hij vier jaren aan de hoogeschool doorgebracht, maar

nog geen bepaalde keus gedaan welk vak van studie hij als hoofdzaak wilde aannemen. Nog altijd wifelde hij tusschen godgeleerdheid en geneeskunde, totdat eindelijk de schaal naar de laatste studie overging. Nog twee à drie jaren genoot hij het onderwijs te Franeker, toen hij naar de hoogeschool te Leiden ging, om zich onder Albinus, Gaubius en anderen verder te bekwamen. In 1754 werd hij tot dokter in de geneeskunde bevorderd.

Tijdens zijn verblijf aan de hoogeschool was de dichtkunst zijne uitspanning geweest. Die was hem een aangename verpoozing na ingespannen studie. Verschillende stukken, zoo van boertigen als ernstigen aard, waren de vruchten dier uitspanning.

Nadat Stijl de hoogeschool verlaten had, zette hij zich in zijn geboorteplaats Harlingen als geneesheer neder*, en met goed gevolg. De zinspreuk van Boerhaave: »Eenvoudigheid is het kenmerk van het ware» maakte hij tot de zijne en hij heeft er zich wel bij bevonden.

In zijne betrekking als geneesheer verwierf hij den lof van menschlievendheid en bekwaamheid. En dien lof verdiende hij. Immers, van behoeftigen vorderde hij nimmer betaling, ja, gaf hun geneesmiddelen bovendien. Zoowel in den nacht als bij den dag was hij gereed, om hen te helpen. Vooral blonk zijne menschlievendheid uit in 1779 toen een vreeselijke en besmettelijke ziekte Harlingen teisterde. Met gevaar van zijn eigen leven snelde hij ter hulp, waar die ook gevorderd werd en hij mocht het genoeg smaken, dat hij menigen huisvader en menige huismoeder voor hun gezin mocht sparen.

Het kon niet anders of zulk een man moest in de algemeene achting zijner stadgenooten staan. Maar ook bij de geleerden. Zijne bekwaamheden toch maakten hem tot een vraagbaak bij de kundigste geneesheeren. En voor den aankomeling was hij altijd de bereidvaardige en welmeenende raadgever. Ook het genootschap: »Tot behoud der burgerij» had gedurende zestien jaren aan hem

de grootste verplichtingen. Hij was de opsteller der prijsvragen, die door dat genootschap over de gewichtigste onderwerpen der genees- en heilkunde werden uitgeschreven en tevens voorzitter van de beoordeelaars der ingekomen antwoorden, waarvan menigmaal de voortreffelijkste geleerden de schrijvers waren.

Bij al zijn ijver en getrouwheid voor zijn beroep vergat hij toch de letteren niet. Had hij reeds vroegtijdig de fransche, engelsche, hoogduitsche en italiaansche talen zich eigen gemaakt, later voegde hij er nog andere noordelijke en zuidelijke talen bij. Vooral was onze eigene taal het bijzondere voorwerp zijner studie. Hij bezat van haar dan ook een grondige kennis. Een schoone proeve van zijn stijl vinden wij in zijn uitstekend werk »De opkomst en bloei der Vereenigde Nederlanden,» dat eindigt met een slotzang: »Ter liefde van het vaderland.»

Ook de muziek en teekenkunst vonden in Stijl een ijverigen beoefenaar. Zelfs schilderde hij niet zonder lof.

De onrustige tijden, welke hij beleefde, riepen hem naar het staatstoooneel. In 1795 vatte hij met eenige andere vertegenwoordigers van Friesland de teugels van het bewind dier provincie op en werd vervolgens als afgevaardigde naar 's Gravenhage gezonden, waar hij tot lid benoemd werd van de commissie, belast met het ontwerpen eener nieuwe staatsregeling. Toen het ontwerp dezer staatsregeling in 1796 bij de vergadering zou ingeleverd worden, verkozen zijne medeleden hem tot hun voorzitter. Toch verheugde zich Stijl toen hij, na nog eenigen tijd lid van de nationale vergadering te zijn geweest, in 1797 tot zijn vriendenkring te Harlingen mocht terugkeeren.

Wij zeggen: vriendenkring, want gehuwd is hij nimmer geweest.

Zonder zich verder met staatszaken te bemoeien, gaf hij zich geheel over aan de kunst en de wetenschap.

Stijl eindigde zijn nuttig leven in Mei 1804. Zijn geboortejaar was 1731.

Adriaan Kluit.

Deze uitstekende nederlandsche geschiedkundige werd in 1735 te Dordrecht geboren. Reeds vroeg gaf hij blijken van een hoogst gelukkigigen aanleg en studeerde te Utrecht in de letteren. In 1760 werd hij benoemd tot præceptor te Rotterdam, kort daarna te 's Gravenhage, in 1764 tot rector te Alkmaar en in 1769 te Middelburg, terwijl hij aanbiedingen uit Haarlem en Harderwijk van de hand wees. Te Middelburg zag hij zich voorts tot rector en in 1776 tot hoogleeraar in de welsprekendheid en grieksche taal aan het athenaeum illustre bevorderd. Intusschen zette hij met den meesten ijver zijne geschiedkundige nasporingen voort, waartoe door hem onderscheidene oorkonden zoowel te Middelburg als in Brabant en Vlaanderen werden geraadpleegd.

Als voorstander der stadhoudelijke partij verloor hij na de omwenteling van 1795 zijne betrekking, doch ontving 2 jaren later een pensioen van 1600 gulden. Gedurende zijn ambteloos leven bleef hij echter onvermoeid werkzaam tot hij in 1802 op een eervolle wijze in zijn post hersteld werd. Later werd hij ook tot hoogleeraar in de statistiek benoemd.

Ongelukkig was zijn uiteinde. Bij het springen van het kruitschip te Leiden (1807), werd hij onder zijn instortende woning verpletterd. Ook zijne belangrijke handschriften gingen bij die ontzettende gebeurtenis verloren. Vele geschriften van hem zijn in druk verschenen.

Als geschied- en oudheidkundige, als kenner van het nederlandsch staatsrecht, als taalkundige en dichter heeft Kluit een welverdienden roem verworven.

Jan Hendrik van Kinsbergen.

Deze beroemde Nederlander werd den 1 Mei 1735 te Doesburg geboren. Zijn vader, kapitein bij de landmacht in nederlandschen dienst, bestemde ook hem tot den krijgsmansstand en deed hem, op 9-jarigen ouderdom, als kadet in dienst treden, in welke hoedanigheid hij met veel onverschrokkenheid den veldtocht in Brabant van 1744 — 1747 tegen de Franschen bijwoonde. Dewijl de lust tot den zeedienst bij den jongen van Kinsbergen ontwaakte, vertrok hij naar Groningen, om onder den hoogleeraar Engelhard in de wis- en zeevaarkundige wetenschappen onderwezen te worden. Door den invloed van den generaal Burmania werd hij op 15-jarigen ouderdom als adelborst op een van 's lands schepen geplaatst. In 1758 werd hij luitenant ter zee, in welken rang hij tochten naar de Sont, de Middellandsche zee en de W. Indiën deed. Na nog eenige reizen gedaan te hebben, verzocht hij in 1770 zijn ontslag uithoofde van het verval van het nederlandsche zeewezen. Dat ontslag werd hem tijdelijk verleend met de vergunning in russischen zeedienst te treden tijdens den oorlog tusschen Rusland en Turkije. Met onderscheidene aanbevelingsbrieven voorzien, kwam hij in Petersburg, waar hij als kapitein ter zee 2^e klasse werd aangesteld. Op zee waren echter vooreerst geen lauweren te halen, waarom hij eenigen tijd onder den maarschalk Romanzoff in het leger aan den Donau diende, het bevel voerende over eene bende Kozakken. Zijn beleid en dapperheid trokken de opmerkzaamheid. En inderdaad, hij schroomde geen^e gevaren. Meermalen toch werd hij gewond, eenmaal zelfs zwaar gekwetst en als dood van het slagveld gedragen.

In Februari 1772 ontving van Kinsbergen den last, zich naar Jassy op de vloot te begeven, welke aldaar onder den admiraal

Knowles voor de Zwarte zee verzameld werd en welke dienen moest om de op de Turken veroverde schepen behoorlijk in staat van verdediging te stellen. Hierin zoowel als in het uitvoeren eener gevaarvolle zending naar Azof, verwierf hij zoozeer het vertrouwen van Romanzoff, dat deze hem met een geheimen last naar Petersburg zond, om over den verderen gang der zaken te onderhandelen. Spoedig hadden de keizerin Catharina en den russischen minister van marine hem als een wakkeren zeeman leeren kennen, want aan de keizerin bood hij een »Memorie over de vrije vaart op de Zwarte zee" en aan den minister een »Ontwerp wegens het bouwen van kanonneersloepen" aan. Beide stukken getuigden van zijn doorzicht en vernuft.

In den aanvang van 1773 kreeg hij in last met twee schepen op de Zwarte zee tusschen Kaffa en Balaclara te kruisen, alsmede om den ingang van den Bosphorus op te nemen. Hij deed dit laatste met een groote stoutmoedigheid, dewijl hij tot in het gezicht van Konstantinopel zijn tocht voortzette. Niet weinig had dan ook zijn schip van het vuur der Turken te lijden. Op den 23 Juni raakte hij met zijne twee schepen slaags tegen vier turksche en behaalde, na een onverschrokken strijd van 6 uren, een volkomene overwinning.

Niet lang daarna liet zich eene aanzienlijke turksche vloot op de Zwarte zee zien. Onmiddellijk deed van Kinsbergen hiervan bericht. De admiraal Siniavin gaf hem daarop den mondelingen last het gevecht te ontwijken. In het opvolgen van dat bevel had van Kinsbergen weinig lust. Hij vond dit onbestaanbaar met zijne eer en schreef daarom aan den generaal prins Dolgorucky, dat hij dezen mondelingen last niet kon opvolgen, waarbij hij zijne grondige redenen opgaf.

Zijne macht bestond thans uit één fregat en 5 kleinere schepen. Op den 2 Sept. 1773 ontmoette hij niet verre van Soudjouk de turksche vloot, uit elf fregatten en zes kleinere schepen bestaan-

de, met een landingsleger van 5000 man aan boord ¹⁾. Onverschrokken tastte hij de Turken aan, niettegenstaande hunne meerdere sterkte. Ofschoon de wind, dien hij eerst in zijn voordeel had, tot zijn nadeel omliep, doorboorde hij de vijandelijke linie, sloeg de Turken en noodzaakte hen om onder het geschut van het fort Soudjouk-kala eene schuilplaats te zoeken.

Deze overwinning verschaftte hem de ridderorde van St. George en den titel van »held der Zwarte zee,» maar tevens de beschuldiging van den admiraal Siniavin van ongehoorzaamheid. Tegen deze beschuldiging verantwoordde van Kinsbergen zich echter op rondon en gevoeligen krijgsmanstoon.

Niettegenstaande de eerbewijzen hem aangedaan, gevoelde van Kinsbergen zich gekrenkt. Hij had zeker gemeend, dat na zulk een belangrijke overwinning wel rangsverhooging zou gevolgd zijn, doch dit gebeurde niet. Zoodra dan ook de oorlog met Turkije ten einde was, verzocht en verkreeg hij zijn ontslag uit den russischen zeedienst, terwijl latere aanbiedingen door hem van de hand werden gewezen.

Teruggekomen, verbond hij zich weder aan den dienst des vaderlands. Als bevelhebber op een fregat, deed hij in 1776 een kruistocht onder den schout-bij-nacht Pichot, in de Middellandsche zee, om met den keizer van Marokko, met wien ons vaderland in oorlog was, den vrede te sluiten. Pichot, door ziekte verhinderd, droeg de onderhandelingen met den marokkaanschen keizer aan van Kinsbergen op. Deze begaf zich daarop naar Salee, waar hij, aan wal gestapt, met de aan zijn rang verschuldigde eerbewijzen werd ontvangen. De onderhandelingen door van Kinsbergen begonnen, werden met zulk een gelukkigen uitslag voortgezet, dat reeds twee dagen later de vrede geteekend werd.

Roemrijk was het aandeel, hetwelk van Kinsbergen in den slag

¹⁾ Er zijn schrijvers, die het getal schepen van beide zijden anders opgeven. In elk geval was de turksche vloot sterker.

van Doggersbank had. In dezen zee­strijd had hij het bevel over de voorhoede. Op het einde van het gevecht maakte hij door een meesterlijke manoeuvre het voornemen van den engelschen bevelhebber Parker te niet. Deze wilde hem namelijk met eenige onder zijn bevel staande schepen van Zoutman afsnijden door de hollandsche linie te verbreken, doch van Kinsbergen verijdelde deze poging en bracht daardoor de engelsche vloot geheel in verwarring en wanorde, en de overwinning was aan onze zijde. Tot loon zijner dapperheid werd hij bevorderd tot schout-bij-nacht der nederlandsche zeemacht en adjudant-generaal van den prins van Oranje, als admiraal-generaal der vloot, alsmede in de begiftiging met een groote gouden medaille en een eeresabel, benevens den vereerenden last, die hem werd opgedragen, om zijnen medestrijders het hun toegekende eere­teeken namens den prins uit te reiken.

Op zijne aanwijzing en voordracht werd in het volgende jaar de haven van het Nieuwe Diep aangelegd, waarover hem het toezicht werd opgedragen.

In Oct. 1782 werd hem het bevel gegeven over een kruistocht in de Noordzee, waarbij hij in last had, de schepen der O. I. Compagnie naar het vaderland te geleiden, en, zoo mogelijk, de uit de Sont verwacht wordende engelsche koopvaarders te onderscheppen. Op dezen tocht overviel hem een storm, waarbij een zijner schepen — de Unie, gevoerd door kapitein van Welderen — te gronde ging en hij genoodzaakt was naar het vaderland terug te keeren. Twee jaren later werd hem het bevel over het eskader in de Middellandsche zee opgedragen, hetwelk, in 1785 aanmerkelijk versterkt zijnde, den last ontving, de nederlandsche koopvaardij tegen de Venetianen, van welke men vijandelijkheden vreesde, te beschermen. Gedurende zijn verblijf in de Middellandsche zee vergezeldte hij den koning van Napels van Livorno naar diens hoofdplaats en ontving daarvoor een koninklijk eerbewijs.

Den tijd, welken hij aan boord of op het land doorbracht, besteedde van Kinsbergen aan het samenstellen van verschillende werken over zeevaart en oorlogskunde. Stonden die alle in hooge achting, bovenal de »Grondbeginselen der zeetaktiek,» welk werk, op last der keizerin van Rusland, onder het toezicht van den russischen admiraal Koutousoff, in het russisch vertaald werd.

Het smeulende vuur van misnoegen tegen den stadhouder Willem V en het toenmalig bestuur bereikte ook van Kinsbergen. Als ijverig stadhoudersgezinde kwam hij meer en meer in verdenking, zoo zelfs, dat in 1787 zijne woning te Amsterdam gewelddadig door gewapenden, op last van het toenmaals aldaar bestaande defensiewezen, werd doorzocht. Hij vroeg en verkreeg daarop voor een onbepaalden tijd verlof uit 's lands dienst. Hij verliet met zijn gezin het vaderland en begaf zich naar Weenen, waar hij door keizer Jozef II met alle onderscheiding ontvangen werd. Tijdens hij zich hier in Oostenrijks hoofdstad ophield, deed keizerin Catharina wederom alle pogingen, om hem aan haren dienst te verbinden. Ook keizer Jozef had getracht hem hiertoe over te halen. Niet minder schitterend was de aanbieding, hem door den koning van Denemarken gedaan, tot het aanvaarden van het opperbevel over de deensche vloot, welke tot een tocht op de Baltische zee tegen de Zweden en Turken werd uitgerust, en dat wel op zoodanige voorwaarden, als hij zelf wilde bepalen. Toch wees hij deze aanbieding, hoe eervol ook, van de hand, omdat hij zijn liefde en zijne verplichtingen jegens het vaderland niet verloochenen wilde.

In 1789 keerde hij naar Nederland terug. Terstond werd hem het bevel opgedragen over het eskader, bestemd om krijgsoefeningen te houden in de Noordzee. Op het einde van dat jaar werd hij benoemd tot vice-admiraal en alzoo schadeloos gesteld voor de opofferingen wegens het afslaan der aanbiedingen van de buitenlandsche vorsten. In die betrekking werd hem in 1790 het bevel opgedragen over eene vloot van 12 groote schepen, bestemd om zich met

de Engelschen onder den admiraal Howe te vereenigen , om bij een mogelijke vredebreuk met Spanje gezamenlijk slag te leveren.

In 1793 werd hem door Frankrijk het aanbod gedaan , zijn vaderland te verlaten en in dienst van de nieuwe republiek over te gaan , doch dit aanbod werd door hem met verontwaardiging van de hand gewezen. Toen de Franschen den oorlog aan den stadhouder Willem V verklaarden , werd van Kinsbergen het opperbevel over de geheele nederlandsche zeemacht , met een uitgestrekte volmacht, onder den titel van luitenant-admiraal, opgedragen. Het opperbevel nam hij aan; doch voor den nieuwen titel bedankte hij , om daarmee geen oudere officieren te kwetsen. Belast met het bewaken der stroomen en de verdediging van Holland tegen het indringen des vijands , vestigde hij zijn hoofdkwartier op een jacht van de »admiraliteit van de Maas” in den mond der Dordsche kil en noodzaakte den franschen generaal Dumoriez zijn landingsplan op het eiland van Dordrecht te laten varen.

Uit eigen middelen vereerde hij verscheidene uitvoerders van dappere bedrijven met onderscheidingsteekenen. Voor al de blijken van beleid door hem in den hem opgedragen last aan den dag gelegd , werd hij tot luitenant-admiraal van Holland en West-Friesland verheven en hem vervolgens de verdere beveiliging of verdediging der rivieren en binnenwateren van Holland en Zeeland tegen het binnendringen des vijands opgedragen. En toch , de Franschen kwamen in ons land , en prins Willem vertrok. Met eenige zijner schepen bezorgde van Kinsbergen hem een veiligen aftocht. Nu nam onze zeeman zijn ontslag en begaf zich naar zijne woonplaats Amsterdam. Nauwelijks was hij daar aangekomen , of hij werd op last van de toenmalige provinciale representanten van Holland gevangen genomen en eenige dagen gevangen gehouden. Het moest hem grieven, toen hij kort daarop met al de officieren der nederlandsche zeemacht werd ontslagen. Veel ooren had hij er toen naar , een nieuw aanbod van den koning van Denemarken

aan te nemen, doch ter wille van zijne vrouw bedankte hij. Toen deze echter overleden was en het aanbod herhaald werd, nam hij de betrekking van eersten vice-admiraal der deensche zeemacht aan, onder voorwaarde evenwel, dat hij niet genoodzaakt zou wezen tegen zijn vaderland te strijden. Toch werd hij niet tot werkelijken dienst geroepen, waarschijnlijk omdat de deensche officieren ongaarne een vreemdeling aan hun hoofd zagen, misschien ook door de kuiperijen van het toenmalige fransch-bataafsche bewind. Hij bleef alzoo met der woon in het vaderland gevestigd, eerst te Elburg en daarna op zijn buitenplaats »Welgelegen» te Apeldoorn.

Toen koning Lodewijk in 1806 het bewind over Holland aanvaard had, benoemde hij van Kinsbergen tot staatsraad en eersten kamerheer, vervolgens tot lid van de koninklijke orde van verdiensten; door die van grootkruis der koninklijke orde van de Unie en door die van buitengewoon maarschalk der hollandsche zeemacht en voorzitter van het centraal comité van de marine. Van Rusland ontving hij in 1808 en 1809 de grootkruisen van de orden van St. Andries, van Alexander-Newsky en van St. Anna. De bezoldiging aan zijne ambten verbonden, offerde hij op voor het welzijn van het vaderland.

Niet lang voor koning Lodewijk afstand deed van den troon, benoemde hij van Kinsbergen tot graaf des rijks onder den titel van »graaf van Doggersbank.»

Holland met het fransche keizerrijk vereenigd zijnde, werd van Kinsbergen door keizer Napoleon benoemd tot senator en graaf des keizerrijks. Met schroom en na lang aarzelen nam hij deze waardigheid aan en wel op aanhouden van den prins Le Brun, algemeen landvoogd van Napoleon in de Nederlanden. En toch viel van Kinsbergen in ongenade bij den franschen keizer. Waarom? Omdat hij de jaarwedde aan zijne betrekking verbonden, aan 's rijks schatkist ten behoeve der marine afstond. Dit vond Napoleon eene beleediging hem zelve aangedaan en

zeide: »De trotsche hollandsche zeeman wil mij tot uitdeeler zijner aalmoezen maken." Van Kinsbergen bleef alzoo in stille rust op zijn buitenverblijf »Weltevreden."

In de omwenteling van 1813 wendde van Kinsbergen alle pogingen aan, om hen, die onder zijn invloed stonden, de belangen van het vaderland op het hart te drukken, en toen niet lang daarna de prins van Oranje uit Engeland gekomen, voet op vaderlandschen grond zette en het bestuur des lands aanvaardde, was van Kinsbergen een der eersten, die hem persoon en goederen ten dienste van het vaderland aanbod.

In 1814 werd hij geroepen als afgevaardigde des volks zijne stem uit te brengen over de aangeboden staatsregeling en grondwet. In 1816 werd hij benoemd tot grootkruis der Militaire Willemsoorde en luitenant-admiraal der Nederlanden. Ook nu liet van Kinsbergen zijne onbaatzuchtigheid zien, want de bezoldiging, aan dezen rang verbonden, vond haren weg in 's lands schatkist. Zulk een daad, die van edele opoffering getuigde, mocht niet onbeloond blijven. Van Kinsbergen werd tot den adelstand verheven en benoemd tot lid der ridderschap van Gelderland.

Hoezeer hem de verlossing en herstelling des vaderlands van het fransche juk ter harte ging, liet hij blijken, toen hij die door welsprekendheid en dichtkunde wenschte vereeuwigd te zien. Hiertoe bood hij in 1815 vier prijzen aan, te zamen 2400 gulden groot, voor een geschied- en redekundig gedenkstuk van de verlossing en herstelling van Nederland in 1813; voor het bezingen dier gebeurtenis in een krachtigen nederduitschen lierzang, en voor een volkslied daarop in den smaak van het Wilhelmus van Nassauwen, benevens twee prijzen, een van 2000 gulden voor het beste schilderstuk, voorstellende eene belangrijke gebeurtenis uit de eerste dagen der omwenteling en eene van 1000 gulden aan het daarbij meest nabijkomende.

Al vroeger begonnen, ging hij steeds voort op onbekrompen wijze bijdragen uit te deelen tot instandhouding van vele we-

tenschappelijke inrichtingen. Reeds in 1798 legde hij den grond tot het beroemde opvoedingsgesticht voor jonge lieden uit den beschaafden stand. Het zeekadetten-instituut, dat vroeger op Fijenoord gevonden werd, ondersteunde hij met jaarlijksche bijdragen. De kweekschool voor de zeevaart te Amsterdam, tot welker oprioting van Kinsbergen veel heeft toegebracht en bijgedragen, was steeds een voorwerp van zijne aanhoudende zorg. Het koninklijk instituut van wetenschappen, letterkunde en schoone kunsten, waarvan hij in 1808 lid was geworden, vereerde hij met eene kostbare verzameling van werken over de zeevaart, aardrijks- en krijgskunde en geschiedenis, benevens zijn borstbeeld in marmer, alsook die van Chr. Huijgens, P. Cz. Hooft, P. P. Rubbens, H. de Groot en H. Boerhaave en de portretten van H. C. Cras, J. W. te Water, J. H. van Swinden en R. Feith. Ook de voormalige hoogeschool te Harderwijk vergat hij niet, maar beschonk die met een belangrijke verzameling natuurkundige werktuigen. Te Huisen liet hij op zijne kosten een bedelaars-werkhuis oprichten.

Voor personen, die door rampen getroffen waren, was hij mede een onbekrompen weldoener. Dit zagen Leiden (1807), Gelderland (1809 en 1816), Woerden (1813), de strijders bij Waterloo (1815).

Van Kinsbergen heeft ook een aantal geschriften in het licht gegeven, die alle betrekking hebben op de zeevaart en plannen bevatten ter opbeuring en uitbreiding der nederlandsche marine. Vele dier geschriften zijn in andere talen overgebracht, en daaraan wordt de lof van groote verdiensten toegekend.

Hij was lid van bijna alle geleerde- en kunstgenootschappen in ons land.

De laatste jaren zijns levens sleet hij onder algemeene achting op zijn buitengoed Welgelegen, alwaar hij den 22 Mei 1819 in ruim 84jarigen ouderdom overleed. Zijn lijk werd te Apeldoorn begraven, terwijl in 1821 in de Nieuwe kerk te Amsterdam een voortreffelijk gedenkteeken voor hem werd opgericht.

Christiaan Brunings.

Hij was een uitstekend nederlandsch waterbouwkundige. Wel is waar, hij werd in November 1736 te Neckarau geboren, maar kwam reeds zeer jong in Holland. Hij bezocht het gymnasium te Hennesdorff in Bohemen, studeerde te Heidelberg in de rechten, wijsbegeerte en natuurkunde en keerde op zijn 18^e jaar terug naar Amsterdam. Daar werd hij op het bureau van een advocaat geplaatst, doch zijne neiging voor de waterbouwkunde deed hem weldra die betrekking verlaten. In 1765 werd hij, van wege het hoogheemraadschap van Rijnland te Sparendam, belast met het opzicht over den sparendamschen dijk en de sluizen te Halfweg bij Zwanenburg. Vier jaren later ontving hij van de Staten van Holland eene aanstelling tot inspecteur-generaal over 's Lands rivieren en wijdde met ongemeenen ijver al zijne krachten aan de verbetering van onzen waterstaat. De bewijzen daarvan vinden wij in zijne medewerking tot den aanleg van het bylandsche kanaal, van den nieuwen mond van het kanaal van Pannerden, tot de doorsnijding van de Pley, tot de droogmaking der plassen onder Bleiswijk en Hillegersberg, tot de verving van den Krimpenerwaard, tot de droogmaking der nieuwkoopsche en zevenhovensche plassen enz.

De verdiensten van Brunings zijn inderdaad groot. Trouwens zij werden ook erkend, want hij zag zich benoemd tot president der superintendentie voor de verving van den Krimpenerwaard; in 1795 werd hem met de Bock en Dalhoff de taak opgedragen, om de doorsnijdingen te herstellen langs de rivieren ter verdediging gemaakt; in 1798 werd hij president der commissie van maritieme werken te Hellevoetsluis; in 1800 commissaris-inspecteur van den waterstaat der bataafsche republiek en in 1803 directeur-generaal van 's Lands rivier- en zeewerken.

Brunings heeft veel geschreven, als : »Verhandeling over de doorgraving uit het Wijkermeer naar de Noordzee ;» »Aanmerkingen over de waarneming van de snelheid der winden ;» »Waarnemingen wegens de hoeveelheid van regen en uitwaseming op verschillende hoogten boven de oppervlakte der aarde ;» enz. Hoogstbelangrijk zijn zijne : »Consideratiën over de rivieren.»

Brunings overleed den 16 Mei 1805 te 's Hage. Zijn leerling is Frederik Willem Conrad , die den door het Staatsbewind uitgelooften eereprijs , n. l. een gouden medaille aan een gouden keten ter waarde van 200 ducaten behaald heeft met een lofrede op zijn voortreffelijken leermeester.

Den naam van **Jan van den Dam** mogen wij niet verzwijgen. Immers hij was een eenvoudig handwerksman te Amsterdam, maar bracht het door eigen onvermoeide oefening zoo ver, dat hij les kon geven in de wis- en natuurkunde. In 1738 vervaardigde hij een werktuig, door hem »Sphaera perfecta" genoemd, hetwelk de beweging der aarde en der hemellichamen op eene duidelijke wijze voorstelt en gaf daarvan eene verklaring in het licht. Een exemplaar van dat werktuig bevindt zich nog onder de instrumenten van »Felix Meritis" te Amsterdam. Van Dam heeft daarenboven nog eenige geschriften uitgegeven.

Theodorus Victor van Berekel was een bekwaam nederlandsch medailleur, geboren den 21 April 1739 te 's Hertogenbosch. Hij was de nakomeling van een oud geslacht, ofschoon zijn vader het bedrijf van goud- en zilversmid uitoefende. Na zich eerst op het teekenen en schilderen te hebben toegelegd en nadat hij in de werkplaats van zijn vader met de graveerstift had leeren omgaan, kwam hij te Cleef onder de leiding van den bekwamen graveur Johannes Christiaan Marmé. Vervolgens begaf hij zich naar Rotterdam, waar hij zich op het graveeren van medailles toelegde. In 1776 werd hij door hertog Karel van Lotharingen naar

Brussel geroepen en aldaar als eerste graveur aan de munt geplaatst.

In 1794 werd hij als tweede graveur geplaatst aan de munt te Weenen, maar keerde in 1803 met een klein pensioen naar zijn geboorteplaats terug, waar hij den 19 September 1808 overleed. Hij heeft ongeveer 70 medailles geleverd, waarvan sommige zeer fraai en zeldzaam zijn.

Agatha Deken, geb. in Dec. 1741 bij Amstelveen, was eene nederlandsche dichteres en romanschrijfster. Na den dood van hare ouders werd zij opgenomen in het collegianten-weeshuis te Amsterdam en later als dienstmaagd geplaatst bij de dichteres Maria Bosch met wie zij in 1775 een bundel »Stichtelijke gedichten» uitgaf. Vijf jaar later verloor zij hare beschermster door den dood. Toen in 1777 Elizabeth Bekker haren echtgenoot Adrianus Wolff verloor, spoedde zij zich naar de weduwe, welke hare vriendin was en bleef bij haar tot haren dood.

Ook **Elizabeth Bekker** was een der meest begaafde nederlandsche schrijfster uit de voorgaande eeuw. Zij werd in Juli 1738 te Vlissingen geboren en huwde met Adrianus Wolff predikant te Beemster. Eerst gaf zij kleine satirieke stukjes en daarna werken van grooteren omvang in het licht. Haar verhaal »De menuet en de dominé's pruik» baarde groot opzien. Vervolgens gaf zij gedichten in het licht, zooals »Walcheren», »Jakobs klacht bij het lijk van Rachel», »Brief van Jacoba van Beieren» enz.

Na den dood van haren man bleef zij door den band der vriendschap verbonden met de geestige Agatha Deken, met wie zij gedurende den engelschen oorlog naar Frankrijk trok en zich te Trevoix vestigde. In de dagen der revolutie aldaar wist zij door hare tegenwoordigheid van geest aan de guillotine te ontkomen, en bovendien den echtgenoot van een harer vriendinnen uit den kerker te verlossen. In 1795 keerden beide vriendinnen naar Nederland terug. Gezamenlijk schreven zij de nog immer zoo gezochte »His-

torie van mejuffrouw Sara Burgerhart," — »Historie van den heer Willem Levend'" — »Brieven van Abraham Blankaert'" — en »Historie van mejuffrouw Cornelia Wildschut." Al deze romans onderscheiden zich door hunnen echt-zedelijken en menschkundigen inhoud, ook door geestigheid van inkleeding en uitdrukking, terwijl zij een echt nationaal-nederlandsch karakter dragen. Beide vriendinnen hebben ook uitgegeven »Wandelingen door Bourgogne" — en »Brieven over de opvoeding."

Door Elizabeth Bekker zijn nog onderscheidene belangrijke geschriften in onze taal overgebracht, als »Maupertuis," »Madame de Genlis," »Pope" enz.

Dat Agatha Deken ook eene begaafde dichteres was, blijkt uit hare »Oeconomische liedjes," hare »Liederen voor den boerenstand," en hare »Liederen voor kinderen." Ook heeft zij bijdragen geleverd in den bundel christelijke liederen en gezangen, uitgegeven door de doopsgezinde gemeente te Haarlem.

Toen zij in November 1804 stierf volgde hare vriendin Elizabeth haar eenige dagen later naar het graf.

H. van Alphen.

Hieronimus van Alphen, in Augustus 1746 geboren, bekleedde eerst de betrekking van procureur-generaal bij het Hof van Utrecht, vervolgens die van pensionaris der stad Leiden en eindelijk die van thesaurier-generaal der Unie. Hij was voorzeker de voortreffelijkste nederlandsche dichter van zijn tijd. Wie onzer kent niet zijne kindergedichten, die men nog zoo vaak in de handen der jeugd ziet en welke zij immer met graagte ontvangen. Wie onzer is ook onbekend met zijn cantate »De sterrenhemel,"

die nog altijd tot de meesterstukken van onzen tijd behoort. Daarenboven zijn er nog onderscheidene werken van hem in proza, waarvan sommige met goud bekroond zijn. Hij heeft ook het volgende puntdicht op den dood van prins Willem I gemaakt.

»Daar ligt de hoop van Staat! wie stuit nu Spanje's woeden?

»De handen hangen slap: de held is bleek van schrik!

»Wie leeft er, die na hem ons Neêrland kan behoeden?»

Zoo sprak het weerloos volk; maar Neerlands God zei: »IK!»

Vurig aanhanger van Oranje als hij was, deed hij bij de omwenteling van 1795 afstand van zijn ambt.

Hij overleed te 's Hage (1803).

R. Feith.

Rhijnvis Feith, een nederlandsch dichter, werd in Februari 1753 te Zwolle geboren. Zijn eerste opleiding vond hij in zijne geboorteplaats en op het gymnasium te Harderwijk. Vervolgens studeerde hij te Leiden, waar hij in 1770 in de rechten promoveerde. In 1780 werd hij burgemeester van Zwolle en daarna ontvanger van Convoien en Licenten. Maar daarom vergat hij de letteren en de dichtkunst niet. Die beoefende hij op zijn buitengoed Boschwijk en diende hem tot uitspanning. Er wordt van hem gezegd, dat hij een edel, gevoelvol, godsdienstig en vaderlandslievend dichter was, terwijl hij tevens als prozaschrijver uitmuntte. Zijne werken zijn vele, waaronder met goud bekroond, als zijn »Lofdicht op de Ruijter," en andere. Hij zong ook ter eere van van Kinsbergen het volgende:

»o Kinsberg! roem van Neêrlands grooten!

o Held van Turk en Brit gevreesd !
 Uit welk een bloed ge ook zijt gesproten ,
 Dat bloed is heerlijk bloed geweest
 Hoe klinkt uw lof door 's werelds oorden ,
 Van daar de faam in 't kille Noorden
 Cathrina d' eer der vorsten noemt ,
 Tot daar , in zaliger landouwen ,
 Die op 't geknars van ketens grouwen ,
 De Belg op uw geboorte roemt."

Feith overleed in Februari 1824. Een gedenkteeken , door den beeldhouwer Gabriël vervaardigd, werd ter zijner eer op het kerkhof te Zwolle geplaatst. Hij was ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw en lid van meest alle geleerde genootschappen en maatschappijen in ons vaderland.

B. E. van der Bildt.

Hebben wij hierboven Jan van der Bildt leeren kennen, wij mogen ook zijn kleinzoon Bauke Eisma niet vergeten. Hij toch was mede een uitstekend vervaardiger van telescopen en natuurkundige werktuigen. In 1753 te Franeker geboren, werd hij weldra de leerling van zijn grootvader en inderdaad hij kon geen beter leermeester gehad hebben. Aanvankelijk bepaalde hij zich alleen tot het herstellen van klokken en zakuurwerken. De staatkundige woelingen van dien tijd deden hem in 1787 Franeker verlaten en naar Buiksloot in Holland gaan, doch later naar Friesland teruggekeerd, werd hij benoemd tot amanuënsis bij den hoogleeraar in de natuur- en sterrekunde te Franeker. Toen klonk weldra zijn naam om zijne ongemeene bekwaamheid in het maken en herstellen van natuur-

kundige instrumenten , terwijl hij tevens een groot aantal gewone telescopen en achromatische kijkers afleverde, die hem mede grooten roem bezorgden. Zijne glazen waren mede zeer gezocht. Ook wordt van hem als opmerkelijk aangeteekend, dat hij als schaatsenrijder, kolver en schutter door weinigen overtroffen werd.

Hij overleed op den 24 April 1831.

Blanken.

Aan den waterbouwkundigen Blanken heeft ons vaderland groote verplichting. Daarom moeten wij hem vermelden. Het jaartal zijner geboorte was 1755 , zijn geboorteplaats Berg-Ambacht. Op 20jarigen leeftijd werd hij aangesteld tot eersten ordinaris opzichter op de eilanden Voorne , Goedereede en Over-Flakkee. Tijdens den oorlog met Engeland (1779—1783) werkte hij onder den generaal der genie C. J. de Graaff aan het verdedigbaar maken van onze kust. Toen de grenzen der Republiek in den winter van 1784 op '85 in staat van tegenweer moesten gesteld worden, kweet Blanken zich zoo uitmuntend , dat de directeur-generaal van fortificatiën, Dumoulin , aan den stadhouder Willem V voorstelde, om Blanken met den rang van 1^{en} luitenant te plaatsen bij het corps ingenieurs. De stadhouder benoemde hem echter als zoodanig bij de artillerie. Bij den inval van Dumouriez versterkte hij Zeeland op zulk een doelmatige wijze , dat hij tot kapitein benoemd werd. Daarop werd hij belast met het aanleggen van redouten tusschen de Lek en den Ouden Rijn , het bevel over de artillerie en genie voerende. Nadat hij Oudewater verdedigd had , doch capituleeren moest , wilde hij zijn ontslag uit den dienst nemen, maar hij werd benoemd tot lid eener commissie van toezicht

op de zeedijken onder het voorzitterschap van den inspecteur-generaal van den waterstaat Brunings. Nu bepaalde hij zich tot dit vak. In 1800 werd hij tot inspecteur van den waterstaat benoemd.

Intusschen had hij eene verhandeling geschreven over het »Aanleggen en maken van droge dokken in de hollandsche zeehavens.» Reeds vroeger zag hij zijne antwoorden op eene prijsvraag bij de Maatschappij van wetenschappen te Haarlem en bij het bataafsch Genootschap van proefondervindelijke wijsbegeerte met goud bekroond.

Op last van het toenmalig bewind volbracht hij in 1797 eene buitenlandsche reis om belangrijke werken van waterstaat in oogenschouw te nemen, waarop hij in het volgende jaar benoemd werd tot directeur bij het bouwen van eene groote zeesluis enz. te Helvoetsluis.

Vervolgens deed hij eene reis naar Hamburg en zag zich daarna als commissaris-inspecteur van den waterstaat der departementen van den Rijn, de Schelde en de Maas benoemd. Toen bij den ijsgang in 1803 de toestand van de oevers van de Lek gevaren gaf, was Blanken de man, die geraadpleegd werd, en men had zich ook niet te beklagen, hem als raadsman te hebben gekozen, want hij wist de gevaren af te wenden. Zijn loon bleef ook niet achter, naardien hij tot luitenant-kolonel bevorderd werd. Na de oorlogsverklaring van Engeland in 1804 werd hij met Six en Jacobson afgevaardigd naar Bonaparte, destijds eersten consul, om ophelderingen te geven omtrent de ligging der zeearmen en maakte voorts een plan tot verdediging van den Helder, welke uitgevoerde werken in 1811 door keizer Napoleon bezichtigd werden en daarover zoo voldaan was, dat hij aan Blanken opdroeg aldaar eene zeestad te bouwen. Met kracht toog hij aan den arbeid, doch de omwenteling van 1813 deed het werk voor eenigen tijd staken, tot de Souvereine vorst bevel tot voortgang gaf.

In den tijd die daartusschen ligt, had koning Lodewijk hem benoemd tot directeur-generaal der maritieme werken (1806). In 1808 werd hij inspecteur-generaal van den waterstaat en in datzelfde jaar lid van het koninklijk Instituut, terwijl de Maatschappij van wetenschappen te Haarlem hem de dubbele gouden medaille schonk voor eene »Verhandeling over het verdiepen van het IJ voor Amsterdam.» Ook gaf hij in het licht een »Nieuw ontwerp tot het bouwen van min kostbare sluizen met waaierdeuren,» waarvoor hem octrooi verleend werd. Aan de regeering bood hij een plan aan van groote waterwerken langs de rivier de Linge, hetwelk onder zijn toezicht werd ten uitvoer gebracht. In Februari 1811 werd hij door Napoleon benoemd tot inspecteur-generaal van het keizerlijk corps der bruggen en wegen, terwijl hij in 1815 onder het nederlandsche staatsbestuur geraadpleegd werd over de haven te Middelburg en bouwde hij 5 groote inundatie-sluizen tusschen de Lek en de Biesbosch en in de hierop volgende jaren was hij werkzaam bij de grensregeling tusschen ons Land en Pruisen, alsmede bij de indijking van het Koegras. De aanleg van het noord-hollandsch Kanaal behoort tot zijne laatste belangrijke verrichting.

Inderdaad, Blanken was een man, die met de gaven hem door God geschonken, woekerde. In al zijne verrichtingen zien wij werkzaamheid met orde vereenigd. Dat zijne verdiensten erkend werden, hebben wij hierboven gezien. Maar nog meer. Koning Lodewijk begiftigde hem met de versierselen van de Orde der Unie; Napoleon omhing hem met de Orde van het Legioen van eer en in 1812 werd hij ridder van de keizerlijke Orde van de Réunie; koning Willem benoemde hem tot ridder der Orde van den Nederlandschen-Leeuw en van Pruisen ontving hij den Rooden-Adelaar. Ook was hij Staatsraad in buitengewonen dienst.

Blanken overleed op den huize Vijverlust bij Vianen (1838). Hij liet een aantal verhandelingen en memoriën over waterbouwkundige onderwerpen na.

Ook **Willem Beijerinck**, mede inspecteur van den Waterstaat, heeft het Vaderland groote diensten bewezen. Hij werd twee jaren later dan Blanken te Nijmegen geboren. Zijn eerste opleiding ontving hij van zijn vader, beëdigd landmeter in de provincie Gelderland en hij kwam weldra in de gelegenheid, om zich met velerlei waterbouwwerken bekend te maken. De beroemde Brunings — ons bekend — stelde de bekwaamheden van den jeugdigen Beijerinck op hoogen prijs, maakte hem deelgenoot van zijne plannen, won meermalen zijn raad in en zag zich het liefst van hem bediend in het uitvoeren van belangrijke ontwerpen tot verbetering onzer rivieren.

Toen de Franschen in 1794 in het land vielen, leverde Beijerinck onderscheidene ontwerpen in, om door overstromingen van de Maas het voortrukken van den vijand te beletten.

In druk heeft Beijerinck niets uitgegeven.

A. F. Simonsz.

Arend Fokke Simonsz, werd in 1755 te Amsterdam geboren. In de graveerkunst onderwezen, toonde hij echter meer lust tot de beoefening der letteren. Eerst werd hij als leerling geplaatst bij den boekhandelaar Steven van Esveldt. In 1778 kwam hij zelf aan het hoofd eener zaak en maakte zich verdienstelijk door het uitgeven van goede werken. Inmiddels legde hij zich met goed gevolg toe op het Hebreeuwsch, Arabisch, Latijn, Grieksch, Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, Italiaansch en Spaansch. Den boekhandel zeide hij vaarwel, waarna hij aan de secretarie te Amsterdam geplaatst werd. Niettegenstaande de vele werkzaamheden aan die betrekking verbonden, kon hij immer genoegzamen tijd vinden, om zijne letteroefeningen voort te zetten, terwijl

hij als werkend lid van vele maatschappijen en genootschappen gedurig als spreker optrad en hierbij grooten bijval genoot.

In 1804 verliet hij de stad en betrok eene woning buiten een harer poorten, doch door omstandigheden gedrongen, moest hij zes jaren later weder naar de stad terugkeeren. Eene straat, in welker nabijheid hij toen woonde, is thans naar hem de Fokke Simons-sstraat genoemd.

Intusschen was door hem een letterkundig gezelschap opgericht, dat wekelijks vergaderde, doch die bijeenkomsten wekten de achterdocht der fransche politie, zoodat Fokke in hechtenis genomen werd. Dit zoowel als zijne ziekelijkheid en de achteruitgang zijner zaken tastten hem geweldig aan. Hij overleed ook spoedig daarna. (Nov. 1812).

Vele zijn zijne nagelaten werken.

Willem Bilderdijk.

Op den 7^{en} September 1756 zag Amsterdam dezen uitstekenden dichter, taalkenner en geschiedschrijver geboren worden. Op zijn 6^e jaar kreeg hij een wonde aan den voet, welke een langdurige sukkeling ten gevolge had. Zij was ook oorzaak, dat hij aan huis gebonden was, daarom door zijn vader onderwezen en hij veelal aan eigen werkzaamheid en nadenken overgelaten werd. Zijn vader, Izaak geheeten, was te Leiden tot dokter in de geneeskunde bevorderd, doch bekleedde later een staatsambt. Het sukkelen van Willem Bilderdijk had nog een ander gevolg. Hij werd wrevelig en ongezellig, waardoor hij minder aange-naam was voor de samenleving.

H. C. POOT.

J. BREUGEL.

F. v. MIERIS.

W. BILDERDIJK.

N. C. v. KAMPEN.

H. v. ALPHEN.

v. LIMBURGSTIRUM.

Het onderwijs, 't welk hij ontving, was even voortreffelijk als veelomvattend. De vakken toch bepaalden zich tot de Oude en Nieuwe talen en letterkunde, de redeneerkunde, de wijsbegeerte, de ontleed- en ziektekunde, het natuurrecht enz. Reeds vroeg legde hij zich toe op de dichtkunst.

Het gebrek aan zijn voet verhinderde hem krijgsman te worden, vandaar, dat hij eenige jaren als boekhouder op het kantoor zijns vaders werkzaam was, doch zijn afkeer van alle staatsambten deed hem naar de hoogeschool te Leiden gaan, waar hij zich aan de rechtsgeleerdheid wijdde.

Toen in 1777 de Maatschappij van nederlandsche letterkunde te Leiden de prijsvraag uitschreef: »Hebben de dichtkunst en wel-sprekendheid verband met de wijsbegeerte en welk nut brengen zij elkander toe?» werd het antwoord van Bilderdijk met goud bekroond.

Nadat hij 2 jaren aan de hoogeschool vertoefd had, werd hij tot meester in de beide rechten bevorderd. Hij vestigde zich te 's Hage, verkreeg weldra een grooten naam en een uitgebreide praktijk. Evenals zijn vader een vurig aanhanger van het Huis van Oranje verdedigde hij met vuur en kracht de Oranje-gezinden in dezen tijd van politieke woeling. Gezien bij prins Willem V, droeg deze hem, bij het inrukken der Pruisen, de eer op, zich bij den hertog van Brunswijk te vervoegen, ten einde dien tot raadsman en gids te zijn. De hertog erkende ook later, dat hij den goeden uitslag van zijn tocht hoofdzakelijk aan Bilderdijk te danken had.

Na de omwenteling van 1795 keerde hij naar 's Gravenhage terug, om de praktijk weder op te vatten, doch hij weigerde het afleggen van den eed, waarbij het stadhouderschap afgezworen werd, ja, hij leverde zelfs een bezwaarschrift hierover in aan de Provisioneele Representanten van het volk, een stuk, om 't welk men zoo boos werd, dat men hem gelastte, om binnen een et-

maal 's Hage en binnen 8 dagen Holland te verlaten. In Zeeland werd verboden hem een schuilplaats te verleen. Hij was alzoo balling. Met achterlating van zijne boeken en papieren begaf hij zich eerst naar Groningen, maar spoedig werd hem aldaar het verblijf ontzegd, waarna hij zich over Hamburg naar Portsmouth en van daar naar Hamptoncourt begaf. Hier bezocht hij het verbannen vorstengezin en onderhield er de betrekking met den verdreven stadhouder Willem V. Een vorstenkind 1) der familie noemde hem »den goeden Hollander."

Bilderdijk vestigde zich vervolgens te Londen, waar hij les gaf in onderscheidene vakken. Tot zijne leerlingen behoorde ook Katharina Wilhelmina Schweikhardt, de dochter van een vermaarden kunstschilder, dien hij reeds in Holland had leeren kennen en aan wiens huis hij altijd gastvrij ontvangen werd. Zoo was het ook te Londen nadat Schweikhardt daarheen verhuisd was. Met deze Katharina Wilhelmina Schweikhardt trad Bilderdijk ook in het huwelijk, nadat zijne eerste vrouw Rebecca Catharina Woesthoven overleden was.

Naardien zijne lessen hem geen genoegzaam bestaan opleverden, verliet hij Engeland en had het plan naar Demerary te vertrekken, doch Willem V gaf hem den raad zich naar Brunswijk te begeven, vermoedende dat de hertog hem zeker ondersteunen zou. Hij volgde dien raad op, doch beiden werden teleurgesteld, want hij ontving slechts een klein pensioen, zoodat hij weder tot het geven van privaat-lessen zijn toevlucht moest nemen.

Tien jaren van zijn ballingschap waren voorbijgegaan, toen men er in het vaderland aan begon te denken, den rijk begaafden man en dichter eene goede betrekking te bezorgen. Maar men bleef denken; tot de daad kwam het niet. Het was eerst in 1806, toen Oranje hem van alle verbintenissen ontslagen had, dat Bilderdijk weder voet op vaderlandschen grond zette, tot geen gering ge-

1) Later koning Willem II.

noegen van zijne vrienden. Hij koos Leiden tot zijne woonplaats, doch toen die stad het onheil door het springen van het kruitschip overkwam en gedeeltelijk verwoest werd, vertrok hij naar 's Hage. Maar eene andere reden werkte hiertoe mede. Het was op aansporing van koning Lodewijk, dat hij zich in deze stad nederzette, naardien deze van hem in de nederlandsche taal en letterkunde begeerde onderwezen te worden. Van dezen genoot hij een jaarlijksche toelage van 6000 gulden, maar toen het koninkrijk Holland bij het fransche keizerrijk werd ingelijfd en Napoleon de toelage introk, verviel Bilderdijk weder tot dezelfde behoeftige omstandigheden.

Niet weinig heeft onze dichter met zijne vaderlandsche zangen tot de omwenteling van 1813 bijgedragen. Toen zag hij zich benoemd tot auditeur-militair, welke betrekking hij met ijver en nauwgezetheid waarnam, doch zijn tegenzin in zoodanige ambten gaf aanleiding, dat hij zijn post spoedig nederlegde. Op de vraag van koning Willem wat hij als schadeloosstelling voor zijne ballingschap begeerde, gaf hij zijn wensch te kennen den op te richten leerstoel in de nederlandsche geschied- en letterkunde te bekleeden aan het athenaeum te Amsterdam. Ofschoon de koning hem dien beloofde, kreeg hij den post niet, omdat curatoren dier school zwaarigheid maakte in Bilderdijk's ongezelligen omgang. 't Was voorwaar geen geringe maar wel een grievende teleurstelling.

Bilderdijk vertrok weder naar Leiden, doch 10 jaren daarna naar Haarlem, waar hij ook overleden en in de Groote kerk begraven is (Dec. 1831). De aloude rederijkskamer »De Wijngaardranken» plaatste in 1832 op zijn graf een gedenksteen, waarop enkel zijn naam geschreven staat, maar dit is ook genoeg, want als dichter, taalkenner en geschiedschrijver heeft hij zich een onvergankelijken roem verworven. Vele van zijne gedichten en gedichtbundels zijn bij herhaling uitgegeven. Zijn leerling en vereerder da Costa heeft een nieuwe uitgave bezorgd van den »Ondergang der eerste wereld.»

Bilderdijk had een verbazenden schat van kennis opgedaan. Niet alleen op het gebied van letterkunde, maar ook op dat der rechtsgeleerdheid, der delfstofkunde, der bouwkunde enz. heeft hij zich beroemd gemaakt.

Een jaar vóór hem was zijne vrouw overleden, die zich insgelijks als eene begaafde dichteres heeft bekend gemaakt. In 1816 behaalde zij den eereprijs bij de koninklijke maatschappij van schoone kunsten en letterkunde te Gent door eene Cantate op den »Veldslag van Waterloo" en de koninklijke maatschappij van vaderlandsche taal- en letterkunde te Brugge benoemde haar in 1828 tot eerelid.

Jacobus Bellamy

een nederlandsch dichter werd in 1757 te Vlissingen geboren. Zijne ouders waren behoeftige lieden, die waarlijk niets voor zijne opvoeding doen konden. Gaarne zou hij zich aan de schilderkunst gewijd hebben, doch hij werd bij één broodbakker in de leer gedaan. Meermalen werd hij door zijn meester beknord, wanneer deze hem met een boek in de handen zag, maar niettegenstaande de berisping des meesters bleef zijn leeslust aanhouden. 't Was gelukkig voor hem, toen eenige vermogende lieden zijner geboorteplaats opmerkten, dat er in den jongen bakker een buitengewone aanleg was. Op hunne kosten bezorgden zij hem op de latijnsche school en stelden hem vervolgens in staat om zich aan de hoogeschool te Utrecht tot het predikambt te bekwamen.

Reeds had hij de poëzie beoefend, maar te Utrecht nam zijn smaak voor letterkundige oefeningen door omgang met verdienstelijke mannen zeer toe. Weldra liet hij dan ook dichtstukjes en

stukken in het licht zien. Zijn »Roosje'' wordt in talrijke bloemlezingen aangetroffen.

Bellamy is niet oud geworden. Reeds in 1786 overleed hij aan een keelontsteking, maar vergeten heeft men hem niet, want hij leeft nog altijd door zijne gedichten.

Gijsbert Karel, graaf van Hogendorp.

In gezegend aandenken zal bij elk rechtgeaard Nederlander blijven de man, wiens naam wij hier ter neder schreven. Immers zijn vaderlandsliefde, bovenal getoond in een hachelijk tijdsgezicht, zijn moed, zijn standvastigheid en uitstekende bekwaamheden, welke hij ten dienste des vaderlands aanwendde, geven hem een blijvende plaats in het harte en zal hij daarin blijven leven, ofschoon hij gestorven is.

Gijsbert Karel van Hogendorp zag in Oct. 1762 te Rotterdam het levenslicht. Hij ontving te 's Hage een zorgvuldige opvoeding en zag zich op voorspraak van de prinses van Oranje geplaatst op de kadetten-school te Berlijn. Hier onderscheidde hij zich zoozeer, dat hij gekozen werd, om bij een bezoek van Paul, grootvorst van Rusland, dezen vóór het front van het korps in de fransche taal te begroeten. Dat hij ook zijn tijd aan de school goed besteedde, zien wij daarin, dat hij in 1778 vaandrig werd bij het regiment van prins Hendrik van Pruisen, onder wien hij deel nam in den beierschen successie-oorlog tegen Oostenrijk. Vervolgens trad hij bij dien vorst als page in dienst. Als officier keerde hij bij den vrede naar zijn regiment terug, doch wijdde zijne krachten niet lang aan de vreemden, want in 1782 kwam hij in zijn vaderland weder, waar hij desgelijks officier bij de garde werd. Inge-

nomen met de zaak der vrijheid, wenschte hij zich naar Amerika te begeven en vertrok reeds het volgende jaar derwaarts met onzen gezant van Berkel. Een opgestoken orkaan gaf schipbreuk. Twee maanden lang dobberde hij rond, doch zag zich toen met 40 andere van de 350 schipbreukelingen gered. Met een aanbevelingsbrief van Franklin voorzien, vertoefde hij bijna een jaar op de landgoederen van den grooten Washington. In 1784 kwam hij in het vaderland terug en voegde zich weder bij zijn regiment. Weldra vroeg hij een nieuw verlof en wel om de academische lessen te Leiden bij te wonen. Op zijn 23ste jaar werd hij tot doctor in de rechten bevorderd en wel in de uniform van kapitein der hollandsche garde, iets dat tot hiertoe niet gezien was.

Bij het uitbarsten der onlusten koos hij de zijde van het Huis van Oranje, omdat hij zich niet kon voorstellen, dat Oranje en Nederland van elkander gescheiden konden zijn. Een man als Hogendorp, met zooveel kundigheden en bekwaamheden, moest dan ook van veel nut voor zijne partij wezen. Bij het herstel van den stadhouder in 1787 werd hij tot belooning zijner diensten tot pensionaris van Rotterdam benoemd, welken post hij met ijver vervulde tot 1795. Toen legde hij dien neder en was niet te bewegen, zoolang de fransche heerschappij duurde, eenig ambt te aanvaarden, hoe dikwijls hij daartoe ook werd aangezocht. Hij vormde zelfs het plan om aan de Kaap eene nieuwe nederlandsche volkplanting te bouwen, aan welk voornemen hij veel opofferde, maar dat hij niet mocht verwezenlijkt zien. Te Amsterdam stichtte hij het handelshuis Gijsbert Karel van Hogendorp en Co. en gaf onderscheidene geschriften in het licht, als: »Iets over de armen" — »Missieve over het armwezen" — »Verhandeling over den Oost-Indischen handel" — »Brieven aan een participant in de O. I. Comp." — »Gedachten over 's lands finantiën, voorgedragen in aanmerkingen op het rapport tot een stelsel van algemeene belastingen, uitgebracht den 9 Juli 1800." — Met schrandereren blik

doorzag hij, dat onze Oost-Indiën bij »vrijen handel" een bron van welvaart voor Nederland konden worden en daar zijn werk een meesterstuk van staatkunde was, kon het niet uitblijven of zijne denkbeelden moesten ingang bij de regeering vinden.

Toen de staatkundige gezichteinder een weinig begon op te klaren, verhief hij zijne stem vóór de instelling van een constitutioneelen nederlandschen staat onder het Huis van Oranje, want altijd hoopte hij op het herstel der onafhankelijkheid van het vaderland; zijn buitengewoon doorzicht deed hem inzien, dat Napoleon zich op den duur niet kon staande houden. Hij zorgde er daarom voor, gereed tot handelen te zijn, wanneer de gelegenheid daartoe gunstig was. Hij deelde zijn geheim aan zijne vrienden mede en vormde weldra de kern van een geheim verbond, dat zich spoedig verder uitbreidde, voornamelijk na den slag bij Leipzig, toen elk der verbondenen zich onder zijne vrienden vier degelijke mannen moest uitzoeken, die der goede zaak waren toegedaan, en op hunne beurt weêr vier anderen moesten kiezen, doch zonder dat de eene iets van de anderen wist en zoo was men binnen korten tijd van 400 der aanzienlijksten verzekerd. In het voorjaar van 1813 borst reêds het ongenoegen tegen Napoleon los, maar Hogendorp begreep, dat toen de rechte tijd van handelen nog niet gekomen was en hij het vaderland meer aan de tirannie van Napoleon blootstellen dan tot voordeel wezen zou; maar toen in het najaar de geallieerden het vaderland naderden en men overtuigd was, dat Napoleon op dien oogenblik onmogelijk troepen kon afzenden, toen rekende Hogendorp van de gunstige gelegenheid te moeten gebruik maken. De graaf van Limburg Stirum en de zonen van Hogendorp vertoonden zich het eerst, met de oranjekleur versierd, in het openbaar. De Hagenaars, in geestdrift ontgloeid, volgden dit voorbeeld. De Stassart koos de vlucht en Hogendorp nam met van der Duyn van Maasdam, op aandrang van van Limburg Stirum, in naam des prinsen van Oranje, het algemeen bestuur der

Vereenigde Nederlanden op zich en zwoer op denzelfden dag Napoleon af. De pogingen dier edele mannen gelukten; de prins van Oranje voltooidde die en Nederland was weder vrij en onafhankelijk.

Geen wonder, dat Willem I Hogendorp ondubbelzinnige bewijzen schonk van achting en vertrouwen. Hij benoemde hem tot voorzitter van de commissie, die de grondwet moest samenstellen voor de Vereenigde Provinciën, tot minister van Buitenlandsche zaken en tot vice-president van den Raad van State.

Toen later Holland en België vereenigd werden — wat hem echter niet beviel — werd hij weder voorzitter van de commissie, belast met de vervaardiging der grondwet voor het koninkrijk der Nederlanden. Ook leidde hij als president de tweede zitting der Staten-generaal en werd bovendien tot graaf verheven en met het Grootkruis der orde van den Nederlandschen Leeuw begiftigd.

Zijne zwakke gezondheid veroorloofde hem niet, de betrekking van vice-president van den Raad van State geruimen tijd waar te nemen, zoodat hij daarvan, na herhaalde aanvragen, in 1816 zijn ontslag kreeg met den titel van minister van Staat en een jaargeld van 10000 gulden. Door een verschil van inzichten met den koning werd hem deze titel bij koninklijk besluit van 22 Mei 1819 weder ontnomen. Algemeen geloofde men, dat dit op verzoek van van Hogendorp zelve geschied was, waarom de staatscourant verklaarde, dat de koning dit uit eigen beweging gedaan had.

In 1822 legde van Hogendorp ook zijne portefeuille neder met het doel om de constitutioneele beginselen in het openbaar te verdedigen. Tot in 1826 bleef hij lid van de Tweede Kamer. Of schoon hij zitting had kunnen nemen in de Eerste Kamer der Staten-generaal, verkoos hij echter het lidmaatschap der Tweede, omdat hij oordeelde, daar meer nut te kunnen stichten en door de openbaarheid der handelingen aan zijne landgenooten rekenenschap van zijne beginselen en daden te kunnen afleggen.

Zijne verzwakte gezondheid dwong hem tot rust en daarom stelde hij zich in 1826 niet langer verkiesbaar voor het lidmaatschap der Tweede Kamer, waarin hij door zijne welsprekendheid een sieraad was.

Tot het ambteloos leven teruggekeerd, was hij echter niet werkeloos. Immer bleef hij werkzaam en sloeg met opmerkzaamheid de staatsaangelegenheden van het vaderland, ja, van geheel Europa gade. Ook kon al wat goed en edel was, op zijne hulp en medewerking rekenen.

In de belgische revolutie van 1830 bleef Hogendorp geen lijdelijk en werkeloos aanschouwer. Oogenblikkelijk vatte hij de pen op, hoe in deze hachelijke omstandigheden te handelen.

Een gedurige sukkeling ondermijnde zijn gestel en hij overleed den 5 Augustus 1834. Van der Palm getuigt van hem: »Hij was de man, op wien in den dageraad onzer verlossing het oog van alle braven gevestigd was, en van wien het nageslacht nog onzeker zijn zal, wat het geweest zij, of het vertrouwen op zijne wijsheid, of de eerbied voor zijne deugden, of het voorbeeld van zijne zelfopoffering, hetwelk het meest heeft toegebracht om uit dien blijden dageraad een blijden en helderen dag te doen geboren worden.»

In een »verhandeling over de verdiensten van G. K. van Hogendorp als staathuishoudkundige ten aanzien van Nederland door mr. O. van Rees» vinden wij: »Hij heeft eerstens de grondbeginselen van den constitutioneelen regeeringsvorm, waarbij vrijheid van personen en eigendommen, samenwerking tusschen de Kroon en de Vertegenwoordiging en toezicht der laatste op het bestuur der geldmiddelen op den voorgrond staan, tegen het albeheer van Willem I verdedigd. Hij heeft ten anderen gestreden voor de vrijheid van handel en nijverheid, als den hechtsten steun van 's Lands welvaart, en het onfeilbare middel om Nederland tot den hoogsten trap van bloei op te voeren.»

In zijne geboorteplaats verrees ter eere van Hogendorp een gedenkteeken.

Als een uitstekend natuurkundige heeft zich **Johannes Buys** doen kennen. Hij werd in de wis- en natuurkunde onderwezen door den bekwamen Benjamin Bosma; zag zich als mede-onderwijzer aan diens instituut geplaatst, werd vervolgens makelaar, maar bleef zich steeds op wis- en natuurkunde toeleggen. Met Coenraad Wertz was hij de hervormer der stads-armenscholen te Amsterdam. Zijn »Natuurkundig schoolboek,» dat met de dubbele gouden eerepenning bekroond is, heeft veel tot verspreiding van natuurkundige kennis in ons vaderland bijgedragen. Later ontving hij de zilveren medaille voor zijn »Betoog omtrent het horoscopoptrekken en planectlezen.» Ook nam de Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem en de Vaderlandsche Letteroefeningen verhandelingen van hem op. Hij was voorts lector in de natuurkunde bij de maatschappij Felix Meritis, lid der plaatselijke schoolcommissie, van het Utrechtsch genootschap, van de eerste Klasse van het koninklijk nederlandsch Instituut, ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, enz.

Geboren in 1764 overleed hij in 1838 op zijn buitenverblijf het Huis ten Bosch bij Maarsen.

Cornelis Loots was een uitstekend dichter. Hij ontving eene gebrekkige opleiding en zag zich vervolgens op een handelskantoor geplaatst.

De dichterlijke aanleg, welke in hem sluimerde, werd opgewekt door het lezen van den »Palamedes» en de »Hekeldichten» van Vondel. Toen beproefde hij zelf zijne krachten en door de proeven zijner dichtkunst verkreeg hij toegang tot den dicht- en letterlievenden kring, die zich ten huize van den dichterlijken boekhandelaar P. J. Uylenbroek vereenigde en waartoe ook Helmers behoorde. Met dezen, die later zijn behuwbroeder werd, sloot hij eene duur-

zame vriendschap. Het was vooral na 1795, dat hij zich door zijne vaderlandsche gedichten bekend maakte. Onder deze noemen wij: »Overwinning der Nederlanders op Chattam." — »De volkswoede, aan de nagedachtenis van de gebroeders de Witt." — »De Batavien ten tijde van Cajus Julius Caesar." Dit laatste stuk is een toespeling op den toestand van zijn tijd en zou den dichter in de gevangenis gebracht hebben, indien dit niet door koning Lodewijk verhinderd was. Een lierzang, door hem vervaardigd en uitgegeven, getiteld »De hollandsche taal" werkte krachtig mede om den geest der vrijheid bij de natie te doen ontwaken. Loots heeft vervolgens vele vaderlandsche liederen vervaardigd. Hij was ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, lid van het koninklijk nederlandsch Instituut en van de leidsche maatschappij van nederlandsche letterkunde.

Hij werd geboren in 1765 en stierf in 1834.

Wij noemen **Jan Kops** als een verdienstelijk kruidkundige. In 1765 te Amsterdam geboren, bezocht hij het gymnasium te Amsterdam, waar hij tevens de vaderlandsche letterkunde beoefende. Zijn vriend Adriaan Loosjes, die de kruidkundige lessen van David de Gorter bijwoonde, deed ook de zucht naar natuurstudie in hem ontwaken. Als student aan het seminarium der Doopsgezinden te Amsterdam ingeschreven, woonde hij tegelijk de lessen bij der hoogleeraren aan het atheneum. Eene door hem als student ingezondene verhandeling: »Over de onverschilligheid in godsdienstige zaken" werd door Teyler's godgeleerd genootschap met goud bekroond. Proponent geworden, werd hij weldra als predikant bij de Doopsgezinde gemeente te Leiden beroepen. Het was hem een groote teleurstelling, toen hem het beroep naar Leiden ontging en daarom wijdde hij zich meer dan te voren aan de studie der natuur. In zijne betrekking van directeur van landbouw heeft hij vele gewichtige diensten bewezen. Daartoe behooren zijne aanmoediging

tot bebouwing van woeste gronden, vooral van de duinen, de stichting van commissiën van landbouw, de maatregelen tot verbetering van het paardenras, het veefonds tegen de runderpest, de vestiging van het kabinet van landbouw enz. In 1815 zag hij zich benoemd tot hoogleeraar in de landbouw- en kruidkunde aan de hoogeschool te Utrecht. Met ijver nam hij zijne betrekking waar en vervulde tevens predikbeurten bij de Doopsgezinde gemeente aldaar. Op 70jarigen ouderdom kreeg hij een eervol emeritaat.

Kops was ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, curator van het seminarium der Doopsgezinden, lid der eerste klasse van het koninklijk nederlandsch Instituut, directeur van het provinciaal utrechtsch genootschap, lid der maatschappij van nederlandsche letterkunde enz.

Vele zijn zijne geschriften. — Hij overleed in Januari 1849.

Petrus Groenia was een krijgsman en tevens schilder. Hij werd in 1767 te Makkum in Friesland geboren. Reeds vroeg betoonde hij grooten lust en aanleg voor de schilderkunst, waarom hij aan de leiding van den portretschilder Beekkerk te Leeuwarden werd toevertrouwd. In 1787 bevond hij zich echter als vrijwilliger bij de friesche brigade te Utrecht, werd weldra tot 2den luitenant bevorderd, maar zag zich spoedig genoodzaakt de wijk naar Frankrijk te nemen. Daar zette hij zijne studiën voort. In 1796 in het vaderland teruggekeerd, werd hij 1e luitenant en vertrok in 1802 als kapitein naar Suriname, werd met de ridderorde der Unie versierd, streed in de jaren 1810 en 1811 in Spanje, werd bij Talavéra gewond en was weldra luitenant-kolonel. Bij den terugkeer van Napoleon van Elba werd hij kolonel en ridder van het legioen van eer, en streed bij Waterloo tegen de verbondene mogendheden. Op den 25 October zijn ontslag gekregen hebbende, keerde hij naar zijn vaderland terug en werd daar in zijn vroegeren rang hersteld. Als kolonel woonde hij den tiendaagschen veldtocht bij en ont-

ving de Militaire Willemsorde 4e klasse. Vervolgens verliet hij den dienst om zich verder met de beoefening der schilderkunst bezig te houden. Zijne stukken ontvingen op de tentoonstellingen grooten lof, als zijn »Staatsgevangenen in het Jezuiten-collegie te St. Omer'' — »De slag bij Houthalen'' — »Een stadsgezicht in Spanje'' — »Een landschap'' — en »Een stadsgezicht te Dendermonde.

Groenia overleed op den 1 Juli 1844 te Koudekerk aan den Rijn.

Adrianus François Goudriaan was een uitstekend waterbouwkundige. Ameida was zijne geboorteplaats (1768). Reeds op 20 jarigen leeftijd was hij werkzaam aan de bedijkingen in Staats-Vlaanderen en twee jaren later werd hij belast met de uitvoering der havenwerken aan het Nieuwe Diep en den Helder. Van 1795 tot 1809 zag hij zich in het opperbestuur over de waterbouwkundige en zeewerende werken in Noord-Holland aangesteld. In vele opzichten is hij het land van dienst geweest, maar een van zijn laatste en geenszins een der minst merkwaardige werken is de Zuid-Willemsvaart tusschen 's Hertogenbosch en Maastricht. Zijne verhandeling over de middelen, om de wellen bij het fundeeren van diepe sluizen te bedwingen, werd bekroond door de hollandsche Maatschappij, die hem ook het eeregoud schonk aan zijne verhandeling over de afdamming van het IJ. Drie andere zijner verhandelingen werden bekroond door het bataafsch genootschap n. l. eene over het graven en drooghouden van diepe fundeeringputten; eene over den besten aanleg en de samenstelling van paalen rijswerken; en eene over de middelen tot beletting van de afneming en verlaging onzer zeestranden door zandverstuivingen.

A. van den Ende.

Adriaan van den Ende, geboren den 11 October 1678 te Delft, heeft zijn vaderland groote diensten bewezen. Dit zullen wij zien.

Hij was de zoon van godvreezende en deftige burgerlieden, die door een uitgebreiden handel in lijnwaad een ruim bestaan voor zich en hun talrijk kroost vonden. Adriaan, die door hen tot den geleerden stand werd opgeleid, kwam met zijn 10^e jaar op de latijnsche school zijner geboorteplaats en werd daar grondig voorbereid tot het academisch onderwijs. Aan de hoogeschool te Leiden gekomen, maakte hij de grootste vorderingen, terwijl zijne vroomheid en reine zeden hem algemeen geacht en bemind maakten. In 1792 keerde hij naar Delft terug en leidde zich verder toe op de theologie. Na afgelegd examen werd hij als predikant te Roosendaal beroepen. Spoedig won hij hier aller liefde en achting, inzonderheid die van de vrouw der heerlijkheid, en haren zoon den baron Torck.

Intusschen werden de staatsgeschillen heviger. Toen eerst de pruisische en later de fransche troepen ons land overstroonden, achtte baron Torck het onraadzaam deze op zijn slot af te wachten en verzocht van den Ende hem naar zijne heerlijkheid Petkum in Oost-Friesland te vergezellen. Van den Ende voldeed aan dit verzoek en dewijl aldaar de schoolverbetering veel opgang maakte, trok deze zijne aandacht. Al de werken, die daarop betrekking hadden, schafte hij zich aan, om daarmede zijn voordeel te doen als hij te Roosendaal zou teruggekeerd zijn. Zonder dat hij het wist, leidde hij den grondslag voor zijne toekomstige betrekking.

In 1797 werd hij te Voorschoten beroepen, welk beroep hij aannam, doch niet lang betrad hij daar den kansel, naardien een hevige borstkwaal, vergezeld van herhaalde bloedspuwingen en ont-

stokene longen het hem onmogelijk maakten zijn werk langer voort te zetten, zoodat hij zeven maanden na zijne bevestiging zijn ontslag moest vragen. Van Maart 1798 tot October 1800 was hij buiten betrekking, maar daarom toch niet werkeloos. Hij hield zich bezig met het vertalen voor de drukpers van eenige werken uit het Engelsch, het vervaardigen van eenige recensien voor den »Kunst- en Letterbode,“ het afnemen van vergelijkende examens voor opengevallen onderwijzersplaatsen in de nabuurschap op verzoek van den Agent van opvoeding van der Palm, en het geven van opleiding aan twee jongelingen, die zich voor de hoogeschool voorbereidden.

Van der Palm, zeiden wij, was Agent van Opvoeding. Hij verbond v. d. Ende als amanuensis aan zijn agentschap, met last zich bezig te houden met het onderzoek en het nasporen van al wat tot de verbetering van het onderwijs leiden kon, en daarvan opgave te doen en over alle stukken, het schoolwezen betreffende, welke hem door den Agent ter bewerking werden aanbevolen, bereedeneerde voordrachten aan te bieden en verderen dienst te bewijzen.

In 1802 werd hem de samenstelling van een handboek voor de onderwijzers in de openbare lagere scholen opgedragen en reeds in het volgende jaar was hij met het eerste deel daarvan gereed. Jammer dat het tweede deel nooit gevolgd is, ofschoon het eerste een volkomen geheel uitmaakt.

In 1803 werd van der Ende aangeschreven, de jaarlijksche vergaderingen uit de departementale schoolbesturen ter zijde te staan. Tevens was hij in de gelegenheid, om de verbeteringen, in zijn handboek aangegeven, in praktijk te brengen, daar hij reeds in 1801 te Haarlem tot curator van de latijnsche scholen werd aangesteld, waaraan het opzicht over de lagere scholen verbonden was.

Van den Ende, die meer en meer en zeer grondig met den

geheelen toestand van het onderwijs was bekend geworden, kreeg een aanschrijving de noodige verbeteringen in de wet van 1803 voor te stellen. Dewijl het hem bleek, dat die wet onmogelijk behouden kon blijven, ontwierp hij een nieuw reglement, 't welk met eenige kleine wijzigingen en veranderingen goedgekeurd en aan den staatsraad werd voorgelegd en aangenomen.

Sedert 1800 had v. d. Ende zich te Haarlem metterwoon gevestigd. Zijne bekende liefde voor de natuurwetenschappen en zijne bekwaamheid daarin deden hem reeds in 1801 het lidmaatschap van Teylers tweede genootschap, benevens dat der hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem verwerven. In 1803 werd hij benoemd tot lector der proefondervindelijke natuurkunde bij eerstgenoemde stichting, en die betrekking werd nog uitgebreider en voordeliger, toen hij in 't volgende jaar voor het professoraat in de logica, metaphysica & theologia moralis aan de hoogeschool te Groningen bedankt had.

Met het aanbieden der schoolwet, in 1806 aangenomen, werd hem de betrekking van commissaris van het lager schoolwezen opgedragen. Bij de komst van Lodewijk Napoleon tot den troon, sloeg Gogel voor, dezen post als bezuinigingsmaatregel af te schaffen, maar het was voor het onderwijs gelukkig, dat Lodewijk dien in stand hield; hij benoemde van den Ende zelfs tot inspecteur van het lager schoolwezen en onderwijs (1808), terwijl hij in het volgende jaar de betrekking ontving van chef de bureau bij het ministerie van Binnenlandsche zaken, met behoud van vroeger genoemden titel. Ook werd hem opgedragen onder toezicht van den minister en van den directeur van wetenschappen, zich onledig te houden met al wat het latijnsche schoolwezen betrof.

Toen wij bij Frankrijk ingelijfd waren, behield van den Ende zijne bediening en werd in 1811 tot inspecteur-generaal van de keizerlijke universiteit benoemd. Twee jaar daarna werd hij weder aangesteld tot commissaris voor de zaken van het publiek onderwijs, en om-

dat de heer Wijnbeek in 1816 als inspecteur der latijnsche scholen was benoemd, ontving van den Ende eene aanstelling als hoofd-inspecteur van het middelbaar- en lager onderwijs.

Was v. d. Ende een man, die overal met raad en daad bijstond, die algemeen geacht en bemind was, het kon niet anders, dan allen, die met het onderwijs in betrekking stonden, bedroeven, toen in 's konings besluit van 8 Aug. 1832 de betrekking van hoofd-inspecteur van het lager- en middelbaar onderwijs met 1 Januari 1833 opgeheven en vereenigd werd met die van den inspecteur der latijnsche scholen. Eervol en met dankzegging voor zijne langdurige den lande bewezene diensten werd v. d. Ende met een pensioen van 3000 gulden ontslagen. Dat men waarde hechte aan 't geen v. d. Ende voor het onderwijs gedaan had, blijkt uit het geschenk, 't welk de provinciale commissie van onderwijs in Noord-Holland hem aanbood. Dit geschenk bestond uit een zilveren inktkoker met een gepast opschrift, dat hem den verbeteraar van het onderwijs in Nederland, den stichter van dat in België noemde.

Ofschoon tot rust wedergekeerd, was zijne rust geene werkeloosheid. Nimmer verloor hij het onderwijs uit het oog. Ook hield hij zich met natuurkundige onderzoekingen bezig, schreef drie verhandelingen over den »Waterram" en eene »Geschiedkundige schets van Neêrlands schoolwetgeving."

Op den 25 Juni 1846 door een zenuwberoerte overvallen, die zijne onderste ledematen verlamde en zijn spraak belemmerde, overleed hij drie dagen daarna.

Was v. d. Ende een voorbeeld van werkzaamheid, ook als christen was hij dit. De godsdienst toch was hem een behoefte des harten, die zich in zijn daden openbaarde. Hij was mededeelzaam jegens behoeftigen en trachtte meer door vriendelijke terechtwijzing dan door strenge berisping te verbeteren, wat verbeterd moest worden. Door zijne onderhoorigen werd hij bemind en ge-

acht, dewijl hij zijne dienstboden als zijne huisgenooten beschouwde. Ontmoette hij op zijne wandelingen landlieden en arbeiders, dan had hij spoedig een gesprek met hen aangeknoopt, om hen, 't zij bij een mislukten, 't zij bij een voordeeligen oogst, op God te wijzen.

Mocht v. d. Ende voor velen een voorbeeld ter navolging wezen!

F. W. Conrad.

Hebben wij meer dan eens den naam van een waterbouwkundige uitgesproken, wij mogen ook Frederik Willem Conrad niet vergeten. In 1769 te Delft geboren, werd hij kweekeling in de stichting der vrouwe van Renswoude. Eerst legde hij zich toe op de militaire genie en vervolgens op de waterbouwkunde. In 1788 zag hij zich benoemd tot landmeter van den Hove van Holland en vervaardigde met den landmeter Engelman uitmuntende kaarten van den Neder-Rijn en de Lek, en van de landen van Heusden en Altena. In 1796 werd hij bevorderd tot adjunct-generaal opziener bij het Hoogheemraadschap van Rijnland en kwam daardoor in betrekking met den beroemden inspecteur-generaal van den Waterstaat Brunings. In 1798 was hij lid van de commissie tot droogmaking van de nieuwkooische en zevenhovensche plassen en tot vervening van den Krimpenerwaard. Voorts werd hij in 1800 benoemd tot commissaris-inspecteur van 's Lands waterwerken; in 1802 werd hij belast met het onderzoek omtrent eene uitwatering van den boezem van Rijnland bij Katwijk, alsmede bevorderd tot inspecteur van 's Lands zeehavens en zeegaten in het Noorderkwartier. In 1805 werd hij lid eener commissie voor de sluis- en dokwerken te Hellevoetsluis en na den dood van Brunings in

diens plaats inspecteur-generaal van den Waterstaat in Holland.

Conrad was een uitstekend man, aan wien het vaderland veel verplichting heeft, maar vele jaren mocht hij niet ten nutte van het land werkzaam wezen, naardien hij reeds op 39jarigen leeftijd overleed (6 Februari 1808).

Van der Duyn van Maasdam.

Waar wij van Hogendorp eene plaats in onze levensschetsen gaven, zouden wij aan de nagedachtenis van Adam François Jules Armand, graaf van der Duyn van Maasdam te kort doen, wanneer wij hem vergaten. Immers ook hij was een ijverig bevorderaar onzer onafhankelijkheid in het jaar 1813.

In April 1771 te Deventer geboren, trad hij eerst in den krijgsveldtoestand, werd in 1789 lid der ridderschap van Holland en begaf zich op 20jarigen leeftijd naar de hoogeschool te Leiden, waar hij den doctorsgraad in de beide rechten verwierf. Nadat hij zich te 's Hage gevestigd had, werd hij baljuw en dijkgraaf van Woudrichem en zag zich vervolgens geplaatst aan het Hof van de erfprinses van Oranje. In 1795 vertrok hij metterwoon naar Utrecht, doch keerde in 1812 naar 's Hage terug. Hier was het, dat hij zich met van Hogendorp en van Limburg Stirum aan het hoofd der volksbeweging stelde, om het fransche dwangjuk af te schudden. In naam van den prins van Oranje aanvaardde hij zelf het bewind en maakte dit den 21 November 1813 den volke bekend. Nadat Oranje zelf de teugels der regeering in handen had genomen, werd v. d. Duyn lid van den Raad van State en ambassadeur te Londen, in 1815 lid van de commissie tot herziening der grondwet, curator der leidsche hoogeschool en grootkruis der orde van den Nederlandschen Leeuw, terwijl de koning hem in den graven-

stand opnam. Twee jaren daarna (1817) werd hij gouverneur van Zuid-Holland, welke betrekking hij tot 1844 bekleedde, doch toen vroeg hij zijn ontslag, nadat hij tot opperhofmaarschalk was benoemd. Toen in 1848 onder koning Willem II de grondwet zou herzien worden, was hij een ijverig medewerker daaraan.

v. d. Duyn was lid van de Maatschappij van nederlandsche letterkunde te Leiden, ridder-grootkruis van de wurtemburgsche Kroonorde en van de Alexander-Newsky-orde.

Hij overleed den 19 December 1848.

Wanneer wij de namen van van Hogendorp, van der Duyn van Maasdam enz. op de lippen nemen, dan staat onwillekeurig ons den persoon van **Leopold graaf van Limburg Stirum** voor onze geest. Immers ook hij behoorde tot dat verbond, 't welk de vrijheid van Nederland bezworen had? Het was van Limburg Stirum, door wiens tusschenkomst de bondgenooten verzekerd waren van het bondgenootschap van Pronk, een man, die grooten invloed bezat onder de visschers van Scheveningen, en die, voor de goede zaak gewonnen, op zich nam, op het eerste ontbod, 50 man te leveren. Stirum had ook de zorg op zich genomen van al wat tot wapening en verdediging betrekking had. Het gelukte hem, de geheele nationale garde, uit 300 man bestaande, te winnen. Toen in den Haag de volksbeweging van Amsterdam bekend werd, liet van Stirum zich aanstonds met de oranje kokarde op den hoed zien, om zich naar de woning van van Hogendorp en daarna naar die van Slicher te spoeden om met dezen den adjunct-maire, Faber van Riemsdijk te bezoeken en het tot stand brengen van een voorloopig bestuur te beproeven. Aan het huis van van Hogendorp, waar zich de verbondenen vergaderden, werden twee afkondigingen vastgesteld, waarvan bij de eene Stirum gemachtigd werd op te treden als gouverneur van den Haag voor den prins van Oranje.

De geestdrift en de opgewondenheid des volks wist van Stirum te vermeerderen, om alzoo den aanwezigen Franschen schrik in te

boezemen, welke pogingen hij met een gewenschten uitslag be-
kroond zag.

Het was ook in de woning van van Stirum dat de Oranje-vorst
het eerst na zijne aankomst te 's Hage binnentrad, die ook zijn
huis openzette voor elk, die den vorst wilde zien en bezoeken.

Ook van Stirum heeft een belangrijk aandeel in de verlossing
onzes lands genomen, om daarna nog veel ten nutte van dat land
te doen.

Het jaartal 1774 geeft ons twee groote mannen ter beschouwing.
In Februari werd Eise Eisinga, en in Juli David Jacob van Lennep
van genoemd jaar geboren.

Eise Eisinga was een vernuftige Fries, beoefenaar der sterrekunde
en de maker van het naar hem genoemde »Planetarium» te Franeker.
Te Dronrijp, zijne geboorteplaats, was zijn vader wolkamer
en tevens een groot vriend van kunst en wetenschap. Ook de
zoon had reeds in zijne vroege jeugd eene groote liefde voor de
wiskunde opgevat en elk oogenblikje ledigen tijd, dat hij vinden
kon, besteedde hij aan zijne lievelingsstudie. Te Franeker genoot
hij het onderwijs in de wis- en sterrekunde. Door eigen onderzoek
breidde hij vervolgens zijne kundigheden uit, ofschoon zijne hulp-
middelen gebrekkig waren. In den leeftijd van 18 jaren schreef
hij eene verhandeling, in welke hij alle zons- en maansverduiste-
ringen had berekend, die er tot aan het einde der toen loopende
eeuw zouden plaats hebben. Daarbij teekende hij die verduiste-
ringen zeer nauwkeurig af, welke te Franeker zichtbaar zouden
zijn, zoodat men met een oogopslag den tijd van het begin, het
midden en het einde der verduistering, hare grootte, de zijde waar
zij begon, alsmede den schijnbaren weg van de maan kon op-

merken. Hij gaf nog meer proeven van zijn sterrekundige bekwaamheden.

Intusschen had hij zich als wolkammer te Franeker gevestigd. In 1787 werd hij lid van het defensie-wezen aldaar, doch zag zich om staatkundige redenen voor 5 jaar uit Friesland verbannen. In 1795 naar Franeker teruggekeerd, zag hij zich aldaar tot lid van den raad benoemd, terwijl hem velerlei betrekkingen werden opgedragen, o. a. ook die van ontvanger van 's Lands middelen. Wellicht dat deze betrekking een gevolg was van zijn uitgegeven boekje: »De Vriesche koopman, zijnde eene uitrekening van alle imposities en Binnenlandsche middelen, vervat in 's Lands lijst of placaat enz.» Maar grooter roem verwierf zich Eisinga door de vervaardiging van zijn planetarium, dat niemand, die Franeker bezoekt, verzuimt te zien. Dit planetarium bevat eene voorstelling van ons zonnestelsel met de verschillende planeten, die zich aan den zolder van het vertrek met hare natuurlijke omloopstijden rondom de zon bewegen. Behalve een viertal koperen raderen, die hij bij een uurwerkmaker bestelde, is dat geheele kunststuk in den tijd van 7 jaar door hem zelve vervaardigd.

De beroemde hoogleeraar van Swinden, die destijds aan de Hoogeschool van Franeker was verbonden, kwam het bezichtigen en besteedde daartoe verscheidene uren. Hij betuigde den schrander Eisinga zijne ongeveinsde bewondering en gaf eene beschrijving uit van het door dezen daargestelde planetarium.

Maar het was niet alleen de beroemde van Swinden, die met verwondering het kunststuk aanschouwde, ook zoo veel anderen en onder deze zelfs koning Willem I met zijne beide zonen. Geen wonder, dat de vorst den kunstenaar versierde met de orde van den Nederlandschen Leeuw.

Het planetarium met het huis, waarin het zich bevindt, werd door het Rijk aangekocht, terwijl aan Eisinga zelve gedurende zijn leven, het toezicht over zijn kunststuk werd opgedragen en

aan zijne nakomelingen de vergunning geschonken, om het huis te blijven bewonen.

Het jaar 1828 was het sterfjaar van dezen beroemden man.

David Jacob van Lennep, een uitstekend letterkundige, onderscheidde zich reeds vroeg door een uitstekenden aanleg. Na volbrachte studiën werd hij bevorderd tot doctor in de beide rechten, waarna hij te 's Gravenhage den eed aflegde als advocaat voor het Hof van Holland en zich in 1796 als zoodanig vestigde te Amsterdam. Weldra zag hij zich met verschillende werkzaamheden belast, maar bij al die werkzaamheden vergat hij de latijnsche poëzie niet, die hij reeds als student beoefend had. Met eenige zijner vrienden stichtte hij het tijdschrift »De Arke Noachs,» dat grooten opgang maakte. In 1799 werd hij tot het hoogleeraarschap te Leiden beroepen. Toen verdeelde hij zijn tijd tusschen zijne ambtsbetrekking, zijne letterkundige studiën, den omgang met geleerde vrienden, het huisgezin en de vermaken van het buitenleven, vooral de jacht en visscherij. Met Bilderdijk en Siegenbeek was ook hij de onderwijzer van koning Lodewijk. Bij de omwenteling van 1813 koos men hem tot lid van het provisioneel bestuur. In 1814 werd hij lid der commissie tot regeling van het hooger onderwijs en commissaris van de kweekschool voor de zeevaart.

Ons bestek laat niet toe al de werken op te noemen, die uit de pen van den geleerden van Lennep gevloeid zijn, want zij zijn vele.

Hij overleed in Februari 1853.

N. G. van Kampen.

Nicolaas Godfried van Kampen bekleedt onder de vele geleerde en beroemde mannen van ons vaderland eene aanzienlijke plaats. Hij behoorde tot de weinigen, die alles aan eigen vorming te danken hadden en die om hunne veelomvattende kennis in onderscheidene wetenschappen hoog staan aangeschreven.

Van Kampen werd den 15 Mei 1776 te Haarlem geboren. Daar was zijn vader bloemist. Spoedig verloor hij dien en toen zond zijne moeder hem eerst naar Crefeld en daarna naar Mühlheim aan de Ruhr, om aldaar de kostscholen te bezoeken. Met onvermoeiden ijver legde hij zich op de beoefening van kunsten en wetenschappen toe, bovenal trachtte hij eene grondige kennis van de geschiedenis te verkrijgen, omdat hij daarvoor de grootste neiging bezat. 't Was echter tegen den zin van zijn opvoeder. In 1792 naar Haarlem teruggekeerd, legde hij zich op het vaderlijk bedrijf, de bloemisterij, toe, doch drie jaren daarna begaf hij zich als leerling naar den boekhandelaar Murray te Leiden. Hij oefende zich inmiddels met den grootsten ijver in de kennis der oude en nieuwe talen en verbond zich in 1801 aan de redactie der leidsche krant. In het volgende jaar werd hij deelgenoot in bovengenoemden boekhandel, doch daar deze achteruitging en hem met het geheele verlies van zijn vermogen bedreigde, onttrok hij zich aan de zaak en begon nu les te geven in nieuwe talen. Onverwachts greep er een verandering in zijne levensomstandigheden plaats. Er zou te Alphen bij Leiden eene krant worden uitgegeven en aan van Kampen werd verzocht de redactie op zich te nemen. Hij meende die aanbieding niet te mogen weigeren, naardien de voordeelen, aan die betrekking verbonden, aanzienlijk waren. Door verkeerde berekeningen mislukte evenwel de onderneming, waarom hij zich

genoodzaakt zag naar Leiden terug te keeren en zijne betrekking aan de leidsche krant en zijne lessen in de engelsche en hoogduitsche talen te hervatten. Ook verrijkte hij onze letterkunde met zijne geschied- en aardrijkskundige geschriften, terwijl zijne vertalingen, uit de meeste levende talen van Europa, gunstig ontvangen werden.

De tijd der fransche overheersching was voor onzen van Kampen een tijd van tegenspoeden. Wel trachtten zijne vrienden, de hoogleeraren Siegenbeek en Tydeman hem eene vaste betrekking te bezorgen, maar hierin slaagden zij niet, zoodat hij, door den nood gedrongen, naar den post stond van onderwijzer op eene der scholen van het departement der maatschappij: tot nut van 't Algemeen te 's Hage. Hiervan werd hij echter teruggebracht. Eindelijk gelukte het zijnen vrienden hem bij de nieuwe inrichting van het hooger onderwijs in 1815 de meer bepaalde letterkundige betrekking van lector in de hoogduitsche taal aan de leidsche academie geplaatst te zien. Tevens gaf hij wekelijks lessen in de nederlandsche geschiedenis en letterkunde aan het instituut van de Raadt te Noordhey en te Amsterdam.

Gedurende de dertien jaren in welke hij den post van lector bekleedde, zagen zijne uitvoerigste werken het licht, waardoor zijn roem als geschiedschrijver gevestigd werd. Nog immer hebben die werken groote waarde.

In 1829 was eindelijk de tijd gekomen, dat van Kampen de belooning voor al zijne moeiten en werkzaamheden mocht genieten. Toen werd hij benoemd tot hoogleeraar in de nederduitsche taal en letterkunde en de vaderlandsche geschiedenis aan het athenaeum te Amsterdam. Ofschoon nu een onafhankelijker, een onbezorgder bestaan zijn deel was, ging hij steeds voort door zijne geschriften overal nut te stichten.

Deze werkzame man stierf op den 15 Maart 1838.

Mocht ook van Kampen in zijn dagelijksch verkeer wat afge-

trokken en de gebruiken der samenleving hem vreemd zijn, zijne uitmuntende gaven van verstand en hart maakten hem beminnelijk. Van Kampen was een christen, die in Christus al zijn troost en sterkte vond.

Pieneman.

Den naam van J. W. Pieneman te verzwijgen, zou inderdaad zijn 's mans verdiensten verloochenen. Immers hij heeft zich mede als een der grootste schilders doen kennen. Bezie slechts zijn »Veldslag van Waterloo'' en gij zegt, dat is het werk van een groot kunstenaar.

Pieneman, die te Abcoude in 1779 geboren werd, was nauwelijks twee jaren oud, toen hij zijn vader door den dood verloor. Zijn moeder vertrok daarop naar Amsterdam en had geen ander plan, dan haren zoon voor den handel te doen opleiden. Maar Pieneman begeerde geen koopman te worden. Hij had een anderen wensch en zijne moeder was verstandig genoeg, zijne neiging tot de schilderkunst te bevredigen. Spoedig maakte hij ook groote vorderingen.

In 1801 loofde Felix Meritis een ereprijs uit op »Een landschap bij onweder.'' De prijs werd door hem behaald. In het volgende jaar behaalde hij dien op »Een bij maneschijn verlicht landschap.'' In 1804 verwierf hij bij de leidsche academie den eersten prijs voor zijne schilderij »Lysimachus'', die, na door Alexander den grooten gekwetst te zijn, door dien vorst verbonden wordt. Ook, voor »Eene in brand staande schuur bij maneschijn,'' viel hem eene onderscheiding ten deel. In het volgende jaar werd hij benoemd tot onderwijzer aan de toen te Amersfoort gevestigde en later naar

Delft overgebrachte artillerie- en genieschool, eene betrekking, welke hij tot in 1816 vervulde, doch die verliet, toen hij in dat jaar door koning Willem I werd aangesteld tot directeur van diens kabinet te 's Hage. Vier jaren later werd hij tot eersten directeur benoemd der koninklijke amsterdamsche academie van beeldende kunsten, eene betrekking, welke hij tot aan zijn dood heeft bekleed.

Pieneman heeft zich een europeeschen roem verworven door zijne historische schilderstukken, als: »De heldenmoed des prinses van Oranje bij Quatre-bras,» »De overgave van Hasselt», dat door Willem II ten geschenke gegeven werd aan de militaire academie te Breda. Voor zijn »Veldslag van Waterloo» is hij driemaal naar Londen geweest, ter vervaardiging der portretten. Die schilderij is door Willem I aangekocht voor de som van 40.000 gulden, die haar aan zijn zoon, den held van Waterloo, ten geschenke gaf en thans op het paviljoen te Haarlem geplaatst is.

Maar niet alleen door zijne historische stukken, ook als portret-schilder heeft Pieneman grooten roem behaald.

Hij stierf in 1853 in den ouderdom van 74 jaren. De leden van het genootschap »Arti en Amicitiae,» waarvan hij mede oprichter en president-honorair was, namen gedurende een half jaar den rouw aan en vergezelden zijn lijk naar de Nieuwe-Zijdskapel, waar hij ter aarde besteld werd. J. van Lennep hield een lijkrede op hem.

Pieneman was lid der 4^e klasse van het koninklijk nederl. insti-tuut, van de brusselsche, gentsche en amsterdamsche maatschappij van fraaie kunsten, ridder van den Nederlandschen Leeuw en kom-mandeur der Eikenkroon.

Het geboortejaar van Pieneman was ook dat van den uitstekenden toonkunstenaar **Daniël Brachthuiser**. Naar het lichaam was

hij niet gelukkig, want reeds op den jeugdigen leeftijd van 3 jaren verloor hij zijn gezicht en had daarenboven als kind met velerlei kwalen te worstelen. Maar, waar het lichaam niet voorspoedig ontwikkelde, te meer deed dit zijn geest. Reeds vroeg leerde hij de fransche taal en ziende, dat de knaap veel lust tot de muziek openbaarde, werd hij op 12jarigen leeftijd ter leering overgegeven aan Focking, den bekwamen organist bij de doopsgezinde gemeente te Amsterdam. Twee jaren had hij het onderwijs van dien voortreffelijken leermeester genoten, toen de betrekking van organist in de Nieuwe-Zijdskapel openviel en de 14jarige knaap werd gekozen haar te vervullen. Waarom? Omdat men medelijden met den blinden jongman had? Niet daarom, maar omdat hij de bekwaamste van al zijne mededingers was.

Nu zette hij zijne muziek-studie met den meesten ijver voort. Weldra kende hij de voornaamste kunststukken der grootste meesters van buiten, de voorspelen en fuga's van Bach benevens de wijzen en woorden der 150 psalmen. Slechts eenmaal behoefde hij iets te hooren, om het met juistheid na te spelen.

Toen hij 22 jaren oud was, werd hij organist in de Nieuwe Kerk. Zoowel om zijn uitmuntend spel als om zijne voortreffelijke gaven als mensch was Brachthuiser zeer geacht.

Hij stierf in den ouderdom van 53 jaren.

Met het noemen van den naam van Brachthuiser mogen wij ook dien van den voortreffelijken **Johs. Bastiaans**, weleer organist der Groote Kerk te Haarlem, niet onvermeld laten.

Het jaar 1780 zag drie beroemde personen geboren worden. J. graaf van den Bosch, M. N. Beets, H. Tollens Cz.

Jan, graaf van den Bosch. Op zijn 17^e jaar in dienst als lui-

tenant der genie gekomen, vertrok hij in 1801 als kapitein-adjutant van den gouverneur-generaal van Overstraten naar Java. Hier versterkte hij Batavia, werd in 1804 bevorderd tot majoor en tot adjudant van den gouverneur-generaal Sieberg. In 1807 werd hij luitenant-kolonel en adjudant-generaal van den gouv.-gen. Wiese, doch ongenoegen met den gouv.-gen. Daendels deed hem in 1808 met den rang van kolonel zijn ontslag nemen. Tot in het laatst van 1813 bleef hij buiten dienst, doch werd toen in zijn vroegeren rang geplaatst als adjudant bij den generaal Kraijenhoff, bezette Utrecht en voerde bevel over de troepen, welke Naarden belegerden. Later werd hij chef van den generalen staf bij den generaal Constant de Villers. In 1823 werd hij benoemd tot administrateur der zaken van militie en schutterij bij binnenlandsche zaken.

Maar welk goeds nu heeft v. d. Bosch voor het vaderland gedaan? Vooreerst heeft hij zich verdienstelijk gemaakt door zijn geschrift »Nederlandsche bezittingen in Azië, Amerika en Afrika; haar toestand en aangelegenheid wijsgeerig, staatkundig en aardrijkskundig beschouwd, met bijvoeging van de noodige tabellen en een atlas nieuwe kaarten." 2°. door zijne »Verhandeling over de mogelijkheid, de beste wijze van invoering en de belangrijke voordeelen eener algemeene armen-inrichting in het Rijk der Nederlanden voor het vestigen eener landbouwende kolonie in het noordelijk gedeelte." Dit geschrift gaf aanleiding dat v. d. Bosch de menschlievende grondlegger werd van onze koloniën van weldadigheid, waaraan hij onder het toezicht van prins Frederik der Nederlanden vele jaren zijne krachten ten beste gaf. Toen hij echter door koning Willem I in 1828 als commissaris-generaal naar West-Ind. werd gezonden, moest hij zich aan dien arbeid onttrekken, maar was dit voor de koloniën een verlies, voor West-Ind. was het een voordeel, want ook daar bracht hij veel goeds tot stand. Zijn diensten werden ook beloond, toen hij zich als gouv.-

gen. van Oost-Ind. benoemd zag. Het was juist in den tijd, dat met den bekenden Dipo Negora een hardnekkigen oorlog gevoerd werd, aan welken oorlog v. d. Bosch door het gevangen nemen van dezen opstandeling een einde maakte. Voorts heeft hij daar veel nut gedaan. In het Moederland teruggekeerd (1834) werd hij benoemd tot minister van Koloniën. Voorts zien wij hem in 1842 als lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal optreden en als zoodanig spande hij alle krachten in, om mede te werken tot herstel van 's Lands verwarde geldmiddelen. De belangrijke brochures, welke hij over deze zaak uitgaf, getuigen van zijne warme vaderlandsliefde.

V. d. Bosch was lid van het koninkl. nederl. Instituut, van de nederl. maats. van Letterkunde te Leiden en honorair lid van het provinciaal utrechtsch genootschap, voorzien met de Militaire Willemssorde 3^e klasse en met het grootkruis der orde van den Nederlandschen Leeuw.

Hij overleed in 1844.

Martinus Nicolaas Beets was een uitstekend en algemeen geacht schei- en artsenijsmengkundige te Haarlem, ook zijn geboorte- en sterfplaats. Op 8jarigen leeftijd verloor hij zijn vader, die boekhandelaar was. Na het onderwijs op de latijnsche school zijner geboortestad te hebben ontvangen, werd hij vervolgens opgeleid tot apotheker en chimist. In 1812 schreef hij »Grondbeginselfen der artsenijsmengkundige scheikunde enz.» een werk, dat met grooten bijval ontvangen werd. Zijn »Volksscheikunde» werd met goud bekroond.

Beets was een man van ongemeene bekwaamheid en algemeen geacht om zijne beminnelijke hoedanigheden. Voor elk, met wien hij in aanraking kwam, 't zij rijk of arm, was hij een vriend en raadsman. Geen wonder dan ook dat aan een man als Beets veelvuldige betrekkingen werden toevertrouwd. Hij was lector in de scheikunde aan de Klinische school te Haarlem, eene school, welke

destijds een aantal leerlingen telde. Voorts was hij directeur der nederlandsche huishoudelijke maatschappij, lid der commissie van toezicht op het onderwijs aan de stads-scholen enz. Met lust en ijver, met belangstelling en nauwkeurigheid nam hij al die betrekkingen waar en hij mocht zich door een standvastige gezondheid en een krachtig lichaam verheugen, om haar naar eisch te kunnen vervullen. Op omstreeks 80jarigen leeftijd schreef hij nog anonym een »Handboekje voor het aanschouwelijk onderwijs in de bewaarscholen.»

Hij overleed in den hoogen ouderdom van bijna 90 jaren.

Hendrik Tollens Cz. Bij het uitspreken van dien naam staat voor onze verbeelding den »Volksdichter» bij uitnemendheid en ligt het »Wien Neêrlands bloed» ons op de lippen.

Tot op zijn 15^e jaar was hij op kostschool, te Elten, doch kwam toen naar Rotterdam terug om op het kantoor zijns vaders zijn plaats achter den lessenaar te vinden. Toen reeds liet hij zijne neiging tot de poëzie zien en weldra liet hij zich ook als een voortreffelijk dichter kennen. Toch kon hij alleen zijne snipperuren besteden aan zijn lust tot dichtelijke oefeningen, want zijn vader had hem weldra de hoofdadministratie van zijn handel opgedragen, dien hij na 's vaders dood met zijne twee broeders en later alleen voortzette.

Hoe ook zijn ziel haakte naar dichtelijke ontboezemingen, nimmer zou hij een oogenblik zijne zaken daarvoor opofferen. Zijn zinspreuk was: »De zaken gaan voor.» Wanneer wij dit in het oog houden, dan moeten wij inderdaad verbaasd staan over het aantal dichtstukken door hem voortgebracht en die, als wij gewoon zijn te zeggen, in verloren oogenblikken, uit zijne pen gevloeid zijn. Maar het is ons ook een bewijs van zijne geestesvlugheid.

In 1803 schreef de bataafsche maatschappij: »Kunstliefde spaart geen vlijt» een prijsvraag uit, n.l. een »Lofdicht op Hugo de Groot.» De reeds bejaarde Loots en de 23jarige Tollens traden

met elkander in 't letterkundig strijdperk. En welke was de uitslag? Loots behaalde de gouden, hij de zilveren medaille. Twee jaren later was hij weder met Loots in 't gareel. Toen gold het het schoonste gedicht over den »Dood van Egmond en Hoorne'' en hij behaalde de overwinning.

Verre echter dat dit bij den ouden dichter kwaad bloed zette. Integendeel, Loots en Tollens waren de beste vrienden.

Toen van Kinsbergen een nationaal volkslied wenschte in plaats van het »Wilhelmus van Nassouwen'' behaalde Tollens den door hem uitgeloofden prijs en weldra was het »Wien Neêrlands bloed'' in aller mond.

Geen Nederlander zal voorzeker onbekend zijn met Tollens' uitstekend »Tafereel der overwintering van de Hollanders op Nova-Zembla'', welk dichtstuk in verschillende vormen herdrukt werd en zoowel als volksboek als in prachtuitgaaf, keurig geïllustreerd, verscheen.

Meermalen trad Tollens als spreker op in de vergaderingen der hollandsche maatschappij en het was op haar verlangen, dat hij den 20 Nov. 1820 in de kerk der luthersche gemeente te Leiden met v. d. Palm het lijkfeest van Borger vierde. Drie jaren later trad hij weder met v. d. Palm op, maar toen op een vreugdefeest. Het was het 4^e eeuwfeest van de uitvinding der boekdrukkunst. Hij las toen zijn met goud bekroond dichtstuk over dat onderwerp voor.

Liet Tollens bij de omwenteling in 1813 en in 1815 zijne vaderlandsche zangen hooren, ook zoo in 30 en 31.

Op 66jarigen leeftijd onttrok hij zich aan de handelszaken en trok toen naar zijn buiten Ottoburg bij Rijswijk. Om te rusten? Van zijne handelszaken ja, maar niet van zijn dichterlijken arbeid.

Maar niet alleen als dichter ook als mensch was Tollens te waardeeren. Immers een man, met een open hart voor de ellende zijner natuurgenoeten, verdient in hooge mate onze achting? Hij behoorde niet tot die soort van overgevoeligen, die geen ellende

zien kunnen zonder tranen te storven en nogtans onbarmhartig genoeg zijn, om de handen in den schoot te leggen; die met een meewarig »ga heen en wordt warm" den hulpbehoevende zoo spoedig mogelijk wegzenden. Hij was niet de priester tegenover den Samaritaan, die kwam, zag en voorbijging. Niet alzo met Tollens. Vol gevoel voor ellendigen en nooddruftigen nam hij de pen op, en de opbrengsten van zijn »Bedelbrief," »Pleegzuster," »Grijze bedelaar," »Winteravondliedje," enz. waren voor rampspoedigen. Van het laatste gedicht waren binnen 2 dagen 3000 exemplaren verkocht, het werd 5 malen herdrukt en bracht 2000 gulden op. Dit deed hij in den laten avond zijns levens.

Moest de nestor der vaderlandsche letterkunde niet in aller achtting en liefde deelen? Ook dan, wanneer hij uit bescheidenheid zich eer terugtrok dan zich op den voorgrond stelde?

Op ¹ Ottoburg hing een der ministers hem het kommandeurskruis der orde van den Nederlandschen Leeuw op de borst. Afgevaardigden uit Amsterdam vereerden hem een gouden medaille met zijn borstbeeld en de woorden: »Nederland aan zijn geliefden volksdichter," en het »Tollensfonds," waarvan de renten tot ondersteuning van ongelukkig geworden dichters of prozaschrijvers dienden, werd gesticht.

Tollens stierf onder het corrigeeren van een proefblad met de pen in de handen (October 1856).

Niet alleen aan zijn graf liet de droefheid van zijne talrijke vrienden en vereerders zich zien, maar ook de dagbladen en periodieke geschriften betreurden zijn afsterven. In alle genootschappen, waarvan hij lid was, werden redevoeringen en lijkzangen gehoord. Op zijn graf te Rijswijk is een gedenkteekeken en te Rotterdam zijn standbeeld opgericht, dat in de tegenwoordigheid des konings onthuld is.

E. A. Borger.

Welk Nederlander kan of mag onbekend zijn met Elias Annes Borger, al ware het alleen om zijn onsterfelijk gedicht:

»Zoo rust dan eindelijk 't ruwe Noorden
Van hageljacht en stormgeloel' enz.

Deze uitstekende man werd op den 26 Februari 1784 te Joure in Friesland geboren. Reeds vroeg onderscheidde hij zich door groote gaven des geestes. Op 3jarigen leeftijd toch kon hij verstaanbaar lezen. Het was noodig voor een leergierigen geest als Borger bezat onder de leiding van een voortreffelijken onderwijzer te komen, die de gaven bezat, te ontwikkelen, wat in den knaap aanwezig was. En daarvoor was de onderwijzer der lagere school in zijne woonplaats, Laurens Durks Hornstra, de man.

Eindelijk, de schooljaren waren voorbij en de jonge Borger werd bij een goud- en zilversmid in de leer gedaan. Maar dat was geheel en al buiten zijne neiging. Zijn wensch was predikant te worden. Aan dien wensch werd gevolg gegeven. Eerst van Martinus van den Acker, geneesheer en notaris te Joure en daarna door Hermanus Schlikker, predikant te Langweer, ontving hij onderwijs in de Oude talen.

Op 17jarigen leeftijd begaf hij zich naar Leiden, om naar eene studenten-beurs te dingen. Met den eenvoudigen Frieschen jongeling, een eenvoud zoo zichtbaar in kleeding en houding, hadden curatoren medelijden, en menigeen, die de schouders optrok, of een spotachtigen glimlach op het gelaat vertoonde, hoe zulk een knaap het waagde, zich tot een examen voor de hoogeschool aan te geven. Spoedig echter werd men beschaamd, om den lagen dunk van hem opgevat. Immers, hij overtrof verre al zijne mededingers. Alzoo werd

hij in 1801 als student te Leiden ingeschreven en zes jaren later werd hij tot doctor in de godgeleerdheid bevorderd. Terstond benoemden curatoren der academie hem tot lector in de gewijde uitlegkunde; later werd hij er buitengewoon en in 1815 gewoon hoogleeraar in de godgeleerdheid, terwijl hij in 1816 benoemd werd tot lid van het koninklijk nederlandsch Instituut.

De roep van zijne groote geleerdheid had zich door het land verspreid; zijne ongemeene schranderheid wekte bewondering en waar hij den kansel beklom was men opgetogen wegens zijne welsprekendheid.

Zijn gedicht »Aan den Rijn" hierboven met een paar regels aangehaald, dat tot de kostbaarste voortbrengselen van nederlandsche dichtkunst behoort, is de ontboezeming van een diep geschokt gemoed. Ja, ook Borger heeft zijn deel gehad aan het lijden des tegenwoordigen tijds. Zware rampen hebben hem getroffen. Tot tweemaal gehuwd, werd hem telkens een geliefde echtgenoot van de zijde gerukt en het was bij den dood der laatste, dat hij zijn klaagzang, zoo even genoemd, vervaardigde. Diep ging hij onder zijn lijden gebukt, een lijden waaronder hij op den 12 October 1820, in den ouderdom van 36 jaren alzo, bezweek.

Kort was zijn leven, maar het was voor hem lang genoeg, om onderscheidene werken het licht te doen zien. Tweemaal werden zijne verhandelingen door Teylers godgeleerd genootschap en tweemaal door de maatschappij van wetenschappen te Haarlem met goud bekroond. En wat zijne gedichten betreffen, die leven in het hart van ons volk.

Francijntje de Boer, die bevallige kinder-dichteres, werd mede in 1784 geboren. Van jongs af betoonde zij grooten lust in het leeren. Van 13 kinderen was zij op één na het oudste, en daar er niet veel voor onderwijs kon uitgegeven worden — haar vader was muzikant en schrijver op 's Lands werf te Harlingen — moest

zij reeds met haar 10e jaar de lagere school verlaten. Daarna ontving zij eenig onderricht in het naaien en breien. Op 13jarigen leeftijd reeds was zij als naaister en kindermeisje werkzaam, om iets voor hare ouders te verdienen, en toen zij zestien jaren was, ging zij geheel tot den dienstbaren stand over, waarin zij tot haar dood gebleven is. Hare laatste levensjaren waren zeer kalm, toen zij door den heer Tuymelaar te Heerenveen na den dood zijner echtgenoot, verzocht werd, de opvoedster zijner kinderen te zijn. Met de meeste nauwgezetheid vervulde zij hare taak en de kinderen hadden haar als eene moeder lief.

Het was op 15jarigen leeftijd, dat haar dichttalent ontwikkelde. Hare »Dichtproeven», »Nieuwe Dichtproeven», »Gedichtjes voor behoeftige kinderen» en hare »Gedichtjes voor kinderen» zijn bekend. De laatste zijn in 't Fransch vertaald.

Francijntje de Boer bereikte den leeftijd van 68 jaren.

Wij kunnen van het jaar 1784 nog niet afstappen. Ook in dit jaar werd een beroemd kunstenaar geboren. Zijn naam is :

Matthias Kessels. Wel werd hij na den dood zijns vaders bestemd, om tot goudsmid te worden opgeleid, doch er zat in den jongen een beeldhouwer en dat moest hij worden. Zijn lust tot de beeldende kunsten deed hem naar Hamburg vertrekken, om daar onder zijn broeder, die architect was, zich te oefenen. Van Hamburg ging hij naar Petersburg om van den belgischen beeldhouwer Joseph Chamberlein onderwijs in de behandeling van den beitel te ontvangen. In 1817 te Maastricht, zijn geboorteplaats, teruggekeerd, boetseerde hij eene allegorie, het huwelijk van den Kroonprins met prinses Anna Paulowna van Rusland voorstellende. Eerst naar Parijs en vervolgens naar Rome vertrekkende, beitelde hij aldaar twee fraaie bas-reliefs, »Dag» en »Nacht». Daarna verwierf hij den prijs met een beeld van Sebastiaan.

Opdat hij zijne studiën zou kunnen voortzetten, schonk koning Willem I hem een jaargeld van 1200 gulden.

Te Rome vervaardigde hij ook een borstbeeld van den admiraal Tromp, benevens een groep, den zondvloed voorstellende. Zijn »Christushoofd» is talloze malen gecopieerd en zijn »Christus aan den geeselpaal» en zijne »Madonna» worden als meesterstukken geroemd.

Het boetseeren van dieren behoorde tot zijne uitspanning.

Kessels overleed te Rome in 1836.

Isaac da Costa.

Hij werd in 1794 te Amsterdam geboren en was een Israëliet van afkomst. Vroegtijdig ontwikkeld, werd hij reeds op 8jarigen leeftijd opgenomen op de latijnsche school en verliet haar 5 jaar later met het uitspreken van een door hem vervaardigd latijnsch dichtstuk »Over de twaalf werken van Hercules.» Zijn eerste gedicht in de moedertaal was: »De lof der dichtkunst,» dat de goedkeuring wegdroeg van Bilderdijk. Zoo kwam hij met dezen en vervolgens met den hoogleeraar van Lennep in aanraking. In 1816 bezocht hij de leidsche hoogeschool om er in de rechten te studeeren. Toen ook Bilderdijk daar zijne woonplaats vestigde, vond da Costa met zijn vriend Capadose daar steeds eene voor hem geopende deur.

Nadat da Costa den doctoralen graad had verworven, eerst in de rechten en toen in de letteren en bespiegelende wijsbegeerte, trad hij in het huwelijk met Hanna Belmonte. Van de waarheid van het evangelie overtuigd, ging hij met zijne vrouw en zijn vriend Dr. Capadose tot de christelijke kerk over (1822) en van toen af was de bestrijding van het ongeloof en de revolutie, de verkon-

THORBECKE.

J. C. J. v. SPEIJK.

G. K. v. HOOGENDORP.

I. DAGOSTA.

N. BEETS.

MULTATULI.

P. A. DE GENESTET.

diging van Christus als verlosser, het hoofddoel zijns levens. Dat komt uit in al zijne gedichten en geschriften. Hij vestigde zich te Amsterdam, waar hij godsdienstige voorlezingen hield, alsmede over geschiedenis en taalkunde. Deed hij dit eerst in zijne woning, later in openbare lokalen en ook op andere plaatsen.

Al de werken en gedichten van da Costa opnoemen, kunnen wij hier niet doen. Alleen kunnen wij vermelden, dat zijne »Poëzy" hem een ereplaats bezorgde in de reeks der dichters en dat hij zijne landgenooten gedurig verbaasde door zijne stoute zangen.

Da Costa was een man, zeer gevoelig voor vriendschap. Tot zijne vrienden, aan wie hij zich innig verbonden gevoelde, behoorden vooral Groen van Prinsterer, Koenen, Beets, Hasebroek, W. de Clercq, W. Messchert en Schwartz. Zijne gastvrijheid, zijne gulheid en oprechtheid, zijne levendige, belangrijke en boeiende omgang worden door allen, die hem gekend hebben, hoogelijk geroemd. Ontegenzeggelijk is het, dat hij voor velen tot nut en van veel invloed voor Amsterdam geweest is.

De godgeleerde, de dichter, de letterkundige da Costa overleed in 1868.

Wij noemden onder de vrienden van da Costa **Willem de Clercq**; wij moeten een oogenblik ook bij dezen man stilstaan.

Deze uitstekende improvisator werd in Januari 1795 te Amsterdam geboren. Reeds vroeg onderscheidde hij zich door eene groote weetgierigheid, een ongemeene vlugheid, een sterk geheugen en een schrander oordeel. Hij werd opgeleid voor den handel, was eerst te Amsterdam als makelaar gevestigd, doch zag zich weldra benoemd tot secretaris en later tot directeur der Handelmaatschappij.

De Clercq had de zeldzame gave, om in gezellige of letterkundige kringen over een gegeven onderwerp voor de vuist in dichtmaat te spreken. Hij was een ijverig beoefenaar der fraaie

letteren en bezat steeds een overvloed van denkbeelden, welke hij, achter een stoel staande, met de grootste gemakkelijheid in dichtmaat voordroeg. De gedichten, door hem uitgegeven, zijn weinig, maar eene verhandeling van hem is door het Instituut bekroond en in 't licht verschenen.

De Clercq was lid van het utrecht'sch genootschap van kunsten en wetenschappen, van de nederlandsche maatschappij van letterkunde te Leiden en van de 2°. klasse van het koninklijk nederlandsch Instituut.

Het geboortjaar van de Clercq was het sterfjaar van den bouwkundige en teekenaar **Jacob Otten Husley**. Hij is de bouwmeester van de stadhuizen te Groningen, Leeuwarden en Weesp. Hij is beroemd wegens zijn fraai architectuurwerk in pleister. In 1765 werd hij lid van het collegie van bestuurders der teekenacademie in zijne woonplaats Amsterdam. Bij prijsuitdeelingen trad hij meermalen als redenaar op. Op eene prijsvraag omtrent de verandering der vaarwaters bij Tessel, uitgeschreven door de hollandsche maatschappij van wetenschappen, behaalde hij de gouden medaille en honderd halve gouden ridders. Ook schreef hij »Lotgevallen van de academie der teekenkunst te Amsterdam,» en »Redevoering over de tempelen der Grieken en Romeinen.» Met de dichtkunst was hij mede niet onbekend.

Onder de rijkbegaafde dichters noemen wij ook **Adrianus Bogaers**, die in 1795 te 's Hage het levenslicht zag. Hij studeerde te Leiden in de rechten, vestigde zich als advocaat te Rotterdam en was hier eerst als lid en vervolgens als president der rechtbank werkzaam, doch in 1853 legde hij deze betrekking neder, om zich geheel aan de beoefening der letteren te kunnen wijden.

Bogaers heeft veel dichtstukken geleverd. Zijn »tocht van Heemskerck naar Gibraltar» is door de hollandsche maatschappij van fraaie kunsten en wetenschappen met goud bekroond. Daarvan

verscheen een hoogduitsche vertaling. Zijn »Lierzang, toegewijd aan de nagedachtenis van Louiza Maria, koningin der Belgen'' behaalde den uitgelooften eerepenning. Ook heeft de hollandsche maatschappij in 1840 een zijner verhandelingen, »Over de uiterlijke welsprekendheid,» met goud bekroond.

Vele artikelen van zijne hand in taalkundige tijdschriften opgenomen, bewijzen, dat Bogaers de beoefening der nederlandsche taal tot zijn studie heeft gemaakt. Dit blijkt ook uit zijne keurige verzameling van handschriften en oude drukwerken, die hij als bronnen van de kennis onzer taal gebruikte.

Van onderscheidene geleerde genootschappen werd Bogaers lid. Hij was versierd met de ridderorde van den Nederlandschen Leeuw.

Hij overleed in Augustus 1870.

In het jaar 1796 is geboren **Philippus Pieter Roorda van Eisinga**. Reeds vroeg oefende hij zich in de oude en nieuwe talen, trad in den krijgsveld en nam als tweede luitenant deel aan den slag bij Waterloo. Schoon hij weldra tot eersten luitenant bevorderd werd, ging hij over in Oost-Indischen dienst en vertrok in 1819 naar Batavia. Hier verwisselde hij den militairen dienst met den burgerlijken, kwam op het bureau van den translateur Kool en legde zich met allen ijver toe op de maleische taal. Onder de leiding van den beroemden Abd-er-Rahman maakte hij zich ook bekend met het Persisch, Arabisch en Hindostansch.

In 1820 deed hij in gezelschap van Dr. Blume eene reis door Java. Eerst als eerste commies bij het departement van Inlandsche Zaken geplaatst, werd hij in hetzelfde jaar (1822) ambtenaar te Palembang.

Hij gaf eene vertaling in het licht der levensbeschrijving van sultan Ibrahim, waarbij hij ook den tekst leverde met arabische en italiaansche letters, waarna hij de maleische geschiedenis van Isma Ja-

tim uitgaf. Door de regeering werd hem opgedragen de vervaardiging van een maleisch-nederlandsch woordenboek, dat in 1825 van de pers kwam. Ofschoon de bezigheden aan zijne betrekkingen verbonden — hij was ook kapitein-adjutant der schutterij — veelvuldig waren, vervaardigde hij eene javaansche spraakkunst en ontwierp een nederlandsch-javaansch woordenboek. Tevens zette hij de studie van het Arabisch voort, zoodat hij weldra eenige arabische geschriften vertaalde en een aanvang maakte met de vertolking van den Koran, doch hierbij zijne verdere studie met het Maleisch en Javaansch niet verzuimende. Op verzoek van den gouverneur-generaal opende hij een collegie in de oostersche talen te Batavia. In 1827 gaf hij een maleisch handschrift met de vertaling uit, en zette een vroeger begonnen gedicht voort, getiteld: »Neerlands roem in Oost-Indië." Als hoofdcommies bij de algemeene secretarie werkzaam, werd hij in 1828 als secretaris der residentie Bantam met de afdeeling Inlandsche zaken belast, doch onder de werkzaamheden van zoo velerlei en zoo vermoeienden aard had zijne gezondheid geleden, waarom hij een tweejarig verlof naar Nederland aanvroeg. Maar hiervoor was ook nog eene andere reden. De uitgave van zijne javaansche spraakkunst, woordenboeken enz. vorderde zijne tegenwoordigheid alhier. Het was in den zomer van 1830 dat hij voet aan wal zette. Nauwelijks was hij in Nederland aangekomen, of de senaat der Leidsche academie haastte zich hem eershalve tot doctor, de koning hem tot ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, en de Maatschappij van nederlandsche letterkunde hem tot lid te benoemen. Toen voorts aan de militaire academie te Breda eene inrichting voor Taal-, Land- en Volkenkunde voor Oost-Indië verbonden werd, werd Eisinga als hoogleeraar in die vakken aangesteld.

Op den duur beviel het hem in Nederland toch niet. Het verlangen naar de heerlijke natuur van Oost-Indië, in hem ontwaakt,

deed hem het besluit nemen weder derwaarts te gaan en hij ging in 1843 met zijn huisgezin sloop, om na het einde zijner reis een volledig »Maleisch-Nederduitsch woordenboek" samen te stellen. En toch zag het vaderland hem weder in zijn schoot terug. Nadat hij in 1846 eene merkwaardige reis door de Vorstenlanden volbracht had, keerde hij 2 jaren later onder het genot van zijn volle pensioen naar Nederland weder. Te Leiden, waar hij zich nederzette, was hij echter niet werkeloos. Dit is ook voor een werkzame geest onmogelijk. Te Leiden maakte hij een begin met zijn »Algemeen nederduitsch-maleisch Woordenboek, in de Hof-, Volks- en Lage taal," dat hij vervolgens te Utrecht voltooide. Buiten de genoemde heeft deze werkzame en geleerde man nog een aantal andere werken geschreven.

Hij overleed in October 1856.

Hebben wij reeds een aantal voortreffelijke schilders leeren kennen, ook de uitstekende **Cornelis Kruseman** bekleedt onder hen eene eereplaats. Hij werd in September 1797 te Amsterdam geboren. Zijne leidlieden op de baan der kunst waren C. H. Hodges en J. A. Daiwaille. Parijs, Zwitserland en Italië werden door hem bezocht. Drie jaren vertoefde hij te Rome, waar hij o. a. op het doek bracht »Nepthalis, een israëlietisch meisje lavende" — »Eene jonge italiaansche bedevaartgangster biddende in slaap gevallen" en »Een gezicht op de bouwvallen van het paleis van koningin Johanna te Napels."

In 1825 in het vaderland teruggekeerd, stelde hij deze stukken ten toon in eene der zalen van het Oude Mannen- en Vrouwen huis. Het eerstgenoemde stuk werd aangekocht door de gemalin van koning Willem I en zijn »Bedelende Belisarius," door hem naar de tentoonstelling te Haarlem gezonden (1825), kwam in het bezit van den koning.

Geene tentoonstelling werd vervolgens gehouden of Kruseman

verwierf nieuwe lauweren. Onovertreffelijk zijn dan ook: »De graflegging” — een »Binnenhuis met verschillende figuren.” — »Eene groep met biddende figuren.” — »Christus de kinderen zegenend,” — en vooral »Het kwetsen van het paard van den prins van Oranje bij Boutersem.”

Toen hij in 1841 weder naar Italië zou vertrekken, gaven zijne kunstbroeders hem in den Schuttersdoelen een afscheidsfeest en boden hem bij die gelegenheid een zilveren gedenkpenning aan.

Een stuk, door hem in Italië vervaardigd, werd op de tentoonstelling te Parijs met de gouden medaille bekroond. Het was: »Het gebed des geloofs zal den kranke behouden.” Zijn »Johannes de Dooper,” werd door de toenmalige kroonprinses en prins Alxeander in zijn atelier te Rome bezichtigd, dat vervolgens naar 's Hage gezonden aan den koning werd voorgesteld. De indruk, welken deze schilderij op zijne kunstbroeders maakte, was zoo groot, dat zij hem met een zilveren bokaal met toepasselijk opschrift vereerden.

Nadat hij uit Italië was teruggekeerd, vervaardigde hij nog vele voortreffelijke schilderijen. Een daarvan: »De Kruisdragers” werd op de tentoonstelling van Brussel met goud bekroond.

In 1847 was »de romeinsche Kruseman” — onder dezen naam was hij bekend — kommandeur geworden der orde van den Nederlandschen Leeuw en lid van de koninklijke academie van beeldende kunsten te Amsterdam.

Deze uitstekende kunstenaar overleed in November 1857 te Lisse.

Thorbecke.

Jan Rudolf Thorbecke werd in Januari 1798 te Zwol geboren.

Na in de latijnsche school van zijne vaderstad het voorbereidend onderwijs voor de academie ontvangen te hebben, studeerde hij eerst te Amsterdam, later te Leiden, in welke stad hij ook in 1820 in de beide rechten promoveerde. Na zijne promotie bezocht hij verscheidene universiteiten, o. a. te Berlijn en te Göttingen, waar hij zich, behalve met staats- en rechtswetenschappen, ook met de beoefening van wijsbegeerte en geschiedenis onledig hield. In 1824, te Amsterdam gevestigd zijnde, schreef hij: »Bedenkingen aangaande het recht van den Staat, naar aanleiding van Kinkers brieven over het natuurrecht." In het volgende jaar benoemde koning Willem I hem tot buitengewoon hoogleeraar in de staatkundige en diplomatische historie en in de statistiek aan de hoogeschool te Gent. De belgische opstand deed hem echter die stad verlaten en hij kwam in Noord-Nederland terug. Te Leiden, waar hij zich vestigde, schreef hij twee naamlooze brochures: »Een woord in het belang van Europa bij het voorstel der scheiding tusschen België en Holland en over de erkenning der onafhankelijkheid van België." In 't volgende jaar schreef hij: »Over de verandering in het algemeen statenstelsel sedert de fransche omwenteling." Intusschen had hij plaats genomen onder de leidsche hoogleeraren. Hij gaf lessen over de nederlandsche staats- en rechtsgeschiedenis, aan welke vakken hij zich vooral bleef wijden. In 1837 trad hij, zonder vermelding van naam, in geschrifte op tegen Groen van Prinsterer. Door zijne »Aanteekeningen op de grondwet" werd de aandacht op hem gevestigd en hij werd verkozen tot lid der dubbele kamer, welke tot herziening der grondwet bijeengeroepen werd. Dat hij het met de regeering niet eens was, bleek uit zijne »Proeve van herziening der grondwet;" ook zijn »Brief aan een lid der Staten-Generaal over art. 60 en 128 der grondwet, enz." Onder de velen, die een staatkundige verandering begeerden, behoorde ook Thorbecke. Met nog 8 andere leden der 2^e Kamer, diende hij een uitgebreid voorstel in tot

een volledige grondwetsherziening, welk voorstel door de Kamer verworpen werd. Toen in Maart 1848 de tijd naar het oordeel van koning Willem II gekomen was, om de grondwet te herzien, werd Thorbecke met Donker Curtius, Luzac, de Kempenaer en Storm als commissie benoemd, om een volledig ontwerp van grondwetsherziening voor te dragen. Spoedig volbracht die commissie hare taak; het ontwerp werd door de dubbele Kamer aangenomen en den 3 November 1848 plechtig afgekondigd. Een jaar later trad het 1^e ministerie Thorbecke op. De Aprilbeweging van 1853 deed hem aftreden. In 1862 werd hij evenwel opnieuw met de portefeuille van binnenlandsche zaken belast, doch uit hoofde van verschil van meening met zijn ambtgenoot van koloniën, den Heer Fransen van der Putte, legde hij in 1866 zijn ambt neder. Op het einde van 1870 belastte hij zich nogmaals met de samenstelling van een nieuw ministerie, maar weldra nam zijne gezondheid af en was hij genoodzaakt zijn ontslag te vragen.

Hij overleed te 's Hage 4 Juni 1872.

F. W. Conrad.

De 19^e eeuw vangen wij aan met den beroemden ingenieur van den waterstaat Frederik Willem Conrad in Februari 1800 te Sparendam geboren. Door een gunstige beschikking van koning Lodewijk zag hij zich na den dood zijns vaders onder de leiding geplaatst van den directeur-generaal van den Waterstaat Twent en ontving hij zijne vorming aan de artillerie- en genieschool te Delft. In 1817 zag hij zich tot aspirant-ingenieur van den Waterstaat benoemd. Onder de bevelen van den inspecteur-generaal

Blanken werd hij bekleed met de directie over de uitvoering van een gedeelte der werken aan het Nieuwe Diep en het Noord-Hollandsche-Kanaal, terwijl hem vervolgens het toezicht bij de werken van het kanaal van Steenenhoek werd opgedragen.

In 1825 werd hij bevorderd tot ingenieur 2e klasse. Als zoodanig was hij werkzaam aan de verruiming van den Baardwijkschen overlaat en aan de verhooging der dijken in de Langstraat, alsmede aan het stichten van een stoomgemaal bij den Arkelschen dam.

Een prijsvraag, door de hollandsche maatschappij van wetenschappen te Haarlem uitgeschreven: »Welke zijn de beste en meest geschikte middelen, om, wanneer zich verzakkingen of gevaarlijke doorkwellingen aan de dijken onzer hoofdrievieren vertoonen, hare voortgangen te stuiten en hare gevolgen voor te komen,» door hem beantwoord, werd met de gouden medaille en 150 gulden bekroond.

Wederom met andere werkzaamheden belast geweest, werd hij in 1834 tot ingenieur 1e klasse bevorderd. In 1839 werd hij door de regeering aangewezen, om den raad van administratie der hollandsche spoorweg-maatschappij ter zijde te staan, terwijl hij tevens optrad als ingenieur bij de droogmaking der Haarlemmeer.

Door zijne nieuw uitgedachte draai- en kraanbruggen, waaronder die op de spoorweglijn bij Vogelenzang, verwierf hij grooten roem ook in het buitenland. Dit blijkt uit zijn beschrijving van dien spoorweg, welke in het engelsch vertaald en door het Instituut van burgerlijke ingenieurs te Londen bekroond werd. Voor eene »Beschrijving van het kanaal van Katwijk» werd hem door dat Instituut de Telford-medaille en het lidmaatschap toegekend.

Nadat hij in 1854 tot hoofdingenieur 1e klasse bevorderd was en in 1855 eene reis naar Egypte volbracht had, deed hij het volgende jaar nogmaals een tocht derwaarts. Hij voer de Nijl op en

begaf zich vervolgens naar Jeruzalem. Teruggekomen gaf hij in 1857 in de koninklijke academie van wetenschappen een uitgebreid verslag over de doorgraving van de landengte van Suez, bij welke maatschappij hij de vertegenwoordiger was van den onderkoning van Egypte.

In 1858 was hij voorzitter van den raad van den waterstaat voor het Kanaal van Holland op zijn Smalst; lid van den raad van den waterstaat voor de verbetering van den rotterdamschen waterweg en lid der commissie van onderzoek omtrent de uitvoerbaarheid van den aanleg eener haven te Scheveningen, terwijl hij in gemeld jaar tot lid van het bataviasche Genootschap van kunsten en wetenschappen en tot lid van den hoofdraad der werken van het Suez-kanaal benoemd werd. Voorts was hij in 1859 voorzitter der Commissie van onderzoek nopens het droogmaken der plassen beoosten de Vecht en in 1860 president van den raad van den waterstaat, ingesteld om verslag uit te brengen over de oeververdediging van Zeeland, alsook in 1864 tot lid der jury tot beoordeeling der ingezonden ontwerpen van een paleis voor de Staten-Generaal. Twee jaren later werd hij tot hoofd-inspecteur benoemd. In deze betrekking leverde hij verslagen over het onderzoek omtrent de waarschijnlijke gevolgen van de afdamming van de Oosterschelde en van het Sloe.

Het was niet alleen dat hij geraadpleegd werd omtrent het kanaal van Suez, maar ook aangaande andere werken in het buitenland, zooals omtrent een Kanaal tusschen de Noord- en Oostzee door Holstein, waarover hij een belangrijk rapport uitbracht; over eene verbeterde uitwatering van de voorstad Hammerbrock te Hamburg en omtrent den aanleg van eene haven op de kust van Jutland.

Toen in 1869 het Suez-kanaal zou geopend worden, voldeed Conrad aan de dringende uitnoodiging, om die plechtigheid bij te wonen, ofschoon hij in ziekelijken toestand verkeerde. Met

de meeste onderscheiding werd hij daar ontvangen. Op zijne terugreis vertoefde hij eenige weken in Italië en meende vervolgens over Weenen naar het vaderland terug te keeren, doch deze wensch werd niet vervuld naardien hij te Munchen overleed (1 Febr. 1870).

Uit al het bovenstaande hebben wij kunnen zien, dat Conrad een werkzaam en verdienstelijk man was, verdienstelijk voor zijn vaderland, verdienstelijk ook voor het buitenland. Of die verdiensten erkend werden? In 1842 zag hij zich versierd met de orde van den Nederlandschen Leeuw; in 1849 werd hij commandeur der orde van de Eikenkroon en ridder der Wasa-orde van Zweden; in 1855 commandeur der orde van den Nederlandschen Leeuw. De keizer van Frankrijk versierde hem met de ridderorde van het Legioen van Eer en de koning van Denemarken beloonde hem met de Dannebrog-orde.

In 1850 werd hij lid van het utrecht'sch genootschap van kunsten en wetenschappen; in 1851 lid der leidsche maatschappij van letterkunde en lid van de wereldtentoonstelling te Londen, waar hij drie medailles ontving. In 1852 werd hij lid van de academie nationale agricole, manufacturière et commerciale te Parijs, die hem in 1859 met den titel van honorair vice-president vereerde en hem in 1864 de gouden medaille van verdienste uitreikte. In 1855 was het, dat hij tot lid en voorzitter van de internationale commissie tot bevordering der doorgraving van Suez benoemd werd. Ook was hij lid der provinciale Staten van Zuid-Holland.

G. G. van Prinsterer.

Guillaume Groen van Prinsterer in 1801 te Voorburg geboren was een uitstekend nederlandsch staatsman en geschiedschrijver.

Hij studeerde te Leiden in de rechten en letteren en promoveerde in beide vakken. Na dien tijd wijdde hij zich vooral aan de beoefening der geschiedenis en staatkunde en gaf in 1826 zijne »Verspreide geschriften» in het licht. In 1829 benoemde koning Willem I hem tot kabinets-secretaris en de jeugdige geleerde gaf het tijdschrift »Nederlandsche gedachten» uit, waarin hij zich deed kennen als een voorstander van de Christelijk-historische of Anti-revolutionaire richting, die de verhevene beginselen van het Christendom in toepassing wilde gebracht zien op het staatkundig leven der volkeren. Hij was echter afkeerig van alle revolutionaire schokken en wenschte de volksontwikkeling langs den geleidelijken weg. In 1833 nam hij zijn ontslag uit genoemde betrekking en besteedde nu zijne kracht aan een werk van grooten omvang n. l. de »Archives ou correspondance inédite de la maison d' Orange-Nassau.» Met dit werk, dat een onschatbare bron voor alle europeesche geschiedschrijvers is, verwierf de schrijver grooten lof. Wij mogen ook niet vergeten zijn »Handboek der geschiedenis van het vaderland,» dat na weinige jaren een tweeden druk beleefde. Zijne staatkundige denkbeelden ontwikkelde hij in het vlugschrift »Ongeloof en Revolutie,» alsmede in zijne »Verscheidenheden van staatsrecht en politiek.» Ook geruimen tijd belastte hij zich met de hoofdredactie van het staatkundig dagblad »de Nederlander.» Maar al den arbeid, dien hij voor het vaderland zoo in geschriften of als Volksvertegenwoordiger, die door zijne geestrijke redevoeringen de vergadering wist te boeien, beschrijven, kunnen wij niet. Als voorstander van de christelijk-nationale school is hij zijn geheele leven door in het strijdperk getreden en menige geldelijke opoffering heeft hij zich voor haar getroost.

Zijn dood was een ware ramp. Dit erkennen allen, zoowel zijne vrienden als zijne tegenstanders.

Het geboortjaar van Groen van Prinsterer was ook het geboortjaar van den toonkunstenaar **Johannes Bernardus van Bree**.

Reeds vroeg onderscheidde hij zich door een buitengewonen muzikalen aanleg, ontwikkelde dien voorspoedig onder zijn vader en werd een voortreffelijk violist. Op jeugdigen leeftijd vertrok hij met zijne ouders naar Leeuwarden, gaf toen reeds les en hield zich bezig met klavierstemmen. Eenigen tijd gaf hij muziek-onderwijs aan het instituut van den admiraal van Kinsbergen te Elburg en op 14jarigen leeftijd belastte hij zich met de muzikale opvoeding der kinderen van den heer Collet d'Escury op diens buitenplaats te Minertsga bij Leeuwarden. Intusschen verzuimde hij eigen oefening en beschaving niet. Van tijd tot tijd liet hij zich hooren op concerten te Leeuwarden en te Amsterdam. Vooral in deze stad vond hij een ruimen werkkring en veel aanmoediging van de uitstekendste toonkunstenars. De wenken, hem gegeven, gingen ook niet verloren. Weldra onderscheidde hij zich als violist door buitengewone kunstvaardigheid. Bovenal was hij een uitstekend kwartetspeler en hij heeft zelf eenige fraaie kwartetten gecomponeerd. Als orchest-directeur in de maatschappij »Felix Meritis'' heeft hij groote bekwaamheid en geschiktheid aan den dag gelegd. Onderscheidene stukken heeft hij ook voor die maatschappij gecomponeerd, maar behalve die heeft hij een groot aantal gedrukte en ongedrukte compositiën nagelaten. Zijne muziek munt uit door eenvoudigheid, natuurlijke gang en bevallige melodie. Gedurende meer dan 25 jaren stond hij aan het hoofd der Maatschappij tot bevordering van toonkunst. Ook dirigeerde hij de muziekkuitvoeringen in de Fransche en de Mozes- en Aärons-kerk te Amsterdam.

Was hij eereid van een aantal muziek-inrichtingen te Amsterdam, ook in het Buitenland klonk zijn naam, dewijl hij het lidmaatschap van de »Academia philharmonica di santa Cecilia'' ontving, terwijl koning Willem II hem het ridderkruis van den Nederlandschen Leeuw vereerde.

Deze talentvolle kunstenaar, die vele voortreffelijke leerlingen gevormd heeft, overleed in Februari 1857. Door een stoet van vrienden en kunstbroeders werd hij ten grave gebracht, terwijl een koor van 80 zangers den lijkzang liet hooren.

Jacob van Lennep.

De naam van dezen voortreffelijken dichter en romanschrijver zal wel niemand onbekend zijn. Hij werd in Maart 1802 geboren en ontving in den kring van voortreffelijke mannen, die het huis zijner ouders bezochten, eene uitmuntende opleiding. Hij was de zoon van den hier boven genoemden hoogleeraar David Jacob van Lennep.

Reeds op den leeftijd van 4 jaren kon hij lezen en schrijven; met groot gemak leerde hij de nieuwe talen en las de beste nederlandsche, fransche en engelsche dichters.

Toen hij 13 jaren oud was, bezocht hij de latijnsche school en bezocht vervolgens de hoogeschool te Leiden, waar hij den titel verwierf van doctor in de rechten.

De werken van van Lennep, te veel om hier op te noemen, bezitten een hooge verdienste. Zij kenmerken zich door keurigheid van stijl en door losheid van samenspraak. Wat zijne gedichten aangaan, zij zijn zangerig en bevallig.

»De Pleegzoon,» een verhaal uit de dagen van prins Maurits en Frederik Hendrik was zijn eerste romantisch werk, dat gevolgd werd door »De roos van Dekama,» een tafereel uit het tijdvak van Graaf Willem IV. In »Onze Voorouders» leverde hij in eene reeks van verhalen eene aanschouwelijke geschiedenis van ons

vaderland, van de komst der Batavieren en Friezen af. In »Elisabeth Musch'' geeft hij een tafreel uit de dagen van Jan de Witt en Willem III; in »Ferdinant Huijck'' eene opwekkende voorstelling van den deftigen burgerstand in de 18^e eeuw en in »Klaasje Zevenster'' eene schets der zeden van onze hedendaagsche maatschappij. Sommige van zijne romans zijn in het Hoogduitsch en Fransch vertaald. Voorts schreef hij een aantal dramatische werken, vele uitvoerige dichtstukken, zoowel oorspronkelijke als vertaalde.

Van Lennep werd in 1829 benoemd tot rijks-advocaat en bekleedde die betrekking tot aan zijn dood. Van 1853 tot 1856 was hij lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Ook was hij lid van de academie van wetenschappen, lid van de koninklijke maatschappij van Beeldende Kunsten, van de leidsche maatschappij van Nederlandsche letterkunde, van het utrecht'sch genootschap, curator van het gymnasium, honorair lid van de hollandsche maatschappij van wetenschappen te Haarlem en van de hollandsche maatschappij van fraaie kunsten en wetenschappen, lid, eerelid of corresponderend lid van onderscheidene buitenland'sche genootschappen, ridder der Leopolds-orde en kommandeur van de orde van de Eikenkroon en van die van den Nederlandschen Leeuw.

De verdienstelijke van Lennep overleed in Augustus 1868 te Oosterbeek.

Jan Carel Josephus van Speijk

werd op den 31 Januari 1802 te Amsterdam geboren en opgevoed in het weeshuis aldaar. Nadat hij hier en daar knecht in

meer dan eene betrekking was geweest, trad hij met zijn achttiende jaar als stuurmans-leerling in den zeedienst. Vijf jaren later was hij adelborst 2^e klasse en nog een jaar later 1^e klasse. Zijn kommandant C. Heije gebruikte hem als dienstdoende 2de luitenant in de expeditiën tegen Boni en Soupa op Celebes. Hier toonde hij zijn moed en beleid en daarom werd hij bevorderd tot buitengewoon luitenant ter zee 2^e klasse. In 1826 werd hem te Soerabaja het bevel opgedragen over Z. M. kanoneerboot No. 16, waarmede hij onderscheidene tochten deed naar Muntok, Pangkal Pinang en Soengei Leat op de Zuidoostkust van het eiland Banka. In Juli 1827 deed hij als kommandant van Z. M. kanoneerboot No. 14 wederom eenige tochten en in de volgende maand werd hem het bevel op de zuidoostkust van Banka opgedragen. Van dezen post in 1828 teruggeroepen, kruiste van Speijk de 2^e helft van dat jaar op de noordkust van Java, waar hij de scheepvaart en koophandel beschermde en »de schrik der roovers» genoemd werd.

Het vaderland zag van Speijk in 1829 terug. In April van het volgende jaar werd hij op Z. M. fregat »Amstel» geplaatst, dat onder bevel van den kolonel-kapitein J. M. Polders als wachtschip te Hellevoetsluis diende. Als effectief luitenant ter zee 2^e klasse werd hem vervolgens het bevel opgedragen over de kanoneerboot No. 2 op de Schelde voor Antwerpen. Door een stormvloed op 3 Februari 1831 tegen den antwerpschen wal geslagen, zag hij spoedig de Belgen aan boord. Hun eisch was, dat hij de vlag zou strijken, terwijl een belgisch officier zijne papieren vorderde. Zijn antwoord hierop was: »Wacht een oogenblik, dan zal ik mijne papieren halen en ze u laten zien.» Hij begaf zich hierop naar beneden en stak het kruit in den brand, waarop de boot in de lucht vloog en hij de eer der vlag met opoffering van zijn leven redde.

Een nationaal gedenkteeken herinnert deze daad in den te Eg-

mond aan zee sierlijk opgebouwd toren, die den naam van »Jan van Speijks-toren» draagt. Twee gedenkpenningen werden ter gedachtenis van deze daad geslagen en op last van Prins Frederik door den zeeschilder P. J. Schotel twee schilderijen vervaardigd, welke ten geschenke gegeven werden aan het koninklijk instituut te Medemblik.

J. J. Bruinsma.

Josephus Johannes Bruinsma is een verdienstelijk plant- en delfstofkundige, die in October 1805 te Leeuwarden geboren werd. Daar ontving hij onderwijs in de Oude en Nieuwe talen, vervolgens in de artsennijmengkunde en werd in 1826 tot apotheker bevorderd. Om zijne studiën te voltooien, vertoefde hij 2 jaren te Hamburg, waar hij de collegies in de botanie, chemie en artsennijbereiding bijwoonde, waarna hij zich in 1830 in zijne geboorteplaats als apotheker vestigde. Zijn studie, vooral de kruidkunde, zijne liefhebberij-studie, zette hij met ijver voort. Als vrucht dier studie verscheen zijne »Flora Frisica of Naamlijst en kenmerken der zichtbaar-bloeiende planten in de provincie Friesland.» Maar dit was zijn eenige en laatste werk niet. In tijdschriften leverde hij belangrijke opstellen over botanische onderwerpen, zooals »Nasporingen betreffende den oorsprong, de geschiedenis, het vaderland, de geographische verspreiding enz. van eenige in Nederland gekweekte granen. Ook schreef hij »Buitengewone afwijkingen, waargenomen bij de gedaanteverwisseling des zijdedworms.»

Aan bewijzen van hoogachting heeft het Bruinsma niet ontbroken. Verscheidene geleerde genootschappen hebben hem het eere-lidmaatschap of het lidmaatschap hunner vereeniging opgedragen

en door den koning is hij benoemd tot ridder van de orde der Eikenkroon.

L. J. F. Janssen.

Leonhardt Johannes Friedrich Janssen moet onder de voortreffelijke oudheidkundigen geteld worden. In 1806 te Herwen geboren, bezocht hij in 1824 de hoogeschool te Utrecht, om in de theologie te studeeren en behaalde in 1827 de gouden medaille op de academische prijsvraag omtrent de letterkundige schoonheden van den 29 Psalm. In den aanvang van 1831 werd hij predikant te Nederlangbroek, doch het duurde niet lang of hij legde zijne betrekking neder en vertrok naar Zevenaar om oudheidkundige onderzoekingen te doen, waartoe de romeinsche oudheden uit dien omtrek hem een belangrijke stof leverden. In 1835 werd hem de betrekking van tweeden conservator te Leiden opgedragen, terwijl doctor Leemans die van eersten vervulde. Werd deze later als directeur aangesteld, Janssen ontving toen (1840) den titel van conservator, terwijl de senaat van de utrechtse hoogeschool hem reeds 4 jaren vroeger eershalve den titel van doctor in de letteren geschonken had.

Hield Leemans zich vooral met de egyptische oudheden op, Janssen deed dit inzonderheid met de romeinsche, noordsche, germaansche en nederlandsche. Leemans en Janssen leverden samen eene Oudheidkundige kaart van Nederland en België met eene alphabetische naamlijst, getiteld: »Romeinsche, germaansche en gallische oudheden in Nederland, België en een gedeelte van de aangrenzende landen.» Janssen alleen heeft ons bezorgd: »Germaansche en noordsche monumenten" — »Gedenkteekenen der

Germanen en Romeinen aan den linkeroever van den Nederlandschen Rijn ontdekt" — »Grafheuvelen der oude Germanen, ontdekt, beschreven en toegelicht" enz. Een groot aantal verhandelingen en opstellen is door hem geplaatst in zijne »Oudheidkundige mededeelingen" of in de »Oudheidkundige verhandelingen en mededeelingen," in de »Konst- en letterbode" in den »Navorscher" enz.

Er bestaan ook van Janssen duitsche gedichten, alsmede eene vertaling van Bellamy's »Roosje."

Van niet minder dan 28 geleerde vereenigingen, zoo binnen- als buitenlandsche was Janssen lid en in verscheidene betrekkingen werkzaam. Ook was hij versierd met de russische ridderorde van St. Anna 3^e klasse. In 1859 deed hij eene reis naar Hanover, Berlijn, Dresden, Praag en Weenen, bezocht Hongarije en keerde over Zwitserland terug, om aldaar de paalwoningen te bezien. Toen in 1867 de hoogleeraar van der Chijs, directeur van het munt- en penningkabinet overleed, zag Janssen zich het volgende jaar tot zijn opvolger benoemd. Lang bekleedde hij evenwel die betrekking niet, naardien hij in 1869 overleed.

Het jaar 1809 zag twee nederlandsche dichters geboren worden: Johan Jakob Antonie Goeverneur en Jan Pieter Heije.

Goeverneur. Hij was ook prozaschrijver. Hoevelaken, in Gelderland, waar zijn vader predikant was, was zijne geboorteplaats. In 1825 werd hij te Groningen als student in de godgeleerdheid ingeschreven. Toch had die studie weinig aantrekkelijks voor hem, waarom hij zich bij die der oude en nieuwe letterkunde bepaalde. In den belgischen opstand nam hij deel aan den Tien-daagschen-veldtocht. Van het oorlogstoneel teruggekeerd, bezocht

hij de hoogeschool te Leiden en deed aldaar in 1835 het doctoraal examen in de letteren. Toch had Goeverneur zich reeds een naam gemaakt door zijne in den groninger studenten-almanak geplaatste gedichten, welke hij onder den naam van »Jan de Rijmer'' geschreven had. Na zijn examen vestigde hij zich te Groningen, om zich aan de beoefening der fraaie letteren toe te wijden en door zijne pen zich een onafhankelijke positie te verschaffen.

De gedichten door hem vervaardigd zijn vele, maar ook de geschiedkundige geschriften en romans door hem in onze taal overgebracht. Ook als schrijver van een menigte werkjes voor de jeugd is Goeverneur bekend.

Heije wordt door dr. van Vloten genoemd »de zangerigste der nederlandsche dichters.'' In Amsterdam, zijne geboorteplaats, bezocht hij het gymnasium en het athenaeum, om vervolgens te Leiden in de geneeskunde te studeeren. Ook hij nam als vrijwillig jager deel aan den Tiendaagschen-veldtocht. Na zijne promotie vestigde hij zich als geneesheer te Amsterdam. Reeds had Heije zich als dichter doen kennen. De hollandsche Maatschappij bekroonde in 1841 zijne »Liederen en zangen'' en in 1847 de Maats. tot nut van 't algemeen zijne »Kinderliederen.'' Na dien tijd behaalde hij als volkszanger en kinderdichter grooten roem.

Ook als geneesheer zat Heije niet stil. Van 1838 tot 1840 bestuurde hij als redacteur de »Werken en Meeningen'' — van 1840 tot 1845 het »Archief voor geneeskunde'' — in 1842 werd hij lid der staatscommissie voor geneeskundige wetgeving en zag zich in 1847 benoemd tot hoofdbestuurder van de Maatschappij ter bevordering der geneeskunde. Ook was hij eenigen tijd zeer werkzaam als lid van den amsterdamschen gemeenteraad, maar bij al zijne werkzaamheden vond Heije nog den tijd om zijn »Dichterlijke krans'', een verzameling van uitstekende kinderliederen, te vervaardigen. Van zijne »Verspreide gedichten'' alsmede van zijne »Kindergedichten'' is in 1870 een volledige uitgave in gereedheid gebracht.

Reinier Cornelis Bakhuizen van den Brink.

Deze geschied- en letterkundige werd in Februari 1810 te Amsterdam geboren. Zijne ouders, die welgestelde en zeer godsdienstige menschen waren, wenschten niets liever, dan dat hun zoon, groot geworden, den kansel zou betreden en een dienaar des evangelies zijn. Hij verzette zich tegen dien wensch zijner ouders niet. Na het gymnasium zijner geboorteplaats bezocht te hebben, werd hij aldaar in 1826 student aan het athenaeum en hoorde de lessen van den hoogleeraar D. J. van Lennep. Naar de hoogeschool te Leiden vertrokken, zette hij zijne studiën in de godgeleerdheid voort en keerde in 1834 als doctor in de theologie naar Amsterdam terug. Dewijl hij, wellicht met grond, meende geene geschiktheid voor den kansel te hebben, besloot hij, zich geheel aan de letteren te wijden, waarvoor de bekwame Zillesen aan het gymnasium en van Lennep aan het athenaeum hem smaak hadden doen krijgen. In 1842 werd hij te Leiden tot doctor in de letteren bevorderd en in het jaar daarop bezocht hij, ten behoeve zijner geschied- en letterkundige studiën, eenige belangrijke bibliotheken in Duitschland. Brussel werd nu de plaats van zijn verblijf. Het rijksarchief aldaar, dat een verbazenden schat van geschiedbronnen van onzen strijd tegen Spanje bevat, werd door hem met nauwgezetheid nagezien en de vruchten van zijn onderzoek verschenen in de »Gids,» een tijdschrift, dat hij met zijn vriend Potgieter, had uitgegeven.

In 1850 keerde hij naar het vaderland terug en aanvaardde er eerst de betrekking van adjunct-archivaris, later die van rijks-archivaris te 's Hage. De geschriften, welke hij uitgaf, bezorgden hem den roem van groote geleerdheid en ongemeene scherpzinnigheid. Tot die geschriften behooren: »Het huwelijk van Willem van Oranje en Anna van Saksen» — »De visscherie der stad Lei-

den" enz. Zijne »Studiën en Schetsen over vaderlandsche geschiedenis" zijn bijeen verzameld en in 2 stukken in het licht verschenen.

Zijn levensbeschrijver zegt van hem: »Bakhuizen van den Brink ontviel aan de nederlandsche letteren, die hij op den grond zijner classieke studiën met liefde en zeldzame degelijkheid beoefende, op den 15 Juli 1865. Zoo iemand, dan behoorde hij niet alleen tot de talentvolle, maar ook tot de zonderlinge geleerden van zijn tijd. Hij bezat een krachtig lichaam, een gelaat, dat hem onder zijne vrienden den naam van »Bakkes" in plaats van »Bakhuizen" bezorgde, en eenigszins ruwe manieren, terwijl de slordigheid van zijne kleeding en huisraad de algemeene aandacht trok. Daarentegen blonk zijn oog van het vuur des geestes en gaven zijne overvloedige hoofdharen, wanneer hij met verontwaardiging sprak, hem het voorkomen van een manenschuddenden leeuw. Wie hem van nabij kenden, stelden echter zijne deugden op hoogen prijs, zijne goedhartigheid, zijne kinderlijke eenvoudigheid, zijne oprechtheid, zijne vriendentrouw, zijne waarheidsliefde en onomkoopbare recht-schapenheid. Zijne gesprekken tintelden van vernuft, en hij schreef, wanneer overvloed van belangrijke stof of een inwendige drang des geestes hem daartoe aanspoorde. Zoo slordig als hij was in het maatschappelijk leven, zoo keurig was hij op de vruchten zijner pen. Zijn stijl is classiek en gespierd, — zijne geestigheid oorspronkelijk, en het weinige, dat hij gaf, bezit eene hooge waarde. Hij zal steeds eene belangrijke plaats bekleeden op het gebied der nederlandsche geschied- en letterkunde."

J. P. Hasebroek.

Johannes Pieter Hasebroek is leeraar in de nederlandsche hervormde kerk, begaafd dichter en prozaschrijver. Zijn geboorte- en studieplaats is Leiden, waar hij op den 6 November 1812 het levenslicht ontving. Toen in 1830 de noodkreet: »Te wapen!» zich liet hooren, liet zich ook Hasebroek onder de menigte studenten zien, die boeken en schrijftafel verliet, om het zwaard aan te gorden en het benauwde vaderland ter hulp te snellen. Zijn eerste standplaats als predikant was Heilo (1836). In 1843 ging hij in die betrekking naar Breda, in 1849 naar Middelburg en in 1851 naar Amsterdam, waar hij nog (1877) werkzaam is.

Zijne verstrooide gedichten werden in 1836, onder den naam van »Poëzij», tot een bundel vereenigd en later herdrukt. Een tweede bundel verscheen in 1849 onder den titel van »Windekelken.» In 1860 bezorgde Hasebroek eene prachtuitgave der »Kompleete Dichtwerken» van Da Costa, gevolgd door een »Overzicht van diens leven en werken.»

Niet alleen als dichter ook als uitstekend prozaschrijver heeft Hasebroek zich doen kennen in zijn werk »Waarheid en Droomen,» dat hij onder den pseudoniem van »Jonathan» in het licht gegeven heeft.

In hetzelfde jaar 1812 werd ook de staatsman en schrijver **Wolter Robert**, baron van **Hoëvell** geboren. Te Groningen, waarheen zijne ouders van Deventer verhuisden, werd hij in 1830 als student in de godgeleerdheid ingeschreven. Als lid van het jagerkorps der groningsche studenten nam hij deel aan den Tiendaagschen

veldtocht. Teruggekomen, wendde hij dubbelen ijver aan, om het verzuimde in te halen. In 1836 verwierf hij den graad van doctor in de godgeleerdheid en vertrok nog voor het einde van dat jaar naar Indië, waar hij onmiddellijk tot predikant te Batavia werd aangesteld. Hij predikte zoowel in het maleisch als in het nederlandsch en verwierf den naam van een welsprekend en indrukwekkend redenaar.

Niettegenstaande het afmattende klimaat, waar van Hoëvell zich bevond, was hij in onderscheidene betrekkingen onvermoeid werkzaam. Ruim elf jaar heeft hij in Indië doorgebracht en het is bijna ongelooflijk, wat hij in dat weinige tal van jaren verricht heeft. Reeds in 1837 vereenigde hij zich met de heeren S. A. Buddingh en P. Mijer tot de uitgave van een tijdschrift aan de kennis van Neerl. Ind. gewijd. De vergunning tot die uitgave moest van den gouverneur-generaal uitgaan, die haar ook toestond, onder voorwaarde, dat het tijdschrift aan de politiek vreemd zou blijven. In 1838 zag het eerste nummer het licht. Was van Hoëvell de ziel der redactie, later voerde hij haar zelfs alleen. Ook was hij een werkzaam lid van het bataviasche genootschap van kunsten en wetenschappen, dat hem vele werkzaamheden gaf, maar al zijne bemoeiingen verhinderden hem niet op kerkelijk en maatschappelijk gebied groote werkzaamheid te ontwikkelen en onderscheidene reizen over Java te doen, om zijne kennis van land en volk te vermeerderen. Hij was werkzaam voor het Ned. O. Ind. Bijbelgenootschap, voor het onderwijs, voor nog een tweede tijdschrift, ter bevordering van christelijken zin in N. I. Toen ons gezag op Bali zich uitbreidde, liet hij zijne stem hooren, om de zegeningen der christelijke beschaving voor dat eiland in te roepen, ja, zelf ging hij derwaarts, om den toestand van dat merkwaardige eiland met eigen oogen te zien. In zijn geschrift: »Reis over Java, Madura en Bali'' strijdt hij voor een vrijere ontwikkeling der drukpers in Indië, doch tegen het

voortduren der slavernij, tegen de verwaarloozing van het onderwijs, tegen de verkeerde zuinigheid, waardoor vele en velerlei belangen worden opgeofferd.

Het kon niet anders of van Hoëvell moest in Indië vele warme vrienden, maar ook vijanden krijgen, want in zijn strijd voor ontwikkeling en vooruitgang ontzag hij geene vooroordeelen en geene particuliere belangen, omdat hij de algemeene belangen op het oog had. Die vijanden verzuimden dan ook niet een gelegenheid op te zoeken, om zich van den lastigen tegenstander te ontdoen. Weinig had het ook gescheeld of hij was van zijne bediening ontzet. Dit gebeurde echter niet, maar de regeering liet hem op zulk een ondubbelzinnige en kwetsende wijze hare ontevredenheid gevoelen, dat van Hoëvell duidelijk inzag, dat hij ten nutte van Indië veel meer doen kon, wanneer hij naar Nederland terugkeerde. Hij vroeg daarom ontslag uit zijne veelvuldige betrekkingen en verkreeg dit. In het moederland wedergekeerd, had hij het genoegen zich bij koninklijk besluit van 5 Sept. 1849 van alle beschuldigingen, op hem geworpen, gezuiverd te zien.

Intusschen had hij niet stil gezeten. Was hij eenmaal voor Indië in de bres gesprongen, het was er verre af, dat hij zich liet weerhouden voor de belangen der koloniën den strijd op te geven. In 1848 had hij een brochure uitgegeven, waarin hij opnieuw het hooge gewicht van de vrijmaking der slaven ook in Ned. O. I. betoogde. Het gelukte hem zich met een uitgever te verstaan, omtrent de voortzetting van het »Tijdschrift voor Ned. Indië,» dat daar gestaakt was. In Januari 1849 zag dan ook de eerste aflevering het licht. Behelsde dit tijdschrift nu ook politieke aangelegenheden, de hoofdzaak was kennis van land en volk van den indischen archipel te verspreiden en de misbruiken en verkeerdheden aan te toonen, die zijns inziens aan het bestaand koloniale stelsel verbonden waren. Wat hij dus wilde? Hervormingen in de koloniën. Van vele zijden vond hij bijval en steun, vandaar

dat hij door het district Zalt-Bommel naar de Tweede Kamer werd afgevaardigd. Later vertegenwoordigde hij vele jaren het district Almelo. Had van Hoëvell reeds met de pen gestreden, nu deed hij dit met den mond en wel op een welsprekende, schitterende wijze, vooral in 1854 in de discussiën over het »Reglement op het beleid der regeering in Ned. Indië,» toen hij met den ex-minister van koloniën J. C. Baud in het parlementaire strijdperk trad.

Van Hoëvell liet daarom de pen niet rusten. Een reeks van afzonderlijke geschriften liet hij het licht zien. De voornaamste dier geschriften zijn: »Bedenkingen tegen de mededeelingen van den minister van koloniën aan de Tweede Kamer omtrent den verkoop van landen op Java» — »Tochten van een Engelschman door den indischen archipel voor de nederlandsche lezers bewerkt» — »Slaven en vrijen onder de nederlandsche wet.» Dit geschrift bepleit ten zeerste de noodzakelijkheid van de vrijmaking der West-Ind. slaven. Op aanschouwelijke wijze stelt het ons voor, de mishandelingen, welke de slaaf onder het bestaand slavenstelsel te verduren heeft, benevens het onmenselijke en goddelooze van dat stelsel, een geschrift, dat ongetwijfeld op het tot stand komen der emancipatie-wet een beslissenden invloed gehad heeft 1).

Groote teleurstelling gaf het velen in den lande, toen in 1862 het tweede ministerie Thorbecke optrad en niet aan van Hoëvell de portefeuille van koloniën werd opgedragen. Gaarne had men gezien, dat hij als minister in praktijk had kunnen brengen, wat hij als volksvertegenwoordiger had voorgestaan. Voor den ministerieelen zetel werd van Hoëvell niet goedgekeurd en hij moest zich met een plaats in den raad van state vergenoegen, waar hij de achting en toegenegenheid zijner vrienden genoot en steeds voortging voor de koloniën te doen wat hij kon. Bovendien trad hij

1) Ook daaraan heeft de heer J. Wolbers, vroeger te Heemstede thans te Utrecht woonachtig, groot aandeel.

telkens op als voorzitter der commissie voor het examen der candidaten voor den burgerlijken dienst in Indië.

Het jaartal 1812 geeft ons nogmaals als geboortejaar iemand te beschouwen, wiens naam is: **Frederik Wilhelm Christiaan Krecke.**

In Utrecht, waar hij geboren is, zou hij, na het verlaten der school, zich oefenen in het bouwkundig vak. Hij kreeg onderwijs in het practisch timmeren en tevens ontving hij lessen in de wis- en werktuigkunde, alsmede in het hand- en bouwkundig teekenen. Zijn lust tot de wetenschap was zoo groot, dat hij op 18jarigen leeftijd het besluit nam, om in de wis- en natuurkunde te studeeren. Nadat hij zich eenigen tijd op de oude talen en de geschiedenis had toegelegd, werd hij in 1834 ingeschreven als student aan de hoogeschool zijner geboorteplaats. Acht jaren later promoveerde hij in de wis- en natuurkunde. Twee jaren vroeger was zijn antwoord op eene geologische prijsvraag met goud bekroond geworden. In het jaar van zijne promotie werd hij benoemd tot leeraar aan het gymnasium, alwaar hij tot in 1845 werkzaam was. Dáár schreef hij zijne »Beginselen der algemeene natuurkundige aardrijkskunde,» later door hem uitgebreid tot een Handboek der natuurkundige aardrijkskunde' en verkort tot »Beginselen der natuurkundige aardrijkskunde.»

Met den hoogleeraar Bujs Ballot stichtte hij in 1848 het meteorologisch observatorium te Utrecht en begon zijne waarnemingen den 1 December van dat jaar. Zonder dat hij eenige tegemoetkoming of belooning ontving, betrok hij het lokaal, vervaardigde er eigenhandig de eerste instrumenten, daarvoor niet alleen moeite maar ook geldelijke opofferingen zich getroostende. Deze instelling, door Krecke beschreven en daardoor eene europeesche vermaardheid verkregen hebbende, werd in 1854 tot eene rijksinstel-

ling verheven. Nadat wederom een antwoord op eene prijsvraag, door het bataafsche genootschap van proefondervindelijke wijsbegeerte te Rotterdam uitgeschreven, met een gouden eerepenning vereerd was, zag hij zich benoemd tot directeur van het observatorium en van de waarnemingen te lande. In 1850 werd hij aangesteld als leeraar aan de toen opgerichte technische school te Utrecht en bleef in die betrekking werkzaam tot aan hare opheffing in 1866. Ook gaf hij van 1850 tot 1866 in de wintermaanden een cursus over natuur- en werktuigkunde aan de inrichting voor onderwijs van den arbeidenden stand. Van 40 tot 70 leerlingen maakten van dit onderwijs gebruik.

In 1866 verzocht en verkreeg hij eervol ontslag uit zijne betrekking van directeur van het meteorologisch observatorium en leefde na dien tijd ambteloos doch niet werkeloos. Boekwerken en opstellen in onderscheidene tijdschriften vloeiden uit zijne pen, terwijl hij als lid van den gemeenteraad, der plaatselijke schoolcommissie, en in meer andere betrekkingen werkzaam bleef.

Lust voor de wetenschap deed Krecke menigvuldige reizen doen in België, Frankrijk, Engeland, Denemarken, Duitschland, Tyrol, Zwitserland en Italië.

Nicolaas Beets.

Hij is de zoon van den hierboven vermelden Martinus Nicolaas Beets en werd in September 1814 te Haarlem geboren. In 1833 begaf hij zich naar de hoogeschool te Leiden, waar hij zich toelagde op de godgeleerdheid en tevens een ijverig beoefenaar was der nieuwe, bovenal der vaderlandsche en engelsche letterkunde. In 1839 werd hij bevorderd tot doctor in de theologie en in 1840

beroepen als predikant te Heemstede bij Haarlem, welke standplaats hij in 1854 verwisselde met Utrecht, waar hij eerst als predikant en nu nog als hoogleeraar werkzaam is.

Beets is een der meest gevierde dichters en prozaschrijvers van onzen tijd. Als dichter heeft hij zich al vroeg bekend gemaakt met zijne goed geslaagde vertalingen van Byron's en Walter Scott's gedichten. Voorts dichtte hij eenige oorspronkelijke verhalen, als »Jose" — »Kuser" — »Guy de Vlaming" en Ada." En wie onzer kent niet zijne vele dichtstukjes van kleineren omvang, aan zijne toekomstige echtgenootte gericht, b. v. »In Aleide's Bijbel," of die, welke aan het huiselijke leven zijn ontleend, en te vinden zijn in zijne »Gedichten." En wie onzer kan ook onbekend zijn met zijn »Rijmbijbel," zijne »Korenkloemen," zijne »Nieuwe gedichten," zijne »Madelieven" en zijn »Gedicht," vervaardigd bij het leggen van den eersten steen voor een nieuw monument ter eere van graaf Adolf van Nassau in Mei 1868.

Verdient Beets als dichter grooten lof, niet minder verdient hij dien als kenner der nederlandsche taal en als keurig prozaschrijver. Wij wijzen u daartoe op zijn »Camera obscura van Hildebrand," een boek, dat reeds een zestal uitgaven beleeft, en altijd nieuw is, hoe dikwerf men het ook ter hand neemt. Maar wij wijzen u ook op zijne »Stichtelijke uren," voor zooveel tot zegen geweest; op zijne »Verpoozingen op letterkundig gebied" en zijne »Verscheidenheden op letterkundig gebied."

Bij die gaven heeft Beets nog eene andere ontvangen. Hij is tevens een geliefkoosde volks-redenaar, die door zijn schoonen vorm en degelijken inhoud, gepaard met populariteit zijne hoorders aan zich weet te boeien.

Met één woord: Beets bezit groote talenten. Hij neemt een eerste plaats in onder de groote mannen van onzen tijd.

Het geboortjaar van Beets was ook het geboortjaar van Sa-

muel Johannes van den Bergh. Ook deze behoort tot onze dichters. Reeds vroeg verloor hij zijn vader, een drogist. Zijne opvoeding leidde daarheen, om de opvolger zijns vaders te worden. Daar laat de belgische opstand zich hooren. Ook de zelfopoffering van van Speijk. Toen ontvlamde het dichtvuur in den 17jarigen jongeling en belangrijke nederlandsche gebeurtenissen werden door hem bezongen. In 1837 verschenen de »Liederen van Anacreon,» door hem en ten Kate vertaald. Voorts zagen zijne »Uittheemsche bloemen,» zijne »Godgewijde zangen» van Thomas Moore, desgelijks met ten Kate bewerkt, zijn »Erik XIV op Grypsholm,» zijn »Voor mijn vaderland,» zijn »Op den haarlemschen Blinkert,» zijn »In den kerker van Simancas» enz. het licht. Ook in onderscheidene jaarboekjes vindt men gedichten van zijne hand, alsmede verscheidene vertalingen, als eene vertaling van »Evangeline» van Longfellow, een bundel vertalingen uit het Hoogduitsch onder den titel »Geest en hart.» Na zijn dood (1868) is nog eene vertaling in het licht verschenen getiteld: »Henoeh Arden» van Tennyson.

Van den Bergh was ook prozaschrijver en vertaler. Getuige daarvan zijn boeiende beschrijving van een uitstapje naar Engeland en zijne vertalingen der romans van Walter Scott en Bulwer enz.

Van den Bergh was een man, die zich de algemeene achting had verworven en dien wij kunnen noemen een echt vaderlandsch dichter. Toen hij 20 jaren oud was, richtte hij met zijn vriend van Zeggelen, ter beoefening der letterkunde, een kransje op, waaruit vervolgens het nog altijd bloeiend genootschap »Oefening kweekt kennis» is voortgesproten. Hij was van 1845 tot aan zijn dood voorzitter dier vereeniging. Voorts was hij lid van de leidische Maatschappij van letterkunde en ridder der Eikenkroon. Dat zijne vaderlandslievende ontboezemingen door vorstelijke personen op hoogen prijs werden gesteld, bewijzen de vele geschenken hem gedaan.

Nog werd in hetzelfde jaar geboren **Jan Frederik Gerrit Brumund**, predikant in onze Oost-Indische bezittingen en uitstekend onderzoeker der Javaansche oudheden. Na aan het athenaeum zijner geboortestad te Amsterdam en aan de academie te Utrecht gestudeerd te hebben, vertrok hij in 1841 naar Indië en werd achtereenvolgens predikant te Soerakarta, op Amboina, wederom te Soerakarta, te Soerabaja en te Batavia. Belast met de taak om eene beoordeelende beschrijving te vervaardigen van de Hindoe-oudheden op Java, bezocht hij daartoe een aantal Javaansche gewesten. Na die reizen deed hij verslag van zijne bevindingen en opmerkingen in Buitenzorg, de Preanger, Cheribon, Tagal, Pekalongan, Samarang en een deel van Bagelen. Ook bezorgde hij een oudheidkundige kaart en een beoordeelende beschouwing der letterkunde over indische oudheden.

Het oostersche klimaat was Brumund niet gunstig. Hij verkeerde in ziekelijken toestand, doch niettegenstaande die gesteldheid des lichaams bleef hij onvermoeid in het mededeelen zijner ervaringen in het »Tijdschrift voor Ned. Indië,» in het »Tijdschrift voor indische taal-, land- en volkenkunde» en in »Indiana.» Boeiende reisbeschrijvingen, fraaie schetsen van oudheden, voorstellingen van indische toestanden en berichten omtrent de evangelisatie komen daarin van hem voor.

Op 49jarigen leeftijd gekomen, was zijn lichaam niet langer tegen het klimaat van Insulinde bestand. Op den 12 Maart 1863 stierf hij.

W. J. Hofdijk.

Dat Willem Jacobs Hofdijk een verdienstelijk letterkundige is, zal geen betoog behoeven. In 1816 te Alkmaar geboren, ontving

hij aldaar ook zijne opleiding en werd er in 1842 geplaatst aan de gemeente-secretarie, terwijl hij tevens met ijver zich toedeed op de schilder- en dichtkunst. Tot het laatste gevoelde hij zich echter het meest getrokken. Hoe ingenomen hij is met de streek, waarin hij geboren is en zijn kindsche jaren sleet, zegt ons zijn »Minstreel van Kennemerland." In 1851 aanvaardde hij den leerstoel der vaderlandsche geschiedenis en letteren aan het stedelijk gymnasium te Amsterdam, waar hij nog werkzaam is.

Zullen wij een greep doen in alles wat aan Hofdijk's pen ontvloed is? Inderdaad, wij zijn er verlegen mede, want al zijne werken, zoo in proza als in poëzij, zij zijn alle schoon, frisch, krachtig. En toch wij kunnen niet al zijne werken opnoemen. Slechts eenige dan. »Een kunstenaars-idylle" — »Kennemerland Balladen" — »De jonker van Brederode" — »De laatste dagen van Heemskerk's beleg. Historisch dramatisch gedicht." »Een fantazij uit de werkelijkheid" — »Het nederlandsche volk geschetst in de verschillende tijdperken zijner ontwikkeling" — »Schets van de geschiedenis der Nederlanden, opgehelderd met afbeeldingen" — »Ons voorgelacht in zijn dagelijksch leven geschilderd" — »De vrouw van den vrijbouter" — »Alckmaria victrix" — enz. enz.

Hofdijk is officier der orde van de Eikenkroon, oud lid van den raad en secretaris der koninklijke academie van beeldende kunsten, lid der maatschappij van nederlandsche letterkunde te Leiden, van het utrechtsch genootschap van kunsten en wetenschappen, van het historisch genootschap te Utrecht en Membre-correspondent du Cercle Artistique et Littéraire à Anvers."

F. C. Donders.

Franciscus Cornelius Donders — zouden wij het nog moeten zeggen,

dat hij een uitstekend oogheekundige en hoogleeraar in de geneeskunde te Utrecht is? Welk Nederlander heeft niet meermalen den naam van Donders hooren uitspreken; van den man, die voor de lijdende menschheid nog immer met den grootsten ijver werkzaam is; aan wiens handige kunstbewerking en raad zoovelen het behoud van het gezichtsvermogen te danken hebben.

Donders werd in Mei 1818 te Tilburg geboren en begon zijne studien aan de hoogeschool te Utrecht en tevens aan het militair hospitaal aldaar. Na 5 jaren aan de academie vertoefd te hebben, werd hij benoemd tot officier van gezondheid en geplaatst te Vlissingen (1840). Van hier werd hij verplaatst naar 's Hage en zag zich weldra (1842) aangesteld tot leeraar in de anatomie en physiologie aan het hospitaal aldaar. In 1847 verwierf hij te Leiden den doctorsrang en werd toen benoemd als hoogleeraar aan de universiteit te Utrecht. Behalve physiologie en weefselleer onderwees hij er ook oogheekunde en werd er de stichter van een physiologisch laboratorium.

Eene reis naar Engeland bleef niet zonder invloed op Nederland. Te Londen ontmoette Donders den bekenden oogarts Albrecht von Graeffe en nauwelijks in Utrecht teruggekeerd, deed hij het »Nederlandsch gasthuis voor ooglijders" verrijzen. De mare van zijne bekwaamheden, overal doorgedrongen, deed tal van lijders naar Utrecht stroomen, en wie zal het getal uitspreken van hen, die door zijne gelukkige kunstbewerkingen een zintuig behielden, 't welk zij reeds verloren achtten.

Is het wonder dat een man als Donders, die een europeeschen naam verwierf, verleidelijke aanbiedingen, ook van buitenlandsche universiteiten, ontving, om hem uit Utrecht te lokken? Maar hij wederstond die aanbiedingen, en nog immer wijdt hij zijne krachten en vermogens aan lijders in het nederlandsch gasthuis te Utrecht.

Met grooten ijver voor de wetenschap beziel, heeft Donders

in een aantal werken zijne voorlichting gegeven, ook in belangrijke opstellen in binnen- en buitenlandsche tijdschriften.

Donders is ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, kommandeur der orde van de Eikenkroon, ridder van de orde van de Poolster, officier van de orde van Guadeloupe en kommandeur van de Leopoldsorde. Dat hij lid is van onderscheidene zoo binnen- als buitenlandsche wetenschappelijke genootschappen, zal nauwelijks behoeven vermeld te worden.

J. J. L. Ten Kate.

Welk een getuigenis wordt van dezen man afgelegd? Wij vinden het volgende van hem aangeteekend. »Jan Jacob Lodewijk ten Kate, een uitstekend nederlandsch dichter, wiens beeldrijke en welluidende verzen getuigenis geven van gevoel, verbeelding en kracht, en niet minder van rijkdom van gedachte dan van een ongeëvenaard meesterschap over den vorm. Van een en ander geven in de eerste plaats blijk zijne twee groote gedichten: »De Schepping'' en »De Planeten,» die algemeen als zijne meesterstukken worden beschouwd. Maar niet minder geven van het laatste zijne vertalingen van de meesterstukken der oudere en nieuwere letterkunde een treffend blijk, en telkens wanneer hij frissche voortbrengselen van zijn veelomvattenden geest in de wereld zendt, luistert Nederland met belangstelling naar zijne betooverende taal.» 't Is eene getuigenis omtrent den grooten dichter, waarin niets overdreven is, maar eene getuigenis, welke volle waarheid bevat.

Ten Kate werd op den 23 Januari 1819 te 's Hage geboren. Hij bezocht aldaar het gymnasium en knoopte betrekkingen aan met dichterlijke vrienden, inzonderheid met S. J. van den Bergh. In het genootschap »Oefening kweekt kennis'' liet hij reeds als knaap

zijne zangen hooren en men leende hem een aandachtig oor. Twee jaren voor hij zich naar de hoogeschool te Utrecht begaf, waren zijne »Gedichten» in het licht verschenen. Het was op 19jarigen leeftijd dat hij onder de studenten voor de theologie werd opgenomen. Als student schreef hij ook onderscheidene gedichten, als zijn : »Bladeren en Bloemen» — »Rozen» — »Nieuwe Rozen» — »Vertaalde poëzy.» — »Ahasveros op den Grimsel» — »Habakuks profecy» enz.

In 1844 werd ten Kate tot proponent bevorderd en was achtereenvolgens predikant te Marken, te Almkerk, Middelburg en vervolgens te Amsterdam. Als predikant, op deze onderscheidene plaatsen werkzaam, verschenen van hem vele dicht- en proza-werken. Slechts een paar kunnen wij vermelden : »Legenden en Mengelpoëzij» — »De Durgerdammer visschers» — »Christus remunerator» — »De Middelaar Gods; tafereelen uit Jezus' leven en werk op aarde» — »Bildderlijk en da Costa, eene studie» — »Het Credo en de psalmen en de propheet Jezaïa in betrekking tot de natuur, zijn volk en den Messias, drie voorlezingen» — »De Jaargetijden» enz.

Al wat het dichterlijk genie van ten Kate heeft voortgebracht werd door den uitgever Sijthoff te Leiden onder den titel : »Ten Kate's komplete dichtwerken» in 8 deelen vereenigd.

Ten Kate is lid van de maatschappij van nederlandsche letterkunde te Leiden en van andere geleerde binnen- en buitenlandsche genootschappen ; ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw enz.

Multatuli.

Onder dezen naam trad de schrijver van »Max Havelaar» op. Zijn eigenlijke naam is **Eduard Douwes Dekker**, in Maart 1820

te Amsterdam geboren. Eerst was hij voor de studie, later voor den handel bestemd. Op 21jarigen leeftijd ging hij naar Java, waar hij 17 jaar in landsbetrekkingen, het laatst als assistent-resident in de residentie Lebak werkzaam was. De regeeringswijze in Indië strookte niet met zijne sympathiën; hij vroeg daarom zijn ontslag en vertrok zonder fortuin en zonder pensioen naar Nederland. Hier was het dat hij zijn »Max Havelaar'' schreef. Op eene aanschouwelijke wijze schetst hij zijnen lezers de indische toestanden; hij deelt zijne treurige ondervindingen mede; hij schroomt niet het verkeerde in het indische stelsel bloot te leggen en spaart daarbij de bestuurders niet, ja, zooals zeker schrijver zegt: »hij geeselt hen op een onbarmhartige wijze.»

Het was te verwachten dat zijn geschrift op velen een diepen indruk maakte; dat de gruwelen door hem geschetst een luiden kreet van afschuw deden hooren. Maar het was ook te verwachten dat hij zijne tegenstanders vond in hen, die zijne beginselen niet deelden en die hij had aangetast. Hij stoorde zich hieraan evenwel niet, maar hield hier en daar voorlezingen voor de zoodanigen, die zijne geestverwanten waren, ook ging hij voort met zijne pen zijne tegenstanders te bestrijden. Zoo verscheen zijn werk: »Over vrijen arbeid in Ned. Indië'' — »Vorstenschool'' enz. Zijn doel is gevoel voor waarheid en recht op te wekken.

Jacob Johannes Cremer.

Deze novellist werd in September 1827 te Arnhem geboren. Zijne opvoeding was zorgvuldig. Aanvankelijk wijdde hij zich aan de schilderkunst onder leiding van den landschapsschilder Hendricks te Oosterbeek. Intusschen leverde hij kleine proza-schetsen van

het geldersche landleven, die met grooten bijval ontvangen werden. Dit bracht hem tot het besluit, om zich in het vervolg daaraan toe te wijden en zoo zagen zijne »Betuwsche Novellen als: Daniel Sels, Reisgezelschap, Wouter Linge, Het Pauwenveerken, Bella Roels, Bruur Joapik" enz. het licht. Ook werken van meer uitgebreidheid schreef hij, als: »Anna Roose" — »Doctor Helmond en zijne vrouw" — »Hanna de freule" enz. Onderscheidene zijner werken zijn in het Duitsch en in het Fransch vertaald.

Wordt Cremer hiertoe aangezocht, dan draagt hij hier en daar zijne stukjes voor en doet dit met zulk een levendigheid, dat hij zijne hoorders weet te boeien, die als aan zijn mond hangen, bevreemd dat hun een woord zal ontsnappen.

Petrus Augustus de Genestet

zag in November 1829 te Amsterdam het levenslicht. Reeds vroeg verloor hij zijne ouders en werd toen opgevoed ten huize van zijn oom, den kunstschilder J. A. Kruseman. Vervolgens ging hij naar Breukelen, waar zijne grootmoeder woonde, om daar het onderwijs van den heer Monné te ontvangen. Na eene kostschool te Barneveld en eene latijnsche school bezocht te hebben, werd hij na afgelegd staatsexamen als student aan het seminarium der remonstranten en aan het athenaeum te Amsterdam ingeschreven. Met ijver legde hij zich op de godgeleerdheid toe, maar verzuimde daarbij de beoefening der letteren niet. In 1852 te Delft beroepen, trad hij in het huwelijk en mocht een zevental jaren onbewolkte dagen genieten. Toen echter kwamen er donkere tijden. Immers in 1859 verloor hij zijne echtgenote, aan welke hij zich innig verbonden gevoelde. Maar ook zijne gezondheid was zoodanig ge-

schokt, dat hij genoodzaakt werd zijn leeraarsambt neder te leggen, waarna hij zich te Amsterdam vestigde en zich des zomers te Bloemendaal ophield. In den winter van 1860 op 1861 werd hij door eene hevige keelziekte aangetast en ofschoon men aanvankelijk op herstelling hoopte, was die hoop nogtans ijdel, dewijl zijn verzwakt lichaam zoodanig uitgeput was, dat hij in Juli 1861 bezweek.

Behalve gedichten in jaarboekjes, tijdschriften enz. gaf hij een reeks dichtbundels in het licht.

Ida Catharina Wilhelmina Roorda van Eijsinga

die wij als een voortreffelijke schrijfster kennen, zag in Februari 1838 te Breda het levenslicht. Op 5jarigen leeftijd vertrok zij met haren vader naar Oost-Indië, doch keerde na 6 jaren verblijf aldaar in Nederland terug.

Reeds vroeg gaf zij blijken van groote leergierigheid, die niet door den vader bestreden maar aangemoedigd werd. Hare studie, in Indië begonnen, zette zij op het instituut van den heer Malan te Leiden voort. Nauwelijks de school ontwassen, gaf zij op 16 jarigen leeftijd een »Voculaire» uit van de meest gebruikelijke zelfstandige naamwoorden in het Nederlandsch, Fransch, Engelsch en Hoogduitsch, een schoolboek, dat met grooten bijval ontvangen werd. Die gunstige ontvangst inoedigde haar aan tot de samenstelling van een »Aardrijkskundig woordenboek van Neerl. Indië», een werk, dat uit drie deelen bestaat, met een voorrede van den hoogleeraar Veth, met statistieke bijdragen van mr. van Alphen en met bibliographische toevoegselen prijkt. Ofschoon de schrijfster in het huwelijk getreden is met M. H. Th. van den Bergh

van Eisinga en zij huiselijke en moederlijke plichten te vervullen heeft, houdt zij zich nogtans met letterkundigen arbeid bezig, en wel met een »Dichterlijk Album,» hetwelk stukken van nederlandsche dichters bevat van de vroegste tijden af tot heden, met opgave van geboorte en overlijden.

En hiermede mijne lezers, hebben wij onzen arbeid ten einde gebracht. Vele voorname personen hebben wij moeten voorbijgaan, maar het hierboven behandelde is meer dan genoeg om te doen zien, dat ook Nederland niet stil gezeten heeft op het gebied van kunst en wetenschap en wij hierin met andere volken kunnen wedijveren.

Mag de schrijver hierbij een bescheiden wensch voegen? Zij is deze. Dat de geschiedenis van ons land nog meer beoefend en gewaardeerd worde.

I N H O U D.

Geschiedkundige schets.

	Bl.
Oudste bewoners van ons land	2
Huis van Holland	16
» » Henegouwen	36
» » Beijeren	40
» » Bourgondië	44
» » Oostenrijk	49
Karel II	52
Filips II	57
Willem I	59
Alva	63
Requesens	64
Atrecht en Utrecht	66
Republiek der Vereenigde Nederlanden	68
Leicester	70
Eene vernedering	72
Maurits	73
Twaalfjarig Bestand	74
Onze vestiging in Indië	75
Frederik Hendrik	77

INHOUD.

	Bl.
Einde van den 80jarigen oorlog	78
Willem II	79
Stadhouderloos Bestuur	81
J. de Witt	82
Oorlogen met Engeland	83
Een jaar vol gevaren. Willem III.	86
Tweede stadhouderlijke regeering	91
Willem IV.	95
Prinses Anna. De hertog van Brunswijk Wolfenbittel	96
Willem V	97
Omwenteling van 1795	111
Poging tot tegenomwenteling	114
Nogmaals een raadpensionaris	115
Koninkrijk Holland	117
Holland een fransche provincie	121
Napoleon vernederd. Nederland verhoogd	126
Nieuwe zorgen doch nieuwe redding. Willem I	132
België	139
Willem II en Willem III. Slot	146

ALPHABETISCHE LIJST.

A.

Aldegonde F. M. v. St.	169
Alphen H. van	406
Agricola R.	151

B.

Bakker P. Huizinga	386
Barbiers P.	387
Baudius D.	190
Beets M. N.	443
Beets N.	478
Bellamy J.	417
Berckel T. V. van	404
Berg S. J. v. d.	479
Berghem N.	326
Berkheij J. L. van	389
Berkheijden J. en G.	342
Beijerinck W.	412
Bilderdijk W.	413
Bildt J. v. d.	377
Bildt B. E. v. d.	408
Blanckhof J. T.	364
Blaeu J.	354
Blankaart N.	327
Blanken	409
Boer F. de	484
Boerhave H.	358
Bogaers A.	452
Bontekoe W. IJ.	316
Borger E. A.	447
Bosch J. gr. v. d.	441
Bouman J.	376
Boxhorn M. Z.	313
Brachthuiser D.	440
Brandt G.	331
Bree J. B. van	463
Brink R. C. Bakh. v. d.	471

Bruin C. de	324
Bruinsma J. J.	467
Brumund J. F. G.	480
Brunings C.	403
Buyts J.	388
Buyts J.	423

C.

Camper P.	387
Camphuys J.	339
Camphuizen D. R.	226
Carpentier R. de	324
Cats J.	201
Coehoorn M. Bn. van	346
Clercq W. de	451
Conrad J. W.	431
Conrad F. W.	458
Coornhert D. V.	158
Costa I. da	450
Cremer J. J.	486

D.

Dam J. van den	404
Damme P. van	388
Decker J. de	307
Deken A.	405
Does J. v. d.	176
Donders F. C.	482
Dou G.	314
Drebbel C. J.	333
Dijk A. van	265

E.

Egmond L. graaf van	164
Eisinga E.	434
Eisinga P. P. R. van	453

ALPHABETISCHE LIJST.

Eisinga J. C. W. R. van	488		
Ende A. v. d.	427		
Erpenius T.	224		
		F.	
Feith R.	407		
Foreest	162		
		G.	
Gansfort J. W.	149		
Genestet P. A. de	487		
Gerritszoon G.	152		
Godewijk M. van	365		
Goedaart J.	323		
Goens R. van	318		
Goeree J.	364		
Gouverneur J. J. A.	469		
Goltzius H.	188		
Gorter D. de	386		
Goudriaan A. F.	426		
Groenia P.	425		
Groot H. de	215		
Guepin J.	376		
		H.	
Hals F.	214		
Haren W. en O. Zwier van	379		
Hartsoeker N.	355		
Hasebroek J. P.	473		
Heemskerk J. van	190		
Helst B. v. d.	364		
Heijden J. v. d.	344		
Heije J. P.	470		
Heijns M.	323		
Hoëvell W. R. B ⁿ . van	473		
Hofdijk W. J.	481		
Hogendorp G. K. Gr. van	418		
Hooft P. C.	213		
Hoogstraten S. van	328		
Hoogvliet A.	370		
Houbraken J.	375		
Huptenburg J. van	352		
Husley J. O.	452		
Huijgens C.	248		
Huijgens C.	335		
		J.	
Jansen Z.	265		
Janssen L. F. J.	468		
Junius A.	198		
		K.	
Kampen N. G. van	437		
Kasimir E.	195		
Kate J. J. L.	484		
Kessels M.	449		
Kinsbergen J. H. van	394		
Klerk R. de	302		
Klinkenberg D.	377		
Kluit A.	393		
Kops J.	424		
Krecke F. W. C.	477		
Kruseman C.	465		
		L.	
Laar P. van	315		
Langendijk P.	369		
Leeuwenhoek A. van	337		
Lennepe D. J. van	436		
Lennepe J. van	464		
Lievens J.	267		
Lingelbach J.	331		
Loots C.	423		
Luijken J.	353		
		M.	
Maasdam v. d. Duyn van	432		
Miereveld M.	194		
Mieris F. van	341		
Multatuli	485		
		N.	
Nicolaï I.	156		
		O.	
Oldenbarneveld J. van	181		
Ostade A. van	310		
		P.	
Pieneman J. W.	439		
Plancius P.	352		
Poot H. C.	371		
Potter P.	330		
Prinsterer G. Gr. van	461		
		R.	
Rotgans L.	350		
Rubbens P. P.	209		

ALPHABETISCHE LIJST.

Ruisch F.	345
Ruisdaal J.	368
Ruiter M. A. de	268
Rijn R. van	266

S.

Schoockius	316
Schuurman A. M.	296
Simonsz. A. F.	412
Speijk J. C. J. van	465
Steen J.	365
Stevens P.	301
Stirum L. Gr. van	433
Stijl S.	390

T.

Tollens H. Cz.	444
Torbecke J. R.	456
Tromp M. H.	253

V.

Visscher R.	178
Vondel J. v. d.	233

W.

Wouwerman P.	334
----------------------	-----

